

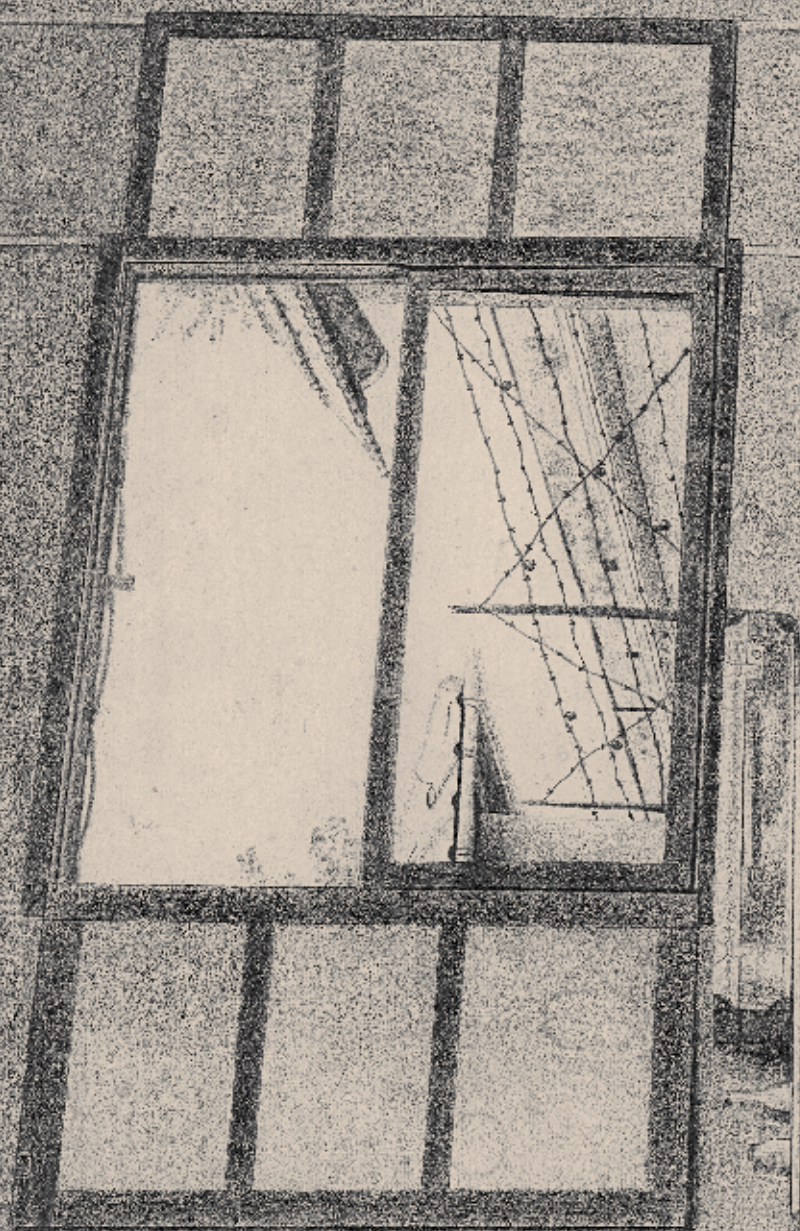
FREEDOM IS JUST A DREAM FOR US

**THEMATIC CATALOGUE OF ITEMS
FROM THE MUSEUM OF YUGOSLAVIA
HOLDINGS, DOCUMENTING LIFE IN THE
POLITICAL PRISON, PRISONER-OF-WAR
AND CONCENTRATION CAMPS AND
REPRESSIVE MEASURES DURING THE
SECOND WORLD WAR**

СЛОБОДА ЈЕ ЗА НАС САН

**ТЕМАТСКИ КАТАЛОГ ПРЕДМЕТА
ИЗ ФОНДА МУЗЕЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ
КОЈИ ДОКУМЕНТУЈУ ЖИВОТ У
ЛОГОРИМА И РЕПРЕСИВНЕ МЕРЕ
У ТОКУ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА**

Amos 6:1

Amos 6:1

**СЛОБОДА ЈЕ
ЗА НАС САН**

**FREEDOM IS JUST
A DREAM FOR US**

Ауторке и уреднице публикације:

**ВЕСЕЛИНКА КАСТРАТОВИЋ РИСТИЋ
И АНА ПАНИЋ**

Authors and editors of the catalogue:

**VESELINKA KASTRATOVIĆ RISTIĆ
& ANA PANIĆ**

СЛОБОДА ЈЕ ЗА НАС САН

ТЕМАТСКИ КАТАЛОГ ПРЕДМЕТА ИЗ ФОНДА МУЗЕЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ
КОЈИ ДОКУМЕНТУЈУ ЖИВОТ У ЛОГОРИМА И РЕПРЕСИВНЕ МЕРЕ
У ТОКУ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

↑ 2-26-275
Логорашна униформа
Милоша Бајића
Маутхаузен, 1942-1945.

←← 2-26-273
Логорашки број Nr: 58703
Равензбрук, Stalag III B,
1941-1945.

Ауторке и уреднице публикације:
ВЕСЕЛИНКА КАСТРАТОВИЋ РИСТИЋ И АНА ПАНИЋ

	Мр Неда Кнежевић (директорка Музеја Југославије)
9	УВОДНА РЕЧ
	Др Радмила Радић (научна саветница Института за новију историју Србије)
13	„АПСОЛУТНО ЗЛО МОРА СЕ ПАМТИТИ ДО ИЗУЗЕТНИХ ДЕТАЉА.“
	Веселинка Кастратовић Ристић (музејска саветница Музеја Југославије)
19	ОД НАСТАНКА ДО АКВИЗИЦИЈЕ – ПРЕДМЕТИ КОЈИ СВЕДОЧЕ О ЗЛОЧИНИМА И СТРАДАЊИМА СТАНОВНИШТВА ТОКОМ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА КАО НАСЛЕЂЕ МУЗЕЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ
	Др Сања Петровић Тодосијевић (виша научна сарадница Института за новију историју Србије)
47	ИДЕНТИТЕТ ОТПОРА. ЗБИРКЕ МУЗЕЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ КАО ИЗВОР ЗА ИДЕНТИФИКАЦИЈУ ЗАТОЧЕНИКА И ЗАТОЧЕНИЦА КОНЦЕНТРАЦИОНОГ ЛОГОРА БАЊИЦА
	Ана Панић (виша кустоскиња Музеја Југославије)
73	„КРВ ЈЕ МОЈЕ СВЈЕТЛО И МОЈА ТАМА“. ЛИКОВНИ РАДОВИ КОЈИ ТЕМАТИЗУЈУ НАЦИСТИЧКЕ ЛОГОРЕ ИЗ ФОНДА МУЗЕЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ
	Др Милан Кољанин (виши научни сарадник Института за савремену историју у пензији)
99	ЧУВАРИ СЕЋАЊА НА ВРЕМЕ ЗЛА
	Мср Весна Мирковић (кустоскиња Музеја Југославије)
125	ПИСАНИ ТРАГОВИ О ЗАТОЧЕНИШТВУ У БИБЛИОТЕЦИ МУЗЕЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ

САДРЖАЈ

Мср Јована Перишић

(Докторанд Филозофског факултета у Београду)

137 РЕГИСТАР ЛОГОРА

КАТАЛОШКЕ ЈЕДИНИЦЕ

Ана Панић

(виша кустоскиња Музеја Југославије)

139 ЗБИРКА ЛИКОВНИХ РАДОВА МУЗЕЈА РЕВОЛУЦИЈЕ НАРОДА И НАРОДНОСТИ ЈУГОСЛАВИЈЕ И ЗБИРКА ПОКЛОНА – ЛИКОВНА УМЕТНОСТ ИЗ ФОНДА МЕМОРИЈАЛНОГ ЦЕНТРА

Мср Душица Стојановић

(Докторанд Филозофског факултета у Београду)

149 ЗБИРКА ИСТОРИЈСКО-МЕМОРИЈАЛНИХ ПРЕДМЕТА

Мср Душица Стојановић

(Докторанд Филозофског факултета у Београду)

155 ЗБИРКА ДОКУМЕНАТА И РУКОПИСА

Мср Јована Перишић

(Докторанд Филозофског факултета у Београду)

163 ЗБИРКА ШТАМПАНИХ МАТЕРИЈАЛА

Мср Весна Мирковић

(кустоскиња Музеја Југославије)

168 БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА О ЛОГОРИМА И ЗЛОЧИНИМА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ У БИБЛИОТЕЦИ МУЗЕЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ

TABLE OF CONTENT

	Vesna Mirković, M.A. (curator of the Museum of Yugoslavia)
169	BIBLIOGRAPHY OF PAPERS ON PRISONER-OF-WAR AND CONCENTRATION CAMPS AND CRIMES IN THE SECOND WORLD WAR IN THE LIBRARY OF THE MUSEUM OF YUGOSLAVIA
	Jovana Perišić, M.A. (Doctoral student at the Faculty of Philosophy in Belgrade)
185	LIST OF CAMPS
 CATALOGUE UNITS	
	Ana Panić (Senior Curator of the Museum of Yugoslavia)
187	COLLECTION OF FINE ART WORKS OF THE MUSEUM OF THE REVOLUTION OF YUGOSLAV NATIONS AND ETHNIC MINORITIES AND COLLECTION OF GIFTS - FINE ARTS FROM THE HOLDING OF THE MEMORIAL CENTRE
	Dušica Stojanović, M.A. (Doctoral student at the Faculty of Philosophy in Belgrade)
197	COLLECTION OF HISTORICAL-MEMORIAL ITEMS
	Dušica Stojanović, M.A. (Doctoral student at the Faculty of Philosophy in Belgrade)
203	COLLECTION OF DOCUMENTS AND MANUSCRIPTS
	Jovana Perišić, M.A. (Doctoral student at the Faculty of Philosophy in Belgrade)
211	COLLECTION OF PRINTED MATERIAL

TABLE OF CONTENT

	Neda Knežević, M.A. (Director of the Museum of Yugoslavia)
221	FOREWORD
	Radmila Radić, Ph.D. (Principal Research Fellow of the Institute for Recent History of Serbia)
225	“ABSOLUTE EVIL MUST BE REMEMBERED IN EXQUISITE DETAIL.”
	Veselinka Kastratović Ristić (Museum advisor of the Museum of Yugoslavia)
229	FROM CREATION TO ACQUISITION - ITEMS THAT BEAR WITNESS TO THE CRIMES AND SUFFERING OF THE POPULATION DURING THE SECOND WORLD WAR AS A LEGACY OF THE MUSEUM OF YUGOSLAVIA
	Sanja Petrović Todosijević, Ph.D. (Senior Research Associate of the Institute for Recent History of Serbia)
255	THE IDENTITY OF RESISTANCE COLLECTIONS OF THE MUSEUM OF YUGOSLAVIA AS A SOURCE FOR THE IDENTIFICATION OF MALE AND FEMALE PRISONERS OF THE BANJICA CONCENTRATION CAMP (1941-1944)
	Ana Panić (senior curator of the Museum of Yugoslavia)
281	“BLOOD IS MY DAYLIGHT AND DARKNESS TOO”. FINE ART WORKS THEMATISING NAZI CONCENTRATION CAMPS FROM THE HOLDINGS OF THE MUSEUM OF YUGOSLAVIA
	Milan Koljanin, Ph.D. (retired Senior Research Associate of the Institute for Contemporary History)
307	GUARDIANS OF THE MEMORY OF THE TIME OF EVIL
	Vesna Mirković, M.A. (curator of the Museum of Yugoslavia)
331	WRITTEN TRACES OF CAPTIVITY IN THE LIBRARY OF THE MUSEUM OF YUGOSLAVIA

Музејска делатност у свету интензивно се развија последњих неколико деценија, чиме се мења улога и положај музеја у друштву. Данас је потребно да музеј буде отворен за јавност, приступачан и инклузиван, наведено је у новој музејској дефиницији усвојеној на Генералној конференцији ИСОМ-а која је одржана у Прагу. У складу са развојем музејске делатности, у свету се све чешће отварају и музеји такозваних феномена – светла, филма, прекинутих веза, детињства, Европе и слични. Музеј Југославије је тако, према новоусвојеном Закону о музејској делатности, постао матични за сва питања која се дотичу идеја, феномена и пракси које су довеле до настанка, као и до распада Југославије. Постојеће наслеђе обухвата сведочанства прошлости која говоре о културном, политичком, економском, индустријском, приватном и свакодневном животу у Краљевини и социјалистичкој Југославији. Додељена матичност само законски потврђује актуелне музејске токове у свету, али и већ установљену програмску оријентацију Музеја Југославије.

Један од главних задатака Музеја је и ревалоризација и реafirмација наслеђених збирки као темељног ресурса за сагледавање југословенског наслеђа у савременом контексту. Овим каталогом, први пут од оснивања наше институције, излазимо у јавност са

← 2-30-99
Божидар
Монашевић,
*Поглед кроз
прозор баране
заробљеничког
лагора „Сатро G“/
Сатро Генова/ у
Драчу у Албанији,
1941.*

обрађеном темом – темом логора, кроз каталошку обраду четири збирке из два фонда и библиографијом радова о логорима и злочинима.

Збирке Музеја револуције народа и народности Југославије, између осталог, сведоче о свим врстама страдања становништва током Другог светског рата. Ново читање овог дела фонда, са фокусом на културним и друштвеним појавама, обезбеђује развој целокупног фонда Музеја Југославије који адекватније рефлектује идентитет институције.

Корпус поклона чине збирке наслеђене од Меморијалног центра „Јосип Броз Тито“, поред осталог и ликовна дела настала у логорима током Другог светског рата, што је аутентично сведочанство времена, околности и актера и што отвара увиде у читање друштвене историје.

Каталог који је пред вама садржи стручне текстове кустоскиња Музеја Југославије, Веселинке Кастратовић Ристић, музејске саветнице, Ане Панић, више кустоскиње и Весне Мирковић, кустоскиње и библиотекарке. Захваљујући ревалоризацији дела фонда који се односи на тему логора, наши предмети су сада доступни истраживачима и заинтересованој публици. Честитамо кустоскињама Музеја на професионалном и посвећеном раду. Намера нам је да ови предмети буду предложени и проглашени за културно добро од великог значаја.

Захваљујемо спољним сарадницима, Радмили Радић, Сањи Петровић Тодосијевић и Милану Кољанину, који су учествовали у реализацији каталога и које смо позвали да пишу о логорима и страдањима у контексту збирки Музеја и њиховог значаја, као и Душици Стојановић и Јовани Перишић које су предано радиле на изради каталожких јединица. Надамо се да ће каталог једног дана прерасти у изложбу са истоименим називом „Слобода је за нас сан“.

← 2-26-278

Цилиндрична лећ,
Оснабрик, Oflag VI C,
1941.

Упркос сталним обећањима „никад више“, или „да се никад не заборави,“ у свету се и даље непрекидно понављају ратови и насиље. Ана Франк, једна од најпознатијих жртава Холокауста, написала је у свом писму 7. маја 1944. године: „Што је учињено – не може се поправити, али се може спречити да се не понови”.¹ Примо Микеле Леви (1919–1987), италијански хемичар из Торина, партизан, писац и преживела жртва Холокауста, ослобођен из Аушвица јануара 1945. године, све до трагичне смрти априла 1987. године, непрекидно је у својим књигама подсећао на пакао који је преживео. У последњој из 1986. године, *The Drowned and the Saved* (*Утопљеници и спасени*) наводи реченицу која се налази истакнута и у изложбеном простору у некадашњем логору Аушвиц: „Десило се, дакле, може се поновити: ово је срж онога што имам да кажем. То се може догодити, и може се десити свуда.”² На другом месту он пише: „Често нас питају, пошто нам је наша прошлост дала пророчку способност, да ли ће се Аушвиц вратити: да ли ће се, то јест, десити други покољи, једностран, систематски, механизовани, хотимични, на нивоу власти, почињени над невиним и беспомоћним популацијама легитимисани доктрином омаловажавања“.

1 | Anne Frank, *The Diary of a Young Girl*, Edited by Otto H. Frank and Mirjam Pressler, (London: Puffin Modern Classic, 1998).

2 | Primo Levi, *The Drowned and the Saved*, (New York: Vintage books, 1989), 199.

* Adi Ophir, „On Sanctifying the Holocaust: An Anti-Theological Treatise,” *Tikkun*, Year 2016, Volume 31, Number 3, 19-20, datum pristupa 15. 8. 2022, Project MUSE muse.jhu.edu/article/626029.

Леви одговара да се то већ дешава, наводећи Камбоџу као пример. Ипак, додаје, да је с обзиром на свежа сећања 1980-их (када је ова књига објављена), мало вероватно да ће се то догодити у Европи. Он истиче да је природно и очигледно да су најсадржајнији материјал за реконструкцију истине о логорима сећања преживелих.³ Али шта када преживели оду са сцене и сећања почну да бледе?

Неки, попут аутора Вилијема Штрауса и историчара Нила Хоуа, тврде да се историја понавља и заборавља. Како сећање бледи, догађаји из прошлости могу постати догађаји садашњости. Како можемо да заштитимо историју и избегнемо исте грешке које смо направили у прошлости када заборавимо шта се догодило? Лако је помислити да су ти догађаји прошлост, да се друштво променило и да се то више никада неће поновити.⁴ Други историчари, међутим тврде, као Макс Белоф, да се „лекције историје“ не могу применити на било који једноставан или механички начин.⁵ Или, како је формулисао Ричард Џ. Еванс: „То је стога што се историја никада не понавља; ништа се у људском друштву, а то је оно главно што занима историчара, никада не дешава двапут под потпуно истим условима или на потпуно исти начин”.⁶ Међутим, Мартин Сабров, доскорашњи директор Лајбницевог центра за савремену историју у Потсдаму и професор новије и савремене историје на Хумболт универзитету у Берлину, упозорава да, имајући у виду историјско наслеђе двадесетог века, треба да будемо свесни опасности да историографију поново надвлада политика. „Историја се не понавља само тако. Најважнија опасност данас није добро познати сукоб између историје и политике, већ структурални и институционализовани консензус... однос између историје и политике може се развити у фатално пријатељство које нуди награду за пажњу јавности и морално поштовање док истовремено уништава радикалну независност историјског истраживања и његову склоност да поново промишља историју.”⁷

Архиви и музеји чувају изворе, између осталог, и са циљем да будућим генерацијама пренесу апсурд непотребног насиља. Њихова улога је пре свега у томе да одрже у животу сећање на оно што

3 | Primo Levi, *The Drowned and the Saved*, 16.

4 | Neil Howe, William Strauss, *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*, (New York: William Morrow & Company, 1991); Neil Howe, William Strauss, *The Fourth Turning: What the Cycles of History Tell Us About America's Next Rendezvous with Destiny*, (New York: Broadway Books, 1997).

5 | Max Beloff, *An Historian in the Twentieth Century: Chapters in Intellectual Autobiography*, (London: Yale University Press, 1992), 129.

6 | Ричард Џ. Еванс, *У одбрану историје*, (Београд: СКЗ, 2007), 70.

7 | Martin Sabrow, "The Use of History to Legitimise Political Power: The Case of Germany", *Politics of the Past, The Use and Abuse of History*, eds. Hannes Swoboda and Jan Marinus Wiersma, (Vienna: Renner Institut, 2009), 101, 103.

не би требало да се понови. С обзиром на то да је све мање преживелих, музеалци, архивисти, просветни радници и истраживачи треба да преиспитају како и у којим облицима ће се сећање на страдања током Другог светског рата наставити. Главни фокус ће свакако бити наслеђе које преживели остављају за собом у облику писаних, аудио и видео сведочења, али и свих других артефаката. У доба лажних вести музеји би требало да представљају места од поверења, места где је ослањање на писани запис, на тумачење предмета у контексту и у друштву у одређеном тренутку, неопходно у покушају да се разуме шта се дешава у данашњем свету.⁸

Музеј Југославије посвећен је прикупљању, чувању и излагању предмета у вези са свим државама које су постојале на овој територији, па и оних везаних за страдање грађана у концентрационим логорима током Другог светског рата. У њему се чувају сведочанства настала током заточеништва, као и уметничка дела инспирисана страдањем. Сва они имају огромну сазнајну и естетску вредност, што је детаљно описано у прилозима за овај зборник. Збирке докумената и рукописа, штампаног меријала, као и историјско-меморијална збирка и збирке ликовне уметности представљају драгоцен историјски извор за многе аспекте заточеништва и страдања у логорима. Сагледавајући околности под којима су предмети настали, пут којим су прошли до доласка у Музеј, број сачуваних предмета, њихову вредност и значај, намера Музеја да ове предмете прогласи културним добром од великог значаја није само оправдана већ и неопходна.

Nürnberg 1946 (offlag XIII B)

W. J. M. J. M. J. M.

FR
12.1.1942.
Lager
Zimmer No 12.

Magasich

Lazarovic

Riemer

Fr

Profet

Rachlovic

Toma

Ri

Manzoni

Marko

Trifunovic

izaki

ВЕСЕЛИНКА КАСТРАТОВИЋ РИСТИЋ ОД НАСТАНКА ДО АКВИЗИЦИЈЕ – ПРЕДМЕТИ КОЈИ СВЕДОЧЕ О ЗЛОЧИНИМА И СТРАДАЊИМА СТАНОВНИШТВА ТОКОМ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА КАО НАСЛЕЂЕ МУЗЕЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Музеј Југославије је, као правни наследник, преузео фонд Музеја револуције народа и народности Југославије који је 1996. године престао да ради/постоји. Тај фонд чини једанаест збирки: 1. историјско-меморијална; 2. оружја и војне опреме; 3. докумената и рукописа; 4. штампаног материјала; 5. ликовна; 6. киномафотографског и филмског материјала; 7. привредно-техничког и социјалног развоја; 8. фонографска; 9. униформи, одевних предмета и застава; 10. значки, одликовања, филателије и нумизматике и 11. документарних фотографија, негатива и микрофилмова. Комплетан фонд је хронолошки подељен на четири периода. Музеализовани предмети су обрађени и каталогизовани кроз хронолошки, тематски, предметни и ауторски (именски) каталог.

Из овог богатог фонда издвојена су културна добра која баштини Музеј Југославије, а која се односе на непријатељске злочине и све врсте страдања становништва током Другог светског рата. Намера нам је да ове предмете предложимо за културна добра од великог значаја јер је њихова документарност неупитна. Музеј Југославије има скоро четири стотине артефаката насталих у логорима, који се сада чувају у збирци историјско-меморијалних предмета, збирци докумената и рукописа, као и у ликовној збирци. У збирци штампаног материјала чува се седамдесет плаката

и летака које су окупационе снаге штампале као јавна гласила којима су становништво позивале на мирно понашање, упозоравале на репресивне мере у случају непоштовања издатих наредби и обавештавале о стрељањима која су била скоро свакодневна. И у другим збиркама постоје музејски предмети исте провинијенције, али ћемо се у овом тематском каталогу задржати на музеалијама из четири наведене збирке. Предмети хронолошки припадају периоду од 1941. до 1945. године, а истраживање, обраду и смештај предмета у МРНЈ радили су кустоси из Одељења за истраживање и презентацију Другог светског рата на простору Југославије. У историјско-меморијалној збирци и збирци докумената и рукописа чувају се предмети настали у логорима који су били на просторима Југославије, Италије, Немачке и Норвешке. Из логора на које се примењивала Женевска конвенција,¹ као што је био војнички/официрски логор Оснабрик, на пример, Музеј поседује већи број предмета садржајнијих по темама које обрађују и разноврснији по врсти материјала. Из Аушвица, Маутхаузена или Јасеновца, познатих као логори смрти, поруке су оскудне, а предмети малобројни.

↑ 7893
Југословенски
ратни заробљеници,
Оснабрик, Oflag VI C,
1941–1945.

1 | Видети више: Jelena Lopičić Jančić, „Međunarodnopravni aspekt statusa jugoslovenskih ratnih zarobljenika u logoru Osnabrick u Nemačkoj od 1941–1945. godine“, *Strani pravni život: teorija, zakonodavstvo, praksa*, 2/2015, 221–236.

Шездесетих година 20. века, на почетку рада Музеја револуције,² кустоси су паралелно радили на концепцији Музеја и систематском попуњавању збирки. Начини аквизиције били су откуп, поклони и преузимање грађе. Аквизиција је вршена према информативном потенцијалу предмета и његовој документарности за одређени историјски догађај.

Кустоси су, најчешће, приликом обраде, као историјат самог предмета наводили место настанка, али не и његово кретање од тренутка настанка до уласка у музеј. Чињеница да су многи предмети преузети из институција које, по природи посла, нису имале обавезу да прикупљају, а још мање да чувају тродимензионалне предмете, наметала је неопходност детаљнијег истраживања кретања предмета. За израду тематског каталога фокус интересовања је на музеалијама, а не на историјату логора, или злочина и догађајима из Другог светског рата. Не улазећи у расправе о броју стрељаних, убијених и несталих лица које се данас могу чути, желимо да укажемо на артефакте који нас обавезују да памтимо и говоримо о том времену.

ИНСТИТУЦИОНАЛНА САРАДЊА И ПРЕУЗИМАЊЕ ПРЕДМЕТА

На дугом списку институција и удружења с којима је сарађивао МРНЈ прво место припада бораčким удружењима. Савез удружења бораца народноослободилачког рата (СУБНОР) је пре више од шездесет година иницирао оснивање Музеја револуције народа Југославије. Облици обостране сарадње били су различити: од свечаних академија, заједничких пројеката³ и изложби⁴ до прикупљања предмета. Током припреме за реконструкцију југословенског павиљона у Аушвицу Музеј је од СУБНОР-а преузео дванаест оригиналних писама, логорашки број Рахеле Папо, ручни рад логорашнице Лоре (презиме непознато) и скице логора од Виде Јоцић.⁵ Захваљујући овој вишедеценијској сарадњи, Музеј је обогатио своје фондове, нарочито збирку оружја и војне опреме, фототеке, али и друге збирке. Од Савеза је преузет мали број предмета насталих у логорима, али је активност борачких комисија

2 | Одлука о оснивању Музеја револуције народа Југославије (МРНЈ) донета је 19. априла 1959. године, а Уредбу о оснивању 9. децембра 1960. године потписао је Ј. Б.Тито. Музеј је 1974. године променио име у Музеј револуције народа и народности Југославије (МРННЈ).

3 | СУБНОР је 1978. године био носилац пројекта „Југословени у фашистичким затворима, заробљеничким и концентрационим логорима у другом светском рату и њихово учешће у покретима отпора других земаља“.

4 | Један од последњих великих пројеката била је реализација изложбе у Аушвицу 1988. године.

5 | Досије МЈ, 4. V 1977, бр. 03-316/1.

и секција подстакла многе појединце⁶ да поклоне или понуде за откуп предмете који су припадали њима лично или су их прикупили на иницијативу Савеза.

↑ 2-26-304
Логорашки број
75038 Рахеле Папо,
Аушвиц, 1941-1945.

Комисија бивших ратних заробљеника СО СУБНОР-а предвидела је у Програму рада за 1962. годину⁷ прикупљање и чување историјског материјала који чине: униформе из логора; предмети који представљају логоре и заробљенике; предмети које су сами заробљеници израђивали; уметнички и научно-технички радови заробљеника; предмети који су били забрањени, а служили су за бекство и друге потребе заробљеника; материјали који говоре о идеолошко-политичком раду заробљеника и разни документи. Већ следеће 1963. године на седници Савета за неговање традиција НОР-а⁸ изнето је да је прикупљање било *прилично неорганизовано* али да је ипак доста урађено. Међутим, сарадња с музејима који је требало да преузму предмете на даљу обраду била је лоша, а због недостатка материјалних средстава до преузимања није ни дошло. Прикупљени предмети су били у лошем стању и Савет се 1964. године⁹ жалио да су почели да пропадају, што се нарочито односило на папирни материјал. Ови проблеми нису решени ни

6 | Љубомир Ранчић, потпоручник, Миленко Маројевић, потпуковник, и други.

7 | Архив Југославије (АЈ), фонд 297, Савез удружења бораца Народноослободилачког рата – Савезни одбор (СУБНОР-СО), ф-304, 8-8-15, Записник Комисије бивших ратних заробљеника.

8 | АЈ, СУБНОР-СО, ф-313, 8-1-2/1, Записник са Седнице Савета.

9 | АЈ, СУБНОР-СО, ф-313, 8-1-3/1, Стенографске белешке Савета.

наредних година, па су у МРНЈ периодично пристизали поклони и откупи, што је био резултат сарадње с појединцима који су имали поверења у заштитарски рад Музеја, или је томе допринела активна улога у Савезу бораца директора Музеја Милорада Панића Сурепа¹⁰ и Данице Абрамовић¹¹.

За Музеј револуције народа Југославије, од самог оснивања, важну улогу је имала сарадња са Институтом за историју радничког покрета Југославије (даље: ИИРПЈ). Имајући у виду да је први директор Института био др Перо Морача, један од чланова оснивачког Одбора МРНЈ, ова упућеност Музеја на Институт је разумљива. Организација стручних одељења и подела на периоде истраживања у МРНЈ биле су по угледу на Институт. Како је Институт произашао из Историјског архива КПЈ/СКЈ, наследио је богат фонд, из којег је јула 1960. године издвојена фототека и предата МРНЈ.¹² У периоду од 1961. до 1964. године од Института ИРПЈ преузет је већи број предмета, међу којима и двадесет личних докумената особа стрељаних у Крагујевцу 21. октобра 1941. године. Преузето је и седам дрвених табакера које су урадили затвореници из собе број 3 у логору Бањица. Табакере су израђиване од јула до августа 1944. године. Није познато ко је од логораша из собе у коју су довођени они који су осуђени на смрт¹³ радио ове табакере. Такође није познато ко је на једанаест листова папира исцртао више од 40 ликова логораша из собе број 12, у којој су били заточени и вајар Стеван Боднаров и сликар Петар Миливојевић (погрешно наведено Милановић).¹⁴ На једном листу је уписан датум 12. јануар 1942. године, а испод ситно нацртаних портрета исписана су имена логораша.

Верујемо да је Историјски архив КПЈ/СКЈ ове предмете у неком тренутку преузео од Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача. С обзиром на то да је основна делатност Архива било „прикупљање, сређивање и заштита архивске грађе“,¹⁵ упитно је како су се тродимензионални предмети нашли код њих. Могуће је да је Архив, као и сродна институција Историјског одељења ЦК СК Србије, своју делатност усмерио на „прикупљање нових докумената и фотографија, па и музејских

10 | Исто.

11 | АЈ, СУБНОР-СО, ф-314, Записник са Седнице Савета.

12 | Institut za savremenu istoriju, *Dvadeset godina Instituta za savremenu istoriju 1958-1978*, (Beograd, 1979), 14.

13 | Sima Begović, *Logor Banjica 1941–1944*, 2, (Beograd: Institut za savremenu istoriju: Marketing-pres, 1989), 64.

14 | *Isto*, 65.

15 | *Dvadeset godina Instituta za savremenu istoriju 1958-1978*, 11.

Особени знаци *не*
Besondere Merkmale *не*

Потпис сопственика личн
Unterschrift des Inhabers der Person

Милан В. Радоје

Особени знаци *не*
Besondere Merkmale *не*

Потпис сопственика
Unterschrift des Inhabers der P

Михаило Петров

СРЕСКО НАЧЕЛСТВО У Гор. Миланову
BEZIRKSAMT IN Gor. Milanovac

Рег. бр.

Reg. Nr.

Лична карта Personenstandskarte

Презиме *Strupnić*
Familienname

Име *Ivan*
Name

Име оца *Matiya*
Name des Vaters

Занимање *Kelner*
Beruf

Датум и место рођења *1921 Pančev*
Datum und Geburtsort

Брачно стање *нежен*
Familienstand

1941 1941 г.

у Гор. Миланову

Срески начелник,
по Bezirksvorsteher,

Б. ? Миланов

Свој
Eigen

Abdruck des letzten Zeitbildes

2870.3/221-20

Особени знаци

Besondere Merkmale

Потпис сопственик
Unterschrift des Inhabers de

Јован Ј. М.

17.3.221-17

робит.

издај,
уредилница 5136.

Бортевић Живојин
црпачи сезонски радника

1920

ушерка

средњи

фрпе

црна

фрпе

фрпичан

црне

нема

21. 5. 1938 год

II

МО НАЧЕЛСТВО У ПОЖАРЕВЦУ
BEZIRKSAMT IN POZAREVAC

ЛИЧНА КАРТА

Personenstandskarte

Per. бр 691

Reg. Nr. 691

Презиме

Familienname

Име

Name

Име оца

Name des Vaters

Занимање

Beruf

Датум и место рођења

Datum und Geburtsort

Брачно стање

Familienstand

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Бортевић

Отисак
десног
кажипрста

Особени знаци

Besondere Merkmale

Потпис сопственика личне карте:

Unterschrift des Inhabers der Personenstandskarte:

Бортевић

Срески начелник,
Bezirksvorsteher,

предмета“.¹⁶ Два прстена који су сада у фонду Музеја, један из Јасеновца и један из логора у Норвешкој, Архиву КПЈ/СКЈ поконио је др Душан Вешовић, лекар војног ваздухопловства ЈНА. То показује да је заштитарска улога Архива обухватала и тродимензионалне предмете које је са осталим фондом наследио Институт ИРПЈ. Када је Институт ИРПЈ наставио рад као Институт за савремену историју, настављена је и сарадња с Музејом. Међу већим планираним активностима био је и пројекат „Југословени у фашистичким затворима, заробљеничким и концентрационим логорима у другом светском рату и њихово учешће у покретима отпора других земаља“,¹⁷ који је подразумевао прикупљање експоната и реализацију музејске поставке.

Од Савезног јавног тужилаштва ФНРЈ историчар Драгоје Лукић, кустос Музеја револуције, преузео је маја 1962. године већи број предмета, међу којима је било и двадесетак оних који се односе на логоре и страдања. Ови предмети су обрађени у збирци докумената и рукописа и збирци штампаног материјала. Међу рукописима су писма из концентрационог логора Маутхаузен која су 1943. и 1944. године својима слали заточеници: Новак Миодраговић, Богосав Савић, Војислав Џукић, Радован Јелић, Радисав Иричанин и Миодраг Годић. Писма су писана на једнообразним формуларима чијим се пресавијањем прави коверат. Према печатима на писмима, као и на тексту који је на немачком и српском, јасно је да је преписка била цензурисана. Сва писма садрже обавештење о томе да пакети с намирницама пристижу редовно, пошљиалац поздравља све укућане и напомиње да не брину за њега јер је „здрово и добро“.¹⁸ Ту су и две недатиране поруке из логора Бањица које су разменили брат и сестра Родољуб и Невенка Андрић.¹⁹ Преузети штампани материјал чине објаве, саопштења и прогласи којима се јавност обавештава о стрељањима која су вршена као одмазда првих година рата.

О историјату ових предмета више података постоји у документима који су саставни део досијеа²⁰ о преузимању грађе Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових

16 | Институт за новију историју Србије, *Пола века Института за новију историју Србије 1958–2008*, (Београд, 2008), 9.

17 | *Dvadeset godina Instituta za savremenu istoriju 1958–1978*, 27.

18 | Музеј Југославије (МЈ), Збирка докумената и рукописа МРНЈ, инвентарни број од 2-28-248 до 2-28-253.

19 | У поруци, инв. бр. 2-28-312 Родољуб обавештава сестру Невенку да је у логору Бањица, соба 9 и да се уторком и петком примају пакети. Моли да му донесе храну, веш, пешкире и чарапе. У сачуваној поруци инв. бр. 2-28-313 Невенка Андрић набраја шта је од хране спаковала у пакет који је предала.

20 | АЈ, фонд 110, Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, досије фонда Државне комисије, мај 1988.

→ 2-28-249
Богосав Савић,
Писмо упућено
Јелми Савић,
Маутхаузен, 9. 5. 1943.

Heil und die liebe Kunde
Radmila, Raduilo, Rajka
und grüsst und küsst
Ihr Vater

Ботосав

Зрата моја мамо,
што се радујем, до сте сви зра-
во. Не брижите које куће ништа за-
мече. Ваше писмо од 27. марта и
поштом примио сам, у најбољем
реду. Како је ми и даје, јер
су пакети са намирницама
дозвољени. Поштом се на адресу. Ра-
дујем се што сте сви живи. На-
прављам све и волим децу Ра-
дмилу, Радмилу, Рајку и Ђулију
све Ваш отац Ботосав.

САОПШТЕЊЕ

19 новембра 1942 одведен је један немачки војник у Купцима код Бруса.

Пошто се овај немачки војник до 5 децембра о. г. није вратио **СТРЕЉАНО ЈЕ** 5 децембра 1942 следећих 10 **КОМУНИСТА** и присталица **Драже Михаиловића**:

1. Живановић Живадин, рођ. 5. 5. 1916 у Бомурђи,
2. Стаменковић Милутин, рођ. 2-3-1920 у Корману,
3. Милошевић Угрин, рођ. 1905 у Сараорцима
4. Јанузовић Милош, рођ. 1899 у Двору,
5. Милановић Богосав, рођ. 7. 10. 1904 у Ђурђеви,
6. Обрадовић Страхиња, рођ. 1923 у Бошњанима,
7. Савковић Милосав, рођ. 1912 у Сепцима,
8. Вићентијевић Милосав, рођ. 1925 у Лепенцу,
9. Црнојакић Радован, рођ. 29. 1. 1914 у Мартинцима,
10. Грујић Борисав, рођ. 15. 1. 1910 у Даросави.

У случају да се одведени немачки војник ни у међувремену не врати **БИЋЕ СТРЕЉАНО** 10. XII, 15. XII, 20. XII и 25. XII **ЈОШ ПО 10 УХАПШЕНИХ КОМУНИСТА И ПРИСТАЛИЦА ДРАЖЕ МИХАЈЛОВИЋА ИЗ КРУШЕВАЧКОГ И ЛЕСКОВАЧКОГ ОКРУГА.**

Ујутро 5 децембра 1942 године једна банда дигла је у ваздух железничку пругу између Лапова и Крагујевца. У смислу мога саопштења о поштреним мерама за случај угрожавања српских службених лица и саботаже, **СТРЕЉАНО ЈЕ У КРАГУЈЕВЦУ 6 ДЕЦЕМБРА ЗА САДА 5 ТАОЦА.**

И ово је плод разорног рада ДРАЖЕ МИХАЈЛОВИЋА!

Београд, 6 XII 1942.

БАДЕР, с. р.

Артилериски генерал,
Командујући генерал и Заповедник у Србији.

помагача.²¹ Ову грађу преузео је Архив Југославије, у којем су сачувани записници о примопредаји грађе између Музеја револуције и Савезног јавног тужилаштва. Ту је и *Записник* од 12. маја 1961. године, у којем се наводи да су Драгоје Лукић и Војо Мартиновић из МРНЈ и Мира Ракочевић и Сретен Читаковић из Института за историју радничког покрета Србије издвојили материјал који је пописан према броју сандука из којег је извађен. Наведено је 65 предмета различитог порекла и врсте материјала. Најбројнија је периодика, затим објаве, исечци из штампе, преписи записника, досијеи и писма. Сав материјал је био смештен у сандуке од броја 16 до броја 44. Поред овог *Записника* постоји и списак насловљен као *Евиденција*, где се наводи грађа која је прегледана и пописана од редног броја 1 до броја 15 и остављена на чување у архиву Савезног јавног тужилаштва. У заглављу пописа Д. Лукић је написао: „Овај материјал је само евидентиран у Музеју револуције и ово некада може да затреба, обратићемо се вама. 31. мај 1961.“ Упоређивањем ове документације са *Извештајем о пријему музејског материјала* бр. 791 од 23. маја 1962. године,²² може се закључити да је МРНЈ преузео већу количину дневне и периодичне штампе уместо досијеа и документа која су на попису *Записника* од 12. маја 1961. године. Одговор на питање зашто је дошло до ове промене не налази се у постојећој документацији.

Штампани материјал за истоимену збирку преузимањ је из сродних институција: Архива ЦК СКЈ²³, Архива СФРЈ²⁴ и Војноисторијског института,²⁵ где су архивисти приликом обраде материјала излучивали дупликате или грађу која није архивског карактера. Тако је Музеј револуције преузео стотинак илустрованих и писаних плаката и летака немачке пропаганде.

← 2-28-808
Паул Бадер,
Саопштење о
стрелјању 10 особа,
Београд,
6. децембар 1942.

21 | Видети: Vladan Vuklić, „Završni izveštaj dr Dušana Nedeljkovića o radu Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača“, *Topola, Danja Gradina*, god. II, br. 2, 2016, 164–243.

22 | Досије МЈ, 23. V 1962, бр. 791.

23 | Јул 1961.

24 | Досије МЈ, 5. II 1975, бр. 02-777/1.

25 | Досије МЈ, 11. IV 1974, бр. 01-514/1.

КРОЗ РЕШЕТКЕ СУНЦЕ ГРЕЈЕ²⁶

Музеј Југославије баштини 103 музејска предмета настала у логору Бањица која су део фонда четири поменуте збирке. Они уједно чине више од пола оног дела историјско-меморијалне збирке који се односи на културна добра настала у логорима и велики део ликовне збирке исте тематике. Лутке, корпице са цвећем, голене, табакере, мараме, поруке и друге музеалије из Бањице Музеј је добио као поклон од бивших логорашица и логораша или откупио од родбине страдалих.

Ови предмети различите израде и од различитог материјала су као поклони били намењени деци, члановима породице, пријатељима, па и сапатницима у логору. Осим жеље логорашица и логораша да ове рукотворине буду део успомене на њих и њихово страдање препознатљива је и потреба да свакодневним стварањем обесмисле намеру логорских власти да страх и паника овладају њима.²⁷ Марама коју је пролећа 1942. почела да везе Олга Јовановић,²⁸ а наставиле су да уписују (довезу) своја имена логорашице довођене у ћелију број 9, из које су, најчешће, вођене на стрељање, показује да је њихова храброст била непоколебљива. Мараму је сачувала Добрила Благојевић, која је преживела рат и 1962. године је поклонила МРНЈ.

Највећи број предмета, око 50, преузет је из Историјског архива Београда. Предмете је фебруара 1962. године примио у име Музеја револуције народа Југославије историчар Душан Живковић. Из пратеће документације ове примопредаје види се да Архив предаје „предмете које је добио као поклон од породица жртава бањичких логораша као и преживелих логораша...“²⁹ На списку предатих предмета се као аутори наводе логорашице: Србијанка и Јока Букумировић – стрељане; Гроздана Бизјак – умрла од последица боравка у логору; Радмила Рајковић – стрељана; Војинка Опачина – стрељана; Тодорка Милић-Николић – жива и Перса Радовановић – жива.³⁰ Из ове документације се не може видети којим поводом и када је Архив добио ове предмете и ко је и када одлучио да они буду предати Музеју. Логичан закључак био би да је разлог прикупљања предмета била изложба *Бањица 1941–1944*.

26 | Стих песме *Бањичанка* коју је написао Милета Милановић, стрељан 1943. преузет из: Бањица, (Београд: Историјски архив Београда: Издавачко предузеће „Култура“, 1967), 120.

27 | Веговић, *Логор Бањица 1941–1944*, 2, 202–206.

28 | Олга, Тимотија, Јовановић је стрељана 14. маја 1943. године.

29 | Деловодни протокол МРНЈ, бр. 805, 23. V 1962.

30 | Исто.

→

2-26-85

2-26-295

2-26-163

Табакере,

Бањица, 1943–1944.

Милош Јовановић
Поплика Бр. 7
Београд

ДОБРАТА
У КОТОР 11-18-1942

АПШЕНА
30-I-1942

МАНИЦИ, МИЛИ И ДЕСКИ
ЛОЛА

← 2-26-175

Олга Јовановић,
Марама са извезеним
цртежом и именима,
Бањица, 1942-1944.

која је реализована 20. октобра 1961. године и коју су радили Историјски архив Београда и Музеј града Београда.³¹ О припреми и експозицији изложбе Богдан Лекић пише: „...већи део експоната, прибављен је од сродних нам установа и преживелих затвореника... Посебан допринос био је преживелих другарица и другова Бањичког логора, који су посудили за ову изложбу своје и за успомену добивене радове рађене у логору.“³² Од укупно 300 изложених експоната половину су чинили радови логораша. „Према тематици и садржају радови су подељени у осам витрина и то: витрина народних хероја, витрина колективних марама, дечијих играчака, ‘женске собе смрти’, симболичних радова, ‘мушке собе смрти’, писмених порука, радова преживелих другарица и на крају, витрина на којој су приказане публикације о логору.“³³

Као допринос изложбе Б. Лекић наводи да је „омогућила да се многи подаци, недовољно јасни, расветле, као и да се дође до многих података и материјала о животу у логору.“³⁴ Шест година касније: „Од прикупљене грађе, документарне и претежно мемоарске састављена је Спомен књига о Бањици.“³⁵ Ова публикација инспирисана изложбом не садржи каталожке јединице, ни ближи опис радова које је Историјски архив Београда прикупио и изложио и зато је једино могуће ослонити се на фотографије које су сачуване у ИАБ као део институционалне документације. На тим фотографијама се могу препознати експонати које је 1962. преузео Музеј револуције, а за које је на отварању изложбе Вељко Купрешанин рекао: „На око, то су предмети који могу да неупућене обрадују и да развеселе. Лепи су, ванредно израђени..... Да, али то су радови оних који су осуђени на смрт и који су уочи стрељања ткали и израђивали у овим малим предметима последње поруке свог живљења.“³⁶

У ЈАСЕНОВЦУ СЕ О МУЧЕЊУ ПИСАТИ НИЈЕ СМЕЛО

Из логора Јасеновац и Стара Градишка Музеј баштини рукописну грађу која није превише бројна и са оскудним је информацијама о затвореницима. Имајући у виду монструозност Јасеновца и

31 | „Београд ће свечано прославити 17-годишњицу ослобођења“, *Политика*, 19. 10. 1961, 5; А. Д., „У Београду отворене две изложбе историјских докумената“, *Борба*, 20. 10. 1961, 7.

32 | Богдан Лекић, „Изложба „Бањица 1941-1944““, *Гласник Историјског архива Београда*, 3/1962, 80.

33 | *Исто*, 82.

34 | *Исто*, 84.

35 | *Бањица*, 7.

36 | Историјски архив Београда (ИАБ), досије изложбе „Бањички логор 1941-1944“.

→→ 2-26-222

Мирослава Јовановић,
Лутке – костимирани
пар, Бањица, 1944.

чињеницу да су и жртва и злочинац говорили истим језиком (српскохрватским) и да је било лако цензурисати пошиљке и сваку написану реч, разумљива је оскудност овог фонда. У Музеју се чувају две поруке једног логораша који није смео да се потпише, али је хтео да остави траг који ће можда некада неко наћи. Приликом поправке аутомобила Opel-Blitz-а радници предузећа „Ремонт“ из Косовске Митровице су 1953. године у каросерији пронашли два картончића на којима је писало: „Ovu su Karoseriju radili zatočeniци komunisti 25/8 1943“ и „Ovu su Karoseriju radili Zatočeniци u Jasenovcu pod Fašističkom čizmom 1/10 1943 Zagrebčani, ako koji ostane živ naći će.“³⁷ Ако је тачна претпоставка Александра Пупића³⁸ да је опел био преправљан у такозвану *Црну Марицу*, која је служила као гасна комора, онда ове сакривене поруке показују која је категорија затвореника (комунисти) била приморана да ради тај мучни посао.

→ 2-28-417
Непознати аутор,
Списак ухапшених
ученика и ученица
упућених у логор
Стара Градишка,
Земун, 1944.

Значајна попуна фонда извршена је 1963. године када је Музеј од клишотеке *Борбе*³⁹ преузео 45 писама заточеника логора Јасеновац и Стара Градишка: Марије Шарић, Назима Џабића, Милеве Пејновић, Силва Межнаршића, Матије Јуркова и Андрије Гржинчића.⁴⁰ Садржај писама је ограничен на поздраве, обавештења о пријему пошиљке и на понеку информацију о породици. За писма су коришћени штампани формулари на којима је наглашено да су „Saobćenja na hrvatskom jeziku, obiteljske naravi do 20 riječi“.

У жељи да поклони писма брата Драгутина, Вука Шај се обратила Музеју речима које јасно показују стање у логору: „Nadalje šaljem Vam 1 pisanice iz St. Gradiške a 1 iz Jasenovca. Prema pričanju moje majke bilo je još 6 pisamaca na papiru od cigareta ali su se raspala. Iz sviju je provejavala samo GLAD, GLAD jer naravno o mučenju se pisati nije smelo.“⁴¹

Од Димитрија Ромањека – Пера маја 1962. године Музеј је добио шест дописница које је он из логора Јасеновац упутио супрузи Терезији. Дописнице су на штампаном формулару са свега неколико редова предвиђених за поруке, којима је Перо обавештавао супругу о примању пакета и писама и распитивао се за породицу. На самом дну дописнице пише: „Pisanje je nagrada za dobar rad i vladanje i daje pravo na primanje paketa“. Из наведених података види се да је Димитрије Ромањек радио у циглани логора Јасеновац, где је

37 | МЈ, Збирка докумената и рукописа (МРННЈ), инвентарни број 2-28-246.

38 | Aleksandar Pupiћ, „Ko ostane živ naći će...“, *Četvrti jul*, 15. 9. 1964, 3.

39 | Досије МЈ, 4. II 1963, бр. 08-187/1.

40 | МЈ, Збирка докумената и рукописа (МРННЈ), инвентарни број од 2-28-305 до 2-28-310.

41 | Досије МЈ, 20. III 1963, бр. 04-305/2.

Prijenos:

Ime i prezime:	Uč. razreda	Vjeroispovjest	Opaska
Dragica Vasić	I. Trg. Akademije	Pravoslavna	U logoru od 13.VI.944
Jevremović Olga	Isto:	Isto	Isto:
Kistić Mira	Isto:	Isto:	Isto:
P.S. Mogla sam saznati da uhićenih djaka imade iz razreda Trgovačke akademije u Zemunu mnogo više, ali im nisam mogla saznati imena.			
Isufi Irena	III.raz. stručne	Rim.katoličke	U logoru od 20.II.944
P.S. Dali imade još uhićenih djaka iz stručnih škola, nisam mogla ustanoviti.			
Spajić Vladislava	Izavršil. Trg. Akademiju	Rim.katolik.	U logoru od 30.II.943.
Serđijev/ime neznam	Matarija	Pravoslavna	U logoru od VIII.9.944

P.S. Prema dobivenim podacima iz profesorskih krugova spomenuti učenici bili su i najbolji, a prema dobivenim podacima iz građanskih krugova to su ujedno i djeca veoma čestitih građana i roditelja. Šta više, Vladislava Spajić, ona je i kćerka Satnika Hrvatskog domobranstva u ~~XXXX~~ pričuvi. Osim toga saznala sam, da je Učenica Ljubica Kotur, iz bojazni pred policijom pobješla od kuće 31.XI.943, i ~~pristigla~~ u Njemačkoj vojsci 16. travnja 1944. Ova ju je oslobodila, i pustila na slobodu, dok ju je policija poslala u Logor, i ako ova djevojčica ima pravo da bude kod roditelja prema Poglavnikovoj naredbi.

Pored navedenih učenika i učenica u Logoru se nalaze i učenici, koji su radi materijalnih prilika privremeno morali napustiti školu, a imade i mnogo djece, koja uopšte nisu pohađala školu. Doznala sam za imena ovakve djece i to slijedeća:

Ime i prezime	Vjeroispovjest	U logoru se nalazi
Marinković Leposava	Pravoslavna	Od 20.II. 1944
Lakočević Olga	Isto	Isto
Ludajić Ružica	Isto	Isto:

доведен 1941. године, а према његовом исказу, побегао је 1945. пред ослобођење логора.⁴²

Уз напомену „Materijal koji nudim MRNJ na procenu i eventualni otkup je za mene veoma draga uspomena od koje se dosta teško rastajem“, Зора Котур је, марта 1965. године,⁴³ Музеју понудила за откуп документа, личне предмете, писма и фотографије њеног супруга Симе Котура који је био у логору Бањица. Поред ових предмета које је Музеј откупио, Зора Котур је понудила фотографије и писма која су јој из логора Стара Градишка и Јасеновац сла-ле њене две кћерке Љубица и Гордана, ученице Земунске гимназије. На откупљеном Списку ухапшених ученика и ученица⁴⁴ који је направила непозната особа, налазе се њихова имена с датумима када су одведене у логор: Гордана 20. фебруара 1944. и Љубица 13. маја 1944. године. На другој страни Списка у антерфилеу је записано: „Osim toga saznala sam, da je Učenica Ljubica Kotur, iz bojazni pred policijom otišla od kuće 8. XI 1943, i pala u ruke Njemačkoj vojsci 16. travnja 1944. Ova ju je pustila na slobodu, dok ju je policija poslala u Logor i ako ova djevojčica ima pravo da bude kod roditelja prema Poglavnikovoj naredbi.“ Обе Зорине кћерке су убијене 1944. године, Љубица у логору Стара Градишка, а Гордана у Јасеновцу. Зора Котур је понудила 43 предмета, међу којима су и логорска писма њених кћерки, али је откупљено само 17 предмета везаних за Симу Котура. Зашто Музеј није откупио све понуђене предмете у постојећој документацији није наведено.

Двадесет година касније Недељка Крстић је 1987. године поклатила писма која су Ивану Онићу у Пакрацу слали Нада Мирковић из логора Стара Градишка и Петар Мирковић из Јасеновца. У допису Недељка Крстић⁴⁵ наводи да је Нада Мирковић као симпатизер НОБ-а у логор у Старој Градишки одведена с двоје деце (синови Саво и Вељко) августа 1942. године. Према усменом казивању, убијена је за католички Ускрс. У допису се не наводи шта се десило са синовима, али се помиње да је њен муж Милован Мирковић 1941. убијен у Јасеновцу. За Петра Мирковића Н. Крстић наводи да је ухапшен 1. септембра 1942. године и одведен у Стару Градишку. Касније је пребачен у Јасеновац, где је, изгледа, убијен приликом пробоја затвореника априла 1945. године. За обоје се наводи да су ухапшени јер су били српске националности.

42 | Досије МЈ, 23. V 1962, бр. 796.

43 | Досије МЈ, 9. III 1965, бр. 10-248/2.

44 | МЈ, Збирка докумената и рукописа (МРННЈ), инвентарни број 2-28-417.

45 | Досије МЈ, 23. I 1987, бр. 01-39/1.

МУЗЕАЛИЈЕ ИЗ ПРИВАТНИХ ФОНДОВА

Музеј револуције је своје збирке обогаћивао прихватањем поклона појединаца или када Комисија за откуп „налази да наведени материјал има музејску вредност и да исти треба да се откупи“.⁴⁶ Прилив предмета је био периодичан, али се из документације не може закључити да ли је понуда била оскудна или је у питању био недостатак финансијских средстава. Значајна попуна фонда предметима насталим у логорима у Италији и Немачкој почела је 1962. године. Оснивање Секције бивших политичких затвореника, депортираца и интернираца⁴⁷ био је подстицај да бивши логораши своја сећања освеже и јавно искажу. Један од задатака Секције било је појачавање активности на прикупљању историјске грађе и писање публикација о животу у логорима.⁴⁸ То је сигурано утицало да се прикупљена грађа понуди МРНЈ за откуп.

Музеј је од Димитрија Јанићијевића, јануара 1962. године, откупио 25 писама из логора у Оснабрику и Нирнбергу која су својима писали Милан Радошевић, Ђорђе Вујић и Ђорђе Лукић.⁴⁹ Дописнице које је Павле Кадовић сачувао у логору Понца (Ponza), а добијао их од супруге Госпаве и сина Предрага из Подгорице и пријатеља из Напуља, Музеј је откупио 1964. године.⁵⁰ Из преписке се може закључити да је пошта (писма и пакети) била нередовна. Госпава је свом супругу Павлу слала и новац и храну, али изгледа да то није било довољно или зато што Павле није добијао пошиљке, или зато што су у логору затвореници гладовали.⁵¹

Дописницу и шест писама приватне садржине која је Драгољуб Поповић писао из Оснабрика својој супрузи Види Музеј је добио 1966. године од ње на поклон.⁵², а од Мила Бодрожића је 1971. године⁵³ откупио седам дописница и једно писмо упућено из Нирнберга. Наредних година Музеј је попуњавао своје фондове, али не тако бројним набавкама, већ појединачним примерима личне преписке.

46 | Досије МЈ, 29. I 1962, бр. 159.

47 | Секција је основана на Трећем конгресу Савеза бораца у Љубљани априла 1955. године.

48 | Видети: Jovan Bajford, *Staro sajmište, Mesto sećanja, zaborava i sporenja*, (Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, 2011), 93–100.

49 | Исто.

50 | Досије МЈ, 4. XII 1964, бр. 08–1415.

51 | Више видети: Mr Đuro Đurašković, Dr Nikola Živković, *Jugoslavenski zatočenici u Jugoslaviji 1941–1945*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2001), 143–156.

52 | Досије МЈ, фебруар 1966.

53 | Досије МЈ, 21. IX 1971, бр. 09–715/1.

← 2-26-271
Шољца од лимене
конзерве, Аверса,
1941-1943.

Осим приватне преписке Музеј поседује и документа општег карактера која су приказ логорског живота. Фебруара 1962.⁵⁴ откупљено је од Вукомана Џаковића више десетина страница рукописа насталих у логорима Корто Мађоре и Сулмона у Италији и Оснабрику у Немачкој. Рукописи су различитог садржаја и говоре о културно-просветном раду логораша и политичким нетрпељивостима између прочетничких и прокомунистичких симпатизера. Рукописи из Оснабрика су у форми прогласа, саопштења и резолуције и говоре о реакцији затвореника, југословенских официра, на агитовање генерала Димитрија Живковића да се пријаве добровољци који би се са Српском стражом Милана Недића борили против партизана и комуниста. Неколико прогласа је везано за неслагање логораша око формирања приватне кухиње уместо дотадашње логорске. Своја сећања на логорашке дане В. Џаковић је публиковао и у својој књизи где наводи да се документа о којима говори чувају у Музеју револуције.⁵⁵

Већи број рукописних докумената насталих у периоду 1943–1944. година у Офлагу VI С у Оснабрику Музеј је откупио од Миленка Маројевића.⁵⁶ Поред спискова заробљеника смештених у 23 ба-

54 | Досије МЈ, 26. II 1962, бр. 328.

55 | Вукоман Џаковић, *Зубља у таму — фашистички логори*, (Београд: В. Џаковић, 1976), 79.

56 | Досије МЈ, 03. X 1983, бр. 03-21/37.

→ 2-26-313
 Радојко
 Милосављевић,
 Дрвене теразије,
 логор Ошац,
 1943-1944.

раке ту су и записници за избор повереника бараке, обавештења упућена *Логорској јавности*, представке и забелешке које говоре о динамици логорашког живота.

Разнородни рукописни, штампани и тродимензионални материјал Музеј је, 1965. године,⁵⁷ откупио од Миливоја Кнежевића, који је био затвореник логора Аверса у Италији и Оснабрика и Батхорна у Немачкој. Захваљујући овим музеалијама могуће је, бар у основним цртама, разумети живот у логору јер су сачуване дописнице којима затвореник обавештава породицу да је ратни заробљеник у Италији, упутства за паковање и слање пакета, попис намирница које се налазе у пакетима Црвеног крста, попис намирница које су стигле у пакету из Београда, бонови за намирнице, формулар/захтев за промену динара у лире, пригодне разгледнице за Божић и разгледнице с ликом папе Пија XII. Цртежи које је М. Кнежевић сачувао и сада су део ликовне збирке МЈ, сликовит су приказ изгледа логора и барака у којима су боравили затворници. Шољица за кафу која је у фонду историјско-меморијалне збирке направљена је од конзерве у којој је била паштета коју су затвореници добијали од Црвеног крста. „Старе конзерве су до последњег дана заробљеништва остале изванредно важан

материјал. Од њих су прављене пепељаре, чаше, разни украсни предмети, шољице за каву а касније делови за позоришне лустере, за рефлекторе итд.⁵⁸ У истој збирци су и необични дрвени упаљач, макета логорског кревета на спрат и логорашки број.

Љубомир Ранчић који је затвореничке године, од 27. априла 1941. када је ухапшен у Сарајеву, па до 6. априла 1945. године када је ослобођен из логора у Хамелбургу, провео у дванаест немачких логора, Музеју је поклонио⁵⁹ двадесет предмета, међу којима је и неколико насталих у логору. Од поклона издвајамо вагицу направљену од канапа и дрвета, која је служила за равноправну поделу следовања хлеба. Вагицу је направио Радојко Милосављевић, кафеџија из Крушевца, затвореник логора Ошац. Ова врста рукотворине, чини се, била је честа у логорима јер Комисија бивших ратних заробљеника у *Подсетнику* за предмете које треба прикупити и сачувати на првом месту ставља ваге за мерење хлеба и других животних намирница ради правилније деобе између ратних заробљеника.⁶⁰

О значају употребних предмета, који због величине више личе на макете, организатори изложбе *Живот и рад у заробљеничким логорима*⁶¹ пишу: „Требало је, на пример, подгрејати воду или болесном другу скувати чај. Од горивог материјала било је само фашистичке штампе. И заробљеници су одмах почели да производе економичне пећице, пећице које су ложене хартијом, које су мало димиле а добро кувале. Направљено је стотине типова – све од старих конзерви.“⁶² Једну такву пећ Музеј је откупио од Димитрија Јамандијевића, металског радника који је био у логору Оснабрик.

О животу и раду југословенских затвореника у Норвешкој сачувано је мало материјала, и то углавном о идеолошком раду у логорима. То су брошурице и текстови марксистичке садржине откупљени од Живана Ердџана.⁶³ Са списка откупљених предмета треба издвојити *Извештај о раду организације самопомоћи, Списак разних фондова које су логораши организовали и Стање и логорска ситуација у логору Ерландет*. У овим рукописима се говори

58 | АЈ, СУБНОР-СО, ф-304, 8-8-3/2, Секција бивших ратних заробљеника. Припреме за изложбу.

59 | Досије МЈ, 11. VIII 1978, бр. 01-498/1.

60 | АЈ, СУБНОР-СО, ф-304, 8-8-15, Записник Комисије бивших ратних заробљеника СО СУБНОР.

61 | „Свечано прослављен Дан устанка народа Југославије“, *Борба*, 6. 7. 1956, 1; „Александар Ранковић на изложби „Живот и борба у заробљеничким логорима“, *Политика*, 11. 7. 1956, 1.

62 | АЈ, СУБНОР-СО, ф-304, 8-8-3/2, Секција бивших ратних заробљеника. Припреме за изложбу.

63 | Досије МЈ, 1. XI 1971, бр. 09-779/1.

↑ 2-26-323
Колевка за бебе,
Вранић, 1943.

о тешким пословима на којима су ангажовани затвореници и свакодневној глади. Овакви услови живота су натерали логораше да се самоорганизују да би преживели.

Из историјско-меморијалне збирке неизоставно треба поменути дрвену колевку коју је Музеј преузео од Дринке Илић, удато Тодоровић,⁶⁴ из Вранића. Током четничког покоља који се десио 21. децембра 1943. у Вранићу у овој колевци је убијена четворомесечна беба Катарина Илић. Те ноћи је осмогодишња Дринка била рањена, а седам чланова њене породице убијено. Ова колевка је била *крунски сведок* на суђењу Драгољубу Дражи Михаиловићу 1945. године.

У истој збирци су и логорашке униформе које су у Маутхаузену носили сликар Милош Бајић, Борислав Павловић⁶⁵ и Сава Рашковић. За Милоша Бајића је познато да је из Бањице транспортован у Маутхаузен, а сличну судбину је имао и С. Рашковић,⁶⁶ који је 1943. године приведен у логор на Сајмишту, затим транспортован у Аушвиц, па за Маутхаузен, где је дочекао ослобођење логора. Овакву судбину су имали бројни логораши и било је тешко

⁶⁴ | Досије МЈ, 12. II 1981, бр. 933.

⁶⁵ | Досије МЈ, 16. IX 1974, бр. 03-992/1.

⁶⁶ | Досије МЈ, 4. V 1971, бр. 09-406/1.

сачувати и најмањи предмет као спомен на те дане. Захваљујући њиховој храбрости и снажљивости Музеји у својим фондовима имају музеалије које периодично бивају изложене широј публици, али се брижљиво чувају као сећање на оне који нису преживели Други светски рат.

ЗАКЉУЧАК

Музеј Југославије баштини широку лепезу различитих врста културних добара која су део југословенског наслеђа. Мали део овог богатог фонда чине музеалије које сведоче о страдању у Другом светском рату. Имајући у виду да је стрељано или у логорима страдало неколико стотина хиљада људи, овај фонд би морао бити знатно бројнији. На другој страни, знајући у каквим околностима су живели затвореници или они који су као таоци одвођени на стрељање, постојећи број артефаката у Музеју Југославије делује задивљујуће. Када узмемо у обзир у каквим су условима предмети стварани и какав је био њихов пут од настанка до аквизиције за Музеј и бројност предмета који су после свега опстали, онда је оправдана намера Музеја да ове предмете прогласи културним добрима од великог значаја.

СРБИ И СРПКИЊЕ!

Милиони радника, синови свих европских народа, који у борби против бољшевизма хоће да сачувају свој посебни национални живот и своју културу, сарађују у пољопривреди и индустрији Немачког Рајха, да би се извојевала коначна победа над разорним снагама бољшевизма и његових плаћеника.

Од пре неколико година, 50 хиљада Срба и Сркиња запослено је у земљорадњи и у фабрикама Немачког Рајха. Они истовремено стижу нова знања о најнапреднијим методама у земљорадњи и сточарству. У фабрикама се упознају са најбољим машинама и оруђима као и са најновијим начином рада. Ово ће стечено знање и искуство они доцније, у својој отаџбини, корисно употребити за унапређење своје сопствене припреде, за своје стручно усавршавање и на корист српског народа.

Ступајте стога и ви у тај фронт!

У Рајху вас чека добар смештај, добар поступак, добра награда и добра исхрана. Од ваших уштеда моћи ћете месечно слаћи вашим породицама веће износе. Ваше радно месо налази се у оним деловима Рајха, до којих врло решко или уопште никако не стижу англоамерички ваздушни терористи.

Пријаве за рад у Немачкој примају уреди Генералног пуномоћника за радну службу, и то у Београду, Крагујевцу и Нишу, а осим тога и Фелдкомандантуре у ЧАЧКУ и ШАПЦУ, као и Крајскокомандантура у Великом Бечкереку.

САЊА ПЕТРОВИЋ ТОДОСИЈЕВИЋ ИДЕНТИТЕТ ОТПОРА. ЗБИРКЕ МУЗЕЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ КАО ИЗВОР ЗА ИДЕНТИФИКАЦИЈУ ЗАТОЧЕНИКА И ЗАТОЧЕНИЦА КОНЦЕНТРАЦИОНОГ ЛОГОРА БАЊИЦА (1941–1944)*

47

→ 2-29-827
Немачка команда,
Позив
становништва
Србије да се пријаве
за рад у Немачкој,
Београд, 1941-1944.

Формирање музеја, као и обликовање музејских збирки, за шта је Музеј револуције народа и народности Југославије (Музеј Југославије) основан давне 1959. године врло добар пример, представља важан израз доминантне политике сећања која је, ако говоримо о социјалистичкој Југославији, крајем педесетих година 20. века „поставила захтев“ за јаснијим препознавањем у јавном простору, до тада недовољно јасно означених цивилних жртава рата, али и оних припадника комунистичког покрета који су у рату страдали као жртве сложеног и суровог система нацистичких затвора и логора. Формирањем градских секција бивших политичких затвореника, интернираца и депортираца при градским одборима СУБНОР-а 1959. године створили су се услови за подизање музеја/меморијала који неће нужно бити везани за стратишта, тј. места страдања логораша и логорашица, већ за места на којима су се налазили сами логори, што су у случају београдских логора били пре свега логори на Бањици и Старом сајмишту. „Везивање“ меморијала за места постојања логора захтевало је у самим музејским поставкама отварање већег броја питања од оних која су наметала подизањем „спомен-гробаља“ која су доминантно била окренута ка самом чину „жртвовања“. Ова околност је увелико

* Текст је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2022. години бр. 451-03-68/2022-14/200016 од 4. 2. 2022.

допринела „ревидирању“ функција постојећих истраживачких институција, као и формирању одређеног броја музејских институција чији је задатак био да прикупљају не само предмете већ и драгоцену документацију. Збирке које су тада формиране постале су важна основа за „илустровање терора“ који је јасније указивао на анатомију злочина препознајући поред „револуционарног искуства“ стеченог у рововима Шпанског грађанског рата, затворима и логорима Краљевине Југославије и „идентитет отпора“, али и политику злочинца који је не само на цртежима Александра Дерока и Милоша Бајића већ пре свега кроз „нечовечну вербализацију“ терора, заступљену у многим писаним (штампаним) изворима, показао своје право лице. Пропитујући га у времену које „препознаје“ сасвим другачије политике сећања од оне која је означила неке од најважнијих „траса“ за проучавање историје Другог светског рата на тлу немачког окупационог подручја у Србији, окрећући се пре свега „новим“ изворима, можда ћемо једнога дана моћи рећи да смо додали још једну контуру на скици рата која се пресликава на обресе (не)могућег споменика.

„Они су то радили да нас увере у своју мирноћу на дан уочи саме смрти.“

Митра Митровић¹

ПРВИ ДОКУМЕНТАРИСТИ

Априла² 1937. године Волфрам фон Рихтхофен, пуковник, а касније и фелдмаршал немачких ваздухопловних снага коме је била поверена команда над ратним авионима нацистичке Немачке, тј. ратним авионима легије Кондор, нарочито активним током Шпанског грађанског рата (1936–1939), записао је у свом ратном дневнику: „Герника гори!“³ Већ следећег дана, односно 28. априла 1937. године, *Тајмс* и *Њујорк тајмс* су објавили текст Џорџа Стира, новинара, ратног извештача, баскијског и републиканског симпатизера који је, између осталог, написао: „Герника, најстарији град Баскијаца и центар њихове културне традиције, јуче поподне је потпуно уништен од стране бунтовничких ваздушних напада.

1 | Део уводног текста за *Изложбу радова рађених у Логору на Бањици за време окупације 1941–1944 год. отворену априла 1945. у Павиљону „Цвијета Зузорић“ на Калемегдану; Ангелина Ж. Банковић, „Ликовни радови затвореника у Логору на Бањици“, Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са IX међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (24–25. X 2014), Књ 3. Уметничко наслеђе и рат, 55–66 (Крагујевац: Филолошко уметнички факултет, 2015), 62.*

2 | 27. априла 1937.

3 | Antony Beevor, *The Battle for Spain: The Spanish Civil War 1936–1939*, (London: Weidenfeld & Nicolson, 2006), 233.

Бомбардовање овог отвореног града далеко иза линија трајало је тачно три сата и четврт, током којих моћна флота авиона састављена од три врсте немачких типова, Јункерс и Хајнкел бомбардера, није престајала да баца на град бомбе тешке од 1.000 фунти наниже и, рачуна се, више од 3.000 двофунтних алуминијумских запаљивих пројектила. У међувремену, авиони су се спустили ниско изнад центра града да би митраљезима покосили оне цивиле који су се склонили у поља.” Већ наредног, 29. априла 1937. године, Стирово потресно сведочанство је преузела француска левичарска штампа коју у Паризу чита шпански сликар Пабло Пикасо (1881–1973).⁴ Није прошло много времена од тада, кулисама Шпанског павиљона на Светској изложби у Паризу је, као један од најзначајнијих доказа о злочинима фашиста у Шпанији, чија ће политика узети свој „данак” у целој Европи и свету тек у годинама које су долазиле, доминирала слика Пабла Пикаса под називом *Герника*. Сасвим (не)очекивано једна слика ће постати не само артефакт рата који је послужио као полигон за увежбавање убилачких капацитета политике која ће иза себе тек оставити порушене градове и села, убијене људе већ и важна порука свим „будућим сведоцима” да у времену које долази ништа не сме „пасти са стола” и остати незабележено.

У годинама које су претходиле Другом светском рату ово су знали не само „југословенски шпанци”, од којих се посебно истицао сликар Ђорђе Андрејевић Кун (1904–1964)⁵ већ и бројни други југословенски уметници који су као комунисти затварани у затворима и логорима Краљевине Југославије, при чему су значајан опус иза себе, поред поменутог Ђорђа Андрејевића Куна⁶, оставили: Крсто Хегедушић (1901–1975)⁷, Бора Барух (1911–1942)⁸ и Владимир Миша Лазић (1920–1941)⁹.

4 | Paul Preston, „George Steer and Guernica”, *History Today*, Year 2007, Volume 57, Issue 5, 12–19.

5 | Бројни радови Ђорђа Андрејевића Куна настали у Шпанији 1937. и 1938. године током Шпанског грађанског рата део су Збирке ликовних радова Музеја Југославије – тачан назив збирке је Збирка ликовних радова Музеја револуције народа и народности Југославије (*Безжанска; Борац интернационалних бригада на положају; Иза силовања; Обешени; По лешевима; После бомбардовања Лериде; Стрељање*).

6 | М.Ј. Збирка ликовних радова МРНЈ (*Детаљ собе у логору у Билећи; Жандари спроводе затворенике у логору у Билећи; Жандари туку Мошу Пујаде у логору у Билећи (две верзије); Иво Лапа Рибар говори групи затвореника у логору у Билећи; Мучење Моше Пујаде у логору у Билећи; Прва шетња затвореника у логорском дворишту; Прибор за јело у билећком логору*).

7 | Исто, (*Ћелија бр. 33 Судбеног стола у Загребу; Агент; Апс котарског суда у Копривници; Кут ћелије број 8; Мој лежај у ћелији бр. 8 на полицији у Загребу; Стражар апсане Судбеног стола у Загребу*).

8 | Исто, (*Бора Продановић; Два логораша; Душан Недељковић; Иван Милутиновић; Из београдске Главњаче; Логораша за столом; Логораша крај прозора; Логораша у логорској соби; Логорска соба; Ное Живановић у логору Билећа; Портрет Ивана Милутиновића, Портрет Моше Пујаде; Спровођење у билећки логор*).

9 | Исто, (*Затвореник*).

Све ратне страхоте приказане на чувеној Пикасовој слици врло брзо су се „прелиле” на улице бројних европских градова, па и Београда, који је августа 1941. године већ увелико био подвргнут тешким окупационим мерама. О неким од најтежих, сасвим случајно, 17. августа 1941. године сведочио је српски архитекта и професор Универзитета у Београду Александар Дероко (1894–1988). Већ тада чувени пројектант Храма Светог Саве на Врачару (1930), тискао се с масом запањених и уплашених Београђана испод обешених тела петорице комуниста и припадника Космајског партизанског одреда која су висила у једној од централних улица Београда, на Теразијама, као демонстрација силе и моћи окупатора, али и као упозорење „како ће проћи” сви они који покушају да се супротставе новим властима и „новом поретку”. Истог дана, Александар Дероко „скицира” и документује један од оних злочина окупационих власти који ће међу првима „ођекнути” на тлу немачког окупационог подручја у Србији и наговестити бројне масовне злочине који ће бити почињени у Србији током јесени 1941. године. Дерокова *Скица за вешање на Теразијама 17. август 1941.*¹⁰ „идентификује” и неке од првих припадника антифашистичког покрета, односно неке од првих логораша Концентрационог логора на Бањици, логора који су окупационе власти формирале месец дана раније¹¹ како би најтежим мерама одмазде „погодиле” пре свега оне који ће се наредне четири године отворено супротставити окупатору, као и домаћој колаборационистичкој управи. Дерокова „скица” вешања на Теразијама иако помало „удаљена”, „понудила” је прве контуре жртава бањичког логора који је до 17. августа 1941. већ постао „база” талаца по потреби извођених на појединачна и масовна стрељања.¹²

→ 2-29-804

Немачка команда за Србију, Саопштење да је село Скела спаљено, Београд, 15. август 1941.

10 | Исто.

11 | Концентрациони логор на Бањици је основан 9. јула 1941. године са циљем лишавања слободе, али и елиминисања пре свега политичких затвореника. Логор је имао двоструку управу сачињену од представника окупационих власти и домаће колаборационистичке управе оличене у Специјалној полицији Управе града Београда. Види више у: Sima Begović, *Logor Banjica 1–2*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1989); Ljubodrag Dimić, Milan Ristiović, „Uvodna studija”, *Logor Banjica. Logoraši. Knjiga zatočenika Koncentracionog logora Beograd–Banjica (1941–1944)*, I, priredile Evica Micković, Milena Radajčić, (Beograd: Istorijski arhiv Beograda, 2009), 19.

12 | МЈ, Збирка штампаног материјала, 2-29-803, 804, Саопштење Војног заповедника у Србији о одмазди извршеној у селу Скела; за одмазду због убиства које су припадници Посавског партизанског одреда извршили 14. августа 1941, дан касније, у село Скела код Обреновца ушла је немачка казнена експедиција. Том приликом су, између осталих, стрељана и 42 таоца доведена из Концентрационог логора на Бањици. По редним бројевима логораша из Књиге заточеника Концентрационог логора Бањица види се да су на стрељање у селу Скела изведени неки од првих заточеника логора. Први изведен на стрељање био је заведен под редним бројем 5, а последњи под редним бројем 129 (*Logor Banjica*, I, 63–70).

САОПШТЕЊЕ

Војни заповедник у Србији саопштава:

У селу Скели једна комунистичка банда пуцала је на немачки војни аутомобил.

Утврђено је да су неки становници села били запазили припреме за овај препад.

Утврђено је да су ови становници били у могућности да неопажено узбуне оближњу српску жандармериску станицу.

Утврђено је да су ови становници села могли сасвим неопажено да обавесте немачку војку возила о припреманом атентату. Они ту могућност нису користили и тиме су стали на страну разбојника.

Село Скела је спаљивањем сравњено са земљом.

При томе је у појединим кућама експлодирала муниција. И тиме је доказано саучесништво становника села.

Они мушки становници села, чије је саучесништво утврђено, стрељани су.

Педесет комуниста обешено је на
лицу места.

У ноћи између 16. и 17. августа 1941. године из Концентрационог логора на Бањици су изведени, да би потом били одведени у затвор Гестапоа у Улици краља Александра бр. 5, у чијем ће дворишту бити стрељани, а затим (њихова тела) обешени на Теразијама: Светислав Милин¹³, Милорад Покрајац, Велимир Јовановић, Јован Јанковић и Ратко Јевић. Непуна три месеца касније међу бројним београдским интелектуалцима¹⁴ у логор на Бањици је доведен и Александар Дероко.¹⁵ Иако је Дероков „боравак” на Бањици био релативно кратак, сведочење о страхотама једног од најгорих логора на тлу немачког окупационог подручја у Србији постаће нека врста „опсесије” Александра Дерока. Скица за вешање на Теразијама 17. август 1941. представља први „фотографски доказ” у низу многих који ће касније настати како на Бањици, тако и „на слободи” – доказ који ће у мноштву других наћи своје место у, пре свега, две збирке Музеја Југославије (Збирка поклона – ликовна уметност Музејског центра Јосип Броз Тито и Збирка ликовних радова Музеја револуције народа и народности Југославије), установе основане 1959. године као Музеј Револуције народа и народности Југославије, као „подухват дугогодишњег систематског прикупљања предмета и докумената о радничком покрету и развоју идеје социјализма, као темеља новог југословенског друштва”.¹⁶

БАЊИЦА У МУЗЕЈУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Оснивање Музеја Револуције народа и народности Југославије 1959. године, па самим тим и формирање различитих збирки представљало је израз нове фазе политике сећања социјалистичке Југославије која је служила конституисању делимично измењеног идеолошког и политичког наратива у односу на онај који је био доминантан првих година по ослобођењу Србије и Југославије, а којим је доминирао мотив партизанске борбе као извор идентитета и патриотске свести југословенских грађана и грађанки.

13 | „130. Милин Светислав, обућар; рођ. 18. IV 1915. у Марадику, [срез] иришки; од оца Николе и мајке Јелене, рођ. Радивојевић; ожењен; са станом у ул. Османа Ђикића бр. 16, Београд. У логор дошао 15. VIII 1941. Стрељан – обешен на Теразијама 17. VIII 1941. [На исти начин страдали су и Јован Јанковић, Ратко Јовић, Велимир Јовановић и Милорад Покрајац – Немци су их стрељане обесили на електричне стубове у самом центру Београда.]”; Исто, 70.

14 | У Књигама заточеника Концентрационог логора на Бањици ова група заточеника је уписана под редним бројевима од 1183 до 1335; Исто, 47; Види више у: Begović, *Logor Banjica 1941–1944*, 1, 1, 158–159

15 | *Logor Banjica*, I, 142; „1231. Дероко Александар, професор Београдског универзитета – архитект, рођ. 4. IX 1894. у Београду; од Евгенија и Анђелије; ожењен; са станом у Топличин венац 6/1, Београд. У логор дошао 4. XI 1941. од Гестапоа. Пуштен 22. XI 1941. од Гестапоа.”

16 | Muzej Jugoslavije, O Muzeju, datum pristupa 21. 8. 2022, <https://muzej-jugoslavije.org/o-nama/>

Иако ће „борба партизана“ заузимати централно место у процесу идентификације колектива с „прецима“ и слободарским традицијама југословенских народа и народности, током читавог периода постојања социјалистичке Југославије, од средине педесетих година 20. века долази до делимичне модификације разумевања „борбе партизана“ као оне која се искључиво односи на карактер партизанске борбе на ратиштима широм окупираних Југославије. Предност давана борацкој жртви умањивала је видљивост страдања не само цивилних жртава рата већ и оних припадника Покрета који су страдали као илегалци, заточеници бројних затвора и логора широм окупираних Југославије и Европе. Средином педесетих година 20. века гласови јавности који све чешће допиру до представника Савеза удружења бораца Народноослободилачког рата, односно СУБНОР-а, масовне друштвене организације задужене у време постојања социјалистичке Југославије за креирање политике сећања, инсистирали су на обележавању неадекватно обележених места страдања. Оснивање градских секција бивших политичких затвореника, интернираца и депортираца при градским одборима СУБНОР-а, што ће се десити тек 1959. године, односно исте оне године када је формиран и Музеј Револуције народа и народности Југославије (данас Музеј Југославије), било је од кључног значаја за формирање радних група за већи број затвора и логора који су постојали широм окупираних Србије и Југославије, али и Европе, па и за логоре на Бањици и Старом сајмишту у Београду.

Захтев за подизањем Музеја на месту где се налазио Концентрациони логор на Бањици скренуо је пажњу на потребу прикупљања предмета и докумената који ће се наћи у будућем музеју. Како је Музеј бањичког логора своје прве обресе добио десет година касније, односно 1969. године, да би се „адекватније“ проширио тек 1983. године¹⁷, процес прикупљања и документовања злочина почињених на Бањици морао је припасти и другим институцијама, каква је била и тек основан Музеј револуције народа и народности Југославије.¹⁸

У недостатку других музејских институција и меморијала, чије је подизање „пропало“ кроз „прсте“ политике сећања социјалистичке Југославије, што је више био случај с подизањем музеја/

→→ 2-30-36
Александар Дероко,
Скица за вешање
на Теразијама
17. VIII 1941.

17 | Музеј града Београда, Музеј бањичког логора, датум приступа 26. 8. 2022, <http://www.mgb.org.rs/visit/details/3>

18 | У процес „архивирања“ сећања на Бањицу су се укључили и други музеји. У Музеју града Београда, у оквиру Збирке за историју Београда од 1941. године чува се збирка од око 450 предмета из логора на Бањици; Банковић, „Ликовни радови затвореника у Логору на Бањици“, 55.

ZUR
ORTSKOMMANDATUR

Brigitte
Klein
Knyazna
Ja Tachalce

Burgen
Tye
Knyazna

Wagenknecht

Zur

odmup

Carafabai
Knyazna
Knyazna

7

Хорошо
Гаранти

Андрей

Гаранти
Гаранти
Гаранти

2 4
Гаранти
Гаранти
Гаранти

меморијала на Старом сајмишту него на Бањици¹⁹, збирке, данас, Музеја Југославије су постале не само „уточишта“ за артефакте који су се лако могли изгубити већ и важан извор прекопотребног „новог читања“ историје Другог светског рата, због чега је неопходно поново им се враћати. У том смислу, не треба да чуди што се Дерокова Скица за вешање на Теразијама 17. август 1941. нашла баш у Збирци ликовних радова МРНЈ. Њој су „припала“ и сва три нацрта за плакат *Бањички логор 1941–1944. Изложба затвореничких радова у павиљону на Калемегдану од 8. априла до 22. априла 1945.*²⁰ које је исти аутор скицирао за потребе израде плаката за прву изложбу о бањичком логору уприличену у тек ослобођеном Београду.²¹ Већ је тада постало јасно да ће, не само уметнички радови који су „пре-текли“ Бањицу него и уметничке праксе у новој југословенској држави, имати значајну функцију у процесу амортизовања ратних траума, њиховог превођења у „мирнодопско стање“ али и њихове интерпретације генерацијама за које ће „неки будући рат“ представљати незамисливу опцију. О томе да се уметничке праксе у Југославији морају сматрати „изузетним праксама“ пре свега у контексту „новог говора“ о жртвама Другог светског рата заступљеног у јавном простору од краја педесетих година 20. века, констатовано је на Првој републичкој конференцији Секције бивших политичких затвореника, интернираца и депортираца за НР Србију, 28. јуна 1959. када је излистан списак различитих, пре свега књижевних, али и уметничких, тј. ликовних остварења која су обрађивала тему страдања у логорима,²² што је између осталог требало да поткрепи већ изречене тезе о улози коју су имале различите уметничке праксе у процесу не само креирања већ и чувања сећања на злочине почињене у логорима пре него што „логорска“ проблематика постане предмет разматрања конкретних музејских поставки и научних монографија.²³ „Подстицање“ сакупљања ликовних приказа рата односно живота у логорима несумњиво је имало огроман утицај на процес формирања две ликовне збирке Музеја

19 | О месту логора који су током Другог светског рата постојали на простору Старог Сајмишта у политици сећања социјалистичке Југославије видети више у: Jovan Bajford, *Staro sajmište. Mesto sećanja, zaborava i sporenja*, (Београд: Београдски центар за људска права, 2011), Aleksandar Ignjatović, Olga Manojlović Pintar, „Staro sajmište i sećanje na Drugi svetski rat“, *Helsinkička povelja* 117–118/2008, 33–35.

20 | МЈ, Збирка ликовних радова (МРНЈ).

21 | Прва изложба радова насталих на Бањици под називом *Изложба радова рађених у Логору на Бањици за време окупације 1941–1944 год.* а за коју су плакат радили Александар Дероко и Стеван Боднаров отворена је априла 1945. године у Павиљону „Цвијета Зузорић“ на Калемегдану. Плакат, као и значајан број радова приказаних на овој изложби данас припада Збирци бањичких радова Музеја града Београда; Банковић, „Ликовни радови затвореника у Логору на Бањици“, 56.

22 | Историјски архив Београда (ИАБ), фонд 988, Градски одбор СУБНОР-а, кутија 94, Реферат поднет на Првој републичкој конференцији Секције бивших политичких затвореника, интернираца и депортираца за НР Србију, 28. 6. 1959.

23 | Логор на Бањици је добио своју прву монографску студију, у оквиру пројекта Института за савремену историју *Страдања и отпори*, тек 1989. године (Begović, *Logor Banjica 1941–1944*, 1–2).

Југославије – Збирку ликовних радова МРННЈ и Збирку поклона – ликовна уметност МЦЈБТ од којих се прва може сматрати посебно значајном збирком „сећања“ на Бањички логор. Кључну улогу у креирању сећања на Бањицу кроз Збирку ликовних радова Музеја Југославије имала су два уметника, оба бивши логораши Логора на Бањици – архитекта Александар Дероко²⁴ и познати српски и југословенски сликар Милош Бајић (1915–1995)²⁵ чије ће слике сакупљене у поменутој збирци подсећати не само на Бајићев боравак на Бањици²⁶ већ и на његово заточеништво у КЛ Маутхаузен 1944. године.²⁷ За разлику од Дерока и Бајића, који су преживели рат, групи уметника бивших логораша чијем опусу припадају дела настала у КЛ на Бањици треба „придружити“ и оне који су свој живот окончали у Логору на Бањици а у које се убраја академски сликар Петар Миливојевић,²⁸ стрељан 20. јула 1942. године у Београду. Миливојевићев *Портрет Душана Јерковића*²⁹ данас не само да представља део Збирке ликовних радова Музеја Југославије већ је захваљујући прегледнијем увиду у Књигу заточеника Концентрационог логора на Бањици, коју је Историјски архив Београда приредио и објавио 2009. године, могуће утврдити неке од основних података о логорашу који се давне 1942. године нашао испред „платна“ Петра Миливојевића.³⁰

Збирка ликовних радова Музеја Југославије сачувала је од заборава непознате ауторе. У овом случају се ради о „непознатој ауторки“ која је 28. 7. 1944. године цртала у Концентрационом логору на Бањици ништа мање „анонимну“ Добрилу Благојевић. Рад непознате ауторке који је у Збирци ликовних радова Музеја

24 | МЈ, Збирка ликовних радова (МРННЈ); цртежи: *Ислеђивање, Капути стрељаних (две варијанте), Права ноћ. Таоци у логору на Бањици, Прва шетња у дворишту. Таоци у логору на Бањици, Руке у панцима, Саслушање, Скица за Преу ноћ у логору на Бањици, Скица за Таоце у логору на Бањици, Слава у логору на Бањици, Стрељање на Бањици, Стрељање у Јајинцима, Сутерен, соба бр. 3, Таоци у логору на Бањици (ручак на поду), Ћелија у Ђушиној улици, У логору на Бањици. Поглед кроз прозор ћелије, У логору на Бањици. Ручак у ходнику, Хигијенска шетња.*

25 | *Logor Banjska*, II, 34; „12172. Бајић Милош, бивши учитељ; рођ. 1915. у Ресановцима, срез Босанско Грахово; од Трифуна и Марије Марић; нежењен; православно Србин; није [осуђиван]; са боравком у Београду, у Вишеградској бр. 10. У логору од 3. IV 1943. од УГБ. Одведен на рад 26. IX 1944. од Гестапоа“.

26 | МЈ, Збирка ликовних радова (МРННЈ); цртежи: *Аутопортрет, Затворенице специјалне полиције требе пасуљ у дворишту логора Бањица, Логарска соба.*

27 | Исто, цртежи: *Којке – кревети на три спрата/Одмор на „којки“, Одмор пред бараком, Око пећи у XV блоку, У реду за парење одеће, Хоће ли издржати.*

28 | *Logor Banjska*, I, 148; „1337. Миливојевић Петар, академски сликар; рођ. 19. VII 1914. у Призрену; од Божидача и Гвозденије Владисављевић; ожењен, [жена] Ирена; са станом у Новом Саду. У логор дошао 19. XI 1941. из Јагодине – УГБ. Види наређење УГБ 28. XI 1941 – да се не стреља до даљег наређења. Стрељан 20. VII 1942. у Београду“.

29 | МЈ, Збирка ликовних радова (МРННЈ).

30 | *Logor Banjska*, I, 137; „1140. Јерковић Душан, новинар; рођ. 13. III 1903. у Петрињи, Хрватска; од Стевана и Ружице – Фобац; ожењен, жена Јелица, без деце; са станом у ул. Гундулићев венац 55, Београд. У логор дошао 13. XI 1941. од УГБ. Одведен на рад 24. IV 1942. од Гестапоа“.

Југославије заведен као *Портрет Добриле Благојевић*,³¹ увидом у Књигу заточеника оставља могућност претпоставке идентитета ауторкиног „модела”.³² Групи недовољно познатих „бањичких аутора” припада и Ратимир Стојадиновић, „бивши чиновник АБ; од Драгише и Олге, рођ. Јовановић; рођ. 1913. у Београду; ожењен. У логору од 5. II 1942 – УГБ. Одведен на саслушање 12. II 1942. од УГБ. Пуштен у слободу 1. V 1942”,³³ чији је рад *Глава девојке*³⁴ настао у затвору Специјалне полиције Управе града Београда, где се краће „задржао” током 1942. године. Ратимиру Стојадиновићу се придружује и Никола Карановић, „трговачки чиновник”,³⁵ који 1944. године нацртао рад *Таоц из Босне*.³⁶

Посебно место међу ауторима и ауторкама с Бањице припада логорашици заведеној у Бањичкој књизи логораша под редним бројем 18356, тј. Мирослави Јовановић, која се у подацима из Збирке ликовних радова Музеја Југославије наводи као Мира Јовановић Јаза, по занимању „геометар”, од родитеља Јевте и Катарине, „рођ. 1917. у Београду; неударна; живи у Београду, Генерала Хорватовића 52. У логору од 18. XI 1943. од УГБ СП. Упућена 2. XII 1943. у болницу. Стрелана 11. IX 1944. у Београду.”³⁷ У више пута поменутој збирци Музеја Југославије чувају се два Мирина рада: *Портрет Бранке са посветом*³⁸ и *Портрет Радмиле Рајковић*,³⁹ од којих је први настао 11. јула 1944. а други нешто раније – 28. јуна исте године. И док захваљујући драгоценим подацима сачуваним у Књизи заточеника с великом вероватноћом можемо претпоставити да се на Јазином првом цртежу налази лик једне од три Бранке које су се у тренутку настанка Мириног рада налазиле на Бањици: Бранке

31 | МЈ, Збирка ликовних радова (МРННЈ).

32 | *Logor Banjska*, II, 388; „18771. Благојевић Добрила, домаћица; Владислав, Драгослава; рођ. 14. IV 1924. у Ђунису, Ражањ; неударна; живи у Београду, Миодрага Давидовића 68. У логору од 29. XII 1943 – УГБ. [*].”

33 | *Logor Banjska*, I, 316.

34 | МЈ, Збирка ликовних радова (МРННЈ).

35 | *Logor Banjska*, II, 393; „18868. Карановић Никола, трговачки чиновник; Јаков, Милева; рођ. 9. XI 1905, Шабац, [срезу] исти; ожењен, без деце; живи у Београду, ул. Ђушина 27. У логору од 31. XII 1943 – УГБ. Одведен у болницу 14. III 1944. Враћен [у логор] 18. IV 1944. Упућен у болницу 9. V 1944.”

36 | МЈ, Збирка ликовних радова (МРННЈ). На *Изложба радова раћених у Логору на Бањици за време окупације 1941–1944 год.* било је изложено тринаест радова Николе Карановића, од којих се већина данас налази у Музеју града Београда; Банковић, „Ликовни радови затвореника у Логору на Бањици”, 59.

37 | *Logor Banjska*, II, 368. Мирослава Мира Јовановић Јаза нацртала је 34 цртежа на Бањици, оловком на малим картонима које је исецала од кутија у којима су били пакети. Радиле је аутопортрете и портрете других затвореница, углавном својих другарица из собе 38, у којој је била смештена са затвореницама из прве категорије, тј. онима које су биле осуђене на „сигурну” смрт. Цртеже је обележавала редним бројевима, а на задњој страни је писала посвете портретисаних својим породицама; Банковић, „Ликовни радови затвореника у Логору на Бањици”, 58.

38 | МЈ, Збирка ликовних радова (МРННЈ).

39 | Исто.

Гркинић,⁴⁰ Бранке Соколовић,⁴¹ или Бранке Петровић,⁴² лик Радмиле Рајковић⁴³ представља много више од податка о „имену и броју” јер су се Радмила Рајковић и Мирослава (Мира) Јовановић Јаза „нашле” у последњој великој групи жена изведених из логора на Бањици 11. септембра 1944. године и стрељаних уза зид Јеврејског гробља у Рузвелтовој улици у Београду.⁴⁴

СКИЦА РАТНИКА

Потреба за јаснијим позиционирањем цивилних жртава рата, као и заточеника сложеног система затвора и логора који су постојали током Другог светског рата на тлу окупираних Европе, у случају обележавања страдања на тлу немачког окупационог подручја у Србији, најјасније се артикулисала кроз истицање захтева за подизањем меморијала на месту постојања логора на Бањици и на Старом сајмишту у Београду, али и кроз истицање захтева за отварањем музеја, научноистраживачких институција чији би се сарадници и сараднице више посветили проблемима изучавања „логорске проблематике“, што је био и предуслов за израду (не) могућих решења будућих меморијала. „Писање историје логора“ је у самом почетку подразумевало сакупљање не само предмета од којих су ликовни радови, као што је већ наглашено, били бројни, већ и различитих писаних докумената од којих је ратни плакат представљао не само визуелно већ и садржајно речит „доказ рата“. Намењен „пасивном посматрачу рата“, ратни плакат је, као ретко који историјски извор, „истицао“ анатомију злочиначке политике окупационих власти и колаборационистичке управе, али и пружао увид у „идентитет отпора“, који је из угла тада актуелне политике сећања требало да представља централну тему

40 | *Logor Banjica*, I, 662; „10792. Гркинић Бранка, радница; рођ. 19. X 1916. у Осијеку; од Давида и Марије Јоцић; удата, 1 дете; са боравком у Ваљеву, Карађорђева 112. У логору од 8. III 1943. од УГБ. [*].“

41 | *Logor Banjica*, II, 39; „12272. Соколовић Бранка, фабричка радница; рођ. 1925. у Јагодини, през белички; од Ђеросима и Крстијане; неудата; са боравком у Јагодини, ул. Црногорска бр. 38. У логору од 7. IV 1943 – ПГП Јагодина. [*].“

42 | *Isto*, 387; 18740. „Петровић Бранка, ученица VIII раз. гимназије; Никола, Мара; рођ. 24. III 1924. у Ливну, [срез] исти; неудата; живи у Крагујевцу. У логору од 24. XII 1943 – ПГП Крагујевац. [*] (II, 387)“

43 | *Logor Banjica*, I, 118; „869. Рајковић Радмила, радница; рођ. 3. XI 1918. у Белици; од Милана и Живке, рођ. Лазаревић; удата; са станом у Димитрија Туцовића 65, Београд. У логор спроведена 15. X 1941. од УГБ. У болницу [одведена] 20. V 1942. [због] порођаја. Враћена из болнице [у логор] 16. X 1942. Стрељана 11. IX 1944. у Београду. [Била је у групи од 12 заточеница из собе бр. 38, поведених на стрељање 11. септембра 1944. У ходнику логора напале су стражаре и том приликом их је страдало четири, а остале су стрељане на Јеврејском гробљу у Београду.]“

44 | О стрељању последње велике групе бањичких логорашица, 11. септембра 1944. године, уза зид Јеврејског гробља у Рузвелтовој улици у Београду види више у: Sanja Petrović Todosijević, „Srećan ti rodendan, Slobodanka Marković!“, *Remarker*, 20. 10. 2019, datum pristupa 18. 7. 2022, <https://remarker.media/drustvo/srecan-ti-rodendan-slobodanka-markovic/>

САОПШТЕЊЕ

На дан 13 маја 1943 године на станици Дражањ-Шепшин, срез грочански, нападнути су из заседе од стране комунистичких бандита немачки војници. Том приликом погинула су двојица, а један је рањен.

Као одмазда за овај злочин данас је стрељано
на лицу места

125 КОМУНИСТА

и њихових ЈАТАКА из срезова грочанског, младеновачког и космајског. МЕЂУ ЊИМА СЕ НАЛАЗЕ:

Живојиновић Момчило, студент,

рођ. 7. фебр. 1922 у Апатову код Младеновца

Манојловић П. Славко, прив. чин.,

рођ. 20 марта 1901 у Младеновцу

Милошевић Драгољуб, студ. мед.

рођ. 5. октобра 1911 у Корвини

Ратковић Александар, геометар,

рођ. 22 јуна 1914 у Младеновцу

Тосић Милан, шлосер,

рођ. 3. октобра 1912 у Драшцу

Радоевић Тихомир, механичар,

рођ. 3. октобра 1920 у Корвини

Сердаревић Божидар, земљорадник,

рођ. 16. септембра 1923 у Корвини

Велимановић Момчило, студент,

рођ. 24. августа 1924 у Чаку

Ђурић Будимир, обућар,

рођ. 20. јан. 1903 у Младеновцу

Петровић Радисав, радник,

рођ. 5. марта 1911 у Корвини

Према селу Дражњу нису примењене мере одмазде из разлога, што су становници Дражња активно суделовали у гоњењу комунистичких бандита.

Београд, 26 маја 1943.

ФЕЛДКОМАНДАНТ

← 2-29-848

Немачка команда

— фелдкомандант,

Саопштење о

стрелјању 125 особа,

Београд,

26. мај 1943.

будућих меморијала. Како су различите објаве окупационих власти и колаборационистичке управе представљале важан извор сазнања о појединцима и покрету/покретима који је/су представљао/представљали отпор, новоосновани Музеј револуције народа и народности Југославије биће нарочито активан на пољу сакупљања ове врсте грађе, чији се обим годинама увећавао, још једне за утврђивање идентитета логораша и логорашица Концентрационог логора на Бањици, посебно значајне збирке, односно Збирке штампаног материјала.

Збирци штампаног материјала Музеја Југославије припадају различите врсте ратног плаката и других материјала од којих су, из угла савремених истраживања историје Другог светског рата, врло интересантне објаве окупационих власти којима се именују групе стреланих припадника комунистичког и „покрета Драже Михаиловића,“ како се у предоченим изворима називају припадници Југословенске војске у отаџбини, односно четничког покрета. Иако је Збирка штампаног материјала богат извор за проучавање антифашистичке борбе на тлу немачког окупационог подручја у Србији, посебна пажња ће бити скренута на акте масовног стрелјања припадника и партизанског (комунистичког) и четничког покрета претходно изведених из Концентрационог логора на Бањици како би се пружио увид не само у динамику већ и у „идентитет“ отпора на тлу немачког окупационог подручја у Србији.

Сакупљање различитих врста историјских извора, а посебно оних који осветљавају страдање припадника четничког покрета као жртава фашистичког терора (не нужно у контексту „народне издаје“, „грађанског рата“ и „колаборације“) још од краја педесетих година 20. века у збиркама музејских и других институција, које су у светлу нове политике сећања требало да допринесу јаснијем профилисању различитих група жртава Другог светског рата, релативно брзо се одразило и на „манир“ третирања припадника четничког покрета у радовима историчара. У том смислу, било би значајно издвојити књигу Станоја Филиповића *Логори у Шапцу* (1967),⁴⁵ у којој је аутор значајну пажњу посветио припадницима четничког покрета, односно „следбеницима“ четничког команданта Јездимира Дангића, који су након „престанка рада“ Јеврејског логора у Шапцу на Сави⁴⁶ почетком 1942. године

45 | Stanoje Filipović, *Logori u Šapcu*, (Novi Sad: Novinsko preduzeće „Dnevnik“, 1967).

46 | Јеврејски логор у Шапцу на Сави престао је да постоји чином одвођења шабачких Јеврејки и њихове деце заједно са Јеврејкама из Кладовског транспорта и њихове деца, 27. јануара 1942. из Јеврејског логора

представљали прву већу групу заробљеника доведену у новоосновани Концентрациони логор у Шапцу на Сави. Посебан допринос „расветљавању“ околности под којима су четници довођени у логоре на Бањици и на Старом сајмишту и боравили у њима дали су, у својим монографским студијама⁴⁷ *Логор Бањица 1941–1944* (1989) и *Немачки логор на београдском Сајмишту 1941–1944* (1992),⁴⁸ Симо Беговић и Милан Кољанин.⁴⁹

Објаве окупационих власти којима се оглашавају масовна стрељања, пре свега заточеника Логора на Бањици,⁵⁰ могу се поделити у три групе: објаве о одмазди над припадницима партизанског, односно комунистичког покрета, објаве о одмазди над припадницима оба покрета, тј. партизанског и четничког покрета, и објаве о одмазди над припадницима четничког покрета. Захваљујући увиду у податке дате кроз објаве, пре свега податке о датумима стрељања и одабраним именима стрељаних,⁵¹ као и увиду у Књигу заточеника логораша, било је могуће идентификовати жртве и на тај начин указати на профил припадника оба покрета, али и на Бањички логор као „сабирни центар“ талаци који су током четири године тешке окупације извођени на стрељања у Београду и околини, углавном у склопу одмазди које су оглашаване као санкције за „инциденте“ које су током окупације „изазивали“ припадници оба покрета.

Збирци штампаног материјала Музеја Југославије припада саопштење окупационих власти о једној од највећих одмазди

у Шапцу на Сави у Јеврејски логор Земун; Види више у: Sanja Petrović Todosićević, „Sistem logora u Šapcu kao deo sistema logora za uništenje pripadnika jevrejske zajednice na tlu nemačke okupacione zone u Srbiji“, *Zbornik radova Konferencija Jevrejski logor Zemun i Prihvatni logor Zemun prošlost-sadašnjost, budućnost*, Zbornik radova, ur. Nenad Fogel, (Beograd: Jevrejska opština Zemun, 2021), 73–104.

47 | Обе су објављене у оквиру едиције Института за савремену историју *Страдања и отпор*.

48 | Milan Koljanin, *Nemački logor na beogradskom Sajmištu 1941–1944*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1992).

49 | У годинама након распада Југославије разматрање улоге четника у борби против окупационих власти и колаборационистичке управе, као и разматрање питања у вези с њиховим хапшењем и затварањем у затворе и логоре на тлу немачког окупационог подручја у Србији заступљено је, између осталих, у радовима: Коста Николић, *Историја равногорског покрета: Против нацизма, фашизма и комунизма 1–3* (2014); Бојан Димитријевић, *Ваљевски равногорци: Југословенска војска у отаџбини у ваљевском крају 1941–1945* (1998); Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Затамњена прошлост: историја равногорца чачанског краја* (2004); Раде Ристановић, *Београдски равногорци. Југословенска војска у отаџбини и Равногорски покрет у окупираним Београду 1941–1944* (2020); Љубинка Шкодрић, *Жена у окупираној Србији 1941–1944* (2020); Макс Бергхолц, *Свештеник, спомен-плоча и борба за сећање на пале борце у једном селу у Србији 1955–1956* (2009).

50 | У Збирци штампаног материјала Музеја Југославије налазе се објаве о масовном стрељању: припадника партизанског (комунистичког) покрета, припадника партизанског (комунистичког) и четничког покрета и припадника четничког покрета који су на различита стратишта широм окупиране Србије извођени и из других затвора и логора.

51 | У случају масовних стрељања навођена су имена неколицине убијених, често организатора акција.

извршеној над припадницима комунистичког покрета и њиховим сарадницима на тлу немачког окупационог подручја у Србији током Другог светског рата⁵² која је спроведена 25. маја 1943. године када је из Концентрационог логора на Бањици изведено и стрељано 225 мушкараца на локалитету Мали Пожаревац⁵³ а због напада „комуниста од 13. маја 1943. на немачке војнике на станици Дражањ–Шепшин, када су погинула два а рањен један немачки војник“. Иако је по саопштењу немачког фелдкоманданта од 26. маја истог дана требало стрељати „125 комуниста и њихових јатака из срезова грочанског, младеновачког и космајског“, ⁵⁴ од којих су наведена имена десеторице,⁵⁵ увидом у податке из Књиге заточеника може се закључити да је, не 26. маја, већ 25. маја, са Бањице изведено чак 225 мушкараца који су том приликом стрељани.⁵⁶

52 | МЈ, Збирка штампаног материјала, 2-29-848; Саопштење фелдкоманданта од 26. маја 1943. у вези с нападом комуниста од 13. маја 1943. на немачке војнике на станици Дражањ–Шепшин када су погинула два а рањен један немачки војник, због чега је стрељано „на лицу места“ 125 „комуниста и њихових јатака из срезова грочанског, младеновачког и космајског“.

53 | Не може се поуздано тврдити да је свих 225 изведених на стрељање стрељано на наведеном локалитету.

54 | Међу изведеним логорашима с Бањице стрељаним 25. маја 1943. године највећи број страдалих с територије три наведена среза доведен је у Логор: 19 маја 1943. године (69 мушкараца; сви од Српске државне страже Гроцка углавном са подручја грочанског среза), 23. маја 1943. године (15 мушкараца; сви од Специјалне полиције Управе града Београда са подручја Младеновачког среза; 24. маја 1943. године (19 мушкараца; 11 од Специјалне полиције Управе града Београда, 8 од СС, од којих десеторица с територије Грочанског и Младеновачког среза).

55 | Сви заведени у Књизи заточеника и изведени на стрељање с Бањице.

56 | Због обима података који се наводе у Књизи заточеника бањичког логора у раду ће бити наведен редни број под којим се води сваки од логораша, као и пуно име и презиме стрељаног; 2886. Зубер Марко, 5881. Станишић Никола, 5891. Петровић Ратибор, 6263. Алексић Богдан, 6265. Животић Драгиша, 6628. Жикић Војислав, 6724. Аспрић Мирко, 6734. Станковић Драгољуб, 7158. Благојевић Душан, 8248. Мунђан Чедомир, 8422. Гајовић Добрица, 8473. Остојић Љубомир, 9117. Несторовић Борисав, 9572. Југовић Бошко, 9574. Станојевић Мирослав, 9773. Глигоријевић Тихомир, 9775. Недељковић Добривоје, 9840. Живановић Милорад, 9843. Николић Тадија, 9845. Јовановић Радомир, 10360. Трифуновић Предраг, 10564. Ђурђевић Бранко, 10577. Марјановић Богдан, 10603. Милосављевић Радомир, 10605. Николић Момчило, 10608. Цакић Димитрије, 10725. Живчић Душан, 10729. Кулић Петар, 10742. Новаковић Славољуб, 10753. Илић Душан, 10788. Радуповић Влајко, 10833. Пејић Момчило, 10846. Панић Адам, 10904. Ћировић Ратомир, 10905. Стојановић Михаило, 11083. Величковић Ђурђе, 11234. Бећаревић Илија, 11274. Бећаревић Аранђел, 11375. Илић Светомир, 11376. Илић Јеремија, 11745. Јаковљевић Танасије, 11754. Радвановић Андреја, 11798. Јевтић Божидар, 11824. Грујић Милорад, 11825. Младеновић Костантин, 11844. Анђелковић Јаков, 11853. Нићифоровић Светолик, 11855. Оролић Радош, 11856. Марковић Живко, 11858. Оролић Витомир, 11870. Филиповић Видосав, 11877. Поповић Божидар, 11886. Костић Милисав, 11950. Симовић Вук, 11960. Живковић Стеван, 12000. Шубић Александар, 12066. Кантарџијевић Анастас, 12085. Милошевић Драгољуб, 12150. Ризнић Миливоје, 12203. Петровић Лазар, 12297. Марковић Јован, 12299. Јосимовић Радомир, 12686. Савић Миодраг, 12730. Васиљевић Десимир, 12782. Манојловић Славко, 12793. Игњатовић Душан, 12831. Станић Владимир, 12865. Вељковић Грујо, 12868. Милошевић Миломир, 12886. Пајић Мане, 12887. Новаковић Божидар, 12973. Јанковић Велимир, 12977. Трбојевић Славко, 13002. Лишанчић Матија, 13007. Николић Петар, 13316. Богићевић Милован, 13383. Милановић Миладин, 13523. Јовановић Живојин, 13525. Пауновић Драгомир, 13538. Савић Цветко, 13545. Лупшан Павле, 13546. Добановић Лука, 13547. Лупшан Павле, 13548. Стагаревић Благоје, 13549. Матић Светозар, 13550. Марјановић Зоран, 13551. Марјановић Марјан, 13552. Ванић Радмило, 13553. Јаношевић Риста, 13554. Арманкар Илија, 13555. Стојковић Сава, 13556. Босић Станоје, 13558. Несторовић Радомир, 13559. Јовкић Илија, 13560. Јеркић Михајло,

Збирци штампаног материјала Музеја Југославије припада и објава окупационих власти од 21. јуна 1944. године о „одмазди“ над 50 „комунистичких таоца“ коју је требало извршити 20. јула 1944. према наређењу војног заповедника за Југоисток због подметања три експлозива „од стране једне комунистичке банде“ 30. маја 1944. у 1 h 30 min на прузи код Витковца (срез моравски Житковац) када је искочио из шина немачки војни воз Београд–Софија. Том приликом је погинуло осам немачких војника, док их је 16 рањено. Истом приликом су рањена и два бугарска војника.⁵⁷ Да је Концентрациони логор на Бањици функционисао као „резервоар“ талача за „намиривање“ дуга због „инцидентата“ изазваних широм немачког окупационог подручја указује

→ 2-29-1882
Аугуст Мајснер,
Саопштење о
стрелјању 13 особа,
Београд,
18. новембар 1942.

13561. Гвоздић Радомир, 13562. Тизманар Петар, 13563. Кркић Павле, 13564. Стојковић Михаило, 13565. Симеуновић Никола, 13566. Јорговановић Богдан, 13567. Босић Јован, 13568. Живковић Милован, 13569. Ђорђевић Периша, 13577. Савић Димитрије, 13579. Рашковић Жарко, 13582. Станојевић Михаило, 13664. Драшковић Радослав, 13665. Ристовић Перко, 13666. Радојичић Драгутин, 13669. Драшковић Милица, 13681. Мујичиновић Асан, 13787. Милетић Ђорђе, 13816. Марковић Ранко, 13817. Мартиновић Миленко, 13818. Марковић Благоје, 13819. Павловић Љубомир, 13820. Павловић Живота, 13821. Мартинковић Чедомир, 13822. Ђорђевић Милан, 13823. Мартинковић Станко, 13824. Мратинковић Миласав, 13825. Мратинковић Борисав, 13826. Милишевић Рајко, 13827. Станојевић Миленко, 13828. Павловић Милосав, 13829. Мратинковић Живорад, 13830. Недељковић Рајко, 13831. Јовановић Живорад, 13832. Јовановић Благоје, 13833. Павловић Михајло, 13834. Авдић Новица, 13835. Станојевић Живадин, 13840. Мратинковић Александар, 13841. Марковић Сретен, 13843. Станојевић Миливоје, 13844. Јовановић Милан, 13845. Јовановић Јован, 13846. Јовановић Радисав, 13847. Марковић Матеја, 13848. Милошевић Цветко, 13849. Цветковић Јоца, 13853. Јовановић Миленко, 13854. Стаичић Марко, 13857. Тришић Александар, 13858. Илић Милан, 13859. Васиљковић Станоје, 13860. Митровић Станко, 13861. Живковић Радоје, 13862. Живковић Добривоје, 13864. Живковић Светислав, 13870. Живковић Тихомир, 13881. Живковић Радомир, 13891. Нешић Живојин, 13892. Ђорђевић Живорад, 13893. Ђорђевић Чедомир, 13894. Николић Владимир, 13895. Шкембаревић Цветко, 13896. Ђорђевић Чедомир, 13897. Ђорђевић Љубомир, 13898. Савић Никодије, 13899. Ђорђевић Живадин, 13900. Ђорђевић Војислав, 13901. Ђорђевић Живадин, 13902. Пешић Костадин, 13903. Ђорђевић Радован, 13904. Јовановић Радисав, 13905. Николић Божидар, 13906. Николић Чедомир, 13907. Шкембаревић Боровоје, 13908. Ђорђевић Радован, 13909. Савић Миливоје, 13910. Ђорђевић Милан, 13911. Петровић Божидар, 13916. Настовић Трајко, 13917. Станковић Љубисав, 13918. Недељковић Драгутин, 13919. Недељковић Владимир, 13920. Јовановић Владимир, 13921. Костић Митар, 13922. Недељковић Драгољуб, 13928. Вилимановић Момчило, 13930. Павловић Радојица, 13937. Стојичевић Живојин, 13938. Прајић Угрин, 13939. Грабић Бранко, 13940. Стојановић Јанко, 13942. Васиљевић Будимир, 13949. Караџић Радисав, 13950. Живковић Борислав, 13952. Милановић Драгиша, 13954. Дамјановић Петар, 13988. Павловић Велимир, 13990. Милошевић Војислав, 13991. Бурић Будимир, 13992. Сердаревевић Божидар, 13994. Машић Драгољуб, 13996. Гавриловић Миодраг, 13999. Милошевић Драгољуб, 14008. Сердаревевић Радомир, 14009. Ратковић Александар, 14013. Чокић Драгољуб, 14016. Радојевић Тихомир, 14018. Радосављевић Миленко, 14024. Петровић Радисав, 14025. Ђосић Милан, 14031. Станојевић Лазар, 14032. Живојиновић Момчило, 14033. Вујасин Гојко, 14034. Аџић Љубомир, 14035. Селимовић Раим, 14036. Анђелковић Драгомир, 14037. Лазаревић Петар, 14038. Савковић Живан, 14039. Митровић Живадин, 14040. Митровић Велимир, 14041. Станојевић Стеван, 14042. Ивковић др Милутин, 14047. Балаћ Марко, 14049. Дуњић Ђиро, 14050. Богдановић Станко, 14051. Јаковљевић Милојко, 14052. Додић Владислав, 14053. Ненадовић Момчило, 14054. Константиновић Радивоје; *Logor Banjica*, I–II.

57 | МЈ, Збирка штампаног материјала, 2-29-1287; Објава фелдкоманданта од 21. јуна 1944. године о „одмазди“ над 50 „комунистичких таоца“ која је била извршена 20. 7. 1944. према наређењу војног заповедника за Југоисток због подметања три експлозива „од стране једне комунистичке банде“ 30. маја 1944. у 1 h 30 min на прузи код Витковца (срез моравски Житковац) када је искочио из шина немачки војни воз Београд–Софија, погинуло осам немачких војника, док их је 16 рањено. Поред тога, рањена су још два бугарска војника.

САОПШТЕЊЕ

Од 16 оптужених због припадања организацији ДРАЖЕ МИХАЈЛОВИЋА и због неовлашћеног ношења оружја осуђено је на смрт од стране Преког суда Заповедника полиције за сигурност и безбедност у Београду 13 доле наведених лица и стрељано 18 новембра 1942 г.:

Грујић Петар, учитељ, рођ. 23.4.1912.

Ђорђевић Драгић, земљорадник, рођ. априла 1907,

Николић Милош, земљорадник, рођ. 23.4.1894,

Радовановић Милисав, земљорадник, рођ. 20.2.1920,

Јаковљевић Живота, земљорадник, рођ. год. 1894,

Радовановић Милентије, земљ. рођ. јануара 1916,

Јаковљевић Радивоје, опанчар, рођ. год. 1913,

Илић Илија, земљорадник, рођ. јула 1898,

Милићевић Војислав, земљорадник, рођ. 2.2.1899,

Павловић Живадин, земљорадник, рођ. год. 1907,

Милетић Стојадин, земљорадник, рођ. 12.7.1912,

Јевтић Живадин, земљорадник, рођ. августа 1895,

Младеновић Душан, претседник општине рођ. октобра 1889,

сви из Велике Сугубине.

и сазнање да су се идентитети скоро свих наведених у Објави⁵⁸ потврдили кроз податке из Књиге заточеника бањичког логора.⁵⁹

Идентификација жртава Логора на Бањици изведених на стрељање због губитака које је у Србији претрпео окупатор услед заједничких партизанско-четничких акција могућа је захваљујући двома објавама окупационих власти које су такође део Збирке штампаног материјала Музеја Југославије. У првом случају је реч о Саопштењу артиљеријског генерала командујућег генерала и заповедника на тлу немачке окупационе зоне у Србији Паула Бадера, од 6. децембра 1942. године поводом стрељања десет „комуниста и присталица Драже Михаиловића“ 5. децембра 1942. године а у вези са инцидентом од 19. новембра 1942. у Купцима код Бруса када је „одведен један немачки војник“ који се није вратио до датума стрељања, када је устаницима, по свему судећи, постављен захтев за ослобођење.⁶⁰ Сва десеторица наведених у објави идентификована су као припадници групе бањичких логораша која је 18. јуна 1942. године доведена у Логор на Бањици из Логора у Смедеревској Паланци.⁶¹ Друго саопштење представља објаву истог генерала издату шест дана касније, односно 12. децембра 1942. поводом стрељања „10 комуниста и присталица Драже Михаиловића“ 10. децембра 1942. пошто се до тада „није вратио“ немачки војник кога су, 19. новембра 1942. у

58 | Двојица стрељаних нису пронађена у Књизи заточеника бањичког логора, док идентитет двојице није било могуће потврдити.

59 | Због обима података који се наводе у Књизи заточеника бањичког логора, у раду ће бити наведен редни број под којим се води сваки од логораша, као и пуно име и презиме стрељаног; 15829. Стојановић Милорад, 17351. Крстић Радосав, 17352. Крстић Милорад, 18647. Петровић Живота, 18668. Катић Милан, 18673. Тончић Душан, 19290. Алексић Алекса, 19291. Божовић Ђорђе, 19292. Ивановић Драгутин, 19293. Јанковић Тодор, 19295. Кошутић Реља, 19299. Недељковић Властимир, 19300. Павловић Љубомир, 19301. Пешић Војислав, 19302. Пешић Драгутин, 19303. Поповић Слободан, 19304. Симић Лазар, 19306. Шабановић Видак, 19307. Шекарић Мирко, 19392. Лучић Милутин, 19402. Ђорић Драгутин, 19578. Башовић Махмуд, 19590. Данилов Младен, 19591. Ибровић Дамјан, 19593. Штефановић Јаков, 20181. Нискић Живојин, 20187. Смиљковић Душан, 20554. Аталић Бура, 20556. Цветковић Живојин, 20558. Ђурашковић Драгољуб, 20560. Грковић Павле, 20565. Куралит Бура, 20567. Лисулов Владимир, 20573. Прица Митар, 20575. Радновић Бура, 20577. Радовић Јован, 20582. Сацаковић Мидока, 20584. Симић Трифун, 20587. Витас Милан, 20589. Заклан Јово, 20591. Живановић Лазар, 42. 20848. Бановић Неђа, 21507. Јовичић Ђорђе, 21598. Петровић Танасије, 21600. Пирец Милош, 22791. Нешовановић Сава; *Logor Banjica*, II.

60 | М.Ј. Збирка штампаног материјала, 2-29-808; Саопштење артиљеријског генерала и командујућег генерала и заповедника на тлу немачке окупационе зоне у Србији Бадера од 6. децембра 1942. године поводом стрељања 10 „комуниста и присталица Драже Михаиловића“ 5. децембра 1942. године а у вези са инцидентом од 19. новембра 1942. у Купцима код Бруса када је „одведен један немачки војник“ који се није вратио до 5. децембра 1942. када је устаницима постављен захтев да га ослободе.

61 | Због обима података који се наводе у Књизи заточеника бањичког логора у раду ће бити наведен редни број под којим се води сваки од логораша, као и пуно име и презиме стрељаног; 6355. Живановић Живадин, 6357. Стаменковић Милутин, 6352. Милошевић Угрин, 6342. Јанузевић Милош, 6356. Милановић Богосав, 6386. Обрадовић Страхиња, 6374. Савковић Милосав, 6372. Вићентијевић Милосав, 6361. Црнојаквић Радован, 6348. Грујић Борисав; *Logor Banjica*, I, 426–429.

Купцима код Бруса, одвели „побуњеници“.⁶² Сви стрељани чија су имена наведена у Саопштењу окупационих власти идентификовани су као жртве бањичког логора.⁶³

Жртве Концентрационог логора на Бањици били су и таоци изведени на стрељање 18. новембра, 8. и 26. децембра 1942. године након три акције за које су окупационе власти оптужиле припаднике „покрета Драже Михаиловића“. Одлуком Преког суда заповедника полиције за сигурност и безбедност у Београду је изречена казна тринаесторици од шеснаест оптужених припадника „организације Драже Михаиловића“ због „неовлашћеног ношења оружја која је извршена 18. новембра 1942. године“⁶⁴ када је свих тринаест лица која се наводе у објави изведено из Концентрационог логора на Бањици у који су доведена, сви сем једног,⁶⁵ 10. новембра исте године.⁶⁶ Према саопштењу Аугуста Мајснера, вишег вође СС-а и шефа полиције у Србији, из децембра 1942. године, двадесет „присталица Драже Михаиловића“ је стрељано због убиства Саве Ј. Ђорђевића, „начелника среза Жупског, округа Крушевачког“, и Наума Живадиновића, „председника општине Макршанске, округа Крушевачког“, извршеног „17. односно 22. новембра 1942“.⁶⁷ Од четворице стрељаних чија се имена налазе на Мајснеровој објави⁶⁸ двојица су претходно изведена из

62 | МЈ, Збирка штампаног материјала, 1058. III 4-491; Саопштење артиљеријског генерала и командујућег генерала и заповедника у Србији, генерала Бадера од 12. децембра 1942. поводом стрељања „10 комуниста и присталица Драже Михаиловића“ 10. децембра 1942. а у вези са инцидентом изазваног „одвођењем“ немачког војник 19. новембра 1942. у Купцима код Бруса, кога „побуњеници“ „нису вратили“ ни до другог назначеног рока.

63 | Због обима података који се наводе у Књизи заточеника бањичког логора у раду ће бити наведен редни број под којим се води сваки од логораша, као и пуно име и презиме стрељаног; 5792. Кнежевић Сава, 6686. Кукић Мустафа, 5257. Милосављевић Анђелко, 3640. Јевтовић Милорад, 5261. Ристић Петар, 6926. Филиповић Младен, 6326. Костић Драгомир, 8213. Мргић Илија, 8207. Чехић Мухарем, 8210. Паунески Јован; *Logor Banjica*, I.

64 | МЈ, Збирка штампаног материјала, 2-29-1882; Саопштење Вишег СС – фирера и заповедника полиције у Србији Мајснера од 18. 11. 1942. издато поводом смртне пресуде извршене истог дана коју је изрекао Преки суд заповедника полиције за сигурност и безбедност у Београду тринаесторици од шеснаест оптужених припадника „организације Драже Михаиловића“ због „неовлашћеног ношења оружја“.

65 | Грујић Петар (редни број логораша 8537) доведен је 17. новембра 1942; *Logor Banjica*, I, 546.

66 | Због обима података који се наводе у Књизи заточеника бањичког логора у раду ће бити наведен редни број под којим се води сваки од логораша, као и пуно име и презиме стрељаног; 8537. Грујић Петар, 8458. Ђорђевић Драги, 8457. Николић Милош, 8453. Радовановић Милисав, 8451. Јаковљевић Живота, 8452. Радовановић Милентије, 8454. Јаковљевић Радивоје, 8446. Илић Илија, 8448. Милићевић Војислав, 8456. Павловић Живадин, 8450. Милетић Стојадин, 8447. Јевтић Живојин, 8459. Младеновић Душан; *Logor Banjica*, I, 541-546.

67 | МЈ, Збирка штампаног материјала, 2-29-807; Саопштење вишег вође СС-а и шефа полиције у Србији Мајснера из децембра 1942. у вези са стрељањем (а на основу саопштења командујућег генерала и заповедника Србије) „20 присталица Драже Михаиловића“ због убиства Саве Ј. Ђорђевића, рођеног 8. јануара 1896. у Неготину, начелника среза Жупског, округа Крушевачког и Наума Живадиновића, рођеног 1892. председника општине Макршанске, округа Крушевачког, извршеног „17. односно 22. новембра 1942. на вршењу дужности“.

68 | МЈ, Збирка штампаног материјала, 2-29-807; Саопштење вишег вође СС-а; „Милан Калабић,

САОПШТЕЊЕ

Припадници бунтовника ДРАЖЕ МИХАЈЛОВИЋА убили су у Јошаници, срез Жагубица, 14-XII-1942, 4 немачка припадника Организације ТОТ, а двојицу ранили.

Сходно објави Командујућег генерала и Заповедника у Србији, стрељано је за одмазду, 26-XII-1942,

250 ПРИСТАЛИЦА ДРАЖЕ МИХАЈЛОВИЋА

Међу њима се налазе следећи вођи:

Бранковић Градимир, кап. I кл., рођ. 14-X-1903 у Београду, са станом у Кладову,
Јанчић Ђирило, кап. I кл., рођ. 22-III-1909 у Бевђелији, са станом у Салашу,
Јосић Урош, кап. I кл., рођ. 16-X-1903 у Кодрачи са станом у Брзој Паланци,
Јовановић Боривој, кап., рођ. 13 VIII-1901 у Крњеву, са станом у Крњеву,
Лаловић Бранислав, кап., рођ. 18-X-1906 у Пријевору, са станом у Милановцу,
Рајић Миленко, кап. II кл., рођ. 21-IX-1910 у Петровцу, са станом у Јабуковцу,
Рогић Милија, поручник, рођ. 20-X-1915 у Косјерићу, са станом у Ужицу,
Стојановић Александар, кап., рођ. 30-VIII-1906 у Крагујевцу, са станом у Андрејевцу,
Стефановић Драгољуб, кап. рођ. 14-VIII-1905 у Забојници, са станом у Забојници,
Спасић Драгољуб, сан. мајор, рођ. 10-VI-1903 у Милановцу, са станом у Крагујевцу.

**И ово је плод бунтовничког рада
ДРАЖЕ МИХАЈЛОВИЋА.**

Логора на Бањици. Увидом у Књигу заточеника идентификовано је још осам особа које су изведене из Логора на Бањици⁶⁹ да би биле стрељане 8. децембра 1942. Једна од највећих одмазди над припадницима четничког покрета за учешће у акцији против окупационих власти извршена је 26. децембра 1942. године⁷⁰ када је „сходно објави командујућег генерала и Заповедника у Србији“ стрељано „250 присталица Драже Михаиловића“ због убиства 4 и рањавања 2 припадника организације ТОТ у Јошаници, код Жагубице, 14. децембра 1942. Том приликом су из Логора на Бањици изведене све особе чија се имена наводе у Објави као имена „вођа“ акције.⁷¹ Поред десеторице официра чија су имена наведена у поменутом саопштењу, захваљујући Бањичкој књизи логораша идентификовано је још 126 особа које су изведене из Логора да би биле стрељане 26. децембра 1942. године.⁷²

рођен 12. октобра 1896. у Скопљу, бивши начелник Округа пожаревачког“, „Станојло Стојимировић, рођен 11. јула 1899. у Каменову (срез млавски), бивши срески начелник у Брусу“, „Мата Сауловић, рођен 27. јула 1903. у Будиловини, срез копаонички, бивши председник општине у Брусу“, „Стеван Зераћанин, рођен 1911. у Рогавчини, срез александровачки ‘који је вршио дужност курира у служби једног вође банде Драже Михаиловића’.“

69 | „7541. Стојимировић Станојло, срески начелник; рођ. 11. VII 1899. Каменово, [срез] млавски; од Живана и Илинке Милосављевић; ожењен, 5 деце; са боравком у Брусу. У логору од 30. IX 1942. од немачке војске – Крушевац. Стрељан 8. XII 1942 (I, 489); 9110. „Жараћанин Стеван, земљорадник; рођ. 1911. у Рогавчини; од Ђорђа и Ленке; ожењен; са боравком у Рогавчини. У логору од 5. XII 1942. од СС. Стрељан 8. XII 1942“; *Logor Banjica*, I, 575.

70 | Због обима података који се наводе у Књизи заточеника бањичког логора у раду ће бити наведен редни број под којим се води сваки од логораша, као и пуно име и презиме стрељаног; 7147. Раденковић Новак, 7202. Минић Милорад, 7540. Рајичевић Радослав, 7542. Санчић Радомир, 7543. Стевановић Герасим, 7544. Спалевић Лазар, 7916. Ковачевић Жарко, 8085. Лазаревић Димитрије; *Logor Banjica*, I.

71 | МЈ, Збирка штампаног материјала, 2-29-831; Саопштење командујућег генерала и заповедника немачког окупационог подручја у Србији од 26. 9050. Бранковић Градимир, капетан II класе, 9051. Рајић Миленко, капетан II класе, 9052. Јанчић Ђирило, капетан II класе, 9090. Јосић Урош, капетан I класе, 9091. Стојановић Александар, капетан II класе, 9175. Спасић Драгољуб, санитетски мајор, 9184. Стефановић Драгољуб, трговац (у Објави се наводи да је био капетан), 9210. Рогојић Милија, поручник, 9221. Лаловић Бранислав, капетан I класе, 9651. Јовановић Боровоје; *Logor Banjica*, I, 572–603.

72 | Због обима података који се наводе у Књизи заточеника бањичког логора у раду ће бити наведен редни број под којим се води сваки од логораша, као и пуно име и презиме стрељаног; 7786. Живковић Милан, 7787. Костић Алекса, 7788. Смиљковић Борисав, 7789. Вељковић Михаило, 7790. Гурановић Момчило, 7791. Миловановић Давид, 8427. Пауновић Живојин, 8794. Станић Живко, 9070. Трајић Радосав, 9072. Петковић Станоје, 9098. Атанацковић Сава, 9100. Милојковић Милан, 9183. Арсовић Владан, 9185. Живковић Божидар, 9187. Миленковић Петар, 9188. Панић Миљко, 9189. Панић Обрад, 9190. Милетић Момир, 9191. Ђокић Игњат, 9192. Радаљевић Раденко, 9193. Вукотић Алекса, 9194. Томић Радован, 9195. Премовић Мирко, 9196. Лончар Мирко, 9197. Милосављевић Станимир, 9198. Поповић Никола, 9200. Тодосијевић Љубивоје, 9201. Андрић Доситеј, 9202. Прљевић Драгомир, 9203. Прљевић Будимир, 9204. Миловић Петар, 9205. Челиковић Радомир, 9206. Матић Милутин, 9207. Новаковић Ђорђе, 9208. Бешлић Драгутин, 9209. Трнавац Костадин, 9211. Словић Васа, 9212. Пећинар Душан, 9213. Рогојић Боровоје, 9214. Кадиф Милорад, 9215. Јовановић Лазар, 9216. Симић Благоје, 9217. Миленковић Милош, 9218. Радаљевић Милосав, 9219. Нешовић Јован, 9220. Минић Радомир, 9222. Тимотић Борислав, 9223. Тодоровић Жарко, 9224. Новаковић Славољуб, 9225. Станковић Марко, 9226. Татомировић Мирко, 9227. Милановић Момчило, 9228. Стаменић Коста, 9229. Милинковић Миодраг, 9230. Марковић Миодраг, 9231. Митровић Милорад, 9232. Мољковић Здравко, 9233. Кукавац Тома, 9234. Јовановић Милорад, 9235. Пузовић Ђорђе, 9236. Сретеновић Десимир, 9237. Урошевић Гружица, 9238. Јевтовић Милољуб, 9239. Тановић Манојло, 9240. Аксентијевић Драгослав, 9241. Никитовић Јаков, 9242. Терзић Војислав, 9243. Хинић Тома, 9244. Ристић Бранислав, 9245. Кулић Ђорђе, 9246. Илић

← 2-29-831

Немачка команда за Србију, Саопштење о стрељању 250 особа, Београд, 26. децембар 1942.

ЗАКЉУЧАК

Рад представља покушај да се укаже на значај, пре свега, две збирке Музеја Југославије: Збирке ликовних радова и Збирке штампаних материјала, као важног историјског извора за идентификацију логораша и логорашица Концентрационог логора Бањица од 1941. до 1944. године. Посебно је указано на околности које су, у периоду постојања послератне југословенске државе, утицале на развој динамике политике сећања у социјалистичкој Југославији, па и на оне које су допринеле јаснијем позиционирању у јавном простору припадника партизанског и четничког покрета који су страдали у одмаздама окупационих власти потпомогнутих колаборационистичком управом, пре свега као жртве Логора на Бањици. Сабрано, на једном месту (Збирка ликовних радова), мноштво цртежа, од којих су многи припадали познатим уметницима, током Другог светског рата заточеницима Логора на Бањици попут Александра Дерока или онима који ће тек након рата стећи славу, што је био случај са Милошем Бајићем, али и анонимним ствараоцима у какве се убраја једна од најажурнијих портретскиња бањичког логора Мирослава Мира Јовановић Јаза, „пуну-дило“ је материјал не само за илустрацију суморне и трагичне логорске свакодневице већ и за идентификацију одређеног броја бањичких логораша и логорашица, чему је нарочито допринело публикување и самим тим лакше претраживање Књиге заточеника бањичког логора. Упоређивањем података до којих је било могуће доћи увидом у објаве и саопштења окупационих власти (Збирка Штампаног материјала) а у вези с масовним страдањем, с подацима из Књиге заточеника, могуће је не само идентификовати бројне жртве бањичког логора које су на стрељање извођене због „инцидената“ које је окупатор приписивао самосталним комунистичким акцијама или акцијама „припадника покрета Драже Михаиловића“ или заједничким партизанско-четничким

Илија, 9247. Танкосић Слободан, 9253. Џакула Бошко, 9255. Пајић Јован, 9256. Стакић Михаило, 9257. Обрадовић Милован, 9258. Радисављевић Тихомир, 9259. Животић Светозар, 9260. Стокић Радивоје, 9262. Илић Богдан, 9263. Максимовић Вујица, 9264. Танић Стојан, 9265. Максимовић Димитрије, 9266. Стевановић Димитрије, 9267. Стојановић Радован, 9268. Трајиловић Максим, 9271. Мијатовић Рајко, 9273. Николић Радосав, 9274. Станковић Боровоје, 9275. Ђорђевић Драгомир, 9278. Првуловић Живојин, 9279. Првуловић Витомир, 9280. Првуловић Босиок, 9281. Новаковић Петар, 9282. Страиловић Милан, 9283. Белошевић Сава, 9284. Страјнић Богосав, 9285. Перић Лазар, 9286. Радисављевић Милутин, 9287. Станковић Павле, 9289. Радуловић Крста, 9291. Зарић Јован, 9292. Марић Јанко, 9293. Петровић Миливоје, 9294. Рајковић Лазар, 9295. Маринковић Миладин, 9296. Ивић Обрад, 9301. Стојановић Спасоје, 9344. Илић Раја, 9567. Јовановић Драгомир, 9568. Марковић Властимир, 9569. Трајиловић Радивоје, 9570. Трајиловић Божидар, 9571. Живојиновић Душан, 9573. Грујић Петар, 9575. Пауновић Светомир, 9576. Стојановић Властимир, 9578. Вукобратовић Данило, 9579. Јанковић Радомир, 9580. Радојковић Војислав, 9581. Благојевић Никола, 9582. Радојковић Богољуб, 9583. Грујић Живадин, 9648. Крстић Андрија, 9649. Ђорђевић Спасоје, 9650. Ђукић Бранислав; *Logor Banjica*, I.

акцијама већ и указати на нова сазнања о „идентитету отпора“ на тлу немачке окупационе зоне у Србији. На тај начин су већ деценијама „депоновани“ артефакти у збиркама Музеја, који је данас пре свега посвећен (ре)презентацији историје социјалистичке Југославије, допринели не само новом ишчитавању садржаја збирки већ су указали на „одређене“ могућности исписивања нових траса (ре)презентације историје Другог светског рата на простору југословенског ратишта.

Mon. 12. 342.

Mon. 12. 342.

АНА ПАНИЋ „КРВ ЈЕ МОЈЕ СВЈЕТЛО И МОЈА ТАМА“ *

ЛИКОВНИ РАДОВИ КОЈИ ТЕМАТИЗУЈУ НАЦИСТИЧКЕ ЛОГОРЕ ИЗ ФОНДА МУЗЕЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ

73

← 2-30-62
Божидар
Монашевић, *Соба
у павиљону бр. 13
заробљеничког
логора у Аверси,
Италија, 1942.*

Ликовни фонд Музеја Југославије, као и цео фонд Музеја, баштини два фонда, односно састоји се од две збирке: Збирке поклона – ликовна уметност из фонда Меморијалног центра и Збирке ликовних радова Музеја револуције. За разлику од несистематски настале ликовне збирке коју чине поклони упућени Јосипу Брозџу Титу, ликовна збирка некадашњег Музеја револуције народа и народности Југославије настала је с јасном визијом да илуструје револуцију која траје, од радова који приказују тежак положај радника пре Првог светског рата и социјално ангажоване уметности међуратног периода, преко ратне уметности и партизанског жанра до социјалистичког реализма и ликовних дела која представљају изградњу земље након Другог светског рата.

Део ове збирке чине радови настали у логорима током Другог светског рата препознати као важна целина, не само на основу њихове историјске и уметничке вредности већ и с обзиром на то да постоји све веће интересовање за ову тематику у научним круговима и код уметника који реагују на овај део фонда.¹ Такође, у Народној библиотеци Србије 2021. године одржана је изложба о

1 | Стрип-аутор Саша Ракезић, алијас Александар Зограф, извео је поводом седамдесетпетогодишњице од краја Другог светског рата уметничку интервенцију на сталној поставци Музеја Југославије. За ту прилику објављена је збирка стрипова и блог пост на сајту Музеја. Aleksandar Zograf, *Priče iz drugog rata*, (Beograd: Popbooks i Muzej Jugoslavije, 2022); Aleksandar Zograf, *Mala porodična istorija*, datum pristupa 31.8.2022, <https://www.muzej-jugoslavije.org/mala-porodicka-istorija/>

* Ivan Goran Kovačić, *Jama*, (Topusko: Klub kulturnih radnika Hrvatske, 1944)

уметности у заробљеничким логорима. Све нам ово говори да је интерпретативни потенцијал овог материјала веома велики, као и да тренутне друштвено политичке околности захтевају додатна преиспитивања и промоцију ове врсте уметничких радова, а нарочито афирмацију антифашистичких вредности садржаних у овим делима.

У Музеју Југославије у оквиру Збирке ликовних радова Музеја револуције чувају се сто педесет три дела која тематизују нацистичке логоре – сто двадесет четири уметничка дела настала у самим логорима, међу којима су и цртана и сликана дела настала у војним заробљеничким логорима, као и двадесет девет уметничких дела насталих у послератном периоду која тематизују нацистичке логоре са идејом апела упућеног друштву да се не заборави и да се никад више не понови. Ови радови чине готово трећину целе збирке. Предмети су у некадашњи Музеј револуције народа и народности Југославије стизали најчешће откупом директно од аутора или њихових потомака или откупом с великих тематских изложби које су се одржавале у Дому ЈНА, али и као поклони преживелих и њихових наследника. Музеј револуције је преузимао предмете и од других институција, које су га виделе као институцију најрелевантнију за чување, обраду и излагање уметности рата и отпора која сведочи о фашистичком паклу кроз који су прошли многи уметници са ових простора. Само пет предмета је из Збирке поклона – ликовна уметност, из фонда Меморијалног центра, и то радови Златка Прице и Ивана Генералића који су их лично поклонили Јосипу Броз у Титу у знак поштовања и оданости. Генерално, радови поклањани Титу много више тематизују велике битке у којима је и он сам учествовао, него логоре, за разлику од Музеја револуције који је на сталној поставци имао посебну тематску целину посвећену страдању цивила уз поруке и предмете који су остали од стрељаних логораша да опомињу на страхоте рата.²

Музеолошки гледано, ову збирку унутар збирке чини сто двадесет радова на папиру, међу којима су две мапе с графикама (једна с тридесет два листа, друга са осамнаест), као и један албум с деведесет два цртежа, двадесет један рад на картону, седам уља на платну и шест скулптура, четири од метала, две од хлеба. Највећи број појединачних цртежа је рађен тушем (четрдесет

2 | Више о историјату и концепцији Музеја револуције: Veselinka Kastratović Ristić, „Nastajanje i nestajanje jednog muzeja”, *Muzeji kao mesta pomirenja*, Zbornik radova, ur. Slađana Bojković i Ana Stolić, (Beograd: Istorijski muzej Srbije, 2008)

↑ 2-30-17
Петар Миливојевић,
Портрет Душана
Јерковића, 1942.

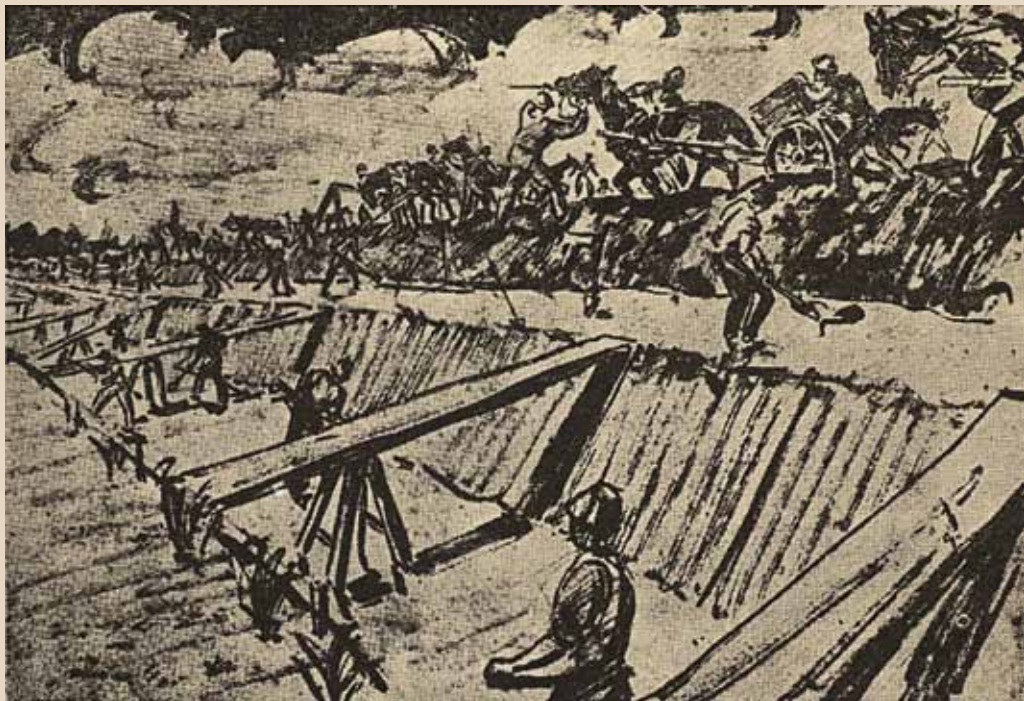
пет) и оловком (тридесет два), а нешто мање темпером (тринаест), акварелом (тринаест), кредом (седам), угљеном (седам), уз неколико цртежа опеком, крејоном, воштаним бојама и пастелом. Ово је уједно и најбројнија и најразноврснија колекција радова из логора која се чува у домаћим музејима, док се велики број радова налази у ликовним збиркама Историјског музеја Србије и Музеја Војводине (из некадашњег Музеја социјалстичке револуције Војводине), а чак деведесет ликовних радова које су стварали затвореници у бањичком логору чува се у Музеју града Београда.

Након укидања Музеја револуције и затварања сталне поставке 1998. године ови радови су се спорадично могли видети на повременим изложбама приређиваним поводом годишњица победе над фашизмом – „9. мај 1945–2005. Експонати из ликовне и збирке штампаних материјала Музеја историје Југославије“ 2005. године и „Уметност као отпор фашизму“ 2015. године. Од отварања нове сталне поставке у Старом музеју, једном од објеката у комплексу Музеја Југославије, године 2016. логори су једна од заступљених тема и део предмета је увек на поставци која се константно мења и допуњује, илуструјући поред самог страдања и комеморативне праксе, али и контроверзе у вези са антифашистичком и револуционарном борбом.

Највећи број аутентичних ликовних забележака су у медију цртежа и графике, као најлакшим и најбржим техникама да се сцене из логора прикажу и остану трајно сведочанство о страхотама рата виђеним оком уметника, а портрет је један од најчешћих жанрова уметности из логора. Портрети или аутопортрети малих формата настајали су ради комеморације или афирмације живота у зависности од тога да ли је портретисана особа жива, а датуми

Највећи број аутентичних ликовних забележака су у медију цртежа и графике, као најлакшим и најбржим техникама да се сцене из логора прикажу и остану трајно сведочанство о страхотама рата виђеним оком уметника, а портрет је један од најчешћих жанрова уметности из логора. Портрети или аутопортрети малих формата настајали су ради комеморације или афирмације живота у зависности од тога да ли је портретисана особа жива, а датуми

↑ 2-30-124 (к. 21)
Данијел Озмо,
Градња насила

исписани поред служили су да посведоче да је портретисана особа тога дана још увек била жива.³ На пример, *Портрет Душана Јерковића*, рад академског сликара Петра Миливојевића, датиран је доле десно: ПМ / 19-I-42 / логор (инв. бр. МЈ 2-30-17). Настао је у логору на Бањици, одакле је песник и новинар Душан Јерковић отпремљен крајем априла 1942. у Норвешку, где је подлегао суровим условима интернације у логору Ботн, новембра 1942. године, док је аутор портрета стрељан на Бањици, где је био од јесени 1941. до пролећа 1942. Како ни портретиста ни портретисани нису доживели ослобођење, овај цртеж оловком малих димензија, али несумњивог ликовног квалитета, има велики значај и чува успомену на мртве другове из логора. Сачуван је јер га је сликар послао свом пријатељу Милораду Панићу Сурепу, касније директору Музеја револуције, који га је више од две деценије касније поклонио Музеју.

← ↑ 2-30-103
Божидар
Монашевић,
Двориште
заробљеничког
лагора у Аверси,
1942.

← 2-30-63
Павле Васић,
Летња позорница
у заробљеничком
лагору у Аверси

Бројни су и логорски пејзажи који приказују бараке, капије, стражарске куле, често виђене кроз прозор с решеткама и кроз бодљикаве жице као чест мотив који симболише границу између претходног живота и оног у логору, границу између слободе и

Ранний император

A. 21-947
D. 21-947

← 2-30-45

Александар Дероко,
Капути стрељаних,
1941.

заробљеништва.⁴ На основу бројних цртежа ентеријера данас знамо како је изгледала унутрашњост логорских барака, а сцене из живота драгоцени су извор за реконструкцију свакодневице логораша. Нешто ређа је била тзв. ескапистичка уметност, када је природа инспирисала уметнике да се бар на тренутак одвоје од сурове реалности сликајући идеализовану стварност: небо, облаке или дрвеће у цвету, за које да не знамо где су настали никада не бисмо помислили да је то било у логору (нпр. инв. бр. 2-30-103). Још један вид улепшане стварности логора је „официјелна“ уметност, тј. званичне слике коју су усташе наручивале од уметника заточених у Јасеновцу, попут Данијела Озма (инв. бр. МЈ 2-30-124 / к. 21). Иако су неки од ових радова у послератном периоду добили нове називе како би се доказао Озмов антифашистички став, попут цртежа *Јасеновац*, који је касније добио додаток „улаз у пакао“ (инв. бр. МЈ 2-30-124 / к. 20), јасно је да се ради о идеализованом реализму јер је по многим сведочењима изградња насипа била један од најтежих задатака, заточеници су стајали у води и блату сатима и умирали од исцрпљености, док на цртежу видимо лепо обучене раднике са заштитном опремом и механизацијом, што је била лажна слика коришћена у пропагандне сврхе.⁵

Већ шест месеци после ослобођења бањичког логора, у априлу 1945. године, у Павиљону „Цвијета Зузорић“ организована је прва изложба радова насталих на Бањици под називом „Изложба радова рађених у логору на Бањици за време окупације 1941–1944 год.“ На изложби је било приказано 750 радова 169 излагача, а имена 90 аутора нису утврђена. Осим уметничких, био је изложен и велики број радова примењене уметности, попут табакера, лутака, везова и гоблена.⁶ Плакат за ову изложбу урадио је Александар Дероко. Његових девет цртежа с те изложбе (инв. бр. 2-30-27, 2-30-31, 2-30-41, 2-30-45, 2-30-89, 2-30-90, 2-30-91, 2-30-92), као и све три варијанте нацрта за плакат изложбе (инв. бр. 2-30-85, 2-30-86, 2-30-87) откупио је Музеј револуције.⁷ Мало раније, марта и априла 1945. године, у Уметничком павиљону на Калемегдану отворена је изложба на којој су приказана дела сликара погинулих у Народноослободилачкој борби. Избором шест сликара (Бора Барух, Иван Новаковић, Јурица Рибар, Богдан Шупут, Данијел Озмо и Стипе Пекић) истакнут је свејугословенски карактер

4 | Дуња Душанић, „Песник иза жице. Милан Дединац као сведок логора за ратне заробљенике“, у: *Оковани слогами. Уметност у заробљеничким логорима 1941–1945*, прир. Дуња Душанић, Маријана Дујовић и Немања М. Калезић, (Београд: Народна библиотека Србије, 2021), 11–26.

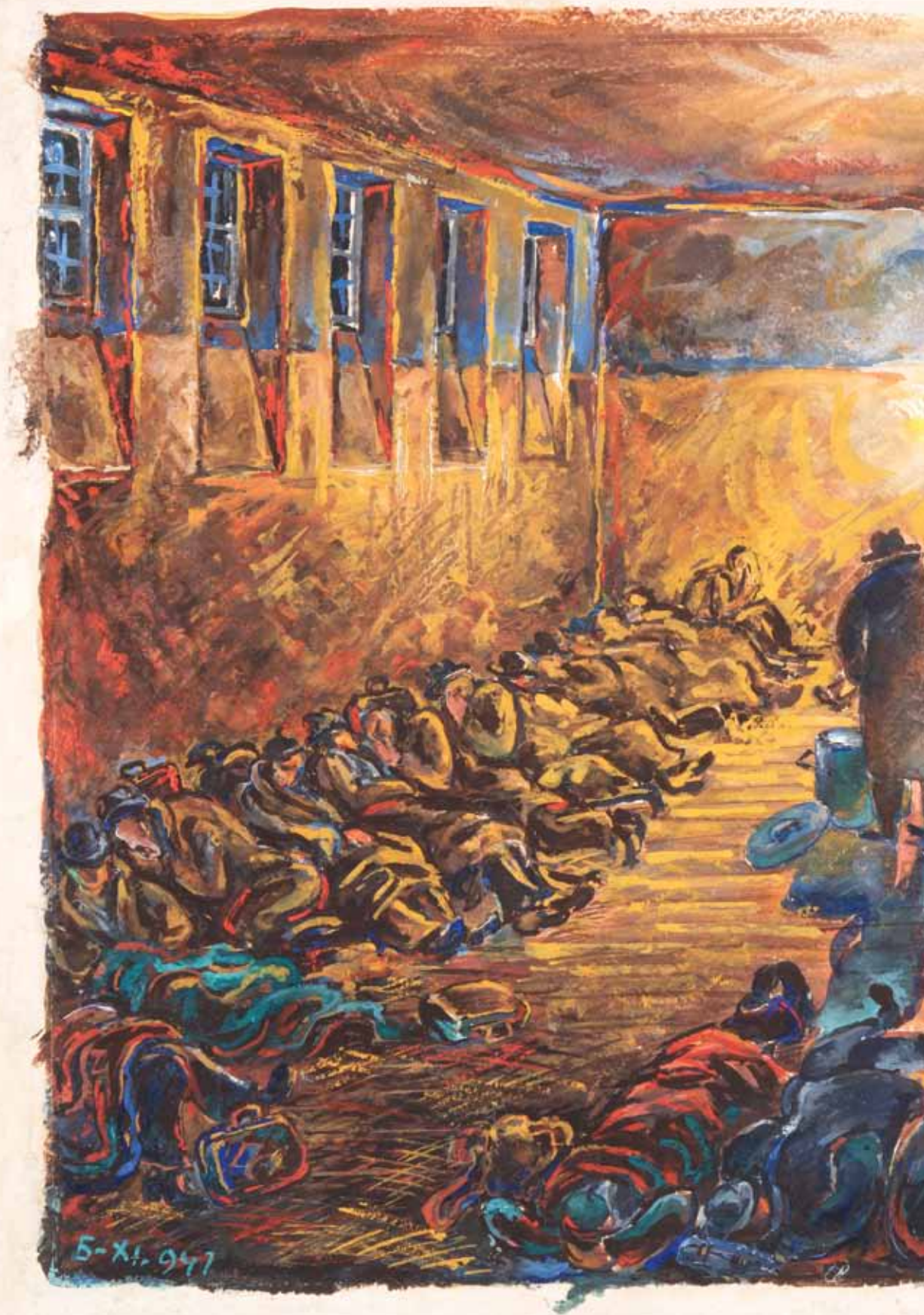
5 | Rajner, *Fragile Images: Jews and Art in Yugoslavia, 1918–1945*, 267–290.

6 | Sima Begović, *Logor Banjica 1941–1944*, knj. 2, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1989), 207–213.

7 | *Изложба радова рађених у логору на Бањици за време 1941–1944. год. Уметнички павиљон, од 8. до 22. априла 1945. године*, каталог, изложбу организовао Акциони одбор логораша, (Београд: Уметнички павиљон, 1945)

→→ 2-30-91

Александар Дероко,
Прва ноћ. Таоци у логору
на Бањици, 1941.

Б-Х. 947

партизанског покрета. Јеврејски уметници нису издвајани од других, као што се није правила ни разлика да ли је неко погинуо на фронту или у логору.

На касније одржаним изложбама, попут велике изложбе из 1977. године у организацији Савеза удружења бораца Народно-ослободилачког рата која је обишла све југословенске републике, одвајало се аутентично стваралаштво југословенских уметника у самим логорима и затворима од стваралаштва југословенских уметника насталог после ослобођења инспирисано борбом Југословена у затворима и концлогорима.⁸

УМЕТНИЧКА ДЕЛА НАСТАЛА У ЛОГОРИМА

У социјализму није постојао концепт безразложне жртве и једнако су комеморисани сви страдали од фашистичког терора. Страдање у логорима тумачено је у контексту изградње новог друштва и нове државе, као жртвовање за слободу и стварање социјалистичке заједнице, једнако као и жртвовање на првим линијама фронта. Те жртве нису сматране узалудним, већ делом херојског страдања народа Југославије без специфицирања логорских ликвидација – да ли је било речи о Јеврејима, Ромима или Србима, а у циљу интеграције и стварања јединственог културног и историјског памћења и заједничке југословенске културе сећања.⁹

Када говоримо о групи радова насталих у самим логорима, најбројнији су цртежи Александра Дерока, који је у новембру 1941. са великом групом српских интелектуалаца, комуниста и масона ухапшен и одведен на Бањицу, где је провео три недеље.¹⁰ Потези су брзи и кратки, цртежи имају карактер скица, испод туша се често виде трагови оловке и нечитки записи које је аутор писао самом себи као подсетник. Срећом је о свом кратком боравку у овом злогласном логору поред ликовних забележака оставио и оне литерарне које употпуњују цртеже и дају нам комплетну слику:

8 | *Антифашистичката борба на Југословените во бившите затвори и концлагори за време на II светска војна во делата на ликовните уметници*, каталог, ур. Љубица Дамјановска, (Скопје: Сојуз на здруженијата на борците од НОБ на СРМ, 1977)

9 | Мишко Шувковић, „Svedočenje i sećanje na logor – sublimna estetika žrtve”, *Istorija umetnosti u Srbiji XX vek. Tom 2, Realizmi i modernizmi oko hladnog rata*, (Београд: Orion art и Katedra за музикологију Факултета музичке уметности, 2012), 196.

10 | Јелена Межински Миловановић, *Радови Александра Дерока у Уметничкој збирци Српске академије наука и уметности*, (Београд: Српска академија наука и уметности, 2020), 95.

„Кад сам ушао у ту неку велику, празну собу касарне, на поду је, дуж зидова, на реткој слами, седело и лежало већ стотинак људи. Неко руксак, неко коферчић крај ногу. На средини велика ‘кибла’ од старог бензинског бурета. Целу ноћ се после, ваљда од нервозе, чекало на ред пред њом... У поређењу са идејом смрти, некоме би изгледало, можда, неважно понижење она кибла насред собе препуне непознатих, а нарочито познатих људи, кибла коју треба, после свега, мада је то сада већ скоро неважно према оном најгорем, ујутру још и износити, препуну, и прати... и пљуваоницу исто тако препуну из собе прозеблех, па и болесних људи... коју треба исто тако прати голим рукама.“¹¹

Цитат се директно односи на акварел *Прва ноћ. Таоци у логору на Бањици* (инв. бр. МЈ 2-30-91), настао на основу скице рађене новембра 1941. у логору на Бањици (инв. бр. МЈ 2-30-24), док језиву атмосферу којом одише цртеж рађен оловком на папиру за паковање *Капути стрељаних* (инв. бр. МЈ 2-30-31) и нешто касније настао истоимени цртеж тушем на картону (инв. бр. МЈ 2-30-45) још сабласнијом чине речи самог аутора:

„Убрзо смо стали. Нека гвоздена капија је зашкрипила. Двориште. Рефлектори у очи. Брзо истоваривање. Силазак у сутерен неке беле касарне. Руке увис. Сви џепови преврнути. Агенти пипају по телу, по сваком шаву. Немци се оштро нешто деру. Вујковић надгледа и смеши се. Затим, један за другим, даље кроз мрачан ходник. Испод крака степеница велика гомила капута и ципела. То је од оних што су јутрос стрељани, објашњава фолксдојчер који нас спроводи, да би нас, ваљда, боље увео у атмосферу.“¹²

Радовима на тоалет-папиру, новинском, пак-папиру или било каквом папиру којег је могао да се докопа, које је цртао тајно оловчицом величине малог прста у логорима Бањица, Маутхаузен и Ебензе, Милош Бајић као да је изазивао судбину: „Цртеже које сам направио у самом логору скривао сам у недрима, испод лежаја или сам их закопавао у земљу. Једног дана ми је пала у очи боца противпожарног апарата. Испразнио сам је једне ноћи и напунио цртежима. У поноћ сам боцу закопао у неки трап. Шестог маја 1945. године, на дан ослобођења логора, извадио сам

11 | Александар Дероко, *А ондак је летијо јероплан над Београдом: сећања*, (Београд: Народна књига, 1983), 114–115.

12 | *Исто*, 114.

цртеже из земље.¹³ Бележио је сцене из живота у логору попут требљења пасуља, парења одеће, грејања око пећи, одмора у собама или испред бараки које су на најразличитије начине тајно изношене из логора.¹⁴

→ 2-30-19 (к. 1)
Павле Васић,
Плакат за представу
„Чудо у Заројју“,
1943.

У заробљеничким логорима ситуација је била другачија јер су југословенски заробљеници заштићени Женевском конвенцијом имали бољи треман, а уметници знатно боље услове за рад.¹⁵

И по бројности у збирци и по ликовном квалитету издваја се стваралаштво Душана Влајића, који је баш у ратном заробљеништву, у логору Оснабрик, остварио зенит свог стваралаштва. Умро је непосредно после ослобођења, 20. јула 1945. године, услед последица рата, глади, болести и исцрпљености у заробљеништву. Може се рећи да је доживео двоструку смрт – физичку и смрт дела јер је већина његових радова пропала у току рата. Сачуван је само садржај два пакета која је из логора послао свом рођаку у Жарково 1943. године. Друга два пакета су пропала приликом бомбардовања поште у Београду, а логорска барака у којој је радио изгорела је пуна радова пред његовим очима. Све слободне тренутке у заробљеништву користио је за сликање. „Са материјалом овде су тешкоће велике“, писао је Николи Граовцу и колегама из групе Десеторица 3. марта 1943.

„Задње сам сликао иконостас за логор, тада сам имао боја колико-толико. Сада их нема и готово нема изгледа да ће их бити, те сада цртам у оловци, већином другове из логора и групе.“¹⁶

Рано је показао интересовање за психолошко одређивање људи, да би осветљавање човека изнутра до пуног изражаја дошло у његовим радовима из заробљеништва када ствара галерију портрета другова из логора, чији психолошки израз приказује у маниру Ел Грека (*Портрет старца*, 1944. Инв. бр. МЈ 2-30-71). Сачувани су и Влајићеви логорски пејзажи и малобројни радови из његовог последњег циклуса „Страдања“ попут *Скице за композицију*

13 | Милош Бајић, *Милош Бајић: Маутхаузен 106621: пола века од премијерног приказивања изложбе, 1967–2017*, каталог, ур. Јелена Кнежевић, (Београд: Медија центар Одбрана, 2017), 3.

14 | Ангелина Ж. Банковић, „Ликовни радови затвореника у логору на Бањици“, *Уметничко наслеђе и рат & Музика и медији*, Књ. III, Зборник радова, ур. др Сања Пајић и мр Валерија Каначки, (Крагујевац: Филолошко уметнички факултет, 2015), 55–66.

15 | Биљана Станић, Лидија Петровић-Ћирић, *Ликовни радови из заробљеничких логора. Збирка Симе Караоглановића*, (Београд: Музеј града Београда, 1997).

16 | Алекса Челебоновић, *Душан Влајић*, (Београд: Просвета, 1959), 7.

ЛОГОРСКО ПОЗОРИШТЕ

У суботу 27 и недељу 28-II-1943 године у бел.

тријезарију

ЧУДО У ЗАРОЖЈУ

Напог из сеоског живота у његовом делу по ипридобетци
Мил. Милишић, написао проф. Миливоје Кнежевић

Редитељ В. Богић — Декор П. Васића

ЛИЦА:

Живан збани „душман“ кмет у Обчини

Радојка његова кћи

Страхина

Средоје

Смиљана

Роса

Ванџир

Пурко кмет у Зарожју

Миро

Рашко Ђеђо

Видоје Ђилас

Срдан

Свирав

Радобан

Вукоман

Никобан

сељани у Обчини

сељани у Зарожју

В. Богић

В. Јоановић

М. Јолубовић

П. Пољавић

Р. Мазаревић

А. Јојић

В. Мијатов

Б. Монашевић

Р. Симић

С. Ђаковић

Б. Мухајловић

П. Вукићевић

У. Ђодоровић

Д. Пољовић

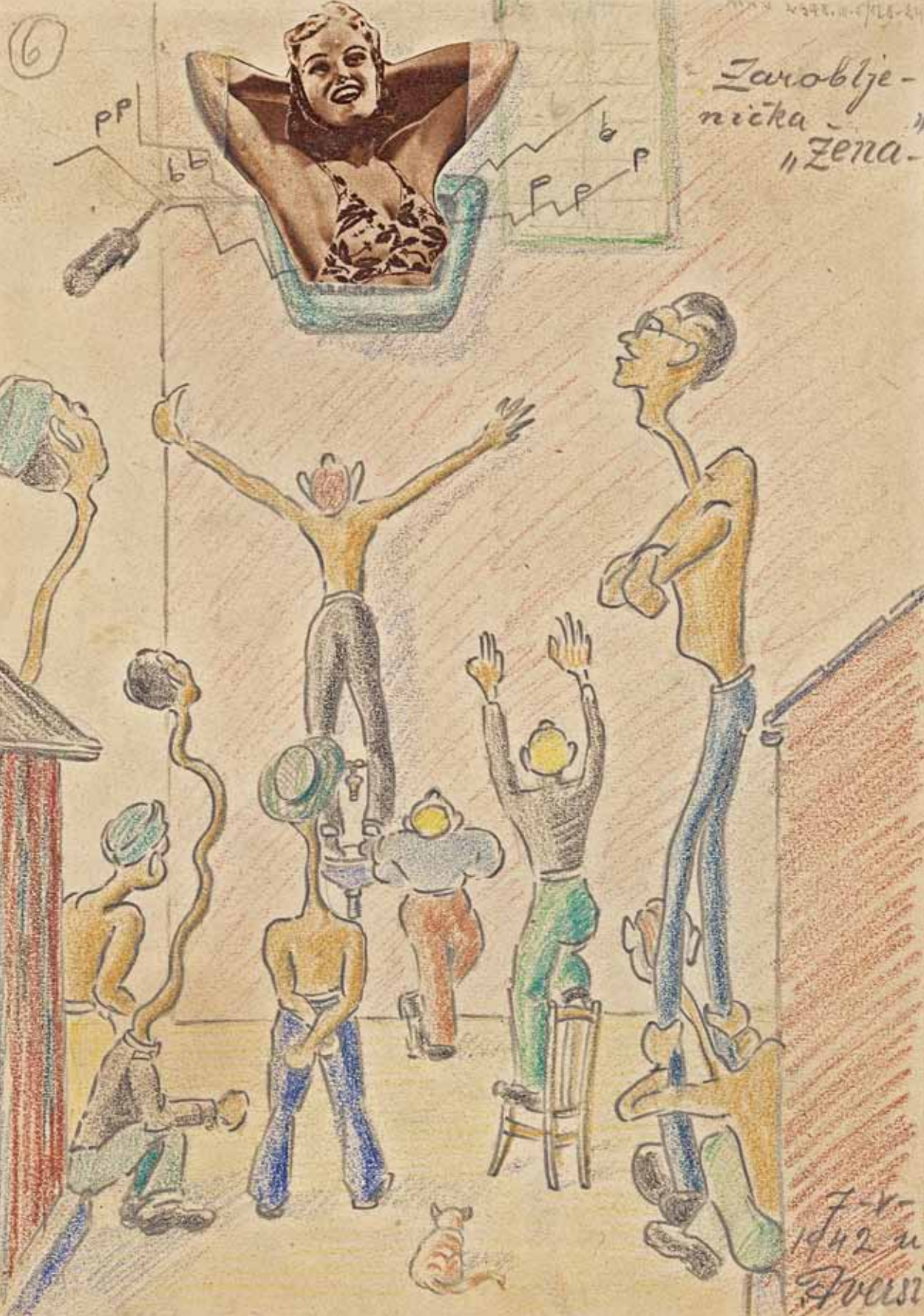
А. Сајлијевић

М. Банковић

Шайтач Кнежевић, сценариста Младеновић

Долађа се почетком XIX века у Старом Влаху

Костиме радио М. Данон

6

Zaroblje-
nička
"Žena."

Febr.
1942 u.
Prvsi

„У тамници“ (инв. бр. МЈ 2-30-73), мишљену за никад остварену монументалну слику, једну од сцена које приказују најстрашније људске патње.

О животу у заробљеничким официрским логорима сведоче и сценографски радови за позоришне представе које је израдио Павле Васић (инв. бр. МЈ 2-30-19 / к. 1-5 и МЈ 2-30-63), али и детаљни прикази ентеријера и екстеријера које су радили талентовани аматери попут Уроша Тодоровића, Предрага Стевановића, Божидара Монашевића и других познатих и непознатих аутора, неретко оверени печатом „Gerfrüt“ (цензурисано). Посебно место припада карикатури у заробљеничким логорима као једном виду отпора ситуацији у којој су се заробљеници нашли, где морамо издвојити *Албум карикатура чланова управе у заробљеничком логору у Аверси у Италији и заробљеника тог логора* који је настао 1942–1943. године (инв. бр. МЈ 2-30-28 / к. 1-92). Албум садржи чак 92 карикатуре цртане оловком, крејоном, тушем и акварелом на блок и документ хартији и налепљене на листове италијанског илустрованог часописа које је у заробљеничком логору израдио Алојз Радин, официр авијације, упознајући нас са стањем у логору и расположењима заробљеника на комичан начин с врло наглашеном сатиром.

„НИКАД ВИШЕ!“ УМЕТНИЧКА ДЕЛА КАО АПЕЛ ЗА МИР

У социјалистичкој Југославији Народноослободилачка борба и револуција биле су доминантне теме дуго након завршетка Другог светског рата. Све до друге половине 1980-их приређиване су велике ликовне изложбе поводом разних годишњица, подизани споменици и комеморисане жртве које нису одвајане по националној или етничкој припадности, нити се југословенски социјалистички модернизам одвајао од јеврејске меморијалне уметности или уметности Холокауста када је реч о уметницима јеврејског порекла, како се то данас неретко чини.

Након Другог светског рата многе вредности су биле срушене или пољуљане, а целокупна слика света измењена, готово раздирући бол, бес и осећај горчине прогнали су уметнике. Разумљиво је да они који су преживели, под теретом искустава која су носили у себи, још деценијама стварају дела инспирисана Другим светским ратом. Када Нандор Глид каже: „Да није било овог рата

← 1-2-28 (24)
Алојз Радин,
Заробљеничка
„жсена“.
Из Албума
карикатура
насталих у
заробљеничком
логору у Аверси,
1942–1943.

вероватно бих правио дивне женске фигуре¹⁷ као да несвесно одговара на коментар људи из Гестапоа који су, обилазећи Влајићеву бараку у логору Оснабрик, погледавши слике мученика и мучења на којима је радио, презриво рекли: „Лијепе жене би требало да сликате а не тако декадентне ствари“.¹⁸

↑ 2-30-5
Нандор Глид,
*Модел за споменик
у Дахау, 1967.*

У колекцији Музеја чува се модел за Међународни споменик у Дахау, Глидову најпрепознатљивију скулптуру. Она приказује бетонску ограду на којој је разапета бодљикава жица испреплетана са ђакометијевски издуженим мртвим телима, глава обешених на доле и удовима, који и сами симулирају жицу, стварајући својеврсну арабеску испреплетених људских тела представљајући, како је сам аутор рекао, „споменик у споменику, споменик сећања оних који јесу онима којих више нема, за оне који ће доћи, споменик страдања, патње и очаја, али и отпора, наде и пркоса“.¹⁹

Нандор Глид, који је изгубио целу породицу у Аушвицу, радио је бројне споменике жртвама фашизма, а Вида Јоцић, која је преживела пакао неколико логора – Бањицу, а затим у Аушвиц где је

17 | Стојан Ћелић, *Судбина скулптуре*, (Београд: Слио, 1994), 79.

18 | О. Бихаљи – Мерин, „Душан Влајић – смисао и трагика једног живота“, *Барба*, 17. јануар 1952, 2.

19 | Irina Subotić, *Nandor Glid*, (Београд: Фондација Вујић колекција, 2012), 98.

→ 2-30-83
Јелена Јовановић,
Оптужују

добила број 49865 и Равенсбрик, у којем је дочекала ослобођење, своје стваралаштво је од 1958. године поистоветила с борбом против Холокауста, и ту је своју поруку преточила у борбу против сваке врсте насиља, разарања, страха, колективне смрти, ужаса нових катастрофа и новог нарастајућег фашизма 1990-их.

→ 2-30-12
Крсто Хегедушић,
Транспорт
логораша II, 1963.

За обоје можемо рећи да су ишли ка чистој, огољеној форми и тежили да оно што осећају и што их опседа покажу експресивно, стварајући ванвременске симболе и упозорење. Синтезом деформисаних облика, скулптуре оба аутора које својом линеарношћу прелазе у неку врсту језивог орнамента, асоцирају на логорску естетику, деперсонализацију, лишавање личности и особености, свођење људи на бројеве, због чега још већу снагу имају када су мултипликоване. Вида Јоцић је урадила више варијација на ову тему. Скулпторална група *Апел*, коју чини 10 идентичних скулптура, била је део поставке југословенског павиљона у оквиру Меморијалног комплекса у Аушвицу донета за поставку из 1988. године која је демонтирана 2009. године. Под називом *Апел за мир* тридесет идентичних скулптура било је изложено 1999. у Центру за културну деконтаминацију током бомбардовања СР Југославије.

На сличан начин, вајарка Јелена Јовановић у својим експресивним сликама трансформише мотив логора у универзални знак људске патње. Иако није имала непосредно искуство боравка у логору, она стилизацијом мотива који својом драматиком јасно указују на зло које надире и сугеришу ужас који се тамо одвијао, кроз апстраховане слике симболички реферише на теме концентрационих логора. Занимљиво је да једна скулпторка бира управо слику као медиј којим сугерише аутентични гест бола, ужаса и страха карактеристичног за сликарство логора.²⁰

На слици Крсте Хегедушића *Транспорт логораша II* приказана је група мушкараца пред зидом с везаним рукама. У доњем делу десно су мртва птица и исцепани делови новина, а уз десну ивицу на средини на зиду је исписан број 34487 и испод мало сунце са очима и устима. Боје су суморне и тамне, преовлађују сиво, плаво и

20 | Према речима Данка Ђурића, унука Јелене Јовановић, она није била у логору, али је имала посредно искуство логора у којем је био њен муж Лука, док је она покушавала да преживи рат с троје мале деце, од које је најмлађе рођено непосредно по његовом одвођењу у Мајданек (нем. Konzentrationslager Majdanek, KL Lublin), немачки нацистички концентрациони логор у предграђу Лублина у Пољској, који је постојао током немачке окупације Пољске. Логор је био активан од 1. октобра 1941. до 22. јула 1944, када су га готово неоштећеног заузеле снаге Црвене армије. Иако је био замишљен као логор за принудни рад, а не као логор смрти, у њему је умрло 79.000 људи, од којих 59.000 пољских Јевреја.

маслинасто зелено. Хегедушић, као ангажовани сликар друштвених неједнакости, након Другог светског рата реагује на људске патње у ратним страдањима сликама непосредне експресије; код њега је видно да „закупљеност социјалним положајем и стањем села уступа након године 1955. место ширем интересу за опште људске проблеме, за размрвљену и изоловану личност човека тиранизованог страхом, безнађем, ратним реминисценцијама”.²¹ Сматрало се да слика *Транспорт логораша II* која приказује пет заробљених и везаних мушкараца неизвесне будућности, као и друге слике из овог периода, говори више о човеку као жртви безумља које постоји у свима нама и за које смо сви одговорни, него о конкретном догађају који би требало регистровати. Проналаском преписке²² аутора с тадашњим директором Музеја револуције народа и народности Југославије Милорадом Панићем Сурепом који је, на неки начин, наручио ову слику за музеј на чијем је челу био позивајући се на слике *Мртве воде* и *Чувари логора* и Хегедушићево место у историји југословенске класне борбе, сазнајемо да је Хегедушић прихватио понуду да наслика дело тематског карактера и *транспорт смрти* мапирао као тему која га закупља и нагони на решавање, а погодна је за музеј. Првом верзијом слике *Транспорт логораша I* коју је поклонио Музеју револуције народа Хрватске 1964. године, а данас је власништво Хрватског повијесног музеја²³, није био задовољан. Она, иако истих димензија, делује као скица у односу на другу на којој је задржано само пет ликова који су разрађени и смештени у први план, а железничке шине у позадини су избачене. У писму је навео да је на слици група везаних мостарских железничара која је јула 1941. дотерана у госпићки Штокхауз (Stockhaus).²⁴ Реч је о мостарским Србима, радницима и чиновницима на железници, који су у другој половини јула депортовани у концентрациони логор у Госпићу. Шта је био повод Хегедушићу да баш једну од група мостарских железничара овековечи на својој слици не знамо, али вероватно да је класно питање утицало на избор мотива за ову тему јер је у послератном раздобљу своју земљашку тематику патријархалнога подравског села Хегедушић проширио темама људске патње у ратним страдањима, којима није био лично погођен јер је рат провео мирно радећи у Загребу. На основу приказа ликова пет

21 | Mladenka Šolman, „Novije slikarstvo Krste Hegedušića”, *Život umjetnosti*, br. 9, (Zagreb: Matica Hrvatska, 1969), 6.

22 | Архив Југославије (АЈ), фонд 477, Музеј револуције народа и народности Југославије (МРНЈ), 1297, Писмо директора Музеја револуције Милорада Панић-Сурепа Крсти Хегедушићу, 26. 10. 1961, Београд

23 | Податак добијен љубазношћу колегинице Сњежане Павичић, музејске саветнице у Хрватском повијесном музеју задужене за Ликовну збирку 20. стољећа.

24 | Хегедушић је ту реч написао у облику „Stockhaus”. АЈ, МРНЈ, Писмо Крсте Хегедушића директору Музеја револуције Милораду Панић-Сурепа, 10. 11. 1961, Загреб.

↑ 2-30-151
Ђорђе Чутуковић,
Оплакивање

везаних заточеника у госпићком затвору може се закључити да се ради о групи радника, чиме је вероватно желео да покаже да су у овом логору страдали припадници радничке класе, на чему се инсистирало у време социјалистичке Југославије. Данас се зна да су заточени и убијени зато што су били Срби, али до сада није било познато да је депортовање у логор Госпић било предмет ликовне обраде.²⁵

У Музеју се чува чак 11 цртежа Ђорђа Чутуковића (1888–1976), мало познатог аутора, који је био професор цртања у Земунској гимназији, формираног у Загребачкој уметничкој школи под утицајем Менција Клемента Црнчића и Беле Чикоша Сесије. Оријентисан ка симболизму, скоро искључиво кроз актове искривљених гримаса лица које исказују бол, очај и велику патњу приказује прогнане, очајне, мртве, логораше и сцене ужаса које је пратио живећи у Независној Држави Хрватској. Својим делом рефлектује усташку владавину и реагује на терор о којем сведочи радећи као професор у Земунској гимназији. Иако у Другом светском

рату није непосредно учествовао, рат и људско страдање су га прогањали у послератним годинама и може се рећи да је постао сликар ратних страха које никада није приказивао конкретно, већ увек апстрактно, дајући им тако посебну снагу и вредност безличних, али тиме универзалних и ванвременских симбола страдања под видљивим утицајем Гојине серије графика *Ужаси рата*.²⁶

↑ 2-30-185
Васко Ташковски,
Човек човеку, 1981.

Неки сликари, попут Гордане Поповић, само преузимају тему – можда по наруџбини или за потребе неке изложбе или конкурса, и представљају је на исти начин као било коју другу. Она као заступница апстрактних схватања, у свом маниру асоцијативног сликарства, приказује четири стилизоване наге женске фигуре мршавих, изгладнелих тела које симболизују ужас стрељања и страдања у Другом светском рату. Слика их претежно мрким тоновима, зеленосивим са акцентима жуте и светлоплаве, густим намазима боје који дају рељефну фактуру типичну за сликарство ове уметнице склоне енформелу.

26 | Ђорђе Чутуковић: *ретроспективна изложба*, каталог, предговор Павле Васић, (Земун: Галерија Пинки, 1978), 3–13.

Истражујући мотиве уметника који нису имали непосредно логорско искуство ни трансгенерацијску трауму, долазимо до најмлађе слике у збирци са овом темом, која је настала чак три деценије након почетка Другог светског рата. На слици *Човек човеку* у првом плану су приказани људски лешеве набацани на гомилу. Мршава, испијена тела јасно асоцирају на концентрационе логоре. С леве и десне стране симетрично су распоређене машине у облику коцака које су међусобно повезане цевима и творе једну замишљену савремену машинерију смрти која се завршава у дубини где се налази ватра која асоцира на крематоријум, а коју окружују застрашујући флорални облици спремни да прогутају све попут неке језиве прашуме. Слика преовлађује хладни и тамни тонови сиве, зелене и плаве до црне. Црвени акценат даје ватра на готово црном фону. Изнад су планине које су све светлије, да би нестале на хоризонту.

Васко Ташковски као сликар коме су блиски надреализам, фантастика и фикција преобликује старе симболе дајући им ново значење и нови садржај преиспитујући људске моралне вредности и шта све човек човеку може и спреман је да учини. Користећи се елементима реалистичког, у трагичне историјске догађаје учитава ново значење с морализаторском поруком, упозоравајући на самоуништење. Као представник надреализма и фантастичног сликарства, еколошке и космичке уметности у овој слици насталој пре четири деценије, алудира на визију апокалиптичне будућности. Повезује страшну прошлост и оно што се дешавало људима у концентрационим логорима у квазинаучне сврхе са оним што доноси будућност, а заједнички идентификатор је нека врата експеримента у којем можда заиста данас и живимо. Из садашње перспективе ову слику можемо интерпретирати и као критику градова као машина у којима људи живе уништавајући природу која им се свети.²⁷

ЗАКЉУЧАК

Након сагледавања и анализирања бројних уметничких радова насталих у самим логорима или деценијама касније, логично је запитати се који су били мотиви за ликовно изражавање које је често било више него ризично. Како је могућа толика снага воље

27 | Више о сликарству Васка Ташковског: Васко Ташковски, *Ташковски*, ур. Раде Силјан, (Скопје: Македонска академија на науките и уметностите и Матица Македонска, 2012); Maja Chankulovska-Mihajlovska, „The Layering and Immeasurability of Fantasy“, *Васко Ташковски*, каталог изложбе, (Скопје: НУ Национална галерија на Република Северна Македонија, 2021), 27–29

и да ли је потреба за креативношћу била јача од живота или је посреди била потреба да се мисли на било шта друго само не на смрт? Одговор ћемо потражити код Виктора Франкла, психолога који је био заточен у чак четири концентрациона логора, укључујући Аушвиц, и који је то своје искуство уградио у развој логотерапије, психотерапеутског правца чији су циљ проналажење и оснаживање смисла живота. Франкл тврди да су шансу да преживе логор имали они усмерени на неки задатак који треба да испуне у будућности, на смисао чије остварење их је очекивало, као и они који су имали интензиван унутрашњи живот који им је пружао уточиште, они који су могли да се повуку у живот унутрашњег богатства и слободе. За многе је то била управо уметност. Желели су да преживе како би своје скице преточили у слике и скулптуре које ће остати као опомена наредним генерацијама. Или су смисао боравка у логору видели у томе да се издигну изнад своје стварности и забележе и документују што прецизније ужас кроз који пролазе, чиме постају посматрачи чија је мисија очување сопственог живота као вредног сведока. Док размишљају о себи као сведоку и замишљају себе како представљају своје искуство у логору, то све код њих постаје прошлост и добија неки виши смисао – ма колико страшно било.²⁸

Једна од институција које битно утичу на свест о прошлости и на идентитет модерних нација сигурно су музеји. Њихово оснивање и профилисање увек су зависили од политичких околности, односно од државне културне политике и приоритета у стварању пожељне слике прошлости. По окончању Другог светског рата обновљена југословенска држава, иако је међународноправно имала континуитет с Краљевином Југославијом, свој идентитет је заснивала на „тековинама револуције“ њених народа, односно на борби радничке класе за друштвени преображај остварен током борбе за ослобођење земље од окупатора. На тој основи у републичким центрима формиран су музеји револуције народа одређене републике, где је прикупљана разноврсна музеолошка и документарна грађа која се односила на раднички покрет и Други светски рат на њеном подручју. И бројни локални и регионални музеји су свој наратив великим или претежним делом заснивала на истој основи. У организовању историографских истраживања пандан таквој мрежи музеја револуције били су институти за изучавање радничког покрета одређене републике.

У „ужој“ Србији није формиран музеј револуције, али је такав музеј организован у Војводини. Његову функцију донекле је надомештавао Музеј револуције народа Југославије (касније је додат термин: народности) формиран 1959. године у Београду. Међутим,

овај музеј је свој наратив формирао пре свега на југословенској основи која је требало да представља синтезу појединих националних, односно републичких револуционарних наратива, што се огледало и у његовом фонду. После уништења југословенске државе деведесетих година прошлог века и разних организационих промена, фондус Музеј револуције народа и народности Југославије постао је саставни део фондуса Музеја Југославије у којем је похрањена обимна и разноврсна историјска и уметничка грађа. Херојски наратив, у том оквиру и мотив свесног жртвовања за победу над окупатором и његовим помагачима ради остваривања револуционарног циља деценијама је доминирао у јавности и образовном систему. Иако је мотив страдања на овај начин функционализован, он је увек био присутан с обзиром на размере људских губитака југословенског становништва током Другог светског рата и број људи који су непосредно или посредно били њиме погођени. Страдање је великим делом било везано за логоре, како у земљи, тако и у нацистичкој Немачкој или у другим окупираним земљама, а његово представљање је добило своје место у јавности већ при крају Другог светског рата. Истовремено, страдање у логорима је представљано као део борбе, па је и прва велика збирка сећања на логоре у Југославији и ван ње објављена под насловом *Отпор у жицама*.¹ Питање споменичке меморијализације страдања у логорима суочавало се с разним изазовима, при чему је један од главних био везан за меморијализацију усташких логора, пре свега највећег – Јасеновца. То је било нарочито тешко питање јер овај концентрациони логор нису створиле и њиме управљале стране окупационе снаге, немачке, италијанске или мађарске, већ апарат власти хрватске усташке државе.²

У Србији је тема страдања, уз остало и у логорима, музеолошки представљана у оквиру ширег историјског наратива или као стална поставка у објектима који су служили као логори. У Београду је у делу зграде бившег логора на Бањици формиран посебан музеј који је организационо део Музеја града Београда у којем су похрањени бројни значајни артефакти везани за овај логор. Слично је и с музејском поставком у логору на Црвеном крсту у Нишу, који је у саставу Народног музеја у Нишу. Цео комплекс некадашњег логора, како својом целином, тако и изложбеним артефактима, омогућује непосредан доживљај заточења и страдања.

1 | *Отпор у жицама. Сећања затоčenika*, knj. I–II, glavni i odgovorni ur. Ivo Frol, (Београд: Војноиздавачки завод, 1969)

2 | Hajke Karge, *Sećanje u kamenu – okamenjeno sećanje?*, prevela s nemačkog Aleksandra Kostić, (Београд: Biblioteka XX vek, 2014), 126.

Једна од најзначајнијих музејских установа које у својим збиркама чувају сећање на заточеништво и страдање у логорима сигурно је Музеј Југославије. Штавише, начин формирања збирки, њихов тематски и територијални опсег издвајају овај музеј од сличних музеја у другим бившим југословенским републикама, некадашњим музејима револуције (ти музеји су у међувремену променили називе и основни наратив). Артефакти о логорима су похрањени у две збирке овог музеја, у Збирку поклона – ликовна уметност из фонда Меморијалног центра Јосип Броз Тито и у Збирку ликовних радова Музеја револуције народа и народности Југославије.

Артефакти о логорима из збирки Музеја Југославије су по свом начину и времену настанка, садржају, облику и намени различити, али сваки на свој начин омогућује да се, у мањој или већој мери, сагледа лично, групно, па и колективно искуство заточења и страдања. Стога је могуће извршити извесну поделу и класификацију тих артефаката. Велика већина њих је настала на основу сопственог искуства заточења и/или накнадних сазнања о дешавањима у логорима. Када је реч о месту и начину настанка, пре свега треба истаћи да је постојала суштинска разлика између артефаката насталих у кажњеничким, односно концентрационим логорима и оних створених у логорима ратних заробљеника. Међутим, и једни и други артефакти су важан историјски извор не само као израз искуства заточеништва него и као визуелизација онога што налазимо у наративним историјским изворима, пре свега онима насталим у службеној комуникацији.

Интернација у концентрационим логорима или логорима уништења је била врло сурова, а свакодневица била испуњена тешким физичким радом, изгладњивањем, појединачним или групним егзекуцијама и неизвесношћу. Била је то, како је дефинисао Виктор Франкл, психолог и заточеник логора Аушвиц, „провизорна егзистенција непознатог трајања“.³ Стваралаштво у овако екстремним условима било је и израз борбе за очување било каквог облика приватности које је будило наду да је могуће преживети логорске муке.⁴ Једна од најстрожих забрана у концентрационим логорима односила се на поседовање било каквог прибора за писање, што је са собом носило опасност од смртне

3 | Viktor E. Frankl, *Zašto se niste ubili? Uvod u logoterapiju*, preveo s nemačkog Karlo Prendivoj, (Zagreb: Biblioteka 'Oko 3 ujutro', 1986), 68; Videti i: Volfgang Sofski, *Poredak terora: Koncentracijski logori*, preveo s nemačkog Milutin Stanisavac, (Beograd: Paidea, 2015), passim.

4 | Милан Кољанин, „Од губитка приватности до губитка живота“, у: *Приватни живот у двадесетом век*, прир. Милан Ристовић, (Београд: Clío, 2007), 798.

казне. То се није односило на дописнице које су заточеници понекад могли да шаљу породицама или родбини на логорским формуларима, уз строга ограничења у обиму и садржају. Због изразито неповољних услова, артефакти настали у концентрационим логорима најчешће су малог формата, рађени приручним средствима, као што су комад угља или цигле, на материјалима као што су тоалет-папир, картон или новински лист. Посебан изазов је било њихово чување, а довитљивост оних који су успели да их сачувају сведочи о снажној вољи да оставе сведочење о ономе шта се у логору дешавало.

→ 2-30-52
Вида Јоцић,
Анел, 1958.

У логорима ратних заробљеника југословенски заточеници су били заштићени нормама међународног ратног права, Женевском конвенцијом о ратним заробљеницима из 1929. године, али уз велика и бројна кршења.⁵ То је омогућавало да се у овим логорима организује какав-такав друштвени живот, с предавањима, курсевима, позоришним представама, издавањем рукописних новина, ликовним стваралаштвом. Међу артефактима насталим у заробљеничким логорима постоји већи број портрета, а има и пејзажа и других мотива. Иако је постојала разлика у режимима у појединим концентрационим логорима, међу артефактима насталим у њима портрети или препознатљиви ликови су реткост. Готово су по правилу приказани деперсонализовани заточеници као део безличне, изгладнеле масе осуђене на тежак рад, понижење и смрт. Потребу за својеврсним овековечењем онога што се догађало у логорима имали су и школовани уметници, али и мање или више талентовани аматери.

Ако је реч о артефактима насталим на основу сопственог искуства уметника заточеника концентрационих логора, треба истаћи да је њихово стваралаштво, посредно или непосредно, остало под трајним утицајем овог искуства. Поређење дела насталих у самим логорима и оних насталих у каснијем периоду њиховог живота омогућује увид у развој проседеа појединих уметника мада увек треба имати у виду целину њиховог дела. Видосава Вида Јоцић је имала искуство заточења у логорима Бањица, Аушвиц⁶

5 | Gavro Đ. Perazić, *Međunarodno ratno pravo*, drugo dopunjeno izdanje, (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1986), 209–211. Према извештају Међународног комитета Црвеног крста из 1948. године, 28% југословенских ратних заробљеника је умрло у логорима. Према Југословенском Црвеном крсту било је 25% умрлих; Nikola Živković, *Ratna šteta koju je Nemačka učinila Jugoslaviji u Drugom svetskom ratu*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, Export–press, 1975), 158.

6 | *Logor Banjica, logoraši. Knjiga zatočenika koncentracionog logora Beograd–Banjica (1941–1944)*, prvi tom, prir. Evica Micković i Milena Radojičić, (Beograd: Istorijski arhiv Beograda, 2009), 657. (u daljem tekstu: *Logor Banjica, logoraši*). Вида Јоцић је у логору на Бањици била од 4. марта 1943. до 7. јула исте године када је депортована у логор Аушвиц; Sima Begović, *Logor Banjica 1941–1944*, knj. 1, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1989), 171,

← 2-30-34
Милош Бајић,
Аутопортрет,
Бањица, 1943.

и Равензбрик. Њен цртеж *Три мушке фигуре* (АЈ, инв. бр. 2-30-123) настао је на основу непосредног доживљаја логорског страдања током самог заточења или непосредно по ослобођењу 1945. године. Другачија уметничка транспозиција њеног искуства представљена је с две бронзане фигуре (*Апел*, МЈ, инв. бр. 2-30-52 и *На жици*, МЈ, инв. бр. 2-30-53), настале у послератним годинама, од којих је прва постала симбол њеног стваралаштва.

Збирка ликовних радова Музеја пружа могућност да се прати уметничко ликовно представљање заточења у два, понекад и више логора, па и развој његовог уметничког израза. То се пре свега односи на Милоша Бајића, заточеника логора Бањица, а затим логора Ебензе, једног од филијала Концентрационог логора Маутхаузен.⁷ Неки од цртежа насталих у Маутхаузену праћени су кратким описима ситуације на коју се цртеж односи. Бајићеви цртежи из логора на Бањици приказују претрпане логорске собе, затворенике на раду, у сну или у поверљивом разговору (МЈ, инв. бр. 2-30-14, 2-30-22, 2-30-39 и 2-30-40). У овом логору је настао и његов аутопортрет (МЈ, инв. бр. 2-30-34), који приказује младог човека у релативно доброј физичкој кондицији. Депортовање у логор Маутхаузен радикално је променило његов живот, као и животе осталих заточеника из његовог транспорта. Низ цртежа насталих током заточења у Ебензеу изузетно је сведочанство људске патње, с једне, и бездушне суровости, с друге стране (МЈ, инв. бр. 2-30-23, 2-30-32, 2-30, 33, 2-30-35, 2-30-56). Једини препознатљиви лик приказан је на цртежу далматинског партизана заробљеног у одбрани Дрвара (МЈ, инв. бр. 2-30-104).

Искуство заточења у логору на Бањици добило је ликовну транспозицију у делу још једног уметника чији радови су део ликовне збирке Музеја. Архитекта и професор Београдског универзитета Александар Дероко је у логору био заточен као талац релативно кратко, од 4. до 22. новембра 1941,⁸ у групи од 189 врхунских српских интелектуалаца. Њима је свакодневно претило стрељање као одмазда за губитке окупационих снага у сукобима

173; Sima Begović, *Logor Banjica 1941–1944*, knj. 2, (Београд: Institut za savremenu istoriju, 1989), 212; Tomislav Žugić, Miodrag Milić, *Jugoslaveni u Koncentracionom logoru Aušvic 1941–1945*, (Београд: Institut za savremenu istoriju, 1989), 48, 238.

7 | *Logor Banjica, logoraši*, други том, 34. Бајић је у логору на Бањици био од 3. априла 1943. до 26. септембра 1944. када је депортован у логор Маутхаузен; Begović, *Logor Banjica 1941–1944*, knj. 1, 48, 137; *Isto*, knj. 2, 212; Miodrag Milić, *Jugoslaveni u Koncentracionom logoru Mauthausen*, (Београд: Institut za savremenu istoriju, 1992), 79, 327.

8 | *Logor Banjica, logoraši*, први том, 142; Begović, *Logor Banjica 1941–1944*, knj. 2, 206–208; Видети и: *Дневник Владислава Д. Павловића о животу талоца у логору смрти на Бањици у таоачким собама 3, 25 и 26 – Београд*, прир. Саво Андрић, (Београд: Историјски музеј Србије, 2003).

→ 2-30-27
Александар Дероко,
Таоци у логору на
Бањици (*Ручак на поду*),
1941.

a.2. - XI-941

са устаницима. Дероков доживљај логора и заточења, било из сопственог искуства, било из сведочења других, ликовно је транспонован у циклус од двадесетак цртежа, који, уз ликовну, имају прворазредну документарну вредност. Међу њима је и цртеж вешања родољуба на Теразијама (МЈ, инв. бр. 2-30-36). Аутор је уз цртеже често наводио и објашњења на шта се они односе. Скица *Прва ноћ у логору* (МЈ, инв. бр. 2-30-24), акварел са истом темом (МЈ, 2-30-91), као и цртеж *Капути стрељаних* (МЈ инв. бр. 2-30-61) сигурно су међу најбољим ликовним представама заточења у овом логору. Цртеж који је Дероко назвао *Ручак на поду* (МЈ, инв. бр. 2-30-27) није само ликовно успео приказ једног од свакодневних призора у логору него је и својеврсна иронија асоцирањем на Манеов *Доручак на трави*. Захваљујући Дероковим радовима и припреми изложбе радова заточеника с Бањице одржаној априла 1945.⁹ тема страдања у логорима је већ при завршетку Другог светског рата добила своје место у јавности.

→ 2-30-61

Непозната ауторка
(затвореница логора
на Бањици),
*Портрет Добриле
Благојевић*, 1941.

→→ 2-30-108

Мира Јовановић
Јаза, *Портрет
Радмиле Рајковић*,
1944.

Међу ликовним радовима насталим у логору на Бањици која се чувају у Музеју су и они чији аутори нису преживели заточеништво, као ни особе које су портретисали. Међу њима су и два портрета које је Мирослава Мира Јовановић Јаза¹⁰ нацртала јуна, односно јула 1944: портрет Радмиле Јанковић (МЈ, инв. бр. 2-30-108) и Бранке (МЈ, инв. бр. 2-30-107), чији идентитет није утврђен. Уз оба портрета су поруке упућене најближима. И Мира Јовановић и Радмила Рајковић су биле у групи од 26 заточеница које су уочи распушања логора при одвођењу на стрељање 11. септембра 1944. нападе своје стражаре, а затим су сурово убијене или стрељане.¹¹ Академски сликар Петар Миливојевић израдио је портрет Душана Јерковића, новинара и истакнутог левичарског интелектуалца из Београда. Он је крајем априла 1942. депортован у немачки логор у Норвешкој, где је изгубио живот.¹² Миливојевић је стрељан 20. јула 1942.¹³ У збирци Музеја је и портрет заточенице Добриле Благојевић (МЈ, инв. бр. 2-30-61), рад непознате затворенице, очигледно талентоване уметнице.

Своје искуство заточења у италијанском концентрационом логору Кампор на острву Рабу словеначки уметник Јанез Лајевец

9 | Begović, *Logor Banjica*, knj. 2, 207–208;

10 | *Logor Banjica, logoraši*, други том, 334, 368; *Isto*, први том, 118.

11 | Begović, *Logor Banjica*, knj. 1, 109.

12 | *Logor Banjica, logoraši*, први том, 137; Begović, *Logor Banjica 1941–1944*, knj. 1, 109; Љубо Млађеновић, *Под шифром викинга: живот, борба и страдања југословенских интернираца у логорима у Норвешкој 1942–1945: студијско-документарна монографија*, (Београд: Институт за савремену историју, Републичка Секција бивших интернираца из Норвешке при СУБНОР-у Србије, 1991), 690.

13 | *Logor Banjica, logoraši*, први том, 148.

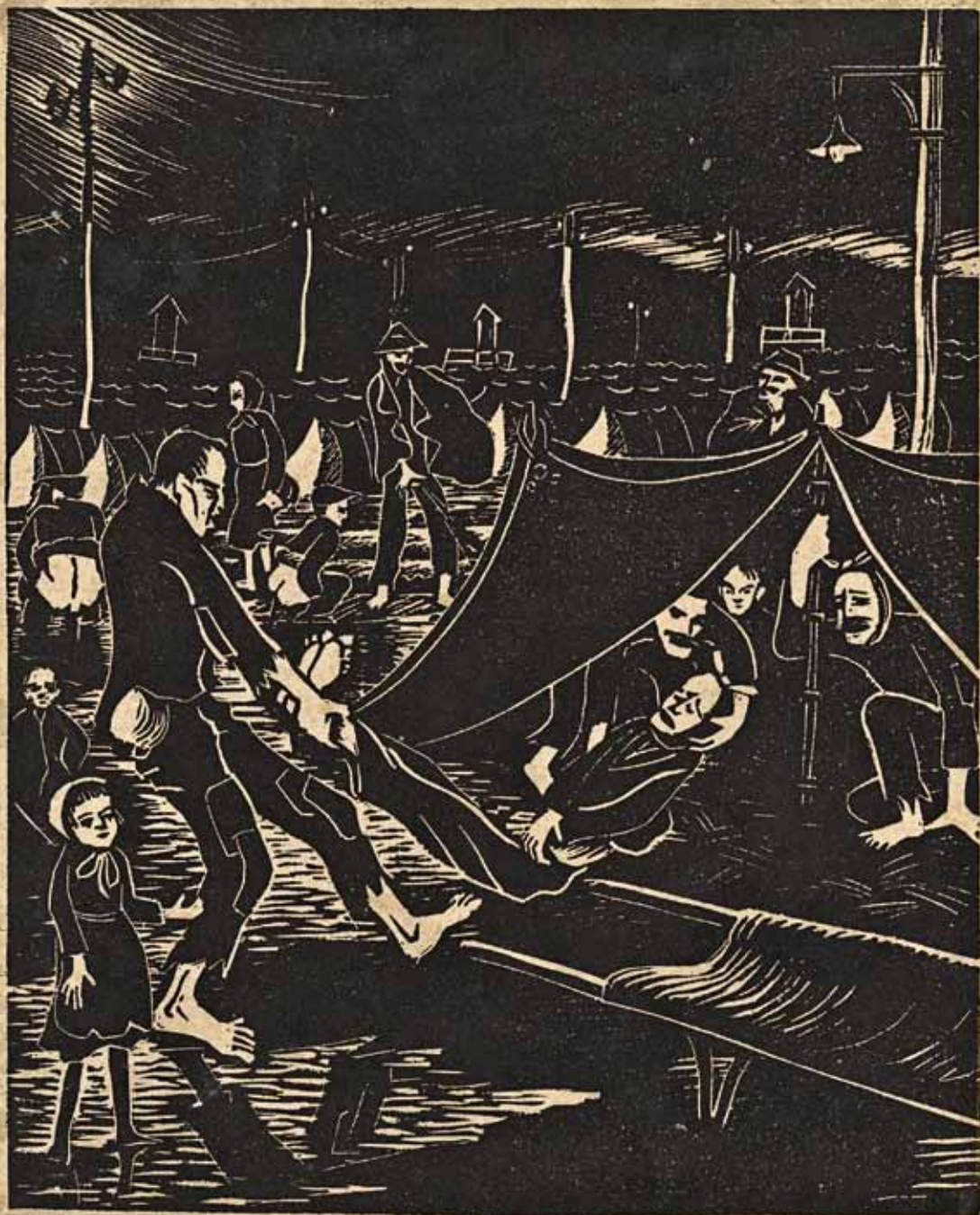

изразио је на два линореза израђена новембра 1943. (МЈ, инв. бр. 2-30-37 и 2-30-38). Њихову документарну вредност увећава чињеница да су настали два месеца после ослобођења логора, које су организовали сами заточеници на вест о капитулацији Италије. Ове две уметничке креације се одлично допуњује с другим изворима и потврђује их. Услови живота у словеначко-хрватском делу логора били су врло лоши, а нешто бољи су били у јеврејском делу логора.¹⁴ Фотографије из тог времена и линорези Јанеза Лајевеца приказују готово идентичне призоре, као што је смештај већег броја заточеника под ниским војничким шаторима.¹⁵

Осим оригиналних артефаката, у Збирци ликовних радова Музеја се чувају и публиковани радови појединих заточеника који се односе на њихово заточење у логору. Сликара Златко Прица је био заточеник усташког логора у фабрици Даница крај Копривнице, одакле је пуштен крајем 1941. године. Његових 18 цртежа објављено је 1947. у Загребу под насловом *Људи из логора Даница* (МЈ, инв. бр. 1-2-1151, к.1-18). Треба напоменути да су у овом логору били заточени како хрватски антифашисти, међу којима и Прица, тако и Срби. Услови заточења првих били су релативно сношљиви,

14 | Ivan Kovačić, *Kampor 1942–1943. Hrvati, Slovenci i Židovi u koncentracijskom logoru Kampor na otoku Rabu*, (Rijeka: Adamič, 1998), 283–286.

15 | *Isto*, 474, 476.

1003. 1045

1003. 1045

1003. 1045

↑ 2-30-21 (к. 15)
Златко Прица,
*Четири напрама
један*. Из Мапе
цртежа Људи из
логора Даница

док су Срби били подвргнути много оштријем режиму. Цртежи су настали делом у самом логору, а делом каснијих ратних година, што се види и по њиховој стилској разноврсности. Они имају изузетну ликовну и документарну вредност и допуњавају се с другим изворима о овом логору. Углавном је реч о портретима, док о суровости према заточеницима сведоче цртежи под насловом *Четири напрама један*, као и цртеж објекта назван *Кућа страве*. Један цртеж логора насловљен је са *Мала Србија*, свакако због броја српских заточеника, који су одатле упућивани у логор смрти Госпић. Осим ове мапе са објављеним радовима Златка Прице у Музеју је похрањен и један његов оригинални цртеж на којем је аутор означио да је настао у логору Даница 1941. године (МЈ, инв. бр. 2-30-65). На цртежу је приказан заточеник који седи поред пећи на којој су два лонца и чита новине. Страдање је оставило значајан траг на касније Прицино стваралаштво, о чему сведоче два његова дела са истим мотивом под називом *Стрељање* (МЈ, инв. бр. 1-2-636 и 1-2-635). Искуство заточења у усташком затвору 1941. године, које је Крсто Хегедушић транспоновано у цртеж под називом *Затвор у Петрињској улици* (МЈ, инв. бр. 2-30-43), сигурно је утицало на његово послератно стваралаштво, о чему сведочи и слика *Транспорт логораша II* (МЈ, 2-32-12) из 1963. године.

← 2-30-38
Јанез Лајевец,
Раб, 1943.

Убрзо по окончању рата у Љубљани је под називом Dachau објављена књига цртежа заточеника концентрационог логора Дахау Бруна Вавопича (МЈ, инв. бр. 2-30-20, к.1-32). Графичка опрема књиге је јасно сугерисала профил аутора: на насловној страни је црвени троугао, ознака политичких затвореника, са словом „Ј“, ознаком за Југословене, изнад које је његов логорашки број. На 32 цртежа настала у самом логору представљено је све што је битно о самом логору, његовом изгледу и функцији. Детаљно су приказани крематоријуми и гасне коморе, а на неколико цртежа су лешеве убијених или умрлих логораша, који ће убрзо бити уништени. За овим приказима следе цртежи сцена ослобођења логора од америчких трупа, призори измучених заточеника који спремају јело на отвореном простору, лекарске неге добијене од ослободилаца и њихов смештај, као и сцена прославе ослобођења.

У музејској ликовној збирци су и две штампане репродукције цртежа Данијела Озме настале у концентрационом логору Јасеновац. Овај највећи усташки логор је, као и немачки концентрациони логори, имао и своју радну функцију. Озмо је био у радној групи названој „Керамика“, коју је сачињаваало неколико ликовних уметника и стручњака. Њима је усташка команда поверавала разне задатке, уз остало и да стварају уметничка дела за њихове потребе, у чему су усташе следиле своје нацистичке узорне.¹⁶ С обзиром на ту чињеницу, Озмови радови нису могли да представе стварност логора онаквом каква је она била. На првом цртежу је панорама места Јасеновац, за који се може закључити да је направљен са улаза у логор. Сам Озмо је цртеж назвао *Јасеновац*, а после рата наслов је промењен у *Јасеновац – улаз у пакао* (МЈ, инв. бр. 2-30-124, к.20). Други цртеж, под називом *Градња насипа* (МЈ, инв. бр. 2-30-124, к. 21) приказ је градње насипа који је требало да штити логор од поплаве. Рад на насипу је иначе био један од најтежих радова на којем су свакодневно умирали изгладнели, лоше обучени заточеници. Озмо је градњу насипа представио као и сваки други сличан посао, заточеници су прикладно обучени,¹⁷ а на оба цртежа нема ни усташких стражара.

У ликовној збирци Музеја су и радови с мотивима репресије у Краљевини Југославији, пре свега у логору за комунисте у Билећи 1940. године. То је било у складу с наративом некадашњег

16 | Mirjam Rajner, *Fragile Images: Jews and Art in Yugoslavia, 1918–1945*, (Leiden, Boston: Brill, 2019), 262–266. Иво Голдштајн је другачије приказао његово заточење. Навео је да је Озмо неко време радио на насипу и да је пронашао начин да прави скице логораша, које су касније прокријумчарене из логора; Ivo Goldstein, *Jasenovac*, (Novi Sad: Akademiska knjiga, 2019), 616.

17 | Rajner, *Fragile Images: Jews and Art in Yugoslavia, 1918–1945*, 267–290.

↑ 2-30-127
Бора Барух,
*Спровођење у
билећки логор*,
1940.

Музеја револуције у којем је наглашен континуитет борбе за револуционарни преображај друштва остварен у Другом светском рату, али и континуитет страдања комуниста у логорима до Другог светског рата и током његовог трајања. Реч је о два циклуса радова инспирисаних заточењем у логору у Билећи чији аутори су сликари Бора Барух и Ђорђе Андрејевић Кун. Обојица су били чланови Комунистичке партије Југославије, али с различитим уметничким усмерењем и сензибилитетом. За логор у Билећи би се могло рећи да је био затвор са строгим режимом у којем је ипак било могуће стварати уметничка дела. Прва група комуниста интернирана је 18. јануара 1940, а последња група је пуштена средином маја исте године. У обе је био и Бора Барух.¹⁸ Циклус од 14 цртежа Боре Баруха (МЈ, инв. бр. 2-30-127 до 2-30-140) почиње приказом заточења у затвору Главњача 1938. године, чему следи сцена спровођења у логор Билећа 1940. Највећи број радова

18 | Мирјана Белић-Корочкин-Давидовић, Радивоје Давидовић, *Бора Барух*, (Београд: Интерпринт, 2001), 50-51.

инспирисан је импресијом заточења. Само један цртеж представља групу заточеника у логорској соби, док су на пет цртежа призори анонимних заточеника који читају књиге, пишу за столом или гледају кроз тамнички прозор. Следи низ портрета познатих комуниста: Моша Пијаде, Иван Милутиновић, представљен с два портрета, сликар Радојица Живановић Ноје, Бора Продановић и Душан Недељковић.

Радови Ђорђа Андрејевића Куна настали у логору Билећа (МЈ, инв. бр. 2-30-14/2, 2-30-109, к.1-2, 2-30-110, 2-30-143 до 2-30-147) одлично репрезентују његову поетику социјално ангазоване уметности, коју је подржавала Комунистичка партија. Изражајна средства и теме његових цртежа из логора у Билећи сугеришу много суровији поступак стражара према заточеницима од Барухових цртежа. Од 8 цртежа, на чак три су сцене мучења и батињања Моше Пијаде. Сцена спровођења у логор приказује много већу масу заточеника него иста сцена код Боре Баруха. Једна од сцена на цртежима је карактеристична за поступање комуниста у затворима и логорима. Реч је о цртежу *Иво Лола Рибар говори групи затвореника у логору у Билећи* (МЈ, инв. бр. 2-30-145). На њој је тешко препознатљив лик вође југословенске комунистичке омладине који у стојећем ставу уз гестикулације говори групи билећких заточеника.

Друга велика група артефаката из ликовне збирке Музеја су они настали у логорима ратних заробљеника. Међу њиховим ауторима је било и школованих уметника и талентованих аматера, углавном учитеља. Будући да је највећи број југословенских ратних заробљеника официра, углавном Срба, Словенаца и Јевреја, био заточен у логорима у Нирнбергу и Оснабрику, већина радова у збирци потиче управо из тих логора. Међу њима се својом пре свега ликовном вредношћу издвајају радови Душана Влајића из логора у Оснабрику, чија су 22 рада настала у овом логору похрањена у ликовној збирци Музеја. У заробљеничком логору у Нирнбергу је био највећи број југословенских заточеника, али о њему у Музеју постоје само два цртежа архитекте Бранка Петричића и два цртежа непознатих аутора. Неки заточеници су били и у два и више логора, што је био случај с делом заточеника италијанских заробљеничких логора. Њих су после капитулације Италије преузеле немачке трупе и послале у своје заробљеничке логоре. Зато се на неким од артефаката из италијанских логора налазе отисци печата са ознаком „Geprüft“ (одобрено) од цензора из немачких заробљеничких логора. Најчешћи мотив радова

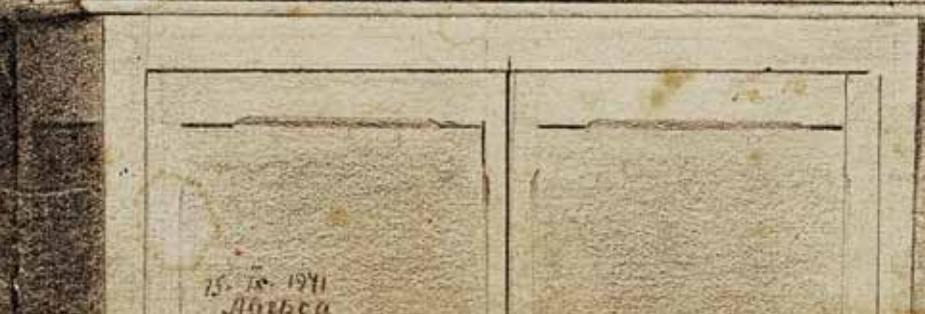
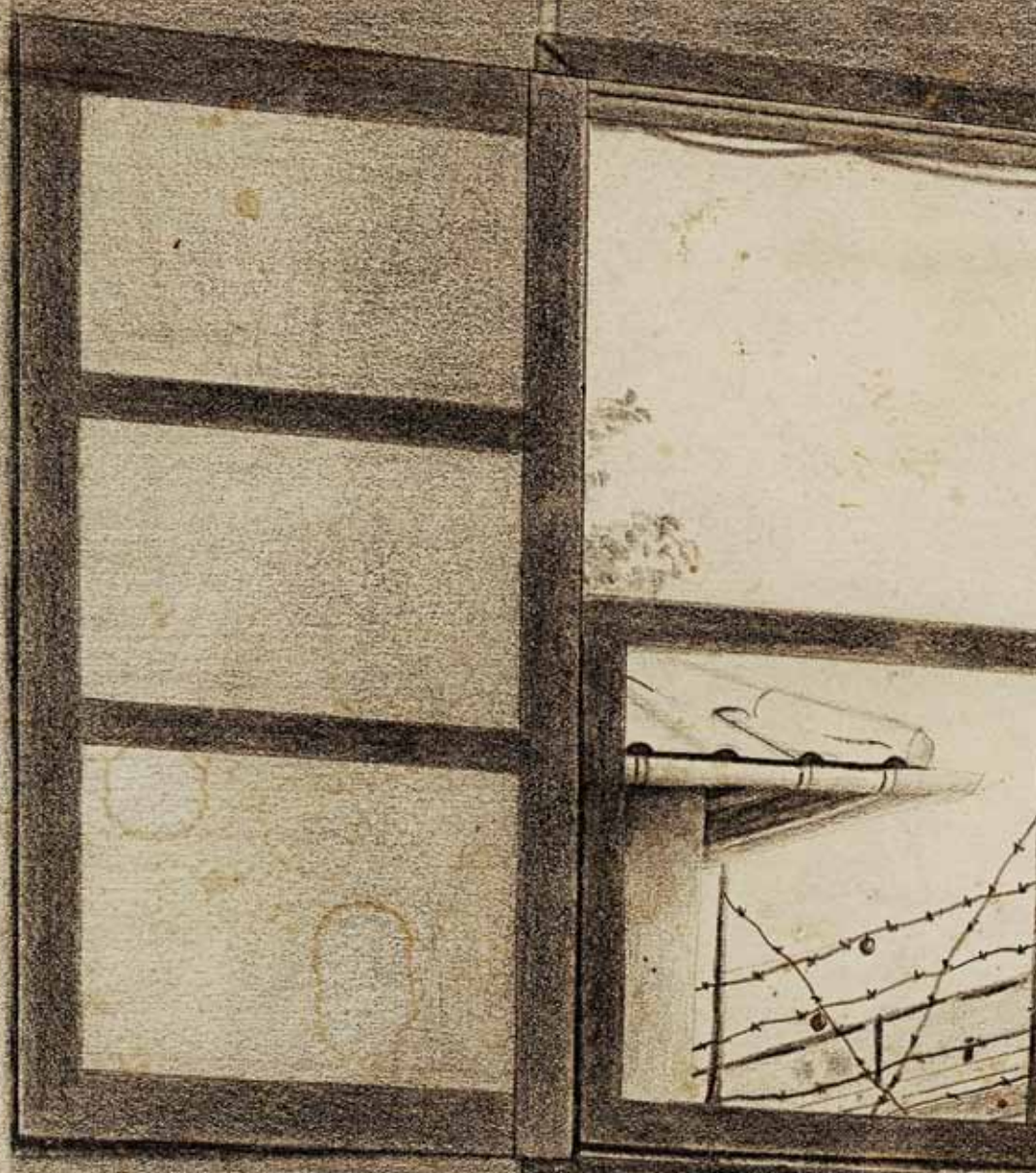

↑ 2-30-50
Душан Влајић,
Логор кроз жице,
Оснабрик, 1941.

насталих у заробљеничким логорима су били портрети познатих и непознатих заробљеника, међу њима и аутопортрети, мотиви из логорског живота, делом и уобичајени сликарски мотиви који су асоцирали на живот у слободи.

О појединим заробљеничким логорима може да се стекне слика из радова неколико заточеника, тако да је слика о њиховом доживљају заточења вишезначна и потпунија. О италијанском заробљеничком логору у Аверси крај Напуља у ликовној збирци Музеја похрањени су радови чак четворице ратних заробљеника. Алојз Радин је исцртао цели албум са 92 карикатуре италијанских официра и другог логорског персонела, као и са сценама из логорске свакодневице (МЈ, инв. бр. 2-30-28, к. 1-92). О раду на организовању позоришне представе у логору у Аверси сачувани су плакат с најавом представе, скице за сценографију и цртеж позорнице, које је израдио сликар Павле Васић (МЈ, инв. бр. 2-30-19, к. 1-5). Учитељ Божидар Монашевић је био у италијанском заробљеничком логору у Драчу (Durrazzo), одакле је пребачен у Аверсу. О логору у Драчу постоји веома мало информација, тако да су његови цртежи важан извор о овом логору. Монашевић је 1943. умро у немачком заробљеничком логору Стриј у данашњој Пољској (МЈ, инв. бр. 2-30-62, 2-30-99 до 2-30-103). О заточењу у логору у Аверси чува се и цртеж заробљеног учитеља Уроша Тодоровића (МЈ,

→→ 2-30-42
Урош Тодоровић,
Поглед кроз прозор
баране бр. 5
заробљеничког
логора у Аверси,
1941.

Гитогоран

2-30-42). У Музеју су похрањени и радови заточеника настали у неким другим логорима: акварел Станета Колара о логору Гонарс (МЈ, инв. бр. 2-30-105), затим радови учитеља Предрага Стевановића о логорима Скоки/Шокен и Млинијево (МЈ, инв. бр. 2-30-117 до 2-30-122) и три рада непознатог аутора о логору Aquapadente у Италији.

Саставни и битан део ликовне збирке Музеја је велика група радова настала без непосредног искуства заточења. Њихови аутори су познати уметници инспирисани темом страдања у логорима. У појединим случајевима реч је о уметничкој транспозицији инспирисаној страдањем у једном логору, док је за друге уметнике изазов била генерално тема страдања. Неки уметници су створили цели циклус дела, која као таква имају снажну асоцијативну функцију. Јелена Јовановић је циклусом од осам слика насталом 1971. године изразила свој доживљај страха концентрационог логора Мајданек (МЈ, инв. бр. 2-30-77 до 2-30-84) у Пољској, првог логора смрти који су ослободиле државе антихитлеровске коалиције јула 1944. Земунски сликар Ђорђе Чутуковић је својим циклусом од 10 цртежа с карактеристичним насловом *Без наслова*, уз напомену да се односе на Други светски рат (МЈ, инв. бр. 2-30-150 до 2-30-159, и 2-30-149), изразио свој доживљај рата у којем је и сам био у опасности. Од скулпторских радова с темом страдања у Другом светском рату, односно у одређеном логору, у ликовној збирци су два рада. Скулптура Матије Вуковића под називом *Глава логораша* (МЈ, инв. бр. 2-30-4) свакако је једна од најекспресивнијих скулптура посвећених патњама заточеника у логорима. Модел Нандора Глида за споменик у логору Дахау из 1967. године (МЈ, инв. бр. 2-30-5) изванредан је пример коришћења модерног уметничког израза у меморијализацији страдања у логорима, али и пример рецепције југословенске савремене уметности у свету. Глид је добио награду на међународном конкурс за споменик у логору Дахау, а сличан је и његов споменик у музеју Јад Вашем у Јерусалиму.¹⁹ Асоцијација темом страдања била је инспирација сликара Милана Драгија за слику под називом *Скривена* (МЈ, инв. бр. 2-30-231). Снажан асоцијативни потенцијал имају и слике Емира Драгуља под називом *Судбине* (МЈ, инв. бр. 2-30-60) и Васка Ташковског под називом *Човек човеку* (МЈ, инв. бр. 2-30-185), све из 1981. године.

19 | „Nandor Glid – vajar Holokausta” (referiše na emisiju iz serijala „Zašto je nestao muzej nekadašnje Jugoslavije u Aušvicu” i epizodu u kojoj se on spominje). Jaša Almulji, *Živi i mrtvi. Razgovori sa Jevrejima*, (Beograd: Nezavisna izdanja – Slobodan Mašić, 2002), 355–358.

Збирка докумената и рукописа у Музеју Југославије је по много чему важна за истраживаче и комплементарна је са збирком ликовних радова. Они који буду истраживали тему заточеништва у заробљеничким логорима морали би да користе ову збирку докумената јер они дају слику о стању у логорима и односима међу ратним заробљеницима. Њихови сукоби су имали пре свега политичку основу, али су утицали и на исхрану заточеника. Ова обимна документација, углавном рукописна, односи се на официрски логор у Оснабрику и сукоб између левичарског Културног одбора ратних заробљеника и конзервативне Заједнице с генералом Димитријем Живковићем на челу. Чланови Културног одбора су марта 1944. тражили од генерала Живковића, као логорског повереника, да захтева од Немаца да повуку одлуку о одвајању дела официра у посебан логор са ознаком „Д“ и да повуку одлуку о слању 40 официра и генерала у кажњенички заробљенички логор Стриј. У том делу логора су иначе били издвојени левичарски опредељени официри и јеврејски ратни заробљеници из Југославије. Важан извор је и преписка између ратних заробљеника и њихових породица која је морала да прође логорску цензуру. Из писама заточеника њихове породице су могле да се обавесте да је у савезничком бомбардовању логора у Нирнбергу страдало много наших заробљеника.

За истраживаче је веома важна и преписка између заточеника разних концентрационих логора и њихових породица. И ова писма су била на логорским формуларима и морали су их оверити логорски цензори. Међу њима су и писма размењивана између заточеника и заточеница усташких логора Јасеновац и Стара Градишка и њихових породица. Главни садржај преписке су биле молбе заточеника за слање хране, најчешће сланине и друге мање кварљиве хране, од поврћа лука, затим веша, ћебади. Следила су обавештења о сопственом здрављу, док су породице обавештавале о својим приликама. Праве чињенице су изражаване езоповски и у назнакама. Међутим, сама чињеница да је исхрана заточеника била главна тема дописивања јасно сведочи у каквим условима су они живели. Ни усташка команда логора није имала ништа против слања хране јер је њен највећи део задржавала за себе. Карактеристична је порука из писма Пере Ромањека Димитрију Ромањеку из села Нуштарци упућена 22. маја 1942. из Концентрационог логора Јасеновац, радна група Циглана: „...док ти пишем, дотле шаљи...“

У неколико случајева сачувана су писма из логора исте особе тако да се могу пратити услови и време њеног заточења. Сачувана су и

← 2-30-105
Стане Колар,
Баране логора
Гонарс у Италији,
1942.

писма из концентрационих логора Маутхаузен и Аушвиц, једно из мађарског логора Шарвар. О томе шта се десило са ауторима ових писама могу да се нађу подаци у другим изворима. Радисав Иричанин је послао писмо својој супрузи 21. јула 1944, али је изгубио живот пред само ослобођење логора, 29. априла 1945.²⁰ Исту судбину су доживели и Радован Јелић, Богосав Савић, Радован Ђокић и бројни други заточеници овог логора чија писма нису сачувана или нису ни написана.²¹ Међу писмима заточеника у логору на Бањици су и четири писма Гроздане (Дане) Бизјак²² писана на платну, у којима је од своје породице тражила лекове. Сачувано је и писмо Марка Пауковића кћерки из августа 1942. уочи упућивања у логор. Важан извор је списак ученика гимназије и стручних школа у Земуну који су фебруара 1944. упућени у Концентрациони логор Стара Градишка (МЈ, инв. бр. 3091 III 3–239). У Збирци докумената и рукописа су и други разноврсни историјски извори као што су војне књижице, изјава једног затвореника да ни он ни чланови његове породице нису „жидовског пориекла“, објаве за вожњу особама пуштеним из логора на Бањици, објаве о пуштању из истог логора и други документи.

—

Музеј Југославије, као следбеник Музеја револуције народа и народности Југославије, и Меморијалног центра Јосип Броз Тито, посвећен је прикупљању, чувању и стављању на увид јавности артефаката везаних за страдање југословенских грађана у логорима током Другог светског рата. У њему су похрањени артефакти створени током самог заточеништва, по окончању рата, као и уметничка дела инспирисана тим страдањима. Сва она имају непроцењиву сазнајну и естетску вредност. Са Збиркама ликовне уметности и ликовних радова комплементарна је Збирка докумената и рукописа, која је драгоцен историјски извор за више аспеката заточеништва и страдања у логорима. Поседовање ових артефаката ставља Музеј Југославије у ред најважнијих институција у земљи, па и изван ње, које својим активностима одржавају и подстичу јавну свест о ужасима Другог светског рата који су свој врхунац достизали у логорима. Збирке Музеја омогућују да се схвате размере опште патње и страдања, али пре свега сведоче о појединцу у ванредним околностима заточења

← 2-30-118
Предраг Стевановић,
Робијашница и логор
у Мпинијеву, 1942.

20 | Milić, *Jugosloveni u Koncentracionom logoru Mauthausen*, 381.

21 | *Isto*, 389, 502, 361.

22 | *Logor Banjica, logoraši*, prvi tom, 661.

и свакодневне смрти. Појединац је тај који преживљава патње и жели да остави траг о њима, као и о свом сопственом постојању, траг који ће бити уједно и упозорење да тако нешто не сме да се понови. То је траг којим Музеј Југославије доследно и упорно иде и стога га с правом можемо назвати чуваром сећања на време зла.

5
Offlag VI C
Georhili
Nov 197

MRJ 1759 M.5/59

KRV I MOJE SVIJETLO I MOJA TAMA.
BLAŽENU NOĆ SU MENI ISKOPALI
SA SRETNIM VIDOM IZ OČINJIH JAMA;
OD KAPLJA DANA BIJESNI OGANJ PALI
KRVAVU ZJENU U MOZGU, KO RANU.
MOJE SU OČI ZGASLE NA MOJE DLANU.

SIGURNO JOŠ SU TREPERILE PTICE
U NjIMA, NEBO BLAGO SE OKRENU;
I ČUTIO SAM, KRVAVO MI LICE
UTONULO JE S MODRINOM U ZJENU;
NA DLANU OČI ZRAKAMA SE SMIJU
MOJE SUZE NE MOGU DA LIJU.

SAMO KROZ PRSTE KAPALE SU KAPI
TOPLE I GUSTE, KOJE KRVNIK NAĐE
JOŠ GORČOM MUKOM DUPLJAKOJE ZJAPI
DA BODEŽ U VRAT ZABODE MI SLAĐE;
A MENE DRAGOST OVE KRV I UZE,
I ČUTIO SAM KAPLJE KAO SUZE.

Библиотека Музеја Југославије баштини богат књижни фонд с више од 25.000 публикација. Фонд Библиотеке обухвата монографске публикације, периодичку и некњижну грађу која се односи на историјски, културни, научни и технички развој државе Југославије, као и културно-историјске феномене у периоду од 19. до 21. века. У оквиру Библиотеке посебно је издвојена збирка Библиотека целина Јосипа Броза Тита, која је у статусу културног добра од великог значаја. Поред ове изузетне целине, Библиотека располаже и фондом старих и ретких књига.

Нарочито је драгоцен колекција издања посвећених животу заточеника у логорима и злочинима окупатора током Другог светског рата. Посматрано у целини, колекција садржи историографску, архивску, музејску и књижевну грађу објављену у виду монографија, зборника, саопштења, каталога, посебних издања, мемоара, дневника, песама и др. Већи део публикација датира из послератног периода, али поједини примерци су издати и у ратним годинама. Из тих година значајна је књига сећања и дневничких записа *Живи љешеви – у кући смрти на Бањици* (1945) политичара и новинара Јерка Дорбића, коју је аутор поклатио председнику Јосипу Брозу Титу 8. децембра 1945. у Београду. Публикација је праћена фотографијама и рефлектује ауторове доживљаје и

← Златко Прица,
Скица за илустрацију
поеме *Јама* Ивана
Горана Ковачића,
1944.

утиске стечене током заточеништва у логору на Бањици у Београду. У овој репортажи су приказани фрагмент живота у логору с фокусом на собу бр. 12 (од укупно 20–25 према ауторовом запажању) и догађаји који су се одвијали у њој.¹ Имајући у виду да је у логору било најстроже забрањено имати папир и писаљку, а нарочито писати о ономе што се у логору дешава, ово је, свакако, изузетно вредно сведочанство које је захваљујући заточенику Јовици П. Тодоровићу сачувано готово у целости (изузев 16 листића који су пропали) изношењем дневника из логора.²

У оквиру историографских радова издвајају се *Окупаторска подјела Југославије* Ферда Чулиновића (1970), *Терор и злочини нацистичке Немачке у Србији 1941–1944. године* Венцеслава Глишића (1970), *Устанак и народноослободилачки покрет у Србији 1941. године* др Јована Марјановића (1963). У књизи *Ратна штета коју је Немачка учинила Југославији у Другом светском рату* др Николе Живковића (1975) Југославија је представљена као једна од земаља које су претрпеле највећа људска страдања и губитке током Народноослободилачке борбе, али јој је причињена и огромна материјална штета.³ Као изворна грађа за проучавање ратних заробљеника издвајају се *Саопштења Државне комисије за утврђивање ратних злочина и њихових помагача* издата од 1944. до 1947. године.

Значајан извор за изучавање прилика у логору Бухенвалд са извештајима појединаца који су сведочили о дешавањима у логору јесте збирка докумената и извештаја у издању Међународног комитета Бухенвалд и Комитета бораца антифашистичког покрета отпора Немачке Демократске Републике под насловом *Buchenwald – Mahnung und Verpflichtung – Dokumente und Berichte*. Југословенима је посвећено неколико страница у оквиру кратког извештаја „Југословени у концентрационом логору Бухенвалд” др Рудија Супека из 1957. године. Извештај Алојза Сарачевића нашао је место у публикацији као једини извештај Југословена, који је поднет у поводу доласка у логор 400 Југословена, ратних заробљеника.⁴

Публикација *Комунике пољско-совјетске Изванредне Комисије за истраживање злочина Њемаца у логору уништења на Мајданеку у граду Љубљину* издата 1944. године у Москви бави се злочинима,

1 | Jerko Dorbić, *Živi lješevi – u kući smrti na Banjici*, (Beograd: Rad, 1945), 5.

2 | *Isto*, 6.

3 | Tomislav Žugić, Miodrag Milić, *Jugosloveni u koncentracionom logoru Aušvic: 1941–1945*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1989), 19.

4 | Dragoljub M. Kočić, *Jugosloveni u koncentracionom logoru Buhenvald: 1941–1945*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1989), 8.

мучењима, масовним стрељањем, тровањем заробљеника, прикривањем трагова злочина и отимањем драгоцености и имовине од затвореника у „логору уништења“ на Мајданеку. На основу докумената, бројних материјалних доказа, саслушавања сведока и очевидаца немачких злодела у граду Лублину, у концентрационом логору на Мајданеку, пољско-совјетска Изванредна комисија је утврдила да је концентрациони логор Мајданек био место масовног уништења совјетских ратних заробљеника, ратних заробљеника бивше пољске армије и мирних грађана разних земаља Европе различитим методама: појединачним и масовним стрељањем и убиством, усмрћивањем плинским камерама, вешањем, тортуром и организованим гладовањем.⁵ У записној књизи умрлих, што је заправо записна књига убијених, наводи се да су само током марта 1944. преминула 1.654 заточеника, међу којима је било 615 Руса, 247 Пољака, 108 Француза, 74 Југословена, а остали су заробљеници из других земаља западне Европе.⁶

Архивска грађа је сачувана у *Зборнику докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа*.

Релевантну литературу о збивањима у логорима представљају и новине које су излазиле у ратним годинама, али и периоду после рата, као што су *Борба*, *Глас*, *Наша борба*, *Ново време*, *Политика*.

Међу посебним издањима истиче се *Бањица* (1967), коју су објавили Историјски архив Београда и издавачко предузеће *Култура*, а која је подстакнута изложбом Музеја града Београда и Историјског архива Београда *Бањица 1941–1944*. Публикација садржи документарну и мемоарску грађу и представља својеврсну спомен-књигу о Бањичком логору. Илустрована је рукотворинама бањичких заточеника, како оних који су прошли кроз овај логор, тако и оних који су полазили у смрт.⁷ О самом логору, који је формиран од некадашње касарне, наводи се да је изгледао као „најстрашнији кошмар смрти“. У дворишту су се налазила вешала, заточеници су били окружени „високим зидовима са митраљезима на стражарским кулама и жицама напуњеним електричном струјом“, а у сутерену логора су постојале „одаје смрти“.⁸ Слику логора употпуњују заточеници изложени тортури и понижењу, а то су били углавном партизани, илегалци, борци против

5 | A. Vitos i drugi, *Komunike poljsko-sovjetske Izvanredne Komisije za istraživanje zločina Nijemaca u logoru uništenja na Majdaneku u gradu Ljubljini*, (Moskva: Literatura na inostranim jezicima, 1944), 26.

6 | *Isto*, 8.

7 | *Бањица*, ур. Вељко Купрешанин, (Београд: Историјски архив Београда, 1967), 8.

8 | *Isto*, 12.

окупатора, демократе, патриоте и грађани сабирани полицијским рацијама.⁹ Једна од многих потресних сцена приказана је у следећем опису: „... Челоуст је гвоздена, каткад и отровна, јер долазе и камиони са отровним гасовима. Одводе мушкарце, жене и децу на Јајинце, везују их претходно жицама, туку их, и садистичком осветом, и ликовањем зла, упућују им поруге...“¹⁰

→ Милан Дединца,
*Песме из дневника
заробљеника
број 60211 са
бакрописима Мила
Милуновића, 1964.*

Ужаси и страхоте које су преживљавали, посматрали или слушали о томе заточеници у логорима највише су обрађени кроз књижевна дела. Међу лирским остварењима издваја се дело београдског надреалисте, новинара и уредника *Политике* Милана Дединца. Реч је о збирци поетске прозе и стихова *Песме из дневника заробљеника број 60211* (1964) са бакрописима Мила Милуновића. Ово је заправо друго издање збирке заробљеничких песама штампано на великом формату и илустровано са 22 ликовна прилога које је сликар, инспирисан песмама, наменио овом издању. Прво издање с песмама насталим током периода боравка у немачким логорима Заган и Герлиц од 1941. до 1943. године Дединца је објавио 1947. године. Ова збирка је преузета из дневника који је аутор кришом водио у поменутих логорима и писао врло ситним словима на танким листићима папира. На крају, да би сачувао дневник, песник га је ставио у празну конзерву и закопао у шумарку близу Герлица, где су заробљеници тада обарали стабла и копали водојажу, а након ослобођења рукопис му је предао Божа Момчиловић, друг из заточеништва, који му је помогао и док га је сакривао у земљу.¹¹ У овој збирци песама прожете су идеје ропства, страдања, љубави према домовини и најближима, као и идеја чежње за слободом. Песник почиње ову збирку поезије формирањем умноженог бића, односно мењањем субјективног у колективни глас свих заробљеника шлеских логора: „То прво лице, то смо ти и ја, друже, и сви другови наши из ропских логора Шлеске. А редови ови, ове припросте песме престају да буду моје, постају наше. Или ниције [...] Ако ли ко од другова мојих прочита икад стихове ма које моје песме, па ред само један или реч једна зацвили или кликне у њему, нека зна да је тај стих, да је та реч његова била и да сам је ја само ишчупао из његових груди, а сад му је, ето, враћам.“¹²

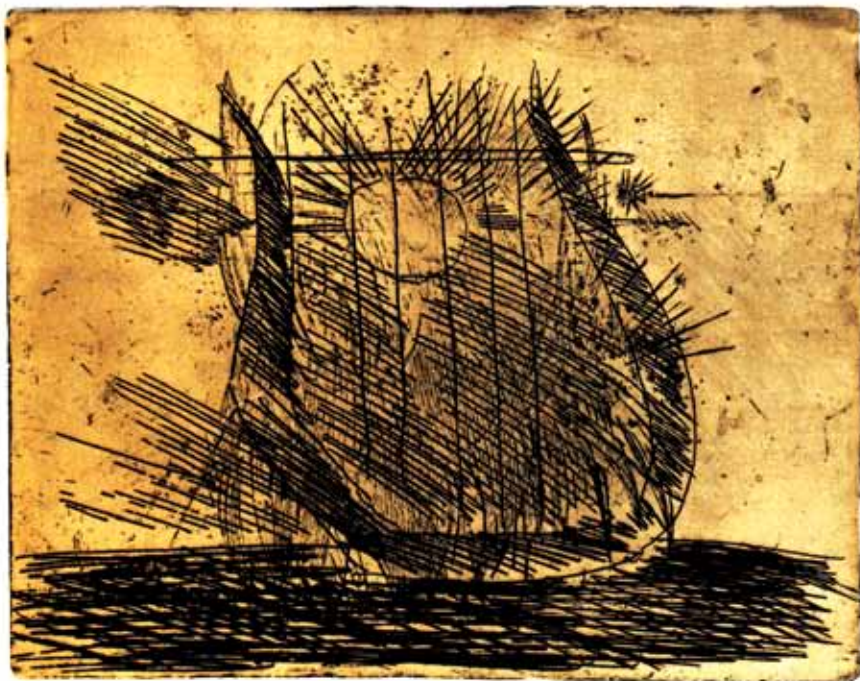
9 | Исто, 11.

10 | Бањица, 13.

11 | Дуња Душанић и други, *Оковани слогови – уметност у заробљеничким логорима 1941–1945*, (Београд: Народна библиотека Србије, 2021), 11.

12 | Маја Ј. Медан, „Од немила до недрага Милана Дединца: есејизација лирске прозе или лиризација есеја“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, Vol. 46/2 (2017), 187.

МИЛАН ДЕДИНАЦ

ПЕСМЕ

ИЗ ДНЕВНИКА

ЗАРОБЉЕНИКА БРОЈ 60211

СА БАКРОПИСИМА
МИЛА МИЛУНОВИЋА

ПРОСВЕТА

ZORA MATIJEVIĆ
RAVENSBRÜCK
ŽENSKI LOGOR SMRTI

← Зора Матијевић,
Ravensbrück –
женски логор
смрти, 1946.

Једно од најупечатљивијих сведочанстава о ратним злочинима и најбоље песничко остварење о југословенском Народноослободилачком рату јесте чувена поема *Јама* хрватског и југословенског песника Ивана Горана Ковачића, коју је постхумно објавио Клуб културних радника Хрватске у Топуском 1944. године. Ово је први од укупно 250 примерака који је штампан на обичном папиру, везан у падобранско платно и илустрован литографијама Еде Муртића и Златка Прице. Литографи су ову поему поклонили председнику Јосипу Броз Титу 1944. године. Главна тема поеме је ратни злочин заснован на искуству масовних уништења почињених на територији Независне Државе Хрватске у првим ратним годинама. Поприште, жртве и починиоци нису именовани, али се сматра да се ради о усташком злочину, описаном из угла посматрања жртве, заробљеног сеоског човека који је случајно преживео покољ, те је заједно с лешевима својих сапутника бачен у јаму.¹³

У низу оригиналних сведочанстава о трагичној судбини Југословена у Другом светском рату издваја се публикација *Јасеновачки логор* (1948) др Николе Николића, илустрована мапама, цртежима и фотографијама. Аутор је био заточеник логора Јасеновац од лета 1942. до зиме 1943. године, када је ослобођен у размени за немачког заробљеника кога су ухватили партизани. Књига је доживела неколико измењених издања под називом *Јасеновачки логор смрти*. Патње у логорима су обрађене и у популарној публикацији *Крвавим траговима талијанских фашиста* Махмуда Коњхоџића (1945). Насловну страну и цртеже израдио је академски сликар Златко Прица. Праћена фотографијама, прича је усмерена на развој италијанских концентрационих логора и систем националног угуњетавања са уводном причом о ненадокнадивости ратне штете коју је Италија нанела Југославији.

Још један од логораша који су износили сећања на период заточеништва и чији се предмети чувају у Музеју Југославије јесте професор Вукоман Џаковић. *Зубља у тами – фашистички логори* (1976), према сопственом виђењу аутора у предговору, Џаковићево оригинално је сведочанство о револуционарном залагању, раду и борби Југословена у фашистичким логорима у иностранству. У публикацији су приказана четири логора – Олтеница у Румунији, Нирнберг у Немачкој, Сулмона и Корте-Мађоре у Италији. Овим делом аутор је кроз приказане најважније моменте

и догађаје ставио акценат на то да су логори заробљених југословенских официра били једини логори ратних заробљеника у Немачкој и Италији у којима се организовано развијала револуционарна активност. Џаковић је ову публикацију посветио Александру Мишићу, борбеном другу из заробљеничких логора. И друго Џаковићево дело се нашло у библиотечком фонду Музеја Југославије. То је публикација *У заробљеничким логорима – сјећања и документа 1941–1945* постхумно објављена 1996. године, коју је Музеју револуције народа и народности Југославије исте године поклонила Џаковићева супруга Јелисавка Комненић Џаковић у знак захвалности Музеју због чувања његове заоставштине. На насловној страни је печат који сведочи да је књига поклон Библиотеке „Вукоман и Јелисавка Џаковић“.

→ Јерко Дорбић,
Живи лешеве у кући
смрти на Бањици,
1945.

О сећањима заточеника и злочинима окупатора говори двотомни зборник *Отпор у жицама* (1969) у издању Војноиздавачког завода у Београду, у којем је описано више од 30 логора, као што су Јасеновац, Бањица, Бегуње, Стара Градишка, Мамула, Аушвиц, Бухенвалд, Дахау итд. Највећи концентрациони логор Аушвиц, који се често у литератури наводи и као „највећа фабрика смрти“, приказан је хронолошки кроз догађаје и сећања десеторо бивших заточеника.¹⁴ Што се тиче представљања концентрационог логора Бухенвалд, изнет је један занимљив, али непотврђен податак, а то је да је у постројењима немачке војне индустрије Густлоф верке, у којима се произвођила електроника за ракете V_1 и V_2 ,¹⁵ формирана међународна тројка за саботажу, међу којима је било и Југословена.¹⁶

Међу ратним заробљеницима који су писали о догађајима у логорима је и Миодраг Ј. Ђорђевић. У својој књизи *Између црног и црвеног фашизма – У Оснабричком логору 1941–1945*, базираној на оригиналним документима и записима из дневника, и уз приложу скицу Оснабричког логора, осврће се на издвајање две групе присталица фашизма – црног, нацистичког, и црвеног, комунистичког. Аутор у уводном делу књиге износи податак да су у Немачкој с временом формирана два већа југословенска официрска логора, један у Нирнбергу са отприлике 10.000 официра и други у Оснабрику са око 5.000 официра и нешто војника.¹⁷

14 | Žugić, Milić, *Jugosloveni u koncentracijom logoru Aušvic: 1941–1945*, 21.

15 | Ове ракете је немачка армија употребљавала за нападе на циљеве у Британији и Белгији. У литератури се помињу и као „чудесно оружје“ на којем су радили заточеници.

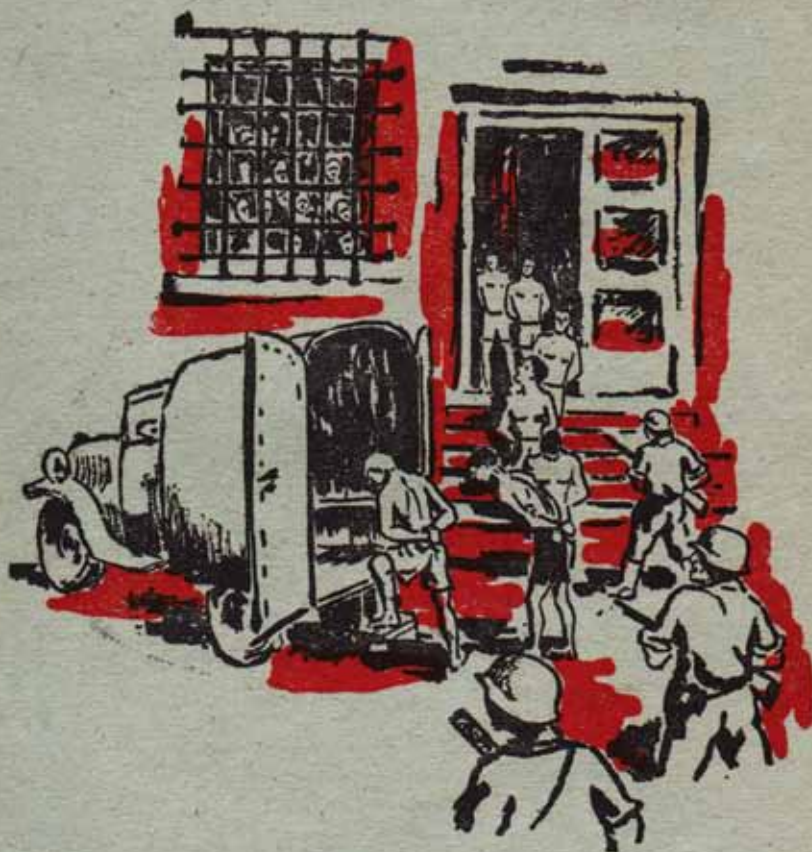
16 | Kočić, *Jugosloveni u koncentracijom logoru Buhenvald: 1941–1945*, 12.

17 | Miodrag J. Đorđević, *Između crnog i crvenog fašizma – u Osnabrickom logoru 1941–1945*, (London: Savez „Oslobodenje“, 1962), 10.

JERKO DORBIĆ

ŽIVI LJEŠEVI

U KUĆI SMRTI NA BANJICI

BEOGRAD 1945

Једна од интересантних прича о заробљеништву коју је издала „Просвета“ је *Био сам заробљеник у OFLAG XIII b* генерала Мирослава Томића. Публикација је илустрована цртежима и детаљно описује положај и природно окружење нирнбершког логора, официрског заробљеничког логора, здравствено збрињавање, исхрану и новчано снабдевање заробљеника. Како сам аутор открива на неколико места у поменутој публикацији, ове теме су покренуте како би породицама заточеника ублажиле бригу о третману њихових најмилијих.

У књизи *Сећања Јевреја на логор Јасеновац* (1972) у издању Савеза јеврејских општина Југославије објављена су сећања преживелих Јевреја на тешке дане логорског живота у Јасеновцу, једном од најзлогласнијих логора, као и последње дане живота чланова њихових породица и бројних жртава других народа (Срба, Хрвата, Рома). Уз изјаве бивших логораша приложене су фотографије с разним сценама из логора, нацрт и тумач нацрта логора Јасеновац III, као и дописнице на којима су заточеници смели написати до двадесет речи породици или пријатељима. Слика јасеновачке стварности оживљена је кроз фотографије на којима су приказани заточеници, вешала, барака за жене и децу, губилиште Граник, као и циглана у којој се налази кружна пећ која је једно време употребљавана као крематоријум.

Међу публикацијама о концентрационим логорима требало би се осврнути и на једно дело о Маутхаузену.¹⁸ У књизи *Маутхаузен – фабрика смрти* (1988), коју су публиковали Секција логора Маутхаузен и Истраживачко-издавачки центар Савеза социјалистичке омладине Србије, приказан је развој овог логора још од периода Првог светског рата кроз приче, записе, сведочанства, фотографије, илустрације и план логора. Стварање старог заробљеничког логора из 1914. године описано је у причи *И роди се чудовиште – Маутхаузен*. О првим Југословенима доведеним у овај логор 1940. године наводи се да су то припадници Републиканске шпанске армије, да су носили бројеве испод 1.000 и да је једини преживели заробљеник носио број 796.¹⁹ Укупан број Југословена који су били у овом логору није познат мада је на спомен-плочи у близини улазне капије написано да их има 12.890 мртвих.²⁰ Заточеници

18 | У званичној кореспонденцији концентрациони логор Маутхаузен се помиње и под називом „Млин за кости“.

19 | *Mauthausen – fabrika smrti*, прир. Odbor Sekcije Mauthausen za obeležavanje 5. maja – dana oslobođenja logora, (Beograd: Sekcija logora Mauthausen, Istraživačko-izdavački centar Saveza socijalističke omladine Srbije, 1988), 25.

20 | *Isto*

су били одевени у „зебрасту“ робијашку одећу са иницијалима националне припадности (нпр., „Ј“ за Југословене), који су били пришивени на троугао на левој страни груди.²¹ Болесници су изгледали попут живих лешева, костура с прираслом кожом, али су се борили за опстанак и хранили чак и комадићима угља како би преживели.²² Једна од бизарних сцена дочарана је кроз податак да је шеф лекара логора Маутхаузен убио два холандска дечака, те од њихових лобања направио притискивач за папир који је служио као декорација на столу пошто су имала лепе зубе.²³ У публикацији је приложен и списак 48 Југословена стрељаних на Хитлеров рођендан 1942. године.

На крају, можемо приметити, као Зора Матијевић у предговору своје књиге *Ravensbrück – женски логор смрти* (1946), да су оваква сведочанства важна јер подсећају на злочине који се не смеју заборавити, ни опростити, а опростити злочинцима значило би дати им могућност да понове своје злочине. Ауторка се у овом делу бави мукама и патњама кроз које су пролазиле жене у концентрационом логору Равензбрик, али на крају књиге описује сцену повратка и открива духовно стање заробљеника: „Окренем се према југоистоку. У даљини ми бљесне обрис моје миле и далеке Југославије. Кућице наше разрушене. Крас. Море. Тито! Зорко моја мала! Што је с тобом? Сестро, да ли си жива? Брате, од четничког ножа заклани! Јасеновац. Тисуће уморених. Истро наша попаљена. Липа. Крв твојих невиних жртава оптуживат ће довијека. Ето, враћамо се и ми, враћамо! Помоћи ћемо вам другови.“²⁴

→→ 2-26-176
Олга Тимотијевић,
Торбица са извезеним
цртежом логорских
барана, Бар, 1943.

21 | Isto, 29.

22 | Isto, 39.

23 | Isto, 42.

24 | Zora Matijević, *Ravensbrück – ženski logor smrti*, (Zagreb: Antifašistički front žena Hrvatske, 1946), 52.

Аушвиц

Концентрациони логор
27. април 1940 – 27. јануар 1945.
Освјенћим, Пољска
Депортиовано је и убијено најмање 12.000
Југословена, махом јеврејског порекла.

Аверса

Заробљенички логор
април 1941 – септембар 1943.
Напуљ, Краљевина Италија
Депортиовано је неколико министара и преко
100 официра и подофицира војске Краљевине
Југославије.

Бањица

Концентрациони логор
5. јул 1941 – 4/5. октобар 1944.
Београд, Србија
Кроз логор је прошло око 30.000
заробљеника, а до данас су поуздано
идентификована имена 4.200 стрељаних
логораша. Жртве су била и деца, њих око 80.

Батхорн

Логор за ратне заробљенике
након септембра 1939 – 5. април 1945
Хогстеде, Немачка
Југословенски заробљеници први пут су
интернирани 1. маја 1941. године, њих 593.
Месец дана након тога интернирано је још
1.450 југословенских ратних заробљеника,
махом Срба.

Билећа

Логор за политичке заточенике
18. јануар – 25. новембар 1940.
Билећа, Зетска Бановина (данас Република
Српска)
Кроз њега је прошло више од 80 затвореника,
углавном комуниста и антифашиста.

Ботн

Концентрациони логор
25. јул 1942 – 25. јул 1944.
Рогнан, северна Норвешка
Кроз овај логор прошло је 1.005 интернираца,
од којих је живот изгубило њих 352.

Гонарс

Концентрациони логор
23. фебруар 1942 – 8. септембар 1943.
Палманова, Краљевина Италија
Било је интернирано неколико хиљада
Словенаца и Хрвата. Око њих 400 је ту
изгубило свој живот.

Госпић

Концентрациони логор
април/мај – август 1941.
Лика, Независна Држава Хрватска
Број жртава се креће између 30.000 и 40.000,
међу којима је било највише Срба, Јевреја и
комуниста.

Даница

Концентрациони логор
15. април 1941 – 1. септембар 1942.
Копривница, Независна Држава Хрватска
Интернирано је око 3.358 логораша, међу
којима је било и 42 деце. Према националној
припадности, највише је било Срба, затим
Јевреја, Хрвата, Муслимана, Црногораца,
Рома, Словенаца и других. Страдало је око
64% логораша.

Дахау

Концентрациони логор
22. март 1933 – 29. април 1945.
Минхен, Немачка
Кроз логор је прошло око 6.000 Срба, а њих
око 600 изгубило је живот.

Ђи

Заробљенички логор
1941 – септембар 1943.
Драч, Краљевина Италија (данашња Албанија)
Заточеници су углавном били југословенски
ратни заробљеници. Интернирано је око 1.800
логораша, а преживело је око њих 1.200.

Ебензе (подлогор Маутхаузена)

Концентрациони логор
крај 1943 – 6. мај 1945.
Линц, Аустрија
Интернирано је око 900 Југословена, од којих
су 70% чинили Срби.

Естрот*

Концентрациони логор
7. октобар 1942 – 23. април 1945.
полуострво Ерланд, средња Норвешка
Кроз логор прошло је 938 југословенских
интернираца, а живот је изгубило њих 65.

Јасеновац

Концентрациони логор
август 1941 – 22. април 1945.
Јасеновац, Независна Држава Хрватска
На попису жртава логора из 2018. године
српских жртава било је 58%, Рома – 19%,
Јевреја – око 16%, хрватских жртава – 5% и
осталих жртава непознатих националности –
2%. Тачан број жртава до данас није утврђен.

Кампор (Раб)

Концентрациони логор
јул/јул 1942 – септембар 1943.
острво Раб, Краљевина Италија (данас
Хрватска)
Интернирано је било 13–14.000 заточеника,
највише Хрвата, Словенаца и Јевреја. Живот
је изгубило око 4.000 логораша.

Корто Мајоре

Заробљенички логор
6. мај 1941 – септембар 1942.
Пјаћенца, Краљевина Италија
Интернирано је било око 150 Југословена.

Мајданек

Концентрациони логор
1. октобар 1941 – 24. јул 1944.
Лублин, Пољска
Живот је изгубило 79.000 људи. Међу
интернираним и страдалим били су и
Југословени.

* Због адресираних предмета логораша на
„Ерландет“, претпоставља се да су логораши
били стационирани у логору Естрот у средњој
Норвешкој. Логор Естрот се једини налазио на
полуострву Ерланд, стога се из датог топонима може
закључити да је у питању тај логор. У југословенској
историографији, овај логор био је веома дуго
препознат као „Ерландет“, највероватније због
неретког повезивања логора са топонимом места
на ком се он налазио.

Маутхаузен

Концентрациони логор

1940 – 5. мај 1945.

Линц, Аустрија

Око 8.200 Југословена је ту изгубило свој живот.

Нирнберг

Официрски заробљенички логор

1940 – 16. април 1945.

Нирнберг, Немачка

Интернирано је било на хиљаде

југословенских официра, који су након бомбардовања логора у току 1943. године пребачени у логор Хамелбург.

Норвешки логори

Концентрациони логори

јануар 1942 – мај 1945.

На рад у Норвешку послато је 4.268

Југословена. Од укупног броја заточеника, њих 2.287 (53,58%) били су с немачког окупационог подручја у Србији. Из НДХ је било њих 1.981 (46,41%). Сви заточеници из Србије били су Срби, а уједно су сачињавали и већину заточеника из НДХ. Од укупног броја југословенских заточеника у норвешким логорима, њих 2.841 (89,99%) били су Срби. Живот је изгубило њих 2.368 (55,48%).

Оснабрик

Официрски заробљенички логор

април 1941 – 28. март 1945.

Еверсхајд, Немачка

Имећу 1941. и 1945. године интернирано је око 6.000 српских официра. Према доступним подацима, у периоду након савезничког бомбардовања логора 6. децембра 1944. године страдало је 116 официра.

Ошац

Заробљенички логор

фебруар 1941 – 1945.

Ошац, Немачка

Према извештају Међународног покрета Црвеног крста из марта 1945. године, кроз логор је прошло укупно 5.233 затвореника, међу којима је било и Југословена.

Понца

Заробљенички логор

март 1942 – септембар 1943.

острво Понца, Краљевина Италија

У првом таласу интернираца из Југославије, стигло је њих 193.

Равензбрик

Концентрациони логор

мај 1939 – 30. април 1945.

Фирстенберг, Немачка

Током постојања логора кроз њега је прошло око 120.000 жена и деце, 1.200 девојака и 20.000 мушкараца. Највећи број је дошао из Пољске (36%). Из Југославије је дошло њих 2%. Од укупног броја, преживело је око 20.000 логораша.

Стара Градишка (подлогор Јасеновца)

Концентрациони логор

крај 1941 – април 1945.

Стара Градишка, Независна Држава Хрватска

Утврђена су имена 12.790 жртава. У логору су већину чиниле жене и деца, махом Срби, Роми и Јевреји.

Сајмиште

Концентрациони логор

8. децембар 1941 – 26. јул 1944.

Земун, Независна Држава Хрватска (данас Србија)

Током првих шест месеци у логору је страдало преко шест хиљада Јевреја. Кроз логор је, између маја 1942. и јула 1944. године, прошло 31.972 логораша. Од укупног броја заточеника свој живот је изгубило њих 17.016 (43,66%), највише Срба, Јевреја и Рома.

Сулмона

Заробљенички логор

април 1941 – септембар 1943.

Рим, Краљевина Италија

Интернирани су били заробљеници из Словеније, Далмације и Црне Горе.

Хамелбург

Официрски заробљенички логор

1940 – 6. април 1945.

Нирнберг, Немачка

У Хамелбургу је током априла 1943. године из логора у Нирнбергу након бомбардовања стигло најмање 3.000 српских официра. Многи су били чланови југословенског Генералштаба, а неки од њих су били и ратни заробљеници у Немачкој током Првог светског рата.

Шокен-Скоки

Официрски заробљенички логор

1942 – 1943.

Познањ, Пољска

Међу интерниранима је било и неколико стотина југословенских официра.

АНА ПАНИЋ ЗБИРКА ЛИКОВНИХ РАДОВА МУЗЕЈА РЕВОЛУЦИЈЕ НАРОДА И НАРОДНОСТИ ЈУГОСЛАВИЈЕ И ЗБИРКА ПОКЛОНА – ЛИКОВНА УМЕТНОСТ ИЗ ФОНДА МЕМОРИЈАЛНОГ ЦЕНТРА

139

Ђорђе Андрејевић Кун

*Жандарми туку Мошу Пијаде у логору
Билећи, 1940.*

туш на папиру, 17,6 x 24,1 cm

Откуп од Наде Андрејевић Кун, 10. 7. 1968.

Инв. бр. MJ 2-30-110

Ђорђе Андрејевић Кун

*Жандарми спроводе затворенике у логору
Билећи, 1940.*

туш и темпера на папиру, 20 x 22,4 cm

Запис испод цртежа на средини: Жандарми

спроводе затвореника на Билећки логор

Откуп од Наде Андрејевић-Кун, 4. 10. 1967.

Инв. бр. MJ 2-30-142

Ђорђе Андрејевић Кун

Мучење Моше Пијаде у логору у Билећи, 1940.

Два цртежа каширана на исти картон, туш

на папиру, 9 x 10,8 cm: 6 x 7 cm

Запис на полећини: Ђорђе Андрејевић-Кун.

Мучење Моше Пијаде у логору у Билећи,

1940, туш, 9 x 10,8 и 6 x 7 cm

Откуп од Наде Андрејевић Кун

Инв. бр. MJ 2-30-109 (к. 1-2)

Ђорђе Андрејевић Кун

*Жандарми туку Мошу Пијаде у логору у
Билећи, 1940.*

туш на папиру, 19,2 x 22,7 cm

Потписано доле десно: К

Запис испод приказа средина: Жандарми

туку Мошу приликом извођења из собе

Запис на полећини: Ђорђе Андрејевић Кун,

Жандарми туку Мошу Пијаде у логору у

Билећи

Откуп од Наде Андрејевић Кун, 4. 10. 1967.

Инв. бр. MJ 2-30-144

Ђорђе Андрејевић Кун

*Прва шетња затвореника у логорском
дворишту, 1940.*

туш на папиру, 20 x 21,9 cm

Запис испод приказа средина: Прва шетња

у логорском двор — у Билећи

Запис на полећини: Ђорђе Андрејевић-Кун

Прва шетња затвореника у логорском

дворишту. Билећа, 1940.

Откуп од Наде Андрејевић Кун, 10. 7. 1968.

Инв. бр. MJ 2-30-143

Ђорђе Андрејевић Кун

*Иво Лапа Рибар говори групи затвореника
у логору у Билећи, 1940.*

туш на папиру, 20 x 22,3 cm

Запис испод приказа средина: Лапа говори

на једном логорском скупу

Откуп од Наде Андрејевић Кун, 10. 7. 1968.

Инв. бр. MJ 2-30-145

Ђорђе Андрејевић Кун

Прибор за јело у билећком логору, 1940.

туш на папиру, 19,9 x 29,8 cm

Потписано и датирано доле десно:

Кун / Билећа 40

Запис уз доњу ивицу: Порција, чаша,

кашика у бил. логору

Запис на полећини: Ђорђе Андрејевић-Кун

Билећа 1940 туш

Откуп од Наде Андрејевић Кун, 19.11.1968.

Инв. бр. MJ 2-30-146

Ђорђе Андрејевић Кун

Детаљ собе у логору у Билећи, 1940.

туш на папиру, 20,1 x 16,1 cm

Запис на полећини: Ђорђе Андрејевић-Кун

Детаљ собе у логору у Билећи, 1940, туш,

20 x 16 cm

Откуп од Наде Андрејевић Кун, 19.11.1968.

Инв. бр. MJ 2-30-147

Милош Бајић

*Затворенице специјалне полиције требе
пасуљ у дворишту логора Бањица, 1943/44.*

оловка на тоалетном папиру, 15 x 19,8 cm

Запис на полећини: Бањица. / Затворенице

на раду / у дворишту логора / 1943.

Откуп од Милоша Бајића, 10. 7. 1969.

Инв. бр. MJ 2-30-14

Милош Бајић

Собни кружак логораша на Бањици, 1943/44.

оловка на тоалетном папиру, 14,8x10,5 cm

Није потписано ни датирано

Откуп од Милоша Бајића, 10. 7. 1969.

Инв. бр. MJ 2-30-22

Милош Бајић

Хоће ли издржати, 1945.

туш на папиру, 30,2 x 22,7 cm

Потписано доле десно: Бајић

Запис на полећини: Милош Бајић (из
Маутхаузена) / „Болесне су нас терали на

рад“ / „Неће издржати“ / „Умреће на путу“ /

„Терају нас — не дају ни умрети“

Откуп са изложбе Бањица и Маутхаузен у

Дому ЈНА од Милоша Бајића, 1981.

Инв. бр. MJ 2-30-23

Милош Бајић

У реду за парење одеће, 1944.

логор Ебензе (Ebenssee), филијала

Маутхаузена

графит/пресовани угљен на концепт-

папиру, 33,6 x 24,3 cm

Откуп од Милоша Бајића, 10. 7. 1969.

Инв. бр. MJ 2-30-56

Милош Бајић

Партизан из далматинских бригада, 1945.

графит/пресовани угљен на концепт-

папиру, 34,2 x 25,2 cm

Потписано горе лево: Бај

Откуп од Милоша Бајића, 10. 7. 1969.

Инв. бр. MJ 2-30-104

Милош Бајић

Логорска соба, 1943.

оловка на тоалет папиру, 14,7x19,2 cm

Без сигнатуре и записа

Откуп од Милоша Бајића, 10. 7. 1969.

Инв. бр. MJ 2-30-39

Милош Бајић

Славање на душемама, 1944.

оловка на тоалет папиру, 14,7 x 19,3 cm

Без сигнатуре и записа

Откуп од Милоша Бајића, 10. 7. 1969.

Инв. бр. MJ 2-30-40

Милош Бајић

Којке — кревети на три спрата

/ Одмор на „којки“, 1944.

Ебензе, филијала Маутхаузена

Графит / пресовани угљен на

концепт-папиру, 29,6 x 21,2 cm

Није потписано ни датирано

Откуп од Милоша Бајића, 10. 7. 1969.

Инв. бр. MJ 2-30-32

Милош Бајић

Одмор пред бараком, 1944.

логор Ебензе (Ebensee), филијала

Маутхаузена

графит / пресовани угаљ на концепт-

папиру, 29,5 x 21 cm

Није потписано ни датирано

Откуп од Милоша Бајића, 10. 7. 1969.

Инв. бр. MJ 2-30-33

Милош Бајић

Аутопортрет, 1943.

Бањица

акварел на новинском папиру, 28,1x19,1 cm

Потписано и датирано доле десно: 1-1-43

Бајић

Откуп од Милоша Бајића, 10. 7. 1969.

Инв. бр. MJ 2-30-34

Милош Бајић

Око пећи у XV блоку, 1944.

логор Ебензе (Ebensee), филијала

Маутхаузена

графит / пресовани угаљ на концепт-

папиру, 29,7 x 21 cm

Није потписано ни датирано

Откуп од Милоша Бајића, 10. 7. 1969.

Инв. бр. MJ 2-30-35

Бора Барух

Спровођење у белећки логор, 1940.

туш и темпера на папиру, 17,1 x 20 cm

Запис испод цртежа десно:

B. Baruh / Bileća 40

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Inv. br. MJ 2-30-127

Бора Барух

Из безградске главњаче, 1938.

лавирани туш на картону, 18,2 x 21,7 cm

Запис испод цртежа десно црвеном

оловком: Zatvor

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-128

Бора Барух

Логорска соба, Билећа, 1940.

туш и темпера на папиру, 20 x 14,8 cm

Запис испод цртежа десно: B. Baruh,

Bileća 40

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-129

Бора Барух

Логораш крај прозора, Билећа, 1940.

туш и темпера на папиру, 15,3 x 19,9 cm

Потписано доле десно: B. Baruh

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-130

Бора Барух

Логораш за столом, Билећа, 1940.

оловка на папиру, 16 x 20,2 cm

Потписано доле десно: B

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-131

Бора Барух

Два логораша, Билећа, 1940.

туш на папиру, 20,1 x 29,8 cm

Потписано испод сваке фигуре доле десно:

B. Baruh / Bileća 40

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-132

Бора Барух

Логораш у логорској соби, Билећа, 1940.

туш на папиру, 20,9 x 16,9 cm

Запис горе десно: 34

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-133

Бора Барух

Логораш за столом, Билећа, 1940.

оловка на папиру, 21,1 x 17,5 cm

Запис горе десно: 44

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-134

Бора Барух

Портрет Моше Пијаде, Билећа, 1940.

туш на папиру, 17,4 x 20,9 cm

Потписано доле десно: B. Baruh / Bileća 40

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-135

Бора Барух

Портрет Ивана Милутиновића, Билећа,

1940.

туш на папиру, 29,1 x 20 cm

Потписано и датирано доле десно с

посветом: Ivapu / B. Baruh 40 / Bileća

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-136

Бора Барух

Наје Живановић у логору Билећа, 1940 (?)

оловка на папиру, 20 x 15,9 cm

Запис горе десно: 8

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-137

Бора Барух

Иван Милутиновић, Билећа, 1940.

оловка на папиру, 14,7 x 20 cm

Запис горе лево: 55

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-138

Бора Барух

Бора Продановић, Билећа, 1940.

туш на папиру, 29,8 x 20 cm

Запис горе десно: 13

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-139

Бора Барух

Душан Недељковић, Билећа, 1940.

туш на папиру, 29,8 x 20 cm

Потписано и датирано доле десно:

B. Baruh / Bileća 40

Откуп од Соње Барух, 14. 9. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-140

Бруно Вавпотич

Dachau (58849 J), 1945.

мапа са 32 штампана цртежа, 20,3 x 30,1 cm

Откуп од Наде Андрејевић-Кун, 2. 3. 1977.

Инв. бр. MJ 2-30-20 (к. 1-32)

Павле Васић

Плакат за представу „Чудо у Зарожју”, 1943.

туш на папиру, 37x27,5 cm

Четири цртежа сценографије за летњу

позорницу у заробљеничком логору Аверса,

Италија, 1943.

Акварел на папиру, лист: 15,9 x 22,3 cm,

приказ: 11,5 x 18,5 cm; лист: 15,3 x 21,8 cm,

приказ: 9,9 x 16 cm; лист: 15,5 x 22,7 cm,

приказ: 10,2 x 16; лист: 16,7 x 22,8, приказ:

10,1 x 16,1 cm

Потписано доле десно /MJ 2-30-19 (к. 3)/:

П. Васић; остали нису сигнирани

Откуп од Миливоја Кнежевића, професора

из Крагујевца, 11. 1. 1965.

Инв. бр. MJ 2-30-19 (к. 1-5)

Павле Васић

Летња позорница у заробљеничком логору

у Аверси

акварел на папиру, 23,5 x 31 cm

У доњем десном углу округли печат с ликом

мушкарца и натписом Raffaello

На полећини на средини печат: Berg.D 7

Запис на полећини: „летња позорница”

Откуп од Павла Васића, 11. 1. 1965.

Инв. бр. MJ 2-30-63

Душан Влајић*Фигуре за композицију, Оснабрик*

оловка на папиру, 20,9 x 13,3 cm

Није потписано ни датирано

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-46

Душан Влајић*Робље, Оснабрик*

оловка на папиру, 20,4 x 27,4 cm

Није потписано ни датирано

На полећини горе лево печат: Ofлаг VI C Gerprüf

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-47

Душан Влајић*Портрет заробљеника (Обрадовић Стеван), 1941.*

креда на папиру, 37,9 x 27,8 cm

Потписано и датирано доле десно.: Мај

94г. Влајић

Запис у горњем десном углу: Обрадовић Стеван, акт. поручник

Доле десно округли печат с текстом: Ofлаг VI C Gerprüf

Откуп од Драгослава Влајића, 26. 6. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-74

Душан Влајић*Барака, Оснабрик, септембар 1941.*

темпера на папиру, 27,6 x 21 cm

Потписано и датирано доле лево: Влајић

Оснабрик 41 г. Септембар

Доле десно печат: Ofлаг VI C Gerprüf

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-48

Душан Влајић*Барака, Оснабрик, септембар 1941.*

темпера на папиру, 20,9 x 27,7 cm

Потписано и датирано доле лево: Влајић

Оснабрик 41 г. Септембар

Доле десно печат Ofлаг VI C Gerprüf

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-49

Душан Влајић*Логор кроз жице, Оснабрик, 1941.*

темпера на папиру, 16 x 24,8 cm

Потписано и датирано доле лево: Влајић

Оснабрик 94г. Август

На полећини округли печат: Ofлаг VI C Gerprüf

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-50

Душан Влајић*Фигура заробљеника, Оснабрик, 1944.*

оловка на папиру, 32 x 25 cm

Потписано и датирано доле средина:

Влајић—44г—Оснабрик

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-51

Душан Влајић*Портрет старца, 1944.*

уље на картону, 38 x 25 cm

Потписано и датирано доле лево: Оснабрик

944, доле десно: Влајић

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-71

Душан Влајић*Портрет заробљеника*

уље на платну, 25,5 x 19 cm

Није потписано ни датирано

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-72

Душан Влајић*Скица за композицију „У тамници“, 1944.*

пастел на папиру, 36,5 x 29 cm

Потписано и датирано горе лево: Влајић '44

/ Оснабрик

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-73

Душан Влајић*Аутопортрет, 1943.*

угљен на папиру, 27 x 20,6 cm

Потписано и датирано доле десно:

Влајић '43 / Оснабрик

(На полећини скица лица)

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-67

Душан Влајић*Вајар Божа Обрадовић*

креда на папиру, 16,5 x 17 cm

Није потписано ни датирано

На полећини печат: 5 Ofлаг VI C Gerprüf

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-68

Душан Влајић*Лежећа фигура*

оловка на папиру, 20,5 x 16 cm

Потписано доле десно: Вл.

На полећини печат: 5 Ofлаг VI C Gerprüf

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-69

Душан Влајић*Глава, 1943.*

оловка на папиру, 21 x 14,9 cm

Потписано и датирано доле средина: Влајић

Оснабрик 43 г.

На полећини печат: 5 Ofлаг VI C Gerprüf

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-70

Душан Влајић*Аутопортрет, 1944.*

оловка на папиру, 23,5 x 15,7 cm

Потписано и датирано доле десно: Влајић

44. 12 децембар Оснабрик

Горе десно: „Аутопортрет“

На полећини запис бр. 22

Ofлаг VI C, Оснабрик

Откуп од Драгослава Влајића, 26. 6. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-15

Душан Влајић*Глава, Оснабрик, 1942.*

угљен на папиру, 42 x 29,9 cm

Сигн. дд: Влајић Оснабрик 942

Цртежи са обе стране папира

На полећини печат: Ofлаг VI C Gerprüf и запис

Br.197

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-16

Душан Влајић*Болесник, Оснабрик*

туш на папиру, 21 x 28,3 cm

Није потписано, ни датирано

На полећини печат: Ofлаг VI C Gerprüf и запис

Br.46

Откуп од Драгослава Влајића, 11.6.1963.

Инв. бр. MJ 2-30-18

Душан Влајић*Фигура заробљеника, 1942.*

оловка на папиру, 41,9 x 29,7 cm

Потписано и датирано доле десно:

април 942. Влајић Оснабрик

На полећини печат: Ofлаг VI C Gerprüf

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-66

Душан Влајић*Булатовић Никола, 1941.*

креда на папиру, 29,5 x 23,3 cm

Потписано и датирано доле лево:

22 мај 41 год. Влајић

Запис горе десно: Булатовић Никола

и даље нечитко

Доле десно печат: Ofлаг VI C Gerprüf

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963.

Инв. бр. MJ 2-30-75

Душан Влајић*Илија Недељковић, 1941.*

оловка на папиру, 23,8 x 17,7 cm

Потписано и датирано доле десно: 9 јули 41 г. Влајић (ћирилица), Вл. 65

У доњем десном углу округли печат с главом коња у средини и натписом: Of flag VI C Begrüßt

Горњи леви угао недостаје, у том делу је био запис: Илија Недељковић

Откуп од Драгослава Влајића, 11. 6. 1963. Инв. бр. MJ 2-30-76

Матија Вуковић*Глава логараша, 1950-те*Није потписано ни датирано
бронза, висина 35 cm

Преузето од Савезног секретеријата за просвету и културу Београд. 3. 4. 1964. Инв. бр. MJ 2-30-4

Иван Генералић*Рађање слободе, 1962.*

Уље на стаклу, 48 x 60 cm

Поклон аутора Јосипу Броз Титу, 1962. Инв. бр. MJ 1-2-731

Нандор Глид*Модел за споменик у Дахау, 1967.*

калај и бакар, 50 x 130 cm

Потписано и датирано на постољу: G. N. 67
Откуп од аутора, 14. 5. 1970.

Инв. бр. MJ 2-30-5

Александар Дероко*Скица за Вешање на Терaziјама 17.VIII 1941.*

оловка на папиру од отвореног коверта, 24,5 x 35 cm

Запис горе лево: шиљци Москве; горе средина: Хотел „Балкан“; горе десно: Албан; средина лево: ZUR ORTSKOMMANDATUR; војници са шлемовима и кутијама за гас-маске; Вукојевићева апотека ... разрушена; официр; средина: трамвај, светло; средина десно: један Јеврејин са звездом; доле лево: Саобраћај, трамваји, мотоцикли; доле десно: бандере са обешенима
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962. Инв. бр. MJ 2-30-36**Александар Дероко***Вешање на Терaziјама 17.VIII 1941.*

туш на папиру, 45,4 x 61 cm

Потписано и датирано доле лево: А.Д. 17/VIII/941

Запис доле десно: Скицирано на самоме месту

Запис на папиру уз цртеж:

Терaziје 17/VIII/1941 / Скицирано на лицу места (иза једне капије) / Ал. Дероко 1941.

Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962. Инв. бр. MJ 2-30-257

Александар Дероко*Вешање на Терaziјама 17.VIII 1941.*

туш на папиру, 49,4 x 65 cm

Потписано и датирано доле лево: А.Д. 20.VIII 1941.

Запис горе десно: Све јако грубо извући
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962. Инв. бр. MJ 2-30-258**Александар Дероко***Скица за Таоце у логору на Бањици*

оловка на папиру, 20,8 x 28,5 cm

Запис горе лево: прва скица (оригинал), куфер; горе десно: руксак
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962. Инв. бр. MJ 2-30-93**Александар Дероко***Скица за Прву ноћ у логору на Бањици, 1941.*

оловка на папиру исцепљеном из свеске, 19 x 28,5 cm

Записи: дл: Сутерен; гд: Таваница у мраку; сл: леже, седи, кибла; дд: лонче; дл: перспектива, све полумрак, не сувише у детаље, атмосфера, куферчићи сасвим мали; дс: само сијалица центар светла; дд: контра светло
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962. Инв. бр. MJ 2-30-24**Александар Дероко***Сутерен соба бр. 3, логор на Бањици, 1941.*

оловка на папиру, 32,5 x 22,9 cm

Датирано доле десно: 18-XI-941.

Запис доле лево: Сутерен соба бр.3.

Запис испод цртежа: Цртано на лицу места (логор на Бањици) А.Д.

Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962. Инв. бр. MJ 2-30-41

Александар Дероко*У логору на Бањици. Поглед кроз прозор**ћелије, 1941.*

акварел и темпера на папиру, 49 x 59 cm

Датирано доле лево: XI-941

Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962. Инв. бр. MJ 2-30-88

Александар Дероко*Ћелија у Ђушиној улици, 1941.*

туш на папиру, 34 x 26 cm

Запис на папиру уз цртеж: Ћелија у Ђушиној улици | Ал. Дероко | – 1941.

Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962. Инв. бр. MJ 2-30-25

Александар Дероко*Хигијенска шетња*

оловка и туш на папиру, 36,5 x 47,4 cm

Запис испод приказа: Логор на Бањици – Сељаци затвореници – „Хигијенска шетња“ (без кошуље по сунцу) Скица по причању.
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962. Инв. бр. MJ 2-30-26**Александар Дероко***Таоци у логору на Бањици**(Ручак на поду), 1941.*

туш на папиру, 49,8 x 59,8 cm

Потписано и датирано доле лево: А.Д. –XI-941

Запис на папиру уз цртеж: У логору на Бањици 1941 | (Ручак на поду) | Скицирано (у малом) | на лицу места | новембра 1941 | Ал. Дероко

Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962. Инв. бр. MJ 2-30-27

Александар Дероко*Руке у ланцима, 1941.*

туш на папиру, 38,5 x 49,8 cm

Датирано доле десно: Новемб. 941

Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962. Инв. бр. MJ 2-30-29

Александар Дероко*Глава у логору на Бањици / Слава тројице затвореника, 1941.*

темпера на картону, 60 x 49,5 cm

Потписано и датирано доле десно:

А.Д. – XI 1941.

Запис уз доњу ивицу: Слава(нечија?)—у логору на Бањици

Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962. Инв. бр. MJ 2-30-89

Александар Дероко*У логору на Бањици. Ручак у ходнику, 1941.*

акварел и темпера на картону, 58,3 x 43,1 cm

Потписано и датирано доле средина: АД XI 941

Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962. Инв. бр. MJ 2-30-90

Александар Дероко*Прва ноћ. Таоци у логору на Бањици, 1941.*акварел и темпера на картону, 58,3 x 43,1 cm
Датирано доле лево: 5-XI-941

Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-91

Александар Дероко

Прва шетња у дворишту. Таоци у логору на Бањици, 1941.
акварел и темпера на папиру, 48,3 x 59,9 cm
Датирано доле лево: Бањица XI-941
Запис на додатном листу горе лево:
Стрељање на Бањици, 1945; доле десно: По причању Ал. Дерока, 1941.
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-92

Александар Дероко

Скица за Таоце у логору на Бањици, 1941.
оловка на папиру, 20,8 x 28,5 cm
Није потписано ни датирано
Запис горе лево: прва скица (оригинал),
куфер; горе десно: руксак
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-93

Александар Дероко

Ислеђивање, 1941.
туш на картону, 43,4x37,4 cm
Потписано и датирано доле десно: А.Д. 941
Запис доле лево: Ислеђивање (по причању)
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-94

Александар Дероко

Стрељање на Бањици, 1941.
туш на папиру, 69x49,5 cm
Датирано доле лево: 1941
Запис на додатном листу горе лево:
Стрељање на Бањици, 1941; доле десно:
по причању Ал.Дерока, 1941.
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-95

Александар Дероко

Стрељање у Јајинцима, 1941.
туш на картону, 30,5 x 38,9 cm
Потписано и датирано доле десно: А.Д. 941
(ћирилица).
Запис на додатном листу горе лево:
Стрељање на Јајинцима (ћирилица), доле
десно: По причању сведока, А.Д. 1941
(ћирилица).
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-44

Александар Дероко

Капути стрељаних, 1941.
Оловка на папиру, 31 x 23,3 cm

Запис доле лево: Капути
стрељаних 3-XI-941.
Откуп од Александра Дерока, 25.11.1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-31

Александар Дероко

Капути стрељаних, 1941.
туш на картону, 60,2 x 49,2 cm
Потписано и датирано доле десно:
А.Д. XI-941 Бањица
Запис доле лево: Капути стрељаних
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-45

Александар Дероко

*Нацрт за плакат „Бањички логор 1941—1944.
Изложба затвореничких радова у павиљону
на Калемегдану од 8. априла до 22. априла
1945.“ Прва варијанта*, 1944.
туш на папиру, 55,5 x 64,5 cm
Потписано и датирано доле десно:
1941-944 А. Д.
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-86

Александар Дероко

*Нацрт за плакат „Бањички логор 1941—1944.
Изложба затвореничких радова у павиљону
на Калемегдану од 8. априла до 22. априла
1945.“ Друга варијанта*
туш на папиру, 80 x 60 cm
Потписано доле десно: Дероко
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-87

Александар Дероко

*Нацрт за плакат „Бањички логор 1941-1944.
Изложба затвореничких радова у павиљону
на Калемегдану од 8. априла до 22. априла
1945.“ Трећа варијанта*
туш на папиру, 80 x 60 cm
Потписано доле десно: Дероко
Запис доле средина: Варијанта
Откуп од Александра Дерока, 25. 11. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-85

Милан Драгија

Скривена, 1979.
уље на платну, 60 x 80 cm
Није потписано, ни датирано
На полећини, на блинд раму, горе лево:
Dragija Milan; горе десно: Zagreb — Mikulićeva
22 / tel. 413-721
Откуп од аутора са изложбе НОБ у делима
ликовних уметника Југославије, 16. 12. 1981.
Инв. бр. МЈ 2-30-231

Емир Драгуљ

Судбине II, 1981.
спреј и темпера на папиру, 69,6 x 88,2 cm
Потписано и датирано доле средина:
Emir 1981.
Откуп са изложбе НОБ у делима ликовних
уметника Југославије у Дому ЈНА, 23. 12.
1981.
Инв. бр. МЈ 2-30-60

Јелена Јовановић

Мир у логору
туш и темпера на картону, 46,3 x 69,7 cm
Потписано доле десно: Ј.Ј.
Запис на полећини: Јелена Јовановић, Мир
у логору, Дар Музеју Револуције Београд.
Дел. прот. бр. 03-872/1 од 11. 9. 1972.
Поклон ауторке, 11.09.1972.
Инв. бр. МЈ 2-30-77

Јелена Јовановић

Печат фашизма, 1972.
туш и темпера на картону, 47,3 x 68,4 cm
Није потписано.
Запис на полећини: Ј.Ј. 1971., Печат
фашизма, Дар Музеју Револуције Београд.
Дел. прот. бр. 03-872/1 од 11. 9. 1972.
Поклон ауторке, 11. 9. 1972.
Инв. бр. МЈ 2-30-78

Јелена Јовановић

Пепео, 79/49, Мајданек
туш и темпера на картону, 48,6 x 69,6 cm
Потписано доле десно: Ј.Ј.
Запис на полећини: Аутор Јелена
Јовановић, Пепео, 79/49, Мајданек, Дар
Музеју Револуције Београд. Дел. прот.
бр. 03-872/1 од 11. 9. 1972.
Поклон ауторке, 11. 9. 1972.
Инв. бр. МЈ 2-30-79

Јелена Јовановић

Циклон Б, 1971.
туш и темпера на картону, 45,8 x 69,5 cm
Потписано доле десно: Ј.Ј.
Запис на полећини: Ј.Ј. 1971, Циклон Б, Дар
Музеју Револуције Београд. Дел. прот.
бр. 03-872/1 од 11. 9. 1972.
Поклон ауторке, 11. 9. 1972.
Инв. бр. МЈ 2-30-80

Јелена Јовановић

Црне сузе, 1971.
туш и темпера на картону, 45,8 x 69,5 cm
Потписано доле средина: Ј.Ј.
Запис на полећини: Ј.Ј. Црне сузе, 1971. Дар
Музеју Револуције Београд. Дел. прот.

бр. 03-872/1 од 11. 9. 1972.
Поклон ауторке, 11. 9. 1972.
Инв. бр. МЈ 2-30-81

Јелена Јовановић

Егзекуција, 1971.

туш и темпера на картону, 67 x 81,9 cm
Потписано доле десно: Ј.Ј.
Запис на полећини: Ј.Ј. Егзекуција, 1971.
Дар Музеју Револуције Београд. Дел. прот.
бр. 03-872/1 од 11. 9. 1972.
Поклон ауторке, 11. 9. 1972.
Инв. бр. МЈ 2-30-82

Јелена Јовановић

Оптужују

туш и темпера на картону, 93,2 x 66 cm
Није потписано, ни датирано
Запис на полећини: Ј.Ј., Оптужују, Дар
Музеју Револуције Београд. Дел. прот.
бр. 03-872/1 од 11.09.1972.
Поклон ауторке, 11. 9. 1972.
Инв. бр. МЈ 2-30-83

Јелена Јовановић

Стопе уплаканим путевима Европе

туш и темпера на картону, 68,3 x 92,5 cm
Потписано доле десно: Ј.Ј.
Запис на полећини: Јелена Јовановић:
Стопе уплаканим путевима Европе, дар
Музеју Револуције Београд
Поклон ауторке, 11. 9. 1972.
Инв. бр. МЈ 2-30-84

Мира Јовановић Јаза

Портрет Бранке, 1944.

оловка на картону исеченом од кутије
пакета за храну, 18,4 x 14,3 cm
Потписано и датрано доле десно:
Мира / 11.VII.944. г. / л.Бањица
На полећини текст посвете писан
мастиљавом оловком: Мојим најмилијим
/ мами, браци и / малој снајки / сећања
ради / од Бранке
Испод је строфа песме: Кроз решетке сунце
сија / Напољу је диван дан / Плаво небо ко
да жали / Слобода је за нас сан
Поклон Угљеше Караклајића, 10. 12. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-30-107

Мира Јовановић Јаза

Портрет Радмиле Рајковић, 1944.

оловка на картону исеченом од кутије
пакета за храну, 13,9 x 11,3 cm
Потписано доле десно: Мира / 28.VI.1944. г.
/ лог. Бањица
Текст посвете на полећини писан

мастиљавом оловком: Својим Најмилијим
као / успомену на последње дане /
проведене у логору. / Ваша Радмила
Рајковић
Преузето од Института за историју
радничког покрета Југославије, 17.10.1964.
Инв. бр. МЈ 2-30-108

Вида Јоцић

Сцена из логора Аушвиц

Није потписано ни датирано
оловка на папиру, 14,2 x 10,3 cm
Преузето од Савеза удружења бораца
за Југославију, 4. 5. 1977.
Инв. бр. МЈ 2-30-123

Вида Јоцић

Апел, 1958.

бронза, 170x41,5 x 22 cm
Није потписано ни датирано
Преузето од Савезног извршног већа, 1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-52

Вида Јоцић

На жици, 1958.

бронза, дрво, 115 x 43 x 14 cm
Није потписано ни датирано
Откуп од Виде Јоцић, 14. 12. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-53

Никола Карановић

Талац из Босне, 1944.

хлеб, висина 7,5 cm
Откуп од Николе Карановића, 13. 12. 1961.
Инв. бр. МЈ 2-30-126

Стане Колар

Баране логора Гонарс у Италију, 1942.

акварел на папиру, 21,5 x 28,1 cm
Потписано и датирано доле десно: ing PVST
Vog. / GONARS / 19.IX.1941.
На полећини горе лево: DR Stane Kolar / Ko
94 Settore A
Поклон Десанке Неђић, 8. 11. 1989.
Инв. бр. МЈ 2-30-105

Јанез Лајевец

Раб, 1943.

линорез, лист: 28,5 x 23 cm, приказ:
19,6 x 15,8 cm
Потписано испод отиска десно: Lajevce
Janez
запис испод отиска лево: нов. 1943.
запис испод отиска средина: Rab
Преузето од Института за изучавање
радничког покрета народа Југославије,
2. 2. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-30-37

Јанез Лајевец

Раб, 1943.

линорез, лист: 28,5 x 23 cm, приказ:
19,6 x 15,9 cm
Потписано испод отиска десно:
Lajevce Janez
запис испод отиска лево: нов. 1943.
запис испод отиска средина: Rab
Преузето од Института за изучавање
радничког покрета народа Југославије,
2. 2. 1962.
Inv. br. MJ 2-30-38

Петар Миливојевић

Портрет Душана Јерковића, 1942.

оловка на папиру, 14,6 x 7,9 cm
Потписано и датирано доле десно:
ПМ / 19-I-42 / логор
Поклон од Милорада Панића Сурепа,
директора Музеја револуције, 20. 3. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-30-17

Божидар Монашевић

*Соба у павиљону бр. 13 заробљеничког логора
у Аверси, Италија*, 1942.

уље на платну, 27,4 x 21,2 cm
Потписано доле десно: Монашевић
Датирано доле лево: август 1942.
На полећини на средини округли печат:
Берг.Д 7
Инв. бр. МЈ 2-30-62

Божидар Монашевић

*Поглед кроз прозор баране заробљеничког
логора „Сатро Г“Сатро Гепова/ у Драчу
у Албанији*, 1941.

туш на папиру, 13,4 x 23,9 cm
Није потписано
Датирано доле десно: 1941.
Откуп од Миливоја Кнежевића, 11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-30-99

Божидар Монашевић

*Унутрашњост баране заробљеничког логора
„Сатро Г“Сатро Гепова/ у Драчу у Албанији*,
1941.

оловка на папиру, 11,7 x 13,5 cm
Није потписано
Датирано доле десно: Сатро "Г" 10.V 1941.
Запис доле лево: Durrizzo
Откуп од Миливоја Кнежевића, 11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-30-100

Божидар Монашевић

*Баране заробљеничког логора „Сатро Г“/
Сатро Гепова/ у Драчу у Албанији*, 1941.
оловка на папиру, 11,8 x 15,4 cm

Потписано доле десно: Прерадио

Б. Монашевић

Датирано горе десно: Сатро "G" 10-V -1941.

Запис доле лево: Durgazzo

Откуп од Миливоја Кнежевића, 11. 1. 1965.

Инв. бр. MJ 2-30-101

Божидар Монашевић

Италијански заробљенички логор „Сатро G“ / Сатро Гепова / у Драчу у Албанији, 1941.

туш на хартији, 15,4 x 20,9 cm

Потписано доле десно: Прерадио

Б. Монашевић

Запис доле лево: Durgazzo, горе десно:

Сатро "G"

Откуп од Миливоја Кнежевића, 11. 1. 1965.

Инв. бр. MJ 2-30-102

Божидар Монашевић

Двориште заробљеничког логора у Аверси, 1942.

акварел на папиру, 23 x 30,9 cm

Потписано доле десно: Б. Монашевић

Датирано доле лево: 12. IX. 1942. Aversa

У доњем десном углу округли печат са

ликом мушкарца и натписом Raffaello

На полећини у средини округли печат:

Berg. D 7

Откуп од Миливоја Кнежевића, 11. 1. 1965.

Инв. бр. MJ 2-30-103

Данијел Осмо

Јасеновац — улаз у пакао

штампани цртеж, 15,3 x 16,1 cm

Инв. бр. MJ 2-30-124 (к. 20)

Градња насипа

штампани цртеж, 12,3 x 18 cm

Инв. бр. MJ 2-30-124 (к. 21)

Из мале графика штампане постхумно

јула 1951. у штампарском заводу „Веселин

Маслеша“, примерак бр. 962, издање

„Свјетлост“, Сарајево

Откуп од Љубинке Којић, 3. 3. 1986.

Александар Иванович Пахомов / Alexander Ivanovich Pakhomov

Последнее слово / Последња реч, 1941.

ксерографија, лист: 43,8 x 30,8 cm, приказ: 22x15,4 cm

Испод цртежа запис: Последнее слово

Набављено од Државног музеја револуције

СССР из Москве, 30. 10. 1967

Инв. бр. MJ 2-30-115

Бранко Петричић

Логорске бараке у Офлагу XIII Б, 1941.

креда на папиру, 30 x 37,5 cm

Потписано доле десно: Б. Петричић

Датирано доле лево: Nürnberg 941 (oflag XIII B)

Откуп од Наталије Степанчић, 4. 12. 1964.

Инв. бр. MJ 2-30-111

Бранко Петричић

Портрет посланог у официрској бараци

оловка на папиру, 29,2 x 20,4 cm

Запис на полећини: 1940-44 Nürnberg арх.

Бранко Петричић — цртао послани у официр.

бараци из околине Крагујевца

Откуп од Наталије Степанчић, 4. 12. 1964.

Инв. бр. MJ 2-30-112

Гордана Поповић

Пре стрељања, 1961.

уље на платну, 100 x 70 cm

Потписано и датирано доле десно:

Гордана Поповић 1961.

Преузето од Савезног извршног већа,

28. 5. 1962.

Инв. бр. MJ 2-30-256

Златко Прица

Мапа цртежа Људи из логора Даница, 1947.

штампани цртежи, 42,5 x 54,6 cm

Инв. бр. MJ 2-30-21 (к. 1-18) Поклон

библиотеке Института за савремену

историју, 1990.

Инв. бр. MJ 1-2-1151 (к. 1-18)

Инв. бр. MJ 1-2-610 (к. 1-18) Поклон аутора

Јосипу Броз у Титу, 11.10.1947.

Златко Прица

Из логора Даница, 1941.

крејон на папиру, 44 x 31,1 cm

Потписано и датирано доле десно:

Z. Prica 1941. / „Danica“

Откуп од Златка Прица, 20. 10. 1961.

Инв. бр. MJ 2-30-65

Златко Прица

Стрељање

воштана оловка на картону, 30 x 36 cm

Није потписано ни датирано

Инв. бр. MJ 1-2-635

Златко Прица

Стрељање

воштани пастел на хартији, 42 x 39,4 cm

Није потписано ни датирано

Инв. бр. MJ 1-2-636

Алојз Радин

Албум карикатура чланова управе у

заробљеничком логору у Аверси у Италији

и заробљеника тог логора, 1942-1943.

оловка, крејон, туш и акварел на папиру, 18,5 x 27,4 cm

Откуп од Миливоја Кнежевића, професора

из Крагујевца, 11. 1. 1965.

Инв. бр. MJ 2-30-28 (к. 1-92)

Предраг Стевановић

Заробљеник из логора Скоки (Шокен), 1942.

акварел на папиру, 35,5 x 26,5 cm

Потписано и датирано доле десно:

П. Стевановић / Скоки-1942

На полећини печат: Berfrut Oflag VI C

Откуп од Јелисавете Стевановић, 28. 2.

1986.

Инв. бр. MJ 2-30-117

Предраг Стевановић

Робијашница и логор у Млинијеву, 1942.

туш и водене боје на папиру, 35,7 x 26,6 cm

Запис на полећини горе десно: робијашница

и логор /амбар/ у Млинијеву и печат: Berfrut

Oflag VI C

Откуп од Јелисавете Стевановић, 28. 2.

1986.

Инв. бр. MJ 2-30-118

Предраг Стевановић

Ентеријер логора Млинијево, 1942.

туш и водене боје на папиру, 19,2 x 14,8 cm

Потписано доле десно: П. Стевановић

У доњем десном углу печат: Berfrut Oflag VI C

Откуп од Јелисавете Стевановић, 28. 2.

1986.

Инв. бр. MJ 2-30-119

Предраг Стевановић

Ентеријер логора Скоки (Шокен), 1942.

туш и водене боје на папиру, 35,6 x 26,5 cm

Потписано и датирано доле десно:

П. Стевановић-Скоки 1942.

На полећини печат: Berfrut Oflag VI C

Откуп од Јелисавете Стевановић,

28. 2. 1986.

Инв. бр. MJ 2-30-120

Предраг Стевановић

Заробљеник спава

оловка на папиру, 29 x 21 cm

Није потписано ни датирано

На полећини печат: Berfrut Oflag VI C

(На полећини портрет заробљеника)

Откуп од Јелисавете Стевановић,

28. 2. 1986.

Инв. бр. MJ 2-30-121

Предраг Стевановић*Логор Осанбрик*

туш и водене боје на папиру, 26,5 x 16,9 cm
 Потписано доле десно: П.С. Осанбрик
 На полећини печат: Gerfrut Oflag VI C
 Откуп од Јелисавете Стевановић,
 28. 2. 1986.
 Инв. бр. MJ 2-30-122

Предраг Стевановић*Портрет старијег заробљеника*

уље на платну, 36,5 x 33,5 cm
 Потписано доле десно: П.С.
 На полећини печат: Gerfrut Oflag VI C
 Откуп од Јелисавете Стевановић,
 28. 2. 1986.
 Инв. бр. MJ 2-30-116

Ратимир Стојадиновић*Глава девојке, 1942.*

хлеб, 5 x 2,5 cm
 Поклон Силве Стојадиновић, 7. 5. 1979.
 Инв. бр. MJ 2-30-125 (к.1-2)

Васко Ташковски*Човек човеку, 1981.*

уље на платну, 150 x 200 cm
 Потписано и датирано доле десно: В.
 Ташковски 81
 Откуп од аутора са изложбе НОБ у делима
 ликовних уметника Југославије, 1981.
 Инв. бр. MJ 2-30-185

Урош Тодоровић*(учитељ, ратни заробљеник)*

*Поглед кроз прозор баране бр. 5
 заробљеничког логора у Аверси, Италија,
 15.IX.1941.*

оловка на папиру, 31,7 x 23,5 cm
 Потписано доле десно: У. Тодоровић
 Датирано доле лево: 15.IX.1941. Аверса
 На полећини посвета: Своме пријатељу,
 професору, Г-ну Кнежевићу Миливоју
 / Урош / 12-VII-1943 / Аверса / Италија
 и печат црвене боје: Берг. D 7
 Откуп од Миливоја Кнежевића, професора
 из Крагујевца, 11. 1. 1965.
 Инв. бр. MJ 2-30-42

Крсто Хегедушић*Затвор у Петрињској улици, 1941.*

оловка на блок папиру, 31,8 x 24 cm
 Потписано и датирано доле лево:
 К Нег 9.VIII.1941.
 Запис уз доњу ивицу: Čemu to glupo crtanje,
 petat negava kao god. 1932.
 На више места на цртежу, текст писан

оловком: Izlaz u smrt ili život iz čelije br. 16;
 Mikrofon se ne čuje; Beton, W.C...
 Откуп од Крста Хегедушића, 14. 6. 1962.
 Инв. бр. MJ 2-30-43

Крсто Хегедушић*Транспорт логораша II, 1963.*

уље на платну, 163 x 130 cm
 Потписано и датирано доле лево: К. Нег.
 1963
 Откуп од аутора
 Инв. бр. MJ 2-30-12

Ђорђе Чутуковић*У склопишту*

креда на папиру, 19,5 x 37,5 cm
 Потписано доле десно: Ђ.Џ.З.
 Откуп од Марте Мартиновић, 15. 4. 1977.
 Инв. бр. MJ 2-30-149

Ђорђе Чутуковић*Љубавници*

туш и креда на папиру, 12,5 x 11,6 cm
 Потписано доле десно: Ђ.Џ.
 Откуп од Марте Мартиновић, 15. 4. 1977.
 Инв. бр. MJ 2-30-150

Ђорђе Чутуковић*Оплакивање*

туш и креда на папиру, 14,7 x 18 cm
 Потписано доле лево: Ђ.Џ.З.
 Запис на полећини: проф. Ђока Чутуковић,
 акд. сликар, Земун
 Откуп од Марте Мартиновић, 15. 4. 1977.
 Инв. бр. MJ 2-30-151

Ђорђе Чутуковић*Страдање*

креда на папиру, 21,2 x 17,8 cm
 Потписано доле средина: Ђ.Џ.З. и на
 полећини доле десно: Ђ.Џ.
 Запис на полећини: prof. Ђока Čutuković,
 akd. slikar, Zemun.
 Откуп од Марте Мартиновић, 15. 4. 1977.
 Инв. бр. MJ 2-30-152

Ђорђе Чутуковић*Оплакивање*

креда на папиру, 16 x 25,5 cm
 Потписано доле десно: Ђ.Џ.З.
 Откуп од Марте Мартиновић, 15. 4. 1977.
 Инв. бр. MJ 2-30-153

Ђорђе Чутуковић*Женски актови*

туш и креда на папиру, 17,4 x 14,3 cm
 Потписано доле десно: Ђ.Џ.

Запис на полећини: проф. Ђока Чутуковић,
 акад. сликар, Земун
 Откуп од Марте Мартиновић, 15. 4. 1977.
 Инв. бр. MJ 2-30-154

Ђорђе Чутуковић*Страдање*

туш и креда на папиру, 16,5 x 21,5 cm
 Потписано доле десно: Ђ.Џ.З.
 Запис на полећини: проф. Ђока Чутуковић,
 акад. сликар, Земун
 Откуп од Марте Мартиновић, 15. 4. 1977.
 Инв. бр. MJ 2-30-155

Ђорђе Чутуковић*Очајници*

туш и креда на папиру, 14,6 x 19,9 cm
 Потписано горе десно: Ђ.Џ.
 Запис на полећини: проф. Ђока Чутуковић,
 акад. сликар, Земун
 Откуп од Марте Мартиновић, 15. 4. 1977.
 Инв. бр. MJ 2-30-156

Ђорђе Чутуковић*Очајници*

туш и креда на папиру, 15 x 20,2 cm
 Потписано доле десно: Ђ.Џ.З.
 Запис на полећини: проф. Ђока Чутуковић,
 акд. сликар, Земун
 Откуп од Марте Мартиновић, 15. 4. 1977.
 Инв. бр. MJ 2-30-157

Ђорђе Чутуковић*Портрет непознатог*

туш и креда на папиру, 17,2 x 16,9 cm
 Потписано доле десно: Ђ.Џ.З.
 Запис на полећини: Сликао проф. Ђока
 Чутуковић, акад. сликар, Земун.
 Откуп од Марте Мартиновић, 15. 4. 1977.
 Инв. бр. MJ 2-30-158

Ђорђе Чутуковић*Очајник*

туш на папиру, 19,9 x 12,9 cm
 Потписано доле десно: Ђ.Џ.З.
 Откуп од Марте Мартиновић, 15. 4. 1977.
 Инв. бр. MJ 2-30-159

Непозната ауторка*(затвореница логора на Бањици)*

Портрет Добриле Благојевић, 1941.
 опека на картону, 16,4 x 11,9 cm
 Датирано доле десно: 28.јули / 944.г.
 Београд
 Поклон Добриле Благојевић, 23.5.1962.
 Инв. бр. MJ 2-30-61

Непознати аутор*Стигло је писмо*

оловка на папиру, 18,1 x 14,6 cm

Није потписано ни датирано

Запис на полећини:

Логор у Немачкој — / Стигло је писмо!..

Преузето од ЦК НОЈ, 23. 5. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-30-187

Непознати аутор*Заробљенички логор Aquapendente, 1943.*

оловка на папиру, 15,3 x 21,1 cm

Није потписано

Датирано доле десно: Aquapendente, 1943.

Откуп од Миливоја Кнежевића, 11. 1. 1965.

Инв. бр. МЈ 2-30-97

Непознати аутор (Алојз Радин?)*Заробљенички логор у Аверси, 1942.*

крејон на папиру, 8,2 x 17 cm

Није потписано

Датирано доле десно: 27-III-1942 / Aversa

Откуп од Миливоја Кнежевића, 11. 1. 1965.

Инв. бр. МЈ 2-30-98

Непознати аутор*Разговор по ручку (Димитрије Мита Бајлони са још два заробљеника током ручка), 1942.*

оловка на папиру, 20,5 x 27,5 cm

Није потписано

Датирано доле лево: 27.II.1942 год.

Нирнберг

Запис горе лево: Absender (pošiljalac):

ing. Dimitrije I. Bajloni ENGIOF (ENG 107?)

Var.81/V Oflag XIII B Nürnberg Langwasser;

горе средина: Разговор по ручку; горе

десно: An Frau Nataša D. Bajloni Kopitareva

grad 3/II Beograd, Serbien; доле десно:

За успомену Мити Паја

Откуп од Наталије Степанчић, 4. 12. 1964.

Инв. бр. МЈ 2-30-113

Непознати аутор*Глава, Офлаг XIII Нирнберг*

оловка на папиру, 15,1 x 11,7 cm

Није потписано

Запис на полећини: 1940-44 Nürnberg

Откуп од Наталије Степанчић, 4. 12. 1964.

Инв. бр. МЈ 2-30-114

Непознати аутор

Дрвена кутија коришћена за приручну апотеку
Дрво, метал, бацована и полирана,
7,8 x 23,3 x 15 cm
1941/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-73

Србијанка и Јованка Букумировић

Лутка, афрички ратник са стрелом
Текстил, вуна, чоја, ручна израда,
11 x 16 x 7 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-74

Србијанка и Јованка Букумировић

Лутка, дечак с псетанцетом
Тканина, вуна, свила, картон, ручна
израда, оловка у боји, 16 x 10 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-75

Србијанка и Јованка Букумировић

Лутка, *Баба Јага*, вештица
Текстил, чоја, коса, жица, канп, картон,
ручна израда, 8 x 8 x 10 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-76

Србијанка и Јованка Букумировић

Корпица за цвеће у облику срца
Сомот, вуна, конач, свила, картон, ручна
израда, 5,5 x 7,5 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-77

Рајко, презиме непознато

Табакера са урезаним текстом
„Успомена свом милом Љупчету, мама,
14-VII-44, Бањица“
Дрво, бајцовано, ручна израда,
7,8 x 10,3 x 2 cm
1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-78

Перса Радовановић

Марамица с везом
Платно, конач, вез ручне израде,
20 x 20,5 cm
1943. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-79

Перса Радовановић

Корпа с цвећем
Текстил, лика (рафија), свила, ручна
израда, 7,5 cm
1943. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-80

Перса Радовановић

Букет цвећа
Батист, конач, ручна израда, 7 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-81

Перса Радовановић

Дугмад за манжетне
Вуница, ручна израда, 3 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-82

Перса Радовановић

Корпица у облику срца с цвећем
Сомот, картон, вуница, ручна израда,
6, 5 x 8 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-83

Перса Радовановић

Граничник за књигу
Свила, вуница, конач, шивено, везено,
ручна израда,
странице троугла 4 cm и пантљика 28 cm
1943. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-84

Миле, презиме непознато

Табакера с гравираном зградом логора
Бањица
Лим, гравирано, ручна израда,
7,2 x 5,5 x 1 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-85

Гроздана Бизјак

Лутка, пајац
Тканина, платно, конач, шивено, ручна
израда, 46 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-86

Гроздана Бизјак

Лутка, девојка у свечаној хаљини
Тканина, платно, вуна, жица, конач, ручна
израда, 25 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-87

Гроздана Бизјак

Лутка, жена у народној ношњи
Платно, вуна, сомот, кожа, конач, ручна
израда, 21,5 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-88

Гроздана Бизјак

Кутијица троугластог облика с везом
Текстил, платно, катрон, конач, ручна
израда, 6 x 2 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-89

Гроздана Бизјак

Корпица с цвећем
Кудеља, вуна, ручна израда, 5 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-90

Гроздана Бизјак

Корице за албум
Картон, сомот, свила, врпца, ручна израда,
9,2 x 14,7 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-91

Гроздана Бизјак

Прстен за салвете
Картон, рипс, конач, ручна израда,
4 x 4,7 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-92

Гроздана Бизјак

Играчка — колица с пилићима
Платно, канап, вуна, картон, жица, ручна
израда, 9 x 11 x 5 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-93

Гроздана Бизјак

Гоблен, мотив — воће
Платно, конач, вез, ручна израда,
7,8 x 12,5 cm

1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-94

Гроздана Бизјак

Гоблен, мотив — женска фигура на обали
Платно, конач, вез, ручна израда, 7 x 8,5 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-95

Гроздана Бизјак

Граничник за књигу
Картон, платно, вуна, ручна израда,
3,3 x 3,3 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-96

Гроздана Бизјак

Лутка, девојка у белој хаљини
Трикотажа, жица, вуна, пластични канап,
ручна израда, 10 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-97

Гроздана Бизјак

Украсни подметач
Кудеља, кукичано (хеклано), ручна израда,
16 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-98

Гроздана Бизјак

Украсни подметач
Кудеља, кукичано (хеклано), ручна израда,
16 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-99

Гроздана Бизјак

Украсни подметач
Кудеља, кукичано (хеклано), ручна израда,
9,5 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-100

Гроздана Бизјак

Прстен за салвете
Картон, платно, конач, ручна израда, 3,3 cm
1943/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-101

Радмила Рајковић

Корице за албум и фотографија две жене,
девојчице и младића
Картон, вуна, ручна израда, 11,3 x 14 cm
1941/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-102

Радмила Рајковић

Новчаник с везом
Платно, конач, вез, ручна израда, 9 x 12,5 cm
1941/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-103

Тодорка Николић

Корице за албум и писмо
Картон, папир, вуна, ручна израда,
6,3 x 8,6 cm и 6,8 x 10,6 cm
1942/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-104

Тодорка Николић

Корице за албум
Картон, платно, свила, конач, вез, ручна
израда, 6,5 x 11 cm
1942/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-105

Тодорка Николић

Корице за албум
Картон, вуна, свила, ручна израда,
7,5 x 9 cm
1942/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-26-106

Тодорка Николић

Корице за албум
Картон, вунени букле, свила, ручна израда,
6,8 x 11,5 cm

1942/1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Историјског архива Београда,
 23. 5. 1962.
 Инв. бр. МЈ 2-26-107

Тодорка Николић

Новчаник са посветом „СЕЈИ“
 Вуна, платно, плетење, ручна израда,
 8 x 10 cm
 1942/1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Историјског архива Београда,
 23. 5. 1962.
 Инв. бр. МЈ 2-26-108

Тодорка Николић

Четвртаста кутијица пресвучена црвеним
 сомотом
 Картон, сомот, платно, конач, ручна израда,
 8 x 10,5 x 3 cm
 1942/1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Историјског архива Београда,
 23. 5. 1962.
 Инв. бр. МЈ 2-26-109

Тодорка Николић

Привезак, шеширић и папуче
 Рафија (лика), конач, ручна израда, папуче
 1,5 cm и шеширић 2,8 cm
 1942/1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Историјског архива Београда,
 23. 5. 1962.
 Инв. бр. МЈ 2-26-110

Тодорка Николић

Држач за цигарете и шибице
 Рафија (лика), картон, ручна израда,
 6,5 x 8 x 4,5 cm
 1942/1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Историјског архива Београда,
 23. 5. 1962.
 Инв. бр. МЈ 2-26-111

Тодорка Николић

Извезена сличица са сеоским мотивом
 Платно, вуница, картон, вез, ручна израда,
 8,5 x 13,5 cm
 1942/1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Историјског архива Београда,
 23. 5. 1962.
 Инв. бр. МЈ 2-26-112

Тодорка Николић

Урамљени гоблен, мотив – зграда
 логора Бањица
 Платно, дрво, конач, вез, ручна израда,
 10 x 13,5 cm
 1943/1944. године, Бањица, Београд

Преузето од Историјског архива Београда,
 23. 5. 1962.
 Инв. бр. МЈ 2-26-113

Војинка Опанчина

Марамица квадратног облика
 Свила, конач, качкано, обрубљено чипком,
 20 x 20 cm
 1943/1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Историјског архива Београда,
 23. 5. 1962.
 Инв. бр. МЈ 2-26-114

Непознати аутор

Логорашка наруквица Властимира
 Чакаревића
 Лим, метална жица, утискивање, 1,7 x 7 cm
 Маутхаузен
 Преузето од Историјског архива Београда,
 23. 5. 1962.
 Инв. бр. МЈ 2-26-115

Душан Вешовић

Прстен са урезаним текстом „N 2458 – 8. VIII
 – 6. X 1942. – Јасеновац“
 Месинг, 2 cm (спољашњи пречник)
 1942. године, Јасеновац
 Преузето од Института за историју
 радничког покрета 12. 7. 1961.
 Инв. бр. МЈ 2-26-161

Непознати аутор

Прстен са украсом у виду једрењака и
 натписом „NORGE“
 Метал, ливење и никловање, 2,2 cm
 (спољашњи пречник)
 1941/1945. године, Норвешка
 Преузето од Института за историју
 радничког покрета 12. 7. 1961.
 Инв. бр. МЈ 2-26-162

Владислав Чобановић

Табакера са урезаним контурама зграде
 затвора
 Лим, гравирано, ручна израда, 6,5 x 8,3 cm
 1943. године, Бањица, Београд
 Преузето од Института за историју
 радничког покрета 12. 7. 1961.
 Инв. бр. МЈ 2-26-163

Непознати аутор

Табакера с посветом другу Влајку К. од
 другова из собе 3
 Дрво, бајцовано, ручна израда, 7,8 x 12 cm
 1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Института за историју

радничког покрета 12. 7. 1961.
 Инв. бр. МЈ 2-26-164

Непознати аутор

Табакера с посветом другу Чолићу од
 другова из собе 3
 Дрво, бајцовано, ручна израда, 7,8 x 12 cm
 1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Института за историју
 радничког покрета 12. 7. 1961.
 Инв. бр. МЈ 2-26-165

Непознати аутор

Табакера с посветом другу Панцићу од
 другова из собе 3
 Дрво, бајцовано, ручна израда, 7,8 x 12 cm
 1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Института за историју
 радничког покрета 12. 7. 1961.
 Инв. бр. МЈ 2-26-166

Непознати аутор

Табакера с посветом другу Фајковићу од
 другова из собе 3
 Дрво, бајцовано, ручна израда, 7,8 x 12 cm
 1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Института за историју
 радничког покрета 12. 7. 1961.
 Инв. бр. МЈ 2-26-167

Непознат аутор

Табакера с посветом другу Штрбулцу од
 другова из собе 3
 Дрво, бајцовано, ручна израда, 7,8 x 12 cm
 1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Института за историју
 радничког покрета 12. 7. 1961.
 Инв. бр. МЈ 2-26-168

Непознати аутор

Табакера с посветом другу Ерцеговцу од
 другова из собе 3
 Дрво, бајцовано, ручна израда, 7,8 x 12 cm
 1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Института за историју
 радничког покрета 12. 7. 1961.
 Инв. бр. МЈ 2-26-169

Непознати аутор

Табакера с посветом другу Цвејановићу од
 другова из собе 3
 Дрво, бајцовано, ручна израда, 7,8 x 12 cm
 1944. године, Бањица, Београд
 Преузето од Института за историју
 радничког покрета 12. 7. 1961.
 Инв. бр. МЈ 2-26-170

Непознати аутор

Вез на комаду плаве свиле

Свила, конач, вез, ручна израда, 15,2 cm (дужина)

1942. године, Бањица, Београд

Преузето од Института за историју радничког покрета 12. 7. 1961.

Инв. бр. МЈ 2-26-172

Олга Јовановић

Марама са извезеним цртежом и именом Олге Јовановић

Платно, конач, вез, ручна израда, 41 x 42,5 cm

1942/1944. године, Бањица, Београд

Поклон Добриле Благојевић 23. 5. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-26-175

Олга Тимотијевић

Торбица са извезеним цртежом логорских барака

Платно, конач, вез, ручна израда, 14 x 19 cm

1943. године, Бар

Поклон Олге Тимотијевић 23. 5. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-26-176

Непознати аутор

Кутијица у облику једнаокраког троугла

Картон, свила, конач, ручна израда, 8,3 x 10,5 cm

1941/44. године, Бањица, Београд

Поклон Олге Тимотијевић 23. 5. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-26-177

Олга Пиргић

Прамен косе

1943. године, Бањица, Београд

Поклон Олге Тимотијевић 23. 5. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-26-178

Мирослава Јовановић

Лутка – морнар

Картон, текстил, конач, ручна израда, 14,5 cm (висина)

1944. године, Бањица, Београд

Преузето од Историјског архива Београда, 23. 5. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-26-221

Мирослава Јовановић

Лутке – костимирани пар (жена и мушкарац)

Картон, текстил, конач, тил, ручна израда, 7,9 x 17,9 x 9 cm

1944. године, Бањица, Београд

Преузето од Историјског архива Београда, 23. 5. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-26-222

Непознати аутор

Комад хлеба

1941/45. године, Јасеновац

Преузето од Института за историју радничког покрета 12. 7. 1961.

Инв. бр. МЈ 2-26-248

Непознати аутор

а) Жута значка и б) трака са натписом „JUDE“

Месинг, платно; ливено, бојено, шивено, писано мастилом, а) 3 cm; б) 39 cm (спољашњи пречник)

Преузето од Војног музеја ЈНА Београд 2. 3. 1963.

Инв. бр. МЈ 2-26-255

Јосип Паризек

Ознака у облику правоугаоне плочице

Дрво, канап, 6,9 x 3 cm

1943. године, Јасеновац

Поклон Јосипа Паризека 30. 4. 1963.

Инв. бр. МЈ 2-26-265

Непознати аутор

Албум омота за америчке цигарете

Папир, везење врпцом, 16,4 x 10,3 cm

1941/43. године, Логор у Аверси, Италија

Откуп од Миливоја Кнежевића 11. 1. 1965.

Инв. бр. МЈ 2-26-267

Непознати аутор

Плочица са утиснутим именом логора и логорашким бројем

Алуминијум, утиснуто, 7,3 cm x 5,3 cm

1942. године, Старо Сајмиште

Откуп од Димитрија Јамандијевића

9. 3. 1965.

Инв. бр. МЈ 2-26-269

Непознати аутор

Макета двоспратног кревета

Дрво, ручна израда

Откуп од Миливоја Кнежевића 11. 1. 1965.

Инв. бр. МЈ 2-26-270

Непознати аутор

Шољица од лимене конзерве

Лим, ручна израда, 45 cm (висина), 55 cm (спољашњи пречник)

Откуп од Миливоја Кнежевића 11. 1. 1965.

Инв. бр. МЈ 2-26-271

Бранислав Милић

Импровизовани упаљач

Дрво, метал, ручна израда, 6 x 3,4 x 2 cm 1941/44. године

Откуп од Миливоја Кнежевића 11. 1. 1965.

Инв. бр. МЈ 2-26-272

Логор Равензбрик

Логорашки број са утиснутим латиничким словима „Stalag III B“ и бројем „Nr: 58703“

Алуминијум, утискивање, 6 x 3 cm 1941/45. године, Фустенберг/Хавел, Немачка

Откуп од Миливоја Кнежевића 11. 1. 1965.

Инв. бр. МЈ 2-26-273

Непознати аутор

Уже исплетено од текстилних трака

Текстил, ручна израда, 200 cm

1941/44. године, Београд

Поклон Драгослава Стојановића Сипа 4. 3. 1965.

Инв. бр. МЈ 2-26-274

Непознати аутор

Логорашка униформа: а, б— две блузе, с) панталоне и д) капа

Текстил, шивено, ручна израда

а) 65,5 x 40,5 cm, б) 66,5 x 47 cm,

с) 98 x 37 cm, д) 75 x 20,5 cm

Маутхаузен

Откуп од Милоша Бајића 21. 4. 1965.

Инв. бр. МЈ 2-26-275

Југословенски заробљеници логора Оснабрик

Цилиндрична пећ

Метал, лим, жица, ексерс; ручни рад; мастило, туш, 30 cm (висина), 9,6 cm (спољашњи пречник)

1941. године, Офлаг VI С Оснабрик

Откуп од Димитрија Јамандијевића 11. 12. 1965.

Инв. бр. МЈ 2-26-278

Непознати аутор

а, б, с — Три цртежа са мотивима затвореника логора на Бањици

Папир, оловка, цртање, а) 23 x 16 cm

б) 24,5 x 24,7 cm с) 22,5 x 31,7 cm

1942. године, Бањица, Београд

Преузето од Института за историју радничког покрета 17. 10. 1964.

Инв. бр. МЈ 2-26-280

Непознати аутор

d, e — Два цртежа с мотивима затвореника логора на Бањици
Папир, оловка, цртање, d) 22,6 x 31,1 cm
e) 22,4 x 31,4 cm
1942. године, Бањица, Београд
Преузето од Института за историју радничког покрета 17. 10. 1964.
Инв. бр. MJ 2-26-280/2

Непознати аутор

f, g — Два цртежа с мотивима затвореника логора на Бањици
Папир, оловка, цртање
1942. године, Бањица, Београд
Преузето од Института за историју радничког покрета 17. 10. 1964.
Инв. бр. MJ 2-26-280/3

Непознати аутор

h, i — Два цртежа са мотивима затвореника логора на Бањици
Папир, оловка, цртање, h) 22,9 x 31,4 cm
i) 20,8 x 23,3 cm
1942. године, Бањица, Београд
Преузето од Института за историју радничког покрета 17. 10. 1964.
Инв. бр. MJ 2-26-280/4

Непознати аутор

j, k — Два цртежа с мотивима затвореника логора на Бањици
Папир, оловка, цртање, j) 21 x 22,2 cm
k) 32,1 x 28,6 cm
1942. године, Бањица, Београд
Преузето од Института за историју радничког покрета 17. 10. 1964.
Инв. бр. MJ 2-26-280/5

Нада Вуксан

Гоблен с приказом стражарске куле
Текстил, вез, ручна израда, 22 x 25 cm
1943. године, Бањица, Београд
Поклон Наде Вуксан 2. 12. 1970.
Инв. бр. MJ 2-26-285

Непознати аутор

Логорашка блуза из Аушвица
Кепер тканина, конач, шивено машином, 64 cm (дужина)
1944. године, Аушвиц
Откупљено од Сава Рашковића 4. 5. 1971.
Инв. бр. MJ 2-26-288

Непознати аутор

Сапун од костију погинулих логораша
Кости, хемикалије, кувано, урезивано, 6,5 cm (дужина)
Немачки концентрациони логори
Преузето од Савезног секретаријата за унутрашње послове 26. 5. 1971.
Инв. бр. MJ 2-26-289

Непознати аутор

Број 86 на картону
Картон, ручна израда, 4,4 cm (спољашњи пречник)
1941. године, логор Цапраг, Сисак
Поклон Милана Цетине 9. 9. 1971.
Инв. бр. MJ 2-26-294

Непознати аутор

Табакера с текстом „за успомену Стевану од Д. Петровића“
Алуминијум, ручна израда, 9,5 x 7 x 1,5 cm
1944. године, Бањица, Београд
Поклон Миле Гавриловић Ђоковић 22. 11. 1973.
Инв. бр. MJ 2-26-295

Непознати аутор

Корице за албум
Картон, текстил, конач, ручна израда, 18 x 10 x 1 cm
1941/1944. године, Бањица, Београд
Поклон Миле Гавриловић Ђоковић 22. 11. 1973.
Инв. бр. MJ 2-26-296

Непознати аутор

Нож
Челик, ручна израда, 13,3 cm
1941/45. године
Поклон Боре Павловића 16. 9. 1974.
Инв. бр. MJ 2-26-297

Непознати аутор

Логорашка униформа: а) блуза, б) панталоне и с) капа
Тканина, шивено, штампано, а) 40 x 63 cm; б) 36 x 93 cm; с) 23 cm (пречник)
Поклон Боре Павловића 16. 9. 1974.
Инв. бр. MJ 2-26-299

Непознати аутор

Вез с натписом „Аушвиц“
Памук, разнобојни конач, ручна израда, 8,5 x 5 cm
1941/45. године, Аушвиц

Преузето од Савеза удружења бораца Југославије 4. 5. 1977.
Инв. бр. MJ 2-26-303

Непознати аутор

Логорашки број на платну правоугаоног облика
Платно, штампано, 12,3 x 6 cm
1941/1945. године, Аушвиц
Преузето од Савеза удружења бораца Југославије 4. 5. 1977.
Инв. бр. MJ 2-26-304

Непознати аутор

Логорашки број утиснут у плехану плочицу
Метал, резање, утискивање, 4 x 6 cm
1941/45. године, Милберг, Немачка
Поклон Љубомира Ранчића 11. 7. 1978.
Инв. бр. MJ 2-26-312

Радојко Милосављевић

Дрвене терације направљене за тачну поделу хлеба заробљеницима
Дрво, ручна израда, 19,7 x 16,5 cm
1943/45. године, Ошац
Поклон Љубомира Ранчића 11. 8. 1978.
Инв. бр. MJ 2-26-313

Непознати аутор

Торбица од шаторског платна
Шаторско платно, шивено, ручна израда, 15 x 20 x 1 cm
Милберг, Немачка
Поклон Љубомира Ранчића 11. 8. 1978.
Инв. бр. MJ 2-26-314

Непознати аутор

Термос
Поклон Љубомира Ранчића 11. 8. 1978.
Инв. бр. MJ 2-26-315

Непознати аутор

а, б, с — Цигарет папир
Папир, штампано, а, б) 7 x 4,2 cm; с) 7 x 4,5 cm
1941/45. године, Пољска
Поклон Љубомира Ранчића 11. 8. 1978.
Инв. бр. MJ 2-26-316

Непознати аутор

Колевка за бебе
Дрво, боја, ручна израда, 81 x 38 x 38 cm
Добијено од Дринке Тодоровић 12. 2. 1981.
Инв. бр. MJ 2-26-323

Милка Елирмас

Вунена торбица са извезеним текстом

„Milka Elirmas, Uspomena El Shat 1945 g“

Платно, вуна, вез, ручна израда,

18,5 x 17 cm

1945. године, Ел Шат

Поклон Заге Јовановић Кукоч 18. 2. 1988.

Инв. бр. MJ 2-26-334

Управа логора Понца

Логорашка картица на име Радоја

Милошевића

Картон, мастило, куцано на машини,

9,7 x 6,3 cm

1942. године, Понца, Италија

Поклон Радоја Милошевића децембра 1987.

Инв. бр. MJ 2-26-336

Непознати аутор

Усташки нож из самостана у Широком

Бријегу, где су мучени и убијани партизани

и симпатизери НОП-а

Дрво, челик, ручна израда, 23 cm (дужина)

Поклон од Љуба Барбарића 13. 3. 1972.

Инв. бр. MJ 2-27-97

Гроздана Бизјак

Поруке на платну

Платно, графитна оловка, рукопис,
7 x 49 cm

Платно, мастиљава оловка, рукопис,
7 x 49 cm

Платно, мастиљава оловка, рукопис,
4,8 x 62 cm и 5 x 18 cm

Платно, рукопис, 6,8 x 70 cm

1941/1942. године, Бањица, Београд
Од Историјског архива Београда,
23. 5. 1962.

Инв. бр. MJ 2-28-226; MJ 2-28-227;

MJ 2-28-228; MJ 2-28-229

Непознати аутор

Поруке на комадима картона о изради
каросерије што су радили заточеници
Јасеновца

Картон, оловка, рукопис, 15,4 x 8,5;
22 x 9,5 cm

25. 8. 1943; 1. 10. 1943. Јасеновац
Откупљено од Синдикалне подружнице
„Ремонт“ 16. 10. 1961.

Инв. бр. 2-28-246

Армијски генерал

Наредба бр. 25 команданта групе
југословенских официра

Цртаћи папир, крејон, рукопис, 24,5 x 35 cm
16. 5. 1945. године, Лангвасер, Немачка
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ 23. 5. 1962.

Инв. бр. MJ 2-28-247

Новак Миодраговић

Писмо на формулару упућено Митру
Миодраговићу

Папир, штампање, рукопис, оловка и
мастило, 22,3 x 28,2 cm

1943. године, Маутхаузен

Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 12. 5. 1961.

Инв. бр. MJ 2-28-248

Богосав Савић

Писмо на формулару упућено Јелки Савић
у Трстеник

Папир, штампање, рукопис, оловка и
мастило, 27,6 x 24,1 cm

9. 5. 1943. године, Маутхаузен

Од Савезног јавног тужилаштва ФНРЈ,
12. 5. 1961.

Инв. бр. MJ 2-28-249

Војислав Џукић

Писмо на формулару упућено мајци (име
непознато) у Трстеник

Папир, штампање, рукопис, оловка и
мастило, 27,1 x 24,1 cm

21. 5. 1944. године, Маутхаузен

Од Савезног јавног тужилаштва ФНРЈ,
12. 5. 1961.

Инв. бр. MJ 2-28-250

Радован Јелић

Писмо на формулару упућено Обрену
Јелићу у Трстеник

Папир, штампање, рукопис, оловка и
мастило, 27,7 x 22,4 cm

18. 6. 1944. године, Маутхаузен

Од Савезног јавног тужилаштва ФНРЈ,
12. 5. 1961.

Инв. бр. MJ 2-28-251

Радисав Иричанин

Писмо на формулару упућено Борику
Иричанин у Трстеник

Папир, штампање, рукопис, оловка и
мастило, 27,3 x 24,3 cm

21. 7. 1944. године, Маутхаузен

Од Савезног јавног тужилаштва ФНРЈ,
12. 5. 1961.

Инв. бр. MJ 2-28-252

Миодраг Годић

Писмо на формулару упућено Војиславу
Годићу у село Камена

Папир, штампање, рукопис, оловка,
27,4 x 22,4 cm

Август 1944. године, Маутхаузен

Од Савезног јавног тужилаштва ФНРЈ,
12. 5. 1961.

Инв. бр. MJ 2-28-253

Немачка полиција

Изјава Амана Јозефа да није јеврејског
порекала

Папир, штампање, рукопис, 21 x 15 cm
Јануар 1945. године

Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ 23. 5. 1962.

Инв. бр. MJ 2-28-254

Регистар Маутхаузена

Препис умрлице Александра Топаловића

Папир, мастило, рукопис, куцано на
машини, 20,9 x 29,6 cm

1944. године, Маутхаузен и Трстеник

Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ 23. 5. 1962.

Инв. бр. MJ 2-28-255

Милан Радошевић

Дописнице на формулару упућене
Драгутину Радошевићу у Београд

Картон, мастиљава оловка, штампано,
рукопис, 15 x 10,4 cm; 15 x 9,7 cm;

14,8 x 9,8 cm; 14,8 x 9,8 cm; 19,7 x 15 cm

1941/45. године, Оснабрик

Откупљено од Димитрија Јанићијевића
29. 1. 1962.

Инв. бр. MJ 2-28-256; MJ 2-28-259;

MJ 2-28-260; MJ 2-28-261; MJ 2-28-264

Милан Радошевић

Писма на формулару упућена Драгутину
Радошевићу у Београд

Папир, мастило, штампано, рукопис,
25,5 x 15,2 cm; 34,6 x 14,9 cm

1941. године, Оснабрик; 2. 10. 1941. године,
Оснабрик

Откупљено од Димитрија Јанићијевића
29. 1. 1962.

Инв. бр. MJ 2-28-257; MJ 2-28-258

Ђорђе Лукић

Писмо на формулару упућено Петру Лукићу
у Велико Орашје

Папир, мастиљава оловка, штампање,
рукопис, 34 x 14,8 cm

Папир, оловка, штампање, рукопис,
34 x 14,9 cm

1943. године, Оснабрик; 1941. године, Варбург, Немачка
Откупљено од Димитрија Јанићијевића
29. 1. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-262; МЈ 2-28-269

Ђорђе Лукић

Дописница на формулару упућена Драгану Лукићу у Београд
Танки картон, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 19,6 x 14,9 cm
1943. године, Оснабрик
Откупљено од Димитрија Јанићијевића
29. 1. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-263

Драгутин Радошевић

Дописнице на формулару упућене Милану Радошевићу у логор Оснабрик
Картон, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 15 x 10,2 cm
1942. године, Београд
Откупљено од Димитрија Јанићијевића
29. 1. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-265; МЈ 2-28-266

Бранислав Тошић

Писмо на формулару упућено Милану Радошевићу у логор Оснабрик
Папир, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 28 x 15 cm
1942. године, Београд
Откупљено од Димитрија Јанићијевића
29. 1. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-267

Јелена Бајаловић

Дописница на формулару упућена Милану Радошевићу у логор Оснабрик
Танки картон, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 14,8 x 9,9 cm
1943. године, Београд
Откупљено од Димитрија Јанићијевића
29. 1. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-268

Ђорђе Вујић

Дописница на формулару упућена Петру Лукићу у Велико Орашје
Танки картон, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 14,9 x 9,7 cm
1942. године, Нирнберг
Откупљено од Димитрија Јанићијевића
29. 1. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-273

Ђорђе Вујић

Дописнице на формулару упућене Наталији Вујић у Београд
Танки картон, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 14,9 x 9,7 cm
1942. године, Нирнберг
Откупљено од Димитрија Јанићијевића
29. 1. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-270; МЈ 2-28-274

Ђорђе Вујић

Писма на формулару упућена Наталији Вујић у Београд
Папир, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 35 x 14,3 cm
Папир, штампање, рукопис, 29,5 x 14,2 cm
1942/45. године, Нирнберг
Откупљено од Димитрија Јанићијевића
29. 1. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-271; МЈ 2-28-272;
МЈ 2-28-275; МЈ 2-28-280

Ђорђе Вујић

Писмо на формулару упућено Наталији Вујић у Београд
Папир, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 28,6 x 14,7 cm
1944. године, Хамелбург, Немачка
Откупљено од Димитрија Јанићијевића
29. 1. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-276

Наталија Вујић

Дописница на формулару упућена Ђорђу Вујићу у логор Хамелбург
Танки картон, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 14,9 x 9,7 cm
1944. године, Београд
Откупљено од Димитрија Јанићијевића
29. 1. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-277

Ђорђе Вујић

Дописнице на формулару упућене Наталији Вујић у Београд
Танки картон, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 19,9 x 14,9 cm
1944. године, Офлаг XIII В, Нирнберг
Откупљено од Димитрија Јанићијевића
29. 1. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-278; МЈ 2-28-279

Југословенски официри

Циркуларно писмо о дешавањима у Југославији
Папир, мастило, рукопис, 20 x 16,7 cm

1943. године, Кортемафоре, Италија
Откупљено од Вукомана Џаковића
26. 2. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-283

Југословенски официри

Резолуција о догађајима у логору Сулмони
Папир, мастило, рукопис, 19,8 x 16,3 cm
Октобар 1942. године, Сулмона, Италија
Откупљено од Вукомана Џаковића
26. 2. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-284

Југословенски официри

Отворено писмо генералу Д. Живковићу да се повуче с места најстаријег официра логора
Папир, мастило, рукопис, 21 x 29,5 cm
Јун 1944. године, Оснабрик
Откупљено од Вукомана Џаковића
26. 2. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-285

Југословенски официри

Проглас о агитаторској делатности Д. Живковића
Папир, мастило, рукопис, 21 x 33,4 cm
15. јун 1944. године, Оснабрик
Откупљено од Вукомана Џаковића
26. 2. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-286

Културни одбор логора „С“ и логора „Д“

Проглас о иступању из „Заједнице“ јер се определила за политику М. Неђића
Папир, мастило, рукопис, 14,9 x 21 cm
17. 6. 1944. године, Оснабрик
Откупљено од Вукомана Џаковића
26. 2. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-287

Културни одбор

Проглас – позив члановима „Заједнице“ да се прикључе већини која подржава споразум између Круне и НОП-а
Папир, мастило, рукопис, 23,5 x 37 cm
30. септембар 1944. године, Оснабрик
Откупљено од Вукомана Џаковића
26. 2. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-288

Савез културних удружења

Проглас – позив свим југословенским заробљеницима да се прикључе изградњи земље и тако прихвате нову власт
Папир, мастило, рукопис, 15 x 20,4 cm

1944. године, Оснабрик
Откупљено од Вукомана Џаковића
26. 2. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-289

Димитрије Ромањек Перо

Дописнице на формулару упућене Терезији
Ромањек у Нуштар
Танки картон, оловка, штампано, рукопис,
14,5 x 8,5 cm
1942/1944. године, Јасеновац
Поклон Димитрија Ромањека Пера
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-291; МЈ 2-28-292;
МЈ 2-28-293; МЈ 2-28-294; МЈ 2-28-295;
МЈ 2-28-296

Драгутин Шај

Писма упућена Злати Шај у Загреб
Папир, оловка, рукопис, 16,3x20,2 cm;
тоалет-папир, оловка, рукопис, 8,4x13,6 cm
1941. године, затвор у Савској цести,
Загреб
Поклон Вуке Шај 20. 3. 1963.
Инв. бр. МЈ 2-28-297; МЈ 2-28-297/2

Драгутин Шај

Порука упућена Злати Шај у Загреб
Цигарет-папир, оловка, рукопис, 13,6x21 cm
1942. године, Стара Градишка
Поклон Вуке Шај 20. 3. 1963.
Инв. бр. МЈ 2-28-297/3

Леополд Казих

Дописница на формулару упућена Силву
Межнаришићу у логор Стара Градишка
Папир, мастило, оловка, штампање,
рукопис, 8,6 x 14,8 cm
1943. године, Јастребарско
Преузето од Борбе 11. 2. 1963.
Инв. бр. МЈ 2-28-305

Марцела Казих

Дописнице на формулару упућене Силву
Межнаришићу у логор Стара Градишка
Папир, мастило, оловка, штампање,
рукопис, 14,8 x 8,6 cm; 12,3 x 7 cm
1943/1944; 1944/1945. године, Загреб
Преузето од Борбе 11. 2. 1963.
Инв. бр. МЈ 2-28-305/2; МЈ 2-28-305/3;
МЈ 2-28-305/5; МЈ 2-28-305/6;
МЈ 2-28-305/7

Жарко Межнаришић

Дописнице на формулару упућена Силву
Межнаришићу у логор Стара Градишка

Папир, мастило, оловка, штампање,
рукопис, 14,8 x 8,6 cm
1944. године, Загреб
Преузето од Борбе 11. 2. 1963.
Инв. бр. МЈ 2-28-305/4

Венцел Новотни

Дописница на формулару упућена Силву
Межнаришићу у логор Стара Градишка
Папир, мастило, штампање, рукопис,
12,3 x 7 cm
1944. године, Тројеглава
Преузето од Борбе 11. 2. 1963.
Инв. бр. МЈ 2-28-305/8

Хрвоје Андрић

Дописница на формулару упућена Андрији
Гржинчићу у логор Стара Градишка
Папир, мастило, штампање, рукопис,
14,1 x 8,5 cm
1944. године, Загреб
Преузето од Борбе 11. 2. 1963.
Инв. бр. МЈ 2-28-306

Грга Андрић

Дописница на формулару упућена Андрији
Гржинчићу у логор Стара Градишка
Папир, мастило, штампање, рукопис,
14,1 x 8,5 cm
1944. године, Загреб
Преузето од Борбе 11. 2. 1963.
Инв. бр. МЈ 2-28-306/2

Јулијана Јурков

Дописнице на формулару упућене Матији
Мату Јуркову у логор Стара Градишка
Папир, мастило, штампање, рукопис,
14,1 x 8,6 cm; 12,2 x 6,9 cm
1944. године, Загреб
Преузето од Борбе 11. 2. 1963.
Инв. бр. МЈ 2-28-307; МЈ 2-28-307/2;
МЈ 2-28-307/3

Манда Шарић

Дописница на формулару упућена Милеви
Пејновићу у логор Јасеновац
Папир, мастило, штампање, рукопис,
14,2 x 9,8 cm
1944. године, Госпић
Преузето од Борбе 11. 2. 1963.
Инв. бр. МЈ 2-28-308

Манда Шарић

Дописнице на формулару упућена Марији
Шарић у логор Јасеновац
Папир, мастило, оловка, штампање,

рукопис, 13,8 x 8,8 cm
1944. године, Госпић
Преузето од Борбе 11. 2. 1963.
Инв. бр. МЈ 2-28-309

Мухарем Џабић

Дописница на формулару упућена Назиму
Џабићу у логор Јасеновац
Папир, мастило, штампање, рукопис,
14,1 x 9 cm
1945. године, Бања Лука
Преузето од Борбе 11. 2. 1963.
Инв. бр. МЈ 2-28-310

Родољуб Андрић

Писмо упућено Невенки Андрић
Папир, мастиљава оловка, рукопис,
14,9 x 16,7 cm
1941/1944. године, Бањица, Београд
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-312

Невенка Андрић

Порука упућена Родољубу Андрићу
Картон, мастиљава оловка, рукопис,
10,7 x 11 cm
1941/1944. године, Београд
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-313

Управа професорског друштва

Саопштење логорској јавности да
професор Милош Зечевић не подржава НОП
Папир, мастило, рукопис, 14,2 x 21,8 cm
Септембар 1944. године, Оснабрик
Откупљено од Вукомана Џаковића
26. 2. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-316

М. Недељковић и М. Алексић

Протестно писмо против оснивања
приватне кухиње у логору
Папир, мастило, рукопис, 16,5 x 20,1 cm
1943. године, Оснабрик
Откупљено од Вукомана Џаковића
26. 2. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-323

Културни одбор југословенских заробљеника

Саопштење поводом оснивања приватне
кухиње
Папир, мастило, рукопис, 15,2 x 25 cm
1944. године, Оснабрик

Откупљено од Вукомана Џаковића

26. 2. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-28-324

Ђорђе Лукић

Обавештење о потреби решавања кухиње и избора логорског повереника

Папир, мастило, рукопис, 16,4 x 20,1 cm
1944. године, Оснабрик

Откупљено од Вукомана Џаковића

26. 2. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-28-325

Културни одбор југословенских заробљеника

Саопштење о заостаравању односа у логору између присталица и противника формирања приватне кухиње

Папир, мастило, рукопис, 16 x 20 cm
1944. године, Оснабрик

Откупљено од Вукомана Џаковића

26. 2. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-28-326

Културни одбор југословенских заробљеника

Обавештење о штрајку 2300 затвореника који су били против приватне кухиње/менаже

Папир, оловка, рукопис, 8,7 x 15 cm
1944. године, Оснабрик

Откупљено од Вукомана Џаковића

26. 2. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-28-327

Културни одбор југословенских заробљеника

Саопштење о преговорима Културног одбора и Заједнице око приватне кухиње

Папир, мастиљава оловка, рукопис, 21,2 x 29,8 cm
1944. године, Оснабрик

Откупљено од Вукомана Џаковића

26. 2. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-28-328

Непознати аутор

Допис о разлозима штрајка 2300 официра

Папир, мастило, рукопис, 16 x 20,1 cm
1944. године, Оснабрик

Откупљено од Вукомана Џаковића

26. 2. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-28-329

Ђ. Лазаревић, В. Џаковић

Саопштење о неуспешним преговорима с Димитријем Живковићем око оснивања

„приватне менаже“ у логору

Папир, мастило, рукопис, 16,5 x 20,5 cm
1943. године, Оснабрик

Откупљено од Вукомана Џаковића

26. 2. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-28-330

Михаило Алексић и Михаило Недељковић

Саопштење о опозиву наредбе да се официрима одузимају 3,5 рајхсмарке за наводно побољшање исхране

Папир, мастило, рукопис, 16,4 x 9,8 cm
1943. године, Оснабрик

Откупљено од Вукомана Џаковића

26. 2. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-28-331

Радован Вукотић

Писмо којим је В. Џаковић обавештен да

Р. Вукотић не жели да остане у странци

Папир, мастиљава оловка, рукопис, 19,8 x 14,8 cm
1944. године, Оснабрик

Откупљено од Вукомана Џаковића

26. 2. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-28-332

Вида Јоцић

Споменар с порукама Види Јоцић од затвореница логора и неколико војника

Црвене армије који су ослободили логор

Папир, мастиљава оловка, оловка, рукопис, 3,7 x 7,6 cm
1944/1945. године, Равензбрик

Поклон Виде Јоцић

Инв. бр. МЈ 2-28-340

Нико Пејновић

Дописница на формулару упућена Јосипу Паризеку у Илик

Папир, мастило, рукопис, 13,8 x 9 cm
Фебруар 1944. године, Јасеновац

Поклон Јосипа Паризека 30. 4. 1963.

Инв. бр. МЈ 2-28-343

Марко Пауковић

Поруке насловљене на супругу и кћерку и упућене илегално

Папир, оловка, рукопис, 10,5 x 8,3 cm и 13 x 9,7 cm

Август 1942. године, Осјејек

Поклон Марка Пауковића 21. 5. 1964.

Инв. бр. МЈ 2-28-344

Марко Пауковић

Дописница на формулару упућена Томи

Барићу у Новску

Танки картон, мастило, штампање, рукопис, 8,4 x 15 cm

1942. године, Јасеновац

Поклон Марка Пауковића 21. 5. 1964.

Инв. бр. МЈ 2-28-345

Марко Пауковић

Дописнице на формулару упућене

Јелисавети Пауковић у Осјејек

Танки картон, мастило, штампање, рукопис, 8,8 x 14 cm; 9 x 13,8 cm

1944. године, Стара Градишка; Јасеновац

Поклон Марка Пауковића 21. 5. 1964.

Инв. бр. МЈ 2-28-345/2; МЈ 2-28-345/3

Непознати аутор

Здравствени картон Мандарић Душана

Папир, рукопис, штампање, 25 x 10,5 cm

Сталаг XVII а

Откупљено од Богдана Станојева

26. 6. 1964.

Инв. бр. МЈ 2-28-350

Живко Огњановић

Опрштајно писмо породици, пријатељима и Роси (вероватно девојци) упућено пре

стрељања

Папир, мастило, рукопис, 20,4 x 24,6 cm

1942. године, Крагујевац

Поклон Станимира Огњановића 30. 6. 1964.

Инв. бр. МЈ 2-28-351

Државна штампарија

Бонови за храну на име Миливоја

Кнежевића

Папир, рукопис, штампање, 26,8 x 19,1 cm

1941. године, Рим

Откупљено од Миливоја Кнежевића

11. 1. 1965.

Инв. бр. МЈ 2-28-409

Вељко Дрињаковић

Писмо на формулару упућено Бранку

Дрињаковићу у Београд

Папир, мастило, штампање, рукопис, 24,5 x 15 cm

1941 / 1945. године, Хамелбург, Немачка

Откупљено од Миливоја Кнежевића

11. 1. 1965.

Инв. бр. МЈ 2-28-410

Стојан Михајловић

Писмо на формулару (пошиљка за ратне

заробљенике)

Папир, мастило, штампање, рукопис,

25,5 x 15 cm

1941/1945. године, Стразбург
Откупљено од Миливоја Кнежевића
11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-28-411

Логорска управа

Налепница коришћена приликом
цензурисања приспелих пакета ратним
војним заробљеницима
Папир, штампање, 13,5 x 2 cm
1941/1943. године, Аверса, Италија
Откупљено од Миливоја Кнежевића
11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-28-412

Логорска управа

Обавештење на формулару о томе да је
писмо одузето јер је писано на забрањеном
коцкастом папиру
Папир, мастило, штампање, рукопис,
10 x 8,5 cm
1942/1943. године, Аверса, Италија
Откупљено од Миливоја Кнежевића
11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-28-413

Шеф концентрационог логора

Објава на формулару којом се потврђује
да је Симо Котур пуштен из логора
Папир, мастило, рукопис, 21 x 9,9 cm
Децембар 1943. године, Београд
Откупљено од Зоре Котур 9. 3. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-28-415

Хинко Шраибер

Допис о томе да Симу Котура не треба
узимати у службу јер је хапшен као
комуниста
Папир, куцано машином, 29,7 x 21 cm
Август 1944. године, Земун
Откупљено од Зоре Котур 9. 3. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-28-416

Непознати аутор

Списак ухапшених ученика и ученица
упућених у логор Стара Градишка
Папир, куцано машином, 21 x 29,7 cm
1944. године, Земун
Откупљено од Зоре Котур 9. 3. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-28-417

Госпава Кадовић

Дописнице на формулару упућене Павлу
Кадовићу у логор у Понци
Картон, мастило, оловка, штампање,
рукопис, 15 x 10,5 cm

1942. године, Подгорица
Откупљено од Павла Кадовића, 4. 12. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-28-420

Савезничке власти

Пропусница на формулару на име Миливоја
Кнежевића
Папир, куцано машином, 20,5 x 9,3 cm
14. 4. 1945. године, Батхорн
Откупљено од Миливоја Кнежевића
11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-28-421

Александар Кнежевић

Налепница за пакет с предметима
упућеним Миливоју Кнежевићу у логор
у Италији
Танки картон, мастило, рукопис, куцано
машином, 16 x 10,8 cm
1941/1945. године, Београд
Откупљено од Миливоја Кнежевића
11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-28-422

Дедо Косовац

Налепница за пакет упућен Живораду
Лазаревићу у логор у Италији
Папир, штампање, куцано машином,
8,8 x 11,7 cm
1941/1945. године, Лисабон
Откупљено од Миливоја Кнежевића
11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-28-422/2

Амерички Црвени крст

Налепнице за пакет (непознати прималац)
Папир, штампање, 14 x 8,3 cm и 8,3 x 9,8 cm
1941/1942. године, Вашингтон
Откупљено од Миливоја Кнежевића
11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-28-422/3

Paul Kowatsch

Дописница упућена Павлу Хајдићу
у Етлингген
Танки картон, мастило, штампање,
рукопис, 14,8 x 10,4 cm
1944. године, Етлингген, Немачка
Поклон Павла Хајдића 2. 10. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-28-423

Павле Кузма Хајдић

Писма Павла Кузме Хајдића упућена
породици
Папир, мастило, рукопис, 18,2 x 11 cm
и 18 x 22 cm

1943. године, Бадиа, Италија
Поклон Павла Хајдића 2. 10. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-28-424

Милан Недић

Превод документа с насловом
„Јеврејско-комунистичка пропаганда
у заробљеничком логору Оснабрик“
упућеног генералу Паулу Бадеру
Папир, куцано машином, 21 x 29,6 cm
Јун 1942. године, Београд
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-430

Управа града Београда

Објава за кредитирану возњу
притвореника пуштених из
концентрационог логора
Папир, графитна оловка, штампање,
рукопис, 18,6 x 14,1 cm
Октобар 1944. године, Београд
Преузето од Савеза бораца НОР-а
6. 10. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-28-433

Народна банка Краљевине Југославије

Писмо о примљеном пакету исписано на
новчаници
Папир, оловка, штампање, рукопис,
12,8 x 7,2 cm
1939. године, Београд
Откупљено од Миливоја Кнежевића
11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-28-434

Жидовска богоштовна обћина

Допис о намирницама за потребе
концентрационих логора у Лоборграду
и Бакову у Хрватској
Папир, штампање, куцано на машини,
20,8 x 29,8 cm
Јун 1942. године, Загреб
Преузето од Службе унутрашњих послова
31. 10. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-28-437

Драгољуб Поповић

Писмо на формулару упућено Види
Поповић у Београд
Папир, мастило, штампање, рукопис,
15 x 25,4 cm
19. 8. 1944. године, Оснабрик
Поклон Виде Поповић фебруара 1966.
Инв. бр. МЈ 2-28-453

Драгољуб Поповић

Писмо упућено Види Поповић у Београд
Папир, оловка, штампање, рукопис,
14,8 x 10,4 cm
1944. године, Оснабрик
Поклон Виде Поповић фебруара 1966.
Инв. бр. МЈ 2-28-455

Драгољуб Поповић

Писмо упућено Види Поповић у Београд
Папир, мастило, штампање, рукопис,
10,9 x 15 cm
4. 9. 1944. године, Оснабрик
Поклон Виде Поповић фебруара 1966.
Инв. бр. МЈ 2-28-456

Јожеф Јелен

Дозвола за привремени боравак и рад
Папир, мастило, штампање, рукопис,
11,8 x 8,8 cm
28. 09. 1942. године, Шарвар, Мађарска
Поклон Станиславе Јелен 22. 4. 1966.
Инв. бр. МЈ 2-28-460

Станка Јелен

Пријава за стални боравак
Папир, мастило, штампање, рукопис,
15,6 x 10,4 cm
Април 1944. године, Шарвар, Мађарска
Поклон Станиславе Јелен 22. 4. 1966.
Инв. бр. МЈ 2-28-461

Љубисав Ђорђевић

Писмо упућено Светомиру Ђорђевићу у село Јаковље и фотографија Љубисава Ђорђевића
Папир, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 13,7 x 8,6 cm
Фотографија, фото-папир, фото-израда и рукопис, 22,5 x 14 cm
15. 7. 1944. године, Маутхаузен
Поклон Лавице Базале 12. 8. 1971.
Инв. бр. МЈ 2-28-513

Јован Бодрожић

Дописнице упућене Милету Бодрожићу у Београд
Картон, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 9,8 x 14,8 cm
10. 6. 1942. године, Нирнберг
Откупљено од Милета Бодрожића
21. 9. 1971.
Инв. бр. МЈ 2-28-527

Јован Бодрожић

Писмо из логора упућено Милету Бодрожићу

Папир, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 10,7 x 14,8 cm
13. 7. 1942. године, Нирнберг
Откупљено од Милета Бодрожића
21. 9. 1971.
Инв. бр. МЈ 2-28-528

Живан Ердељан

Текст предавања за заточенике логора Ерланд у Норвешкој
Папир, мастиљава оловка, рукопис, 19,2 x 14,8 cm
1943. године, Ерландет, Норвешка
Откупљено од Живана Ердељана
1. 11. 1971.
Инв. бр. МЈ 2-28-538; МЈ 2-28-547; МЈ 2-28-548

Милка Мањак

Цртеж унутрашњости Аушвица с поруком упућеном заточеници логора Зори
Папир, оловка, рукопис, цртање, 9,7 x 6,6 cm
Београд
Преузето од Савеза удружења бораца Југославије 4. 5. 1977.
Инв. бр. МЈ 2-28-630

Јулија Мијатовић

Четири писма на формулару:
Пошиљалац, Mijatović Julija, прималац, Paula Mijatovitsch
Пошиљалац, Podviusche Mathias, прималац, Zahuberger Karl
Пошиљалац, Maiditsch Karolina, прималац, Maiditsch Johaun
Пошиљалац, Kovatsch Maria, прималац, Zupantshitsch Ursula
Папир, оловка, штампање, рукопис, 15,5 x 22,2 cm
1943/44. године, Аушвиц
Преузето од Савеза удружења бораца Југославије 4. 5. 1977.
Инв. бр. МЈ 2-28-631

а) Elena Prichodzenko б) непознати аутор

Писма логорашима:
а) Аници Зупанчич у логор Аушвиц и
б) Ličen Zmagi и Ivanu Francu у логор Дахау
а) Папир, штампање, рукопис, 13,1 x 20 cm
б) Папир, мастило, рукопис, 14,9 x 21 cm
а) 6. 12. 1944. године, Бухенвалд
б) 12. 8. 1944. године, Љубљана
Преузето од Савеза удружења бораца Југославије 4. 5. 1977.
Инв. бр. МЈ 2-28-632

Николија Ранчић

Дописница на формулару упућена Љубомиру Ранчићу у логору у Немачкој
Тањи картон, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 14,8 x 9,8 cm
1942. године, Београд
Поклон Љубомира Ранчића 23. 2. 1977.
Инв. бр. МЈ 2-28-634

Љубомир Ранчић

Дописница на формулару упућена Борисаву Ранчићу у Београд
Тањи картон, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 14,8 x 9,8 cm
1942. године, Ошац
Поклон Љубомира Ранчића 23. 2. 1977.
Инв. бр. МЈ 2-28-634/2

Душан Петровић

Дописница на формулару упућена Љубомиру Ранчићу у логор у Нирнбергу
Картон, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 14,8 x 9,8 cm
1942. године, Београд
Поклон Љубомира Ранчића 23. 2. 1977.
Инв. бр. МЈ 2-28-634/3

Љубомир/Николија Ранчић

Писма на формулару упућена Николији Ранчић у Београд
Папир, оловка, штампање, рукопис, 15 x 10,5 cm
1942. године, Ошац
Поклон Љубомира Ранчића 23. 2. 1977.
Инв. бр. МЈ 2-28-635

Љубомир/Николија Ранчић

Писмо упућено Љубомиру Ранчићу у логор у Ошацу и дописница на формулару упућена Александру Ранчићу у Београд
Папир, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 14,3 x 27,6 cm и 14,8 x 9,8 cm
1942. године, Ошац/Београд
Поклон Љубомира Ранчића 11. 8. 1978.
Инв. бр. МЈ 2-28-666

Борислав Миљковић

а, б) Писма упућена Светозару Миљковићу у Крагујевац
Папир, штампање, рукопис, 14,5 x 22,2 cm и 14,4 x 20,2 cm
27. 2. 1944. године (а); август 1944. године, Маутхаузен и Ебензе
Поклон Борислава Миљковића 17. 6. 1983.
Инв. бр. МЈ 2-28-771

Бошко Ловчанин

Дописнице из Јасеновца упућене Драгици Ловчанин и Сави Ловчанину у место Адашевици

Картон, плаво мастило и мастиљава оловка, штампање, рукопис, 14,5 x 8,6 cm; 14,6 x 9,2 cm; 9,8 x 9 cm

1942/44. године, Јасеновац

Поклон Саве Ловчанина 17. 6. 1983.

Инв. бр. MJ 2-28-772

а) Војни командант града Хамерштана;**б) Председник АФО**

а) Пропусница о сакупљању стоке и других производа за бивше ратне заробљенике
б) стална дозвола за излазак из логора по службеној дужности на име Ђурђа Бошковића

а) Папир, мастиљава оловка, рукопис, 15 x 21 cm

б) Папир, куцано машином, 14,5 x 20,5 cm
а) 12. 3. 1945. године; б) 9. 3. 1945. године, Хамерштајн

Поклон Ђурђа Бошковића 6. 6. 1983.

Инв. бр. MJ 2-28-776

Андреј Кезеле

Мапа територије око логора Хамерштајн
Паус-папир, штампа, цртање, мастиљава и црвена оловка, 28,5 x 27 cm

1944. године, Оснабрик

Поклон Ђурђа Бошковића 6. 6. 1983.

Инв. бр. MJ 2-28-777

Ђурђе Бошковић

Два чланка: а) о уласку Црвене армије у Источну Србију и б) о појави листа „Ново време“ у логору Оснабрик

Папир, мастило, рукопис, а) 15 x 21,2 cm
б) 21 x 34,1 cm

а) 1944. године, Оснабрик; б) 29. 11. 1945. године, Хамерштајн

Поклон Ђурђа Бошковића 6. 6. 1983.

Инв. бр. MJ 2-28-778

Ђурђе Бошковић

а) Позоришни комад *Понор* и б) предавање на радију о интелектуалном и уметничком раду у заробљеничким логорима

а) Картон, папир, мастило, рукопис, 17x20 cm

б) Папир, куцано на машини, 21 x 29,5 cm

а) Октобар 1944. године, Оснабрик

б) 1945. године, Београд

Поклон Ђурђа Бошковића 6. 6. 1983.

Инв. бр. MJ 2-28-779

Светозар Рибар

Представка упућена Културном одбору логора о инциденту у логору Еверзхајд

Папир, мастило, рукопис, 21 x 30 cm
12. 7. 1944. године, Еверзхајд, Оснабрик
Откупљено од Милинка Маројевића,

3. 10. 1983.

Инв. бр. MJ 2-28-780

Мих. Недељковић и Михаило С. Алексии
Обавештење о сарадњи генерала Димитрија Живковића са окупаторским властима

Папир, мастило, рукопис, 22,5 x 18 cm

26. 11. 1943. године

Откупљено од Милинка Маројевића,

3. 10. 1983.

Инв. бр. MJ 2-28-781

а) Технички одбор логора „Д“;**б) Финансијска секција блока „Д“**

а) Предлог Културном одбору логора о улагању у потпори фонд за ратне заробљенике и б) Предлог скала улагања према војном рангу Радном одбору логора

Папир, мастило, рукопис, 22,5 x 36 cm

14. 7. 1944. године, Оснабрик

Откупљено од Милинка Маројевића,

3. 10. 1983.

Инв. бр. MJ 2-28-782

Непознати аутор

Записници о резултатима избора за поверенике

Папир, мастило и мастиљава оловка, рукопис, 17,5 x 22 cm; 20 x 20 cm;

16,5 x 20 cm

11. 7. 1943. године, Оснабрик, Еверзхајд

Офлаг VI C

Откупљено од Милинка Маројевића,

3. 10. 1983.

Инв. бр. MJ 2-28-783; MJ 2-28-784

Непознати аутор

Записници о резултатима избора за поверенике барака

Папир, плаво мастило и мастиљава оловка, рукопис, 16,5 x 20 cm; 16 x 22 cm; 16,5 x 16,5 cm; папир, плаво и црно мастило, рукопис, 7 x 20 cm; 23 x 28,5 cm; 7 x 20 cm

11. 7. 1943. године, Оснабрик, Офлаг VI C

Откупљено од Милинка Маројевића,

3. 10. 1983.

Инв. бр. MJ 2-28-785; MJ 2-28-786

Заробљеници

Петиције заробљеника – захтеви заробљеника бивше југословенске војске

Папир, мастило и мастиљава оловка, рукопис, 22,5 x 36 cm

1943. године, Оснабрик, Офлаг VI C

Откупљено од Милинка Маројевића,

3. 10. 1983.

Инв. бр. MJ 2-28-794; MJ 2-28-795; 2-28-796;

MJ 2-28-797; MJ 2-28-798; MJ 2-28-799;

MJ 2-28-800; MJ 2-28-801

Живорад Ђокић

Писма из логора у Норвешкој упућена а) Радоју Живановићу у Ниш, б) Нади Ђокић у Ваљево и с) Лули Живановић у Ниш

а, с) Танки картон, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 14,5 x 95 cm и 14 x 9,5 cm

б) Папир, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 14,5 x 27 cm

1943/44. године, Ерландет

Поклон Живорада Ђокића

Инв. бр. MJ 2-28-822

Љубомир Ранчић, Дамјан Милић

а, с) Три дописнице ратних заробљеника упућене Љубомиру Ранчићу и б) Николији Ранчић

а, с) Танки картон, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 15 x 10 cm

б) Папир, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 15 x 10 cm

1941/43. године, Нириберг, Шабачка

Каменица

Поклон Љубомира Ранчића

Инв. бр. MJ 2-28-836

Драгомир Вуковић

Календар – дневник

Папир, платно, мастило, штампање,

рукопис, 65 x 10 cm

6. 4. 1941 – 12. 6. 1942. године, Оснабрик

Откуп од Драгомира Вуковића 14. 1. 1986.

Инв. бр. MJ 2-28-837

Петар Мирковић, Нада Мирковић

Преписке Петра и Наде Мирковић на формуларима за преписку логораша

Папир, мастило, мастиљава оловка, штампање, рукопис, 14 x 85 cm

1943/44. године, Стара Градишка

Поклон Недељке Крстић 23. 1. 1987.

Инв. бр. MJ 2-28-843

Рајко Омчикус

Четири писма из заробљеничког логора на штампаним обрасцима

Папир, мастило, оловка, штампање,

рукопис, 14,5 x 22 cm

1942/43. године, Кортемаџоре, Италија
Поклон Зденке Омчикус 1. 10. 1987.
Инв. бр. МЈ 2-28-844

Рајко Омчикус

Делови два писма из заробљеничког
логора Кортемаџоре
Папир, мастило, оловка, рукопис,
6,5 x 14,5 cm
1942. године, Кортемаџоре, Италија
Поклон Зденке Омчикус 1. 10. 1987.
Инв. бр. МЈ 2-28-845

Рајко Омчикус

Одбрана ратног заробљеника на
оптужницу војног тужиоца у Риму због
говора одржаног на сахрани убијеног
заробљеника Спасоја Михајловића
Папир, мастило, куцано на машини,
рукопис, 21 x 31,5 cm
1942/43. године, Кортемаџоре, Италија
Поклон Зденке Омчикус 1. 10. 1987.
Инв. бр. МЈ 2-28-846

Рајко Омчикус

Дописна карта Рајка Омчикуса из
заробљеничког логора Кортемаџоре
Картон, мастило, оловка, штампање,
рукопис, 10,5 x 15 cm
12. мај 1942. године, Кортемаџоре, Италија
Поклон Зденке Омчикус 1. 10. 1987.
Инв. бр. МЈ 2-28-847

Рајко Омчикус

Забелешке ратног заробљеника
Рајка Омчикуса о убиству двојице
југословенских официра у логору у
Сулмони у Италији
Папир, мастилава оловка, рукопис,
14,7 x 20,3 cm
Сулмона, Италија
Поклон Зденке Омчикус 1. 10. 1987.
Инв. бр. МЈ 2-28-848

Логораша

Споменар – записи и потписи
Платно, картон, папир, конач, оловка,
мастило, рукопис, 7,8 x 9 cm
20. 7 – 14. 8. 1943. године, Казнено-
поправни логор у Смедеревској Паланци
Поклон Дивне Мирковић Лебл 31. 8. 1987.
Инв. бр. МЈ 2-28-862

Документа стрељаних у Крагујевцу 21. октобра 1941. године

Војно-технички завод

Лична документа (легитимација) Живојина
Ђорђевића издата 21. јуна 1938.
Тањи картон, мастило, штампање, рукопис,
8 x 12 cm
21. 6. 1938. године, Крагујевац
Преузето од Института за историју
радничког покрета 17. 10. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-28-401

Југословенска државна железница

Легитимација за повлашћену возњу
Живорада Драгића издата 1. јула 1940.
Тањи картон, рукопис, штампање,
7,7 x 12 cm
1. 7. 1940. године, Београд
Преузето од Института за историју
радничког покрета 17. 10. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-28-401/2

Удружење занатлија

Пословне књижице на име:
Милан Антоновић, издата 13. јуна 1940.
Драгутин Матејић, издата 28. јануара 1939.
Живадин Милановић, издата 15. маја 1940.
Александар Миљковић, издата
20. октобра 1938.
Михаило Петровић, издата
17. фебруара 1939.
Драгиша Пистић, издата 17. маја 1941.
Илија Смиљанић, издата 2. марта 1939.
Миодраг Шкенић, издата
29. децембра 1939.
Папир, синтетички материјал (имитација
коже), рукопис, штампање, 10,8 x 15,8 cm
1938/1941. године, Београд
Преузето од Института за историју
радничког покрета 17. 10. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-28-401/3

Градска полиција

Личне карте које је издала градска
полиција у Крагујевцу на име:
Петар Бабић, рођен 1923. у Дренови
Синиша Коцановић, рођен 1923.
у Власотинцима
Илија Максимовић, рођен 1924.
у Крагујевцу
Љубиша Петровић, рођен 1919. у Гостиници
Михаило Петровић, рођен 1922.
у Мрчајевцима
Иван Радојковић, рођен 1921. у Битољу

Јован Шимпрага, рођен 1920. у
Радуљићима
Иван Срђупнић, рођен 1921. у Панчеву
(ова лична карта је издата у Горњем
Милановцу).
Картон, мастило, штампање, рукопис,
10,4 x 15,1 cm
1941. године, Крагујевац
Преузето од Института за историју
радничког покрета 17. 10. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-28-401/4

Среско начелство

Лична карта Предрага Лазаревића, рођеног
1923. године, коју је издало среско
начелство у Пожаревцу
Картон, мастило, штампање, рукопис,
9,3 x 14,3 cm
18. 3. 1941. године, Пожаревац
Преузето од Института за историју
радничког покрета 17. 10. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-28-401/5

Управа града Београда

Лична карта Дмитра Штулића, рођеног
1921. године, коју је издала Управа града
Београда
Папир, мастило, штампање, рукопис,
17,4 x 8,8 cm
Септембар 1941. године, Београд
Преузето од Института за историју
радничког покрета 17. 10. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-28-401/6

Немачка команда за Србију

Саопштење о селу Скела, које је због атентата на немачки војни аутомобил сравњено са земљом спаљивањем
Плакат

Папир, штампано, 48 x 62 cm

Август 1941, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-803

Немачка команда за Србију

Саопштење о селу Скела, које је због атентата на немачки војни аутомобил сравњено са земљом спаљивањем
Плакат

Папир, штампано, 62 x 94 cm

Август 1941, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-804

Главномандујући немачке војске

Објава немачке оружане силе становништву о гаранцији безбедности уколико буду лојални, у супротном ће увести одређене репресије
Плакат

Папир, штампано, 42 x 59 cm

1941

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-805

Иван М. Милићевић

Обавештење грађана Београда о уласку немачких ратних снага у град и упозорење о последицама потенцијалних инцидената
Летак

Папир, штампано, 23,5 x 31 cm

Април 1941, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-806

Аугуст Мајснер

Саопштење о стрељању двадесет особа, присталица Драгољуба Драже Михајловића, над којима је извршена одмазда за убиство
Плакат

Папир, штампано, 62 x 96 cm

Новембар 1942, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-807

Паул Бадер

Саопштење о стрељању десет особа, комуниста и присталица Драгољуба Драже Михајловића, над којима је извршена одмазда за једног несталог немачког војника
Плакат

Папир, штампано, 60 x 72 cm

Децембар 1942, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-808

Паул Бадер

Саопштење о стрељању десет особа ради одмазде због несталог војника у Купцима код Бруса
Плакат

Папир, штампано, 58 x 82 cm

Децембар 1942, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-809

Паул Бадер

Опомена с циљем да се становништво застраши и упозори да ће у случају помагања побуњеницима и учествовања у саботажама бити кажњени смрћу
Плакат

Папир, штампано, 62 x 95 cm

Децембар 1942, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-810

Немачка окупациона власт

Позив становништву на лојалност, с циљем застрашивања у случају одређених преступа
Плакат

Папир, штампано, 48 x 64 cm

1941, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-815

Команда немачких трупа у Београду

Оглас у којем немачка оружана сила гарантује становницима безбедност уколико буду лојални, у супротном ће увести одређене репресије
Плакат

Папир, штампано, 46 x 62 cm

Април 1941, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-816

Милан Недић

Наредба с циљем да се становништво застраши и обавести о оружаним одредима под Недићевом командом, те да ће се одржавати мир и ред по сваку цену
Летак

Папир, штампано, 23,5 x 31 cm

Јануар 1942, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-817

Будимир Цвијановић

Апел земљорадницима да бесплатно уступе 1% произведене пшенице за прехрануridoшлих избеглица, Срба, из НДХ
Плакат

Папир, штампано, 47 x 64 cm

Јун 1941, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-819

Немачка команда

Позив становништву Србије да се пријаве за рад у Немачкој
Плакат

Папир, штампано, 60 x 84 cm

1941/44, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-827

Немачка команда

Позив становништву Србије да се пријаве за рад у Немачкој
Плакат

Папир, штампано, 62 x 94 cm

Децембар 1941, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-828

Немачка команда за Србију

Саопштење о стрељању деветоро људи у

знак одмазде за рањавање једног Немца

Плакат

Папир, штампано, 60 x 82 cm

Децембар 1942, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-829

Немачка команда за Србију

Саопштење о стрељању десеторо људи

у знак одмазде за четири убијена и два

рањена немачка припадника организације

ТОТ у срезу Жагуница

Плакат

Папир, штампано, 59 x 84 cm

Децембар 1942, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-831

Паул Бадер

Саопштење о стрељању четворо људи у

знак одмазде за једног убијеног немачког

наредника у срезу Петровац

Плакат

Папир, штампано, 56 x 84 cm

Децембар 1942, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-832

Аугуст Мајснер

Саопштење о стрељању 575 особа као

одмазда за осам убијених и седам

рањених Немца

Плакат

Папир, штампано, 59 x 81 cm

Јун 1943, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-834

Милан Ђ. Недић

Апел Милана Недића у виду позива

становништву да помогне избеглицама,

Србима, који су протерани или су побегли

из НДХ

Плакат

Папир, штампано, 58 x 84 cm

Август 1942, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-838

Паул Бадер

Саопштење с циљем да се застраши

становништво, због хапшења више особа

у Београду „које су блиске подстрекачима

и организаторима једног припреманог

побуњеничког покрета“

Плакат

Папир, штампано, 62 x 95 cm

Август 1942, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-840

Паул Бадер

Проглас у виду опомене становништву да

ће помагачи побуњеника, под вођством

Драгољуба Драже Михаиловића, бити

кажњени по одредбама ратних закона

Плакат

Папир, штампано, 85 x 56 cm

Јануар 1943, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-843

Драгомир Драги Јовановић

Позив/наредба војним обвезницима који су

пре или за време рата примили војни позив

или вршили дужност у својству војника

да се јаве председнику општине места

у којем станују јер се сматрају ратним

заробљеницима

Плакат

Папир, штампано, 47 x 63 cm

Мај 1941, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-846

Немачка команда — фелдкомандант

Саопштење о стрељању десеторо људи

у знак одмазде за два убијена и једног

рањеног немачког војника у заседи

Плакат

Папир, штампано, 84 x 63 cm

Мај 1943, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-848

Немачка команда Београда

Наредба у којој је наведено када

полицијски час почиње радним данима

и викендом и у које време се затварају

локали

Плакат

Папир, штампано, 46 x 31 cm

Јул 1941, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-849

Општинско Одељење рада

Саопштење грађанима којим данима могу

да преузму образац за пријављивање

на рад и датуми када могу да предају

попуњени образац

Плакат

Папир, штампано, 42 x 59 cm

Фебруар 1944, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-856

Општина Београд

Објава о обавези пријављивања

становништва за обавезан рад, с

распоредом датума јављања

Плакат

Папир, штампано, 43 x 60 cm

Март 1944, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-857

Немачка команда

Ред и рад

Плакат

Папир, штампано, 60 x 92 cm

Јун 1941, Београд

Преузето од Архива ЦК СКЈ, јул 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-881

Мило Милуновић

Комеморативна изложба

уметника-сликара погинулих у

Народноослободилачкој борби

Илустровани плакат

Папир, офсет штампа, колор, 60 x 82 cm

Март 1945, Београд

Откуп од Душана Шевића из Београда,

10. 8. 1961.

Инв. бр. МЈ 2-29-912

Фелдкомандант Чачка

Саопштење фелдкоманданта Чачка о

стрељању

Плакат

Папир, штампано, 29 x 41,5 cm

Септембар 1943, Чачак

Преузето од Савезног јавног тужилаштва

ФНРЈ, 23. 5. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-29-1207

Штампарија „Шумадија“, Крагујевац;

Страхиња Јањић

Позив грађанима Крагујевца

Плакат

Папир, штампано, 47 x 42 cm

Новембар 1941, Крагујевац

Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-29-1208

Више редарствено повјереништво
Обавештење да је у августу 1942. године
у Руми заседао преки суд који је изрекао
смртну казну четрдесеторици партизана и
присталица НОВ
Летак/оглас
Папир, штампано, 15,8 x 23,5 cm
Август 1942, Вуковар
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-29-1209

Више редарствено повјереништво
Обавештење да је у августу 1942. године
у Руми заседао преки суд који је изрекао
смртну казну двадесетшесторици
комуниста/партизана и присталица НОВ-а
Летак/оглас
Папир, штампано, 15,6 x 31,5 cm
Август 1942, Вуковар
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-29-1210

Фелдкомандант
Саопштење о стрељању десет комуниста
за одмазду извршену због рушења пруге
Сталаћ—Ниш код Ђуниса
Плакат
Папир, штампано, 42 x 59 cm
Фебруар 1943, Врњачка Бања
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-29-1212

Полицијска префектура за Банат
Саопштење о стрељању комуниста/
партизана и њихових помагача као
одмазда због убиства Антона Шмита,
припадника немачке омладине у Белој
Цркви
Плакат
Папир, штампано, 41,5 x 59 cm
Фебруар 1943, Велики Бечкерек (Зрењанин)
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-29-1213

Полицијска префектура за Банат
Саопштење о стрељању комуниста/
партизана и њихових помагача као
одмазда због убиства Michael-a Ceschan-a,

полицијског стражара у Самошу
Плакат
Папир, штампано, 43,5 x 83,5 cm
Фебруар 1943, Велики Бечкерек (Зрењанин)
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-29-1214

Вилхелм Кајпер
Проглас о овлашћењу капетана Билића за
организовање црногорске жандармерије у
циљу успостављања поновног реда и мира
у земљи
Плакат
Папир, штампано, 31,5 x 23,8 cm
Октобар 1943, Цетиње
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-29-1215

Фишер
Објава о стрељању десет комуниста и
присталица Драгољуба Драже Михајловића
као одмазда због оштећења пруге Сталаћ—
Ниш код Ђуниса
Плакат
Папир, штампано, 47,5 x 31,5 cm
Јануар 1943, Врњачка Бања
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-29-1216

Надлештво подбана за Банат
Саопштење о стрељањима извршеним
у Великом Бечкерек, Великој Кикинди,
Драгутинову, Банатском Аранђелову и
Мокрину као одмазда због убиства три
полицајца из Велике Кикинде
Плакат
Папир, штампано, 47 x 95 cm
Јануар 1942, Велики Бечкерек (Зрењанин)
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-29-1217

Немачка команда
Објава о стрељању 50 комунистичких
талаца као одмазда за страдале приликом
напада на немачки војни воз на прузи
Београд—Софија код Витковца
Плакат/објава
Папир, штампано, 48,5 x 34,8 cm
Јул 1944, Ниш
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-29-1287

Божидар Петковић
Зидни календар књижаре „Милан Андрић
и друг“ из Ниша 1943. године
Папир, штампано, 28,5 x 46 cm
1943, Ниш
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-29-1288

Фелдкомандант Хуг
Објава о одмазди присталица Драгољуба
Драже Михајловића и разлогу њеног
извршења
Плакат
Папир, штампано, куцано на машини,
писано руком, 20,9 x 29,8 cm
Август 1943. и јануар 1945, Ваљево
Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 23. 5. 1962.
Инв. бр. МЈ 2-29-1291

Аугуст Мајснер
Саопштење о стрељању 13 лица,
припадника четничког покрета, које је
Преки суд осудио због неовлашћеног
ношења оружја
Плакат
Папир, штампано, 94,7 x 63 cm
Новембар 1942, Београд
Поклон од Рајка Мамузића из Новог Сада,
3. 11. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-29-1882

Општина града Београда
Објава у којој се грађани Београда рођени
у периоду 1908—1921. године позивају на
обавезан лекарско-комисијски преглед, а
који су на претходном прегледу оглашени
као привремено неспособни
Плакат
Папир, штампано, 42,2 x 59,3 cm
Август 1943, Београд
Поклон од Рајка Мамузића из Новог Сада,
3. 11. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-29-1883

Општина града Београда
Објава у којој се грађани Београда рођени
у периоду 1912—1916. године позивају на
регрутацију за радну обавезу у трајању од
четри месеца
Плакат
Папир, штампано, 59,3 x 84 cm
Март 1943, Београд
Поклон од Рајка Мамузића из Новог Сада,
3. 11. 1964.
Инв. бр. МЈ 2-29-1884

Ратни заробљеници из Југославије

Лист Добровољни заробљеник
Папир, куцано на машини, 21 x 29,9 cm
2. јун 1941, Аверса
Откуп од Миливоја Кнежевића из
Крагујевца, 11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-29-1919

Ратни заробљеници из Југославије

Лист Добровољни заробљеник
Папир, куцано на машини, 21 x 29,9 cm
Аверса
Откуп од Миливоја Кнежевића из
Крагујевца, 11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-29-1920

Непознати аутор

Упитник
Папир, штампано, 22,2 x 32,1 cm
1941, Италија, Рим—?
Откуп од Миливоја Кнежевића из
Крагујевца, 11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-29-1921

Команда заробљеничког логора

Формулар
Папир, куцано на машини, 21,6 x 15,8 cm
1941, Аверса
Откуп од Миливоја Кнежевића из
Крагујевца, 11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-29-1922

Непознати аутори

Дописнице ратних заробљеника
Тањи картон, штампано, 14,6 x 10,7 cm
1941, Италија
Откуп од Миливоја Кнежевића из
Крагујевца, 11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-29-1923

Ватикан

Разгледнице — фотографија папе Пија XII
Танки картон или фото-папир, штампано,
5,7 x 9,8 cm, 10,4 x 15 cm, 6,5 x 6,8 cm
1941/43, Рим
Откуп од Миливоја Кнежевића из
Крагујевца, 11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-29-1924

Ватикан

Разгледнице — фотографија Богородице
Папир, штампано, 10,9 x 6,8 cm, 9 x 14,3 cm
1941/43, Рим
Откуп од Миливоја Кнежевића из
Крагујевца, 11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-29-1924/2

Ватикан

Разгледнице — репродукција иконе Св.
Петра и Павла из ватиканске базилике
Папир, штампано, 9,5 x 14,8 cm, 11 x 6,5 cm
1941/43, Рим
Откуп од Миливоја Кнежевића из
Крагујевца, 11. 1. 1965.
Инв. бр. МЈ 2-29-1924/3

**Пропагандни одсек
Народноослободилачког већа
Југославије**

Искази заточеника побеглих из логора
Јасеновац
Брошура
Папир, штампано, 11,2 x 15,1 cm
1942.
Откуп од Радета Грбића из Загреба,
29. 12. 1970.
Инв. бр. МЈ 2-29-2169

Велика жупа Вука

Оглас о лицима осуђеним на смртну казну
због ступања у сеоске партизане
Плакати
Папир, штампано, 60 x 47 cm, 67 x 47 cm
Август 1942, Вуковар
Откуп од Филипа Бабића Пиље из Београда,
28. 12. 1971.
Инв. бр. МЈ 2-29-2216

Непознати аутор

Песме
Пелир папир, куцано на машини,
29,7 x 20,9 cm
1944/45.
Откуп од Живан Ердѣљана из Београда, 1.
11. 1971.
Инв. бр. МЈ 2-29-2223

Велика жупа Врхбосне

Оглас о лицима осуђеним на смртну казну
због напада на усташку патролу и намере
да минирају железнички тунел
Плакат
Папир, штампано, 49 x 84 cm
Септембар 1941, Сарајево
Поклон од Љубинке Марковић из Београда,
30. 12. 1974.
Инв. бр. МЈ 2-29-2267

Аугуст Мајснер

Саопштење о стрељању 150 комуниста
из Панчева и Београда као одмазда због
убиства среских полицијских чиновника
Ђорђа Космајца и Обрада Заладе, као
и члана немачке народносне групе
Алоис Карл

Плакат

Папир, штампано, 94,5 x 62,2 cm
Март 1942, Београд
Преузето од Архива СФРЈ, 5. 11. 1975.
Инв. бр. МЈ 2-29-2312

Непознати аутор

Истакнуто обавештење како су Винстон
Черчил и Енглеска окренули леба Србији
Плакат
Папир, штампано, 62,5 x 94,5 cm
Преузето од Архива СФРЈ, 5. 11. 1975.
Инв. бр. МЈ 2-29-2313

Паул Бадер

Саопштење у којем су по тачкама
наведене репресивне мере за оне који
нападају припаднике државне страже и
добровољачких одреда који су у немачкој
служби

Плакат

Папир, штампано, 95 x 62,5 cm
Новембар 1941, Београд
Преузето од Архива СФРЈ, 5. 11. 1975.
Инв. бр. МЈ 2-29-2314

Немачки заповедник Србије

Објава о расељавању становништва с
простора 3 km око пруге, у случају новог
напада на железничку пругу
Плакат
Папир, штампано, 84,2 x 62,5 cm
Преузето од Архива СФРЈ, 5. 11. 1975.
Инв. бр. МЈ 2-29-2315

Главномандујући немачке војске

Објава немачке оружане силе
становништву о гаранцији безбедности
уколико буду лојални, у супротном ће
увести одређене репресалије
Плакат
Папир, штампано, 83,4 x 59,6 cm
1941.
Преузето од Архива СФРЈ, 5. 11. 1975.
Инв. бр. МЈ 2-29-2317

Општина града Београда

Објава о позиву на регрутацију грађана
Београда рођених у периоду 1918—1920.
године, за радну обавезу у Бору
Плакат
Папир, штампано, 42 x 58,7 cm
Март 1943, Београд
Преузето од Архива СФРЈ, 5. 11. 1975.
Инв. бр. МЈ 2-29-2319

Немачки заповедник у Србији

Саопштење у виду упозорења становништву изнад чијих су места спуштани предмети из савезничких авиона да ће бити најстроже кажњени уколико дођу у везу с нелојалним делом становништва

Плакат

Папир, штампано, 93 x 62 cm

Септембар 1942, Београд

Преузето од Војноисторијског архива,
11. 4. 1974.

Инв. бр. МЈ 2-29-2320

Окружна повереништва за ратне злочине у Шапцу и Сремској Митровици

Окружна повереништва за утврђивање ратних злочина у Шапцу и Сремској Митровици ископаваће жртве које су побили немачки ратни злочинци

Плакат

Папир, штампано, 31,2 x 44 cm

Септембар 1945, Шабац

Преузето од Савезног јавног тужилаштва
ФНРЈ, 23. 5. 1962.

Инв. бр. МЈ 2-29-2729

Комесар Министарства финансија

Позив обвезницима који ће бити пописивани 23. и 24. јуна 1941.

Плакат

Папир, штампано, 31,7 x 47,5 cm

Јун 1941.

Преузето од Војноисторијског архива,
11. 4. 1974.

Инв. бр. МЈ 2-29-2322

Хелмут Ферстер

Упозорење становницима Србије да ће због непридржавања прописа бити кажњавани по „ратно-војном закону“ и обавештење становницима о преузимању војне управе од стране војног заповедника Хелмута Ферстера

Плакат

Папир, штампано, 47,5 x 31,5 cm

Април 1941, Београд

Преузето од Архива СФРЈ, 5. 11. 1975.

Инв. бр. МЈ 2-29-2323

Драгољуб Љ. Јовановић

Обзнана о изрицању смртне казне, с циљем да се застраше и упозоре грађани Београда да ће сви помагачи партизана бити предати Преком суду

Плакат

Папир, штампано, 47 x 62,6 cm

Децембар 1941, Београд

Преузето од Архива СФРЈ, 5. 11. 1975.

Инв. бр. МЈ 2-29-2324

Непознати аутор

Упозорење свима који би евентуално помагали комунистима и партизанима да се током зиме крију по селима

Плакат

Папир, штампано, 83 x 57,7 cm

Преузето од Архива СФРЈ, 5. 11. 1975.

Инв. бр. МЈ 2-29-2325

ВЕСНА МИРКОВИЋ БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА О ЛОГОРИМА И ЗЛОЧИНИМА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ У БИБЛИОТЕЦИ МУЗЕЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ

О БИБЛИОГРАФИЈИ

Ова библиографија даје преглед публикација из фонда Библиотеке Музеја Југославије које се баве логорима и злочинима у Другом светском рату. Библиографија обухвата период од почетка рата у Југославији и појављивања првих публикација посвећених логорима и ратним злочинима (1942), па све до 2021. године.

Приликом израде библиографије тежња аутора је била да обухвати све монографске публикације – историографске изворе, мемоарску литературу, књижевна дела, изложбене каталоге, посебна издања, као и серијске публикације и некњижну грађу у фонду Библиотеке Музеја Југославије која се односи на логоре и злочине у Другом светском рату.

Библиографија представља тип селективне библиографије јер садржи само библиографске јединице које се односе на фонд Библиотеке Музеја Југославије. Већи део библиографских јединица је прегледан *de visu*, док је за поједине коришћен библиографски запис доступан у узајамној бази података COBISS.NET, односно COBIB. SR и мрежном каталогу Књижнице града Загреба.

Библиографија је подељена на 3 целине: монографске публикације, серијске публикације и некњижна грађа. Приликом израде библиографије коришћен је Међународни стандардни библиографски опис (ISBD), и то:

ISBD(M) – Међународни стандардни библиографски опис монографских публикација, ISBD(S) – Међународни стандардни библиографски опис серијских публикација и ISBD(NBM) – Међународни стандардни библиографски опис некњижне грађе. Анотације су наведене само уз библиографске јединице које описују серијске публикације с обзиром на то да ова врста грађе обухвата велики број годишта и бројева.

Ради пружања што информативнијег садржаја, у раду су коришћене библиографије:

1. Јован Мирковић, *Објављени извори и литература о јасеновачким логорима*, Београд, 2000;
2. Душан Никодијевић, *Библиографија радова о концентрационом логору Земун (1941–1944)*, Београд, 2020;
3. Драган Милошевић, *Библиографија радова о страдању Рома у Другом светском рату на територији претходне Југославије*, Београд, 2020;
4. издања Института за савремену историју о логорима у оквиру едиције Библиотека Страдања и отпори.

Библиографске јединице су поређане хронолошки, а у оквиру сваке године примењен је алфавитни редослед јединица према презимену аутора. У складу с писмом одређеним за каталог у Библиотеци Музеја, одредница је латиничка.

Библиографија је намењена првенствено истраживачима који изучавају логоре и злочине током Другог светског рата и који желе да сазнају нешто више о овом тешком раздобљу наше историје.

VESNA MIRKOVIĆ BIBLIOGRAPHY OF PAPERS ON PRISONER-OF-WAR AND CONCENTRATION CAMPS AND CRIMES IN THE SECOND WORLD WAR IN THE LIBRARY OF THE MUSEUM OF YUGOSLAVIA

169

ABOUT THE BIBLIOGRAPHY

This bibliography provides an overview of publications from the holdings of the Library of the Museum of Yugoslavia dealing with prisoner-of-war and concentration camps and crimes in the Second World War. The bibliography covers the period from the beginning of the war in Yugoslavia and the appearance of the first publications on the camps and war crimes (1942) until 2021.

When creating the bibliography, the author's objective was to include all monographic publications: historiographical sources, memoir literature, literary works, exhibition catalogues, and special editions, as well as serials and non-book materials, in the holdings of the Library of the Museum of Yugoslavia that refer to the prisoner-of-war and concentration camps and Second World War crimes.

The bibliography is a type of selective bibliography, because it contains only bibliographic units related to the holdings of the Library of the Museum of Yugoslavia. Most of the bibliographic units were reviewed *de visu*, while the bibliographic records available in the mutual database COBISS.NET, i.e. COBIB. SR and the online catalogue of the Zagreb City Library, were used for certain units. The bibliography is divided into three units: monographic publications, serials and non-book materials. When creating the bibliography, the International Standard Bibliographic Description (ISBD) was applied, namely: the International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications - ISBD(M), the International Standard Bibliographic

Description for Serials - ISBD(S) and the International Standard Bibliographic Description for Non-Book Materials - ISBD(NBM).

Annotations are listed only with bibliographic units that describe serials, given that this type of material includes a large number of years and issues.

In order to provide as informative a content as possible, the following bibliographies were used in the work:

1. Jovan Mirković, *Published Sources and Literature on Jasenovac Camps*, Belgrade, 2005;
2. Dušan Nikodijević, *Bibliography of Papers on the Zemun Concentration Camp (1941-1944)*, Belgrade, 2020;
3. Dragan Milošević, *Bibliography of Papers on the Suffering of Roma in the Second World War on the Territory of the Former Yugoslavia*, Belgrade, 2020;
4. In the publications of the Institute for Contemporary History about the camps within the *Sufferings and Resistances* edition.

The bibliographic units are arranged chronologically, and the alphabetical order of the units according to the author's last name is applied within each year. In accordance with the alphabet specified for the catalogue in the Museum Library, the designation is Latin.

The bibliography is intended primarily for researchers who study prisoner-of-war and concentration camps and crimes during the Second World War and who want to learn more about this difficult period of our history.

МОНОГРАФСKE ПУБЛИКАЦИЈЕ / MONOGRAPHIC PUBLICATIONS

1942

1

SKRAČIĆ, Jerko

Pod drugim ključem : sjećanja na život ustaških zatočenika u Lepoglavi 1940. i 1941. god. / Jerko Skračić. – Zagreb : pisac, 1942. – 78, [7] str. s tablama : ilustr. ; 21 cm

MRNNJ 186

2

TOMIĆ, Miroslav

Био сам заробљеник у OFLAG XIII B / [Мирослав Томић]. – Београд : Просветна заједница, [1942] (Београд : Просвета). – 20 стр. : илустр. ; 23 cm

Кор. ств. насл.: Био сам заробљеник у OFLAG XIII B : један генерал о заробљеништву. – Подаци о аутору преузети с краја текста. – Податак о години издавања преузет из Узајамног електронског каталога COBIB.SR.

MRNNJ 189

1944

3

ČOLAKOVIĆ, Rodoljub

Из партизанског дневника / Родољуб Чолаковић. – [Б. м.] : Ново покољење, 1944, ([б. м. : б. и.]). – 60 стр. ; 18 cm

Са посветом: „Другу Титу, Р. Чолаковић, 14. I 1945“.

BCJBT 11033

4

JUGOSLAVIJA. Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (Beograd)

Саопштења бр. 1–6 о злочинима италијанских и немачких окупатора / Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача. – Београд : Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, 1944 (Београд : Државна штампариа). – 120 стр. : илустр. ; 21 cm

Регистар.

MRNNJ 1025

5

KOMUNIKE poljsko-sovjetske izvanredne komisije za istraživanje zločina Nijemaca u logoru uništenja na Majdaneku u gradu Ljubljini. – Moskva : Literatura na inostranim jezicima, 1944. – 27 str. ; 16 cm
BCJBT 9953

6

KOVAČIĆ, Ivan Goran

Jama / Ivan Goran Kovačić ; litografije Edo Murtić, Zlatko Prica. – [Topusko] : Klub kulturnih radnika Hrvatske, 1944. – 26 str. : litografije ; 29 cm

Podatak o mestu izdavanja preuzet iz: Bibliografija izdanja u NOR-u 1941-1945. – „Prvih 150 primeraka provideno je originalnim potpisima autora litografija“ --> prelim. str. – Sa posvetom litografa: „Našem genijalnom vodi ljubljenom maršalu Titi, Zlatko Prica, Edo Murtić, Topusko 30-XI-1944“.

BCJBT 3900

7

SIMONOV, Konstantin

Logor uništenja / Konstantin Simonov. – Moskva : Literatura na inostranim jezicima, 1944. – 22 str., [8] str. s tablama (fotogr.) : fotograf. ; 22 cm

Tiraž 4.100. – Prevod dela: Лагерь уничтожения / Константин Симонов. – Komunike agencije „Poljpres“: str. 18. – Str. 19-[23]: Izjava njemačkog generala Mosera zapovjedništvu Crvene armije / Moser general-lajtna[n]t.

MRNNJ 1545

8

ŠNUDERL, Makso

Fašistično domobranski teror nad Slovenci / [sestavil] Makso Šnuderl. – [Goteniški snežnik] : SNOS, 1944. – 184 str. ; 21 cm

Kor. stv. nasl.: Fašistično domobransko nasilje. – Podatak o mestu izdavanja preuzet iz: Bibliografija izdanja u NOR-u 1941-1945. – Sa posvetom autora: „Maršalu Jugoslavije, tovarišu Jos. Broz - Titu..., Beograd, 23. III-1945“.

BCJBT 7223

9

ŠNUDERL, Makso

Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev-nje pomen in naloge / Makso Šnuderl. – [S. l.] : Odsek za informacije in propagando pri Predsedstvu

SNOS, [1944]. – 15 str. ; 22 cm

Kor. nasl. – Podatak o godini izdavanja preuzet iz: Bibliografija izdanja u NOR-u 1941-1945. – Tekst umnožen ciklostilom.

BCJBT 10452

1945

10

DORBIĆ, Jerko

Živi lješevi : u kući smrti na Banjici / Jerko Dorbić. – Beograd : Rad, 1945 ([s. l. : s. n.]). – 182 str. : ilustr. ; 21 cm

Sa posvetom autora: „Dругу Титу, pisac Jerko Dorbić, Bgrd 8-XII-1945“.

BCJBT 7228

11

DUDIĆ, Dragojlo

Дневник 1941 / Драгојло Дудић. – Београд : Просвета, 1945 (Београд : Просвета). – 240 стр. : [1] лист са ауторовом сликом ; 21 cm

Белешка о аутору: стр. 7-9.

MRNNJ 102

12

FREUND, Julius

O Buchenwald! / von Julius Freund. – Klagenfurt : Selbstverlag, 1945. – 200 str. ; 24 cm

BCJBT 8614

13

HRVATSKA. Zemaljska komisija Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača

Dokumenti o zločinima talijanskog okupatora / Zemaljska komisija Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. – Šibenik : Zemaljska komisija Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, 1945. – 125 str. : ilustr. ; 23 cm

MRNNJ 100

14

IVEKOVIĆ, Mladen

Nepokorena zemlja : zapisi iz IV i V neprijateljske ofanzive protiv narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije / Mladen Iveković. – Zagreb : Nakladni zavod Hrvatske, 1945. – 340 str. : ilustr. ; 24 cm. – (Partizanska književnost. Izvanredno izdanje)

MRNNJ 88

15

JUGOSLAVIJA. Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (Beograd)

Саопштења бр. 7-33 о злочинима окупатора и њихових помагача / Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача. – Београд : Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, 1945 (Београд : Државна штампарија). – Стр. 123-400 : илустр. ; 21 cm

Кор. насл. – Регистар имена.

MRNNJ 1026

16

KONJHODŽIĆ, Mahmud

Krvavim tragovima talijanskih fašista / Mahmud Konjohodžić ; [crteže izradio Zlatko Prica]. – Zagreb : Vjesnik, 1945 ([s. l. : s. n.]). – 84 str. : илустр. ; 22 cm

MRNNJ 2906

17

MILIŠA, Đorđe

У муčiliшту – паклу Јасеновац / Đorđe Miliša. – Zagreb : D. Miliša, 1945. – 325 str. : autorova slika ; 22 cm

MRNNJ 3431

18

NARODNOSLOBODILAČKA borba u zarobljeničkim

Народноослободилачка борба у заробљеничким логорима : 1941-1945. – Београд : Антифашистички одбор бивших заробљеника, 1945 (Београд : „Просвета“). – 98 str., [4] стр. с таблама, [2] листа с таблама : факс. ; 19 cm

MRNNJ 98

19

VINAVER, Stanislav

Године понижења и борбе : живот у немачким „офлазима“ / Станислав Винавер. – Београд : Међународна књижарница Милинковић и Михаиловић, 1945 (Београд : Просвета). – 76 стр. ; 21 cm

MRNNJ 76

1946

20

DOKUMENTI o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera / [redigirali i izdali Joža Horvat i Zdenko Štambuk]. – Zagreb : J. Horvat : Z. Štambuk, 1946. – VI, 520 str. : илустр. ; 24 cm

Registar.

MRNNJ 348

21

HRVATSKA. Zemaljska komisija Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača

Zločini u logoru Jasenovac / [priređila] Zemaljska komisija Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. – Zagreb : Naprijed, 1946. – 81 str., [1] presavijen list sa skicom : илустр. ; 21 cm

MRNNJ 5067

22

JUGOSLAVIJA. Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (Beograd)

Саопштења бр. 66-93 о злочинима окупатора и њихових помагача / Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача. – Београд : Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, 1946 (Београд : Државна штампарија). – 635-859 стр. : илустр. ; 21 cm

Кор. насл. – Регистар имена.

MRNNJ 1027

23

MATIJEVIĆ, Zora

Ravensbrück : ženski logor smrti / Zora Matijević. – Zagreb : Antifašistički front žena Hrvatske, 1946. – 52 str. ; 17 cm

MRNNJ 70

24

POKRAJINSKA komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini (Novi Sad)

Саопштења о злочинима окупатора и њихових помагача у Војводини : 1941-1944. Књ. 1, Бачка и Барања. – [2. изд.]. – Нови Сад : Покрајинска комисија за утврђивање злочина, 1946 (Нови Сад : Напредак). – 335 стр. : илустр. ; 24 cm. – (Zločini okupatora u Vojvodini 1941-1944)

Тираж 4000.

MRNNJ 2013

25

POKRAJINSKA komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini (Novi Sad)

Саопштења о злочинима окупатора и њихових помагача у Војводини : 1941-1944. Књ. 2, Срем. Св. 1. – Нови Сад : Покрајинска комисија за утврђивање злочина, 1946 (Нови Сад : Напредак). – 336 стр. : илустр. ; 24 cm

Кор. ств. насл.: Злочини окупатора у Срему. MRNNJ 2014

26

RIFFER, Milko

Grad mrtvih : Jasenovac 1943 / Milko Riffer ; [crteži Frano Šimunović]. – Zagreb : Nakladni zavod Hrvatske, 1946. – 191 str. : илустр. ; 22 cm

MRNNJ 1550

27

SUDENJE Lisaku, Stepincu, Šaliću i družini, ustaško-križarskim zločincima i njihovim pomagačima / [urednik Milan Stanić]. – Zagreb : M. Stanić, 1946. – V, 494 str., [28] str. s tablama : илустр. ; 24 cm

MRNNJ 77

28

ŽIVKOVIĆ, Svetislav

У Маутхаузену / Свет. Живковић. – Београд : Смиљено, 1946 ([б. м. : б. и.]). – 260 стр. ; 18 cm

MRNNJ 78

1947

29

DRČA, Dušan D.

Специјална полиција, Бањица, Јајинци / Душан Д. Дрча. – 1. изд. – Сарајево : Свјетлост, 1947. – 72 стр. : илустр. ; 19 cm

Стр. 69-72: Биљешка о писцу / Станка Тодоровић-Шубић. – Са поштом аутора: „Теби – Тито и овај одломак неустрашиве борбе Твојих оданих сарадника, 26-IX-1947 г, Бгд, писац“.

BCJBT 10246

30

JUGOSLAVIJA. Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (Beograd)

Саопштење о злочинима Аустрије и Аустријанаца против Југославије и њених народа. – Београд : Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, 1947 (Zagreb : Tipografija). – 151 str. : илустр. ; 30 cm

MRNNJ 147

31

LALEVIĆ, Dušan

Zapiski iz Dachaua / Dušan Lalević ; [prevedel in uvod napisal Jože Zupančič]. – Ljubljana : Slovenski knjižni zavod, 1947. – 115 str. ; 21 cm. – (Dokumenti ; 8)

BCJBT 473

1948

32

ČOLAKOVIĆ, Drago H.

Јасеновац : 21. VIII 1941 / 31. III 1942 / Драго Х. Чолаковић. – 1. изд. – Сарајево : Свјетлост, 1948. – 128 стр. ; 20 cm
Белешка о аутору са његовом сликом: стр. 125-128.

MRNNJ 2818

1949

33

NIKŠIĆ, Ivan

Pod talijanskom okupacijom : (svjedočanstva jednog katoličkog župnika) / [Ivan Nikšić]. – [Zagreb] : Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Hrvatske, 1949. – 17 cm
Podaci o autoru preuzeti iz teksta. – Podatak o mestu izdavanja preuzet iz kataloga Knjižnice grada Zagreba.

MRNNJ 69

1951

34

DEBRECZENI, József

Хладни крематоријум : роман Аушвица / Јожеф Дебрецени ; [превео с мађарског Богдан Чиплић]. – Београд : Просвета, 1951 (Београд : Култура). – 202 стр. ; 20 cm
Превод дела: Hedeg krematórium / Debreczeni József. – Тираж 7.000.

BCJBT 4510

1952

35

AZANJAC, Dušan

Само на пролазу / Душан Азањац. – Београд : Просвета, 1952 (Београд : „Вук Караџић“). – 153 стр. ; 18 cm. – (Сведочанства)

MRNNJ 570

36

GLIGORIĆ, Velibor

Кућа смрти / Велибор Глигорић. – 2. изд. – Београд : Просвета, 1952 (Београд : „Вук Караџић“). – 108 стр. ; 17 cm. – (Сведочанства / Просвета)
Тираж 5.000. – Са посветом аутора: „Другу Титу, 25 мај 1952“.

BCJBT 3452

37

TAJNI dokumenti o odnosima Vatikana i ustaške „NDH“. – Zagreb : Društvo novinara Hrvatske, 1952 (Zagreb : „Ognjen Prica“). – 143 str., [62] str. s tablama : ilustr. ; 24 cm. – (Biblioteka Društva novinara Hrvatske)
Napomene i bibliografske reference uz tekst.
MRNNJ 85

1953

38

VOJNOISTORISKI institut Jugoslovenske narodne armije

Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа. Том 1. Књ. 3, Борбе у Србији 1942. год. / [приредио] Војноисториски институт Југословенске народне армије ; [одговорни уредник Јован Вујошевић]. – Београд : Војно дело, 1953 (Београд : Југоштампа). – 543 стр. : факс. ; 24 cm
Тираж 4.000. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Регистар.

BCJBT 1302/3

39

VOJNOISTORISKI institut Jugoslovenske narodne armije

Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа. Том 3. Књ. 4, Борбе у Црној Гори / [приредио] Војноисториски институт Југословенске народне армије. – Београд : Војно дело, 1953 (Београд : Култура). – 599 стр. : факс. ; 24 cm
Текст ћир. и лат. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Регистар.

BCJBT 1302/37

40

VOJNOISTORISKI institut Jugoslovenske narodne armije

Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа. Том 4. Књ. 5, Борбе у Босни и Херцеговини 1942 год. / Војноисториски институт Југословенске народне армије. – Београд : Војно дело, 1953 (Београд : Војно-штампарско предузеће). – 488 стр. : факс. ; 24 cm
Тираж 4.000. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Регистар.

BCJBT 1302/48

41

ZLOČINSTVA pod plaštom socijalizma : sovjetske trupe na tlu Jugoslavije od septembra 1944 do maja 1945 godine / [pripremio za štampu redakcijski odbor Mehmed Tockić, Radivoje Jovanović, Đorđe Radišić]. – Beograd : Narodna armija, 1953 (Beograd : Jugoslavija) – 100 str. ; 21 cm
Inv. br. BCJBT 10184

1955

42

AZANJAC, Dušan

Бела гробница / Душан Азањац. – Београд : Просвета, 1955 (Београд : Београдски графички завод). – 266 стр. ; 18 cm. – (Сведочанства ; 45)
MRNNJ 575

43

LALEVIĆ, Dušan

Дахау / Душан Лалевић. – Београд : Просвета, 1955 (Београд : Југословенско штампарско предузеће). – 223 стр. ; 18 cm. – (Сведочанства ; 43)
Стр. 219-221: Белешке о писцу / Драги Миленковић.
MRNNJ 574

44

LALIĆ, Mihailo

Раскид / Михаило Лалић. – Цетиње : Народна књига, 1955. – 352 стр. ; 21 cm. – (Савремени писци ; књ. 13)
BCJBT 2867

45

VOJNOISTORISKI institut Jugoslovenske narodne armije

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda. Tom 4. Knj. 13, Borbe u Bosni i Hercegovini 1943 god. / [priredio] Vojnoistoriski institut Jugoslovenske narodne armije. – Beograd : Vojno delo, 1955 (Novi Sad : Budućnost). – 872 str. ; faks. 24 cm.
Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Registar.
BCJBT 1302/56

1956

46

RASEL, Bertrand

Pod bičem kukastog krsta : kratak opis nacističkih ratnih zločina / Lord Rassel ; [preveli

s engleskog Milan Janković i Đorđe V. Milikić]. – Beograd : Rad, 1956 (Beograd : Kultura). – 257 str. : ilustr. ; 21 cm. – (Politička publicistika)
Prevod dela: The scourge of the swastika/ Lord Russel of Liverpool.
MRNNJ 728

1957

47

ZA čovjeka : zbornik zapisa i dokumenata iz Narodne revolucije / [redakcioni odbor Petar Anušić ... et al.]. – Zagreb : Republički odbor Saveza ratnih vojnih invalida Hrvatske, 1957. – 581 str. : fotogr. ; 24 cm
Registar.
MRNNJ 344

1958

48

BULATOVIĆ, Miodrag

Vuk i zvono : povesti o ognju, zatočenicima i još nekim ljudima / Miodrag Bulatović. – Zagreb : Zora, 1958. – 343 str. ; 21 cm. – (Jugoslavenski pisci)
BCJBT 2077

1959

49

BUCHENWALD. – Berlin, : Kongress, 1959. – 187 str. : ilustr. ; 34 cm
Tekst na nem., rus., franc. i engl. jeziku.
MRNNJ 154

50

BENADIĆ, Dragoljub S.

Људи иза жица : (песме из заробљеништва и друге) / Драгољуб С. Ђенадић-Ђена ; [предговор написао Божа Којић]. – Београд : [б. и.], 1959 (Шабац : „Драган Срнић“). – 81 стр. ; 21 cm
Кор. насл. – О Ђенадићу и његовом стваралаштву : стр. 3-8. – Са посветом аутора : „На дар, драгом Маршалу Другу Титу, као скромни знак захвалности... 20-III-1960, Богатић (Мачва), Аутор, Драг. С. Ђенадић-Ђена, учитељ, ул: Маршала Тита 5, Богатић (Мачва)“.
BCJBT 8701

51

JUGOSLOVENI u Španiji

Југословени у Шпанији / [уредник Енвер Реџић ; ликовни прилози Ђорђе Андрејевић-Кун]. – Сарајево : Свјетлост, 1959. – 293 стр. : илустр. ; 21 cm. – (Убиларна библиотека у част

40-годишњице КПЈ)

Стр. 5-10: Предговор / Р. [Родољуб] Чолаковић.

MRNNJ 266

52

KUDUMIJA, Mato

Закон безакоња : записи о усташким логорима Јасеновца и Старе Градишке / Мато Кудумија. Крваве стазе : путопис / Цеја Јовановић. – Београд : Просвета, 1959 (Београд : Београдски графички завод). – 250 стр. ; 18 cm. – (Сведочанства ; коло 2 ; књ. 2)
BCJBT 2857

1960

53

BUCHENWALD : Mahnung und Verpflichtung : Dokumente und Berichte. – Berlin : Kongress, 1960. – 621 str. : ilustr. ; 22 cm
Bibliografija : str. 589-605. – Registar.
MRNNJ 1994

54

ČETREDESET godina : zbornik sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta. Knj. 4, 1935-1941. Deo 2 / [odgovorni urednik Pero Morača]. – Beograd : Kultura, 1960 (Beograd : Kultura). – 457 str. : ilustr. ; 24 cm
Registar.

MRNNJ 151

55

JANKES, Grga

Zapisi ilegalca / Grga Janke. – Beograd : Rad, 1960 (Zagreb : Tipografija). – 350 str. ; 20 cm. – (Jugoslovenski radnički pokret. Memoari)
Autorova slika. – Sa posvetom: „Drugу Titu – „Starom“ i drugarici Jovanki, Beograd, 24.II.1960. god., Janke Grga“.
BCJBT 11015

56

KÜHNRIICH, Heinz

Der KZ-Staat : Rolle und Entwicklung der faschistischen Konzentrationslager 1933 bis 1945 / Heinz Kühnrich. – Berlin : Dietz, 1960. – 142 str. : ilustr. ; 20 cm – (Wahrheiten über den deutschen Imperialismus; 1)
MRNNJ 2000

57

SPOMENICA pravoslavnih sveštenika

Споменика православних свештеника – жртава фашистичког терора и палих у

народноослободилачкој борби / [одговорни уредник Душан Н. Штрбац]. – Београд : Савез удружења православног свештенства ФНРЈ, 1960 (Београд : Нови дани). – 210 стр. : илустр. ; 28 cm

Кор. ств. насл.: Споменика православних свештеника : 1941-1945. – Хрпт. ств. насл.: Споменика. – Текст штампан двостручно. – Тираж 5.000. – Стр. 7-14: Предговор / Милан Д. Смиљанић. – Историска документа и литерарни прилози : стр. 174-200. – Стр. 201-204: Поговор / Душан Штрбац. – Регистар.
BCJBT 7361

58

VEBLE-Hodnikova, Jožica

Preživela sem taborišče smrti / Jožica Veble-Hodnikova ; [dodatna teksta] prevedel iz poljščine in nemščine D. Ravljen]. – Ljubljana : Borec, 1960. – 199 str. : ilustr. ; 19 cm
MRNNJ 4342

59

ŽUPANJCI u borbi / sabrao i priredio Stjepan Gruber. – Županja : Društvo prijatelja muzeja, 1960. – 120 str. : fotogr. ; 24 cm. – (Biblioteka Muzeja u Županji ; 3)
MRNNJ 99

1961

60

BOŽOVIĆ, Branislav

Поруке стрељаног града / Бранислав Божовић. – Београд : Народна књига, 1961 (Београд : Култура). – 330 стр. : илустр. ; 21 cm

Стр. 313-323: Поговор / Драги Миленковић. – Са посветом: „Свом вољеном Титу, 25. мај 1962. год., Крагујевац, грађани општине Крагујевац“.

BCJBT 4300

61

CARIN, Vladimir

Smrt je hodala četvoronoške : [kronika Jasenovačkog logora] / Vladimir Carin. – Zagreb : Mladost, 1961. – 187 str. ; 21 cm
MRNNJ 635

62

ČETREDESET godina : zbornik sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta. Knj. 7, 1941-1945. – Beograd : Kultura, 1961 (Beograd : Kultura). – 720 str. : ilustr. ; 24 cm
Registar.

MRNNJ 850

63

HERCEGOVINA u NOB

Херцеговина у НОБ / пишу учесници : [уредници Миленко Буровић, Слободан Шакота и Радомир Петковић ; насловна страна, ликовни прилози, иницијали и вињете Бранко Шотра]. - Београд : Војно дело, 1961 (Требиње : Култура). - 973 стр. : илустр. ; 23 cm + [2] пресавијена листа с геогр. картом. - (Из ратне прошлости наших народа ; књ. 33. Посебна издања ; књ. 11)

Тираж 6.000. - Стр. 7-8: Предговор / Тито. - Напомена уредника: стр. 929-930. - Објашњење скраћеница: стр. 973. - Регистри. - Са посветом Јосипу Броз у Титу: "Колико је подвига херцеговачког народа записано у овој књизи, још више ројданских жеља шаљу ти твоји пионери Требиња, Требиње, 25. мај 1961. год.". ВСЈБТ 685

64

JOVANOVIĆ, Voja

Krv nevinih / Voja Jovanović. - Београд : Rad, 1961 (Београд : Prosveta). - 74 стр. ; 20 cm. - (Zastave slobode) MRNNJ 629

65

KOVAČIĆ, Pavla

Auschwitz : spomini in doživlja v taborišču smrti / Pavla Kovačič, uvod Zdravko Novak. Cleveland : Slovenska knjiga, 1961. - 64 str. : ilustr. ; 22 cm Kor. stv. nasl.: F. K. L. Auschwitz 16265. - Str. [4]: [Uvod] / Zdravko Novak. SB 2601

66

KRAGUJEVAC

Крагујевац : 21 октобар 1941. - Београд : Српска књижевна задруга, 1961 (Београд : Култура). - 234 стр. : илустр. ; 19 cm. - (Српска књижевна задруга ; коло 54, књ. 369)

„Посвећено двадесетогодишњици Устанка 1941-1961“ --> спор. насл. стр. - "Ова књига садржи непосредна, аутентична сведочанства појединаца који су преживели октобарску трагедију у Крагујевцу 1941. године." --> напомена. - Напомена: стр. 233-234. - Са посветом: „Свом вољеном Титу, за Његов 70-ти ројдан, пуно искрених жеља за добро и срећу наших народа и мир у свету, 25. мај

1962. год., Крагујевац, грађани општине Крагујевац".

ВСЈБТ 2882

67

MIJUŠKOVIĆ, Milisav

U žicama / Milisav Mijušković. - Београд : Rad, 1961 (Београд : Prosveta). - 134 str. ; 20 cm. - (Zastave slobode) MRNNJ 633

68

MILISAVAC, Živan

Шума није олистала : хроника о побуни комуниста у једном затвору на крајњем североистоку Хортијеве Хунгарије / Живан Милисавец. - Нови Сад : Матица српска, 1961 (Нови Сад : Будућност). - 275 стр., [2] пресавијена листа с геогр. картама, [10] стр. с таблама, [2] листа с таблама : илустр. ; 20 cm MRNNJ 916

69

RADOVANOVIĆ, Ljubomir

Кроз тмине логорске / Љубомир Радовановић. - Београд : Српска књижевна задруга, 1961 (Београд : Култура). - 343 стр. ; 20 cm. - (Српска књижевна задруга. Посебно издање) MRNNJ 647

70

SLIKE in življenjepisi borcev aktivistov in žrtev fašističnega terorja iz območja občine Gornja Radgona, ki so žrtvovali svoje življenje za domovino 1941-1945. - Gornja Radgona : [Muzej narodne revolucije], 1961. - [226] str. : ilustr. ; 30 cm

Tekst kucan mašinom. - Podatak o izdavaču preuzet iz Inventara knjiga Biblioteke J. B. Tita. ВСЈБТ 10524

1962

71

BORDEVIĆ, Miodrag J.

Između crnog i crvenog fašizma : u Osnabričkom logoru 1941-45 / Miodrag J. Bordević. - London : Savez „Oslobođenje“, 1962. - 166 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Biblioteka Naše delo ; 10-12)

В 223

72

BORDEVIĆ, Svetozar A.

У канцама : наше страдање и робовање : 1941-1945 / Свет.[Светозар]

А. Борђевић ; [илустрације - слике Предраг Стевановић ; карикатуре Божа Драгољовић, С. Штајнберг]. - Београд : С. А. Борђевић, 1962 (Београд : Штампарско издавачко предузеће ПТТ). - 238 стр., [2] пресавијена листа с геогр. картом : илустр. ; 21 cm

„Издање о 20-годишњици“ --> насл. стр. - Ауторова слика. - Белешка о писцу: стр. 4. MRNNJ 1475

73

JOVANOVIĆ, Voja

Kako su nestajali ljudi / Voja Jovanović. - Београд : Rad, 1962 (Београд : Prosveta). - 69 str. ; 20 cm. - (Zastave slobode) MRNNJ 1135

74

KOMARICA, Zvonimir

Grobovi bez sjena : (bijeg iz Kerestinca) / Zvonimir Komarica. - Zagreb : Lykos, 1962. - 133 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Biblioteka Komisije za historiju SKJ gradskog komiteta SK Hrvatske : prilozi za historiju revolucionarnog radničkog pokreta Zagreba ; 2) MRNNJ 2981

75

TERČAK, Stane

Ukradeni otroci / Stane Terčak. - V Ljubljani : Borec, 1962. - 269 str. : ilustr. ; 21 cm MRNNJ 1983

1963

76

BOSILJČIĆ, Slobodan

Источна Србија / на основу сакупљеног и обрађеног материјала књигу написао Слободан Босилчић. - Београд : Нолит : Просвета, 1963 (Београд : Београдски графички завод). - XXXI, 328 стр., [1] пресавијен лист с геогр. картом : илустр. ; 24 cm. - (Србија у Народноослободилачкој борби)

Стр. IX-XXXI: Предговор / Живан Васиљевић, Сретен Вучковић.

ВСЈБТ 1726

77

JAKOVLJEVIĆ, Stevan J.

Ликови у сенци / Стеван Ј. Јаковљевић. - 2. изд. - Београд : Просвета, 1963 (Београд : Београдски графички завод). - 847 стр. ; 19 cm MRNNJ 2891

78

MARJANOVIĆ, Jovan

Ustanak i narodno-oslobodilački pokret u Srbiji 1941 / Jovan Marjanović. – Beograd : Institut društvenih nauka, Odeljenje za istorijske nauke, 1963 (Beograd : Kultura). – 571 str., [1] presavijen list, [1] presavijen list s geogr. kartom ; 27 cm. – (Monografije. Ser. 1 ; 3)

Summary: The rising and the national liberation movement in Serbia in 1941. – Registri.

BCJBT 1027

79

PERIĆ, Marko

Doživljaji jednog Španca / Marko Perić-Velimir. – Zagreb : Stvarnost, 1963 (Zagreb : Vjesnik). – 162 str. : ilustr. ; 21 cm. – (Biblioteka Suvremena publicistika)

MRNNJ 2681

80

WALKA, śmierć, pamięć : 1939–1945 : w dwudziestą rocznicę powstania w warszawskim getcie : 1943–1963 / [opracował Stanisław Poznański]. – Warszawa : Rada Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa, 1963. – [96] str. : ilustr. ; 27 cm

BCJBT 6716

1964

81

APIH, Milan

Čuje se odjek koraka : sjećanja na internaciju u Bileći / Milan Apih ; [sa slovenačkog preveo Muris Idrizović]. – Sarajevo : Svjetlost, 1964. – 132 str., [12] str. s tablama : ilustr. ; 21 cm. – (Biblioteka Oslobođilački rat)

Str. 130–132: Milan Apih / Ivan Kreft.

MRNNJ 2755

82

DEDINAC, Milan

Песме из дневника заробљеника број 60211 / Милан Дединац ; са бакрописима Мила Милуновића. – Београд : Просвета, 1964 (Београд : Београдски графички завод). – 93 стр. : илустр. ; 31 cm

BCJBT 3895

83

KOSOVAC, Nikola Dž.

Обештећење југословенских жртава нацизма : правна и морална обавеза СР Немачке / Никола Џ. Косовац. – Београд : Седма сила, 1964 (Београд : Београдски графички завод). – 63 стр. : илустр. ;

21 cm. – (Документи данашњице. Нова серија ; год. 4, бр. 69)

О писцу: стр. 3.

Inv. br. MRNNJ 4129

84

MARJANOVIĆ, Jovan

Београд / на основу сакупљеног и обрађеног материјала књигу написао Јован Марјановић. – Београд : Нолит : Просвета, 1964 (Београд : Култура). – XVI, 391 стр., [16] стр. с таблама : илустр. ; 24 cm. – (Србија у народноослободилачкој борби)

Стр. [11–16]: Предговор / Мома Марковић.

– Напомене и библиографске референце уз текст. – Регистар.

MRNNJ 2749

1965.

85

PLAVŠIĆ, Lazar

Čilag / Lazar Plavšić. – Novi Sad : Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata SR Srbije, 1965 (Novi Sad : Dnevnik). – 300 str. ; 21 cm. – (Hronika iz narodnooslobodilačke borbe. Ser. 2)

Стр. 7–9: Predgovor / Lazar Plavšić.

MRNNJ 3546

86

POLITIČKI vjesnik ; Vjesnik radnog

naroda : 1940–1941 : kritičko izdanje / priredio Vladimir Stopar. – Zagreb : Inštitut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1965. – 545 str. ; 28 cm

Registri.

MRNNJ 3603

87

SOJEVIĆ, ĐOKO

Zapisi kosovskog partizana / Đoko Sojević. – Beograd : Vojnoizdavački zavod, 1965 (Beograd : Kultura). – 297 str. ; 20 cm. – (Iz ratne prošlosti naših naroda ; knj. 63. Redovna izdanja ; knj. 36)

Tiraž 4.000.

MRNNJ 3468

88

VOJASINOVIĆ, Todor

Mučne godine : sećanje na ilegalna vremena : 1930–1941. / Todor Vujasinović. – Sarajevo : Svjetlost, 1965. – 282 str. ; 20 cm. – (Biblioteka Oslobođilački rat)

MRNNJ 3792

1966

89

BERGER, Egon

44 mjeseca u Jasenovcu / Egon Berger. – Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1966. – 93 str., [20] str. s tablama (fotogr.) : ilustr. ; 20 cm

MRNNJ 3793

90

DUG rasutim otkosima. – Kragujevac : Spomen park, 1966 (Beograd : Kultura). – 172 str. ; 21 cm. – (Kragujevački oktobar ; 8)

MRNNJ 3783

91

JAKOVLJEVIĆ, Stevan

Zemlja u plamenu. 1 / Stevan Jakovljević. – Kragujevac : Spomen park, 1966 (Beograd : Kultura). – 350 str. ; 21 cm. – (Kragujevački oktobar ; 2)

MRNNJ 3777

92

JAKOVLJEVIĆ, Stevan

Zemlja u plamenu. 2 / Stevan Jakovljević. – Kragujevac : Spomen park, 1966 (Beograd : Kultura). – 651 str. ; 21 cm. – (Kragujevački oktobar ; 3)

MRNNJ 3778

93

JASENOVAC / [B. Bogdanović]. – Sisak : Jedinstvo, 1966. – [16] str., [1] presavijen list : ilustr. ; 14 x 20 cm

Koncentracioni logor Jasenovac III : tumač nacrt logora Jasenovac --> presav. list na kraju publ. – Groblje učesnika NOR-a i žrtava fašističkog terora koncentracionog logora Jasenovac (1941–1945. godine) u Donjoj Gradini na levoj obali Save --> dodatni list u publ.

MRNNJ 5272

94

KRVAVA bajka : zbirka pesama. –

Kragujevac : Spomen park, 1966 (Beograd : Kultura). – 180 str. ; 21 cm. – (Kragujevački oktobar ; 9)

Стр. 5–6: Uz pesme oktobru / D.

Pilković-Maksimović.

MRNNJ 3784

95

MANOJLOVIĆ, LJUBIŠA

Na času istorije / Ljubiša Manojlović. – Kragujevac : Spomen park, 1966 (Beograd : Kultura). – 153 str. ; 21 cm. – (Kragujevački oktobar ; 5)

MRNNJ 3780

96

MILOJKOVIĆ, Mirko

Jedna mladost u Srbiji / Mirko Milojković.
- Kragujevac : Spomen park, 1966 (Beograd : Kultura). - 279 str. ; 21 cm. - (Kragujevački oktobar ; 4)

Napomena: str. 279-[280].

MRNNJ 3779

97

PERŠEN, Mirko

Ustaški logori / Mirko Peršen. - Zagreb : Stvarnost, 1966. - 181 str. : fotogr. ; 23 cm. - (Memoarska biblioteka)

Bibliografija: str. 179-181.

MRNNJ 3750

98

PETROVIĆ, Dragoljub

Preživeli optužuju / Dragoljub M. Petrović.
- Kragujevac : Spomen park, 1966 (Beograd : Kultura). - 186 str. ; 21 cm. - (Kragujevački oktobar ; 10)

MRNNJ 3785

1967

99

BANJICA

Бањица / [уредник Вељко Купрешанин]. - Београд : Историјски архив Београда : Култура, 1967 (Београд : Култура). - 187 стр., [36] стр. с таблама : илустр. ; 23 см

Стр. 9-15: Логор смрти / Велибор Глигорић. В 224

100

BELJANSKI, Milenko

Четири сусрета с људима / Миленко Бељански. - Нови Сад : Савез удружења бораца НОР СР Србије за Војводину, 1967 (Нови Сад : Дневник). - 245 стр. : илустр. ; 21 см. - (Војводина у борби. Серија 3)

Белешка о делу на пресавитку омотног листа. - Регистар.

BCJBT 6858

1968

101

PORUKE iza rešetaka

Поруке иза решетака / [приредио] Живан Милисавић. - Нови Сад : Савез удружења бораца НОР СР Србије за Војводину, 1968 (Нови Сад : Дневник). - 471

стр. : илустр. ; 21 см. - (Војводина у борби. Серија „Логори и затвори“)

Напомена: стр. 465-471. - Белешка о делу на пресавитку омотног листа.

BCJBT 6853

102

VUJOVIĆ, Dimitrije

Године ратне : из борбе у Цетињу и италијанским логорима : 1941-1943 / Димо Вујовић. - Београд : Војно издавачки завод, 1968 (Београд : „Србија“). - 257 стр. : илустр. ; 20 см. - (Ратна прошлост наших народа ; књ. 96)

Тираж 3.000. - Напомене уз текст.

BCJBT 1608

1969

103

NAUČNI skup „Neretva—Sutjeska 1943“ (1968 ; Sarajevo)

Neretva-Sutjeska 1943 : [zbornik radova Naučnog skupa „Neretva-Sutjeska 1943“ održanog od 27. juna do 2. jula 1968. god. u Sarajevu] / [odgovorni urednik Branko Borojević ; vinjete Đorđe Andrejević - Kun ... [et al.]. - Beograd : Vojnoistorijski institut, 1969 (Beograd : „Branko Đonović“). - 782 str., [7] listova s geogr. kartama, [17] str. s tablama (fotogr.) : ilustr. ; 25 cm

Tiraž 2.000. - Str. 7-8: Predgovor / Branko Borojević. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

BCJBT 1386

104

OTPOR u žicama : sećanja zatočenika.

Knj. 1 / [odgovorni urednik Radovan Panić]. - Beograd : Vojnoizdavački zavod, 1969 (Beograd : „Srbija“). - 807 str. : ilustr. ; 23 cm. - (Ratna prošlost naših naroda / Vojnoizdavački zavod, Beograd ; knj. 111)

Na vrhu spor. nasl. str.: Međurepublička redakcija Saveza udruženja boraca NOR Jugoslavije. - Str. 11-14: Predgovor / Velibor Gligorić. - Str. 5-9: Napomena / Uredništvo. - „Svojevrsne likovne priloge u Zborniku predstavljaju umetnički radovi koje su zatočenici radili za vreme rata, u logorima i zatvorima. Slikajući motive iz svakodnevnog života, oni su tim svojim radovima, pored umetničkih kvaliteta, dali istovremeno i dokumentarnu vrednost svedočenja.“ --> Napomena Uredništva.

MRNNJ 4309

105

OTPOR u žicama : sećanja zatočenika.

Knj. 2 / [odgovorni urednik Radovan Panić]. - Beograd : Vojnoizdavački zavod, 1969 (Beograd : „Srbija“). - 746 str. : ilustr. ; 23 cm. - (Ratna prošlost naših naroda / Vojnoizdavački zavod, Beograd ; knj. 112)

Na vrhu upor. nasl. str.: Međurepublička redakcija Saveza udruženja boraca NOR Jugoslavije.

MRNNJ 4310

106

VOJNOISTORIJSKI institut

Aprilski rat 1941. : zbornik dokumenata. Knj. 1 / [priredio] Vojnoistorijski institut ; redaktor Dušan Gvozdenović. - Beograd : Vojnoistorijski institut, 1969 (Beograd : Kultura). - 1051 str. ; 22 cm

MRNNJ 4281

107

ŽIVIMA

Живима = Aux vivants = Живым = For the Living : поруке крагујевачких родољуба стрељаних 21. октобра 1941. године у Крагујевцу. - [4. допуњено изд.]. - Крагујевац : Спомен парк, 1969 (Београд : Туристичка штампа). - 92 стр. : илустр. ; 21 см. - (Библиотека Крагујевачки октобар)

Са посветом: „Вољеном другу Титу, хероју револуције и борцу за мир у свету, колектив установе Спомен-парк, Крагујевац, 21. XI 1970“.

BCJBT 3969

1970

108

ČULINOVIĆ, Ferdo

Okupatorska podjela Jugoslavije / Ferdo Čulinović. - Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1970. - 688 str., [4] presavijena lista s geogr. kartama, [31] str. s tablama ; 24 cm. - (Ratna prošlost naših naroda ; knj. 118)

Tiraž 3.000.

MRNNJ 4338

109

GLIŠIĆ, Venceslav

Терор и злочини нацистичке Немачке у Србији : 1941-1944. / Венцеслав Глишић. - Београд : Рад, 1970 (Београд : Просвета). - 289 стр. ; 24 см. - (Институт за историју радничког покрета Србије : монографије. 2) Напомене и библиографске референце уз

текст. – Регистри.

MRNNJ 4410

110

LABOVIĆ, Đurica

Otpor golorukih kroz logore / Đurica

Labović, Petar Ražnatović. – Beograd : „Grafika“, 1970 (Zrenjanin : „Budućnost“). – 180 str. : ilustr. ; 24 cm

Registar. – Sa posvetom: „Drugu Titu – Srdačno!, Đurica Labović, Beograd 25. I. 1971“.

BCJBT 1638

111

LETZEBURGER zu Mauthausen / edité par

l'Amicale de Mauthausen. – Luxembourg : [s. n.], 1970. – 426 str. : ilustr. ; 24 cm

BCJBT 2378

1972

112

MILADINOVIĆ, Radisav

Заробљенички дани / Радисав

Миладиновић. – Београд : Савез удружења бораца народноослободилачког рата СР Србије : „Четврти јул“, 1972 (Београд : Култура). – 142 стр. : илустр. ; 20 cm. – (Хронике из народноослободилачке борбе. Серија 2)

MRNNJ 4792

113

SEČANJA Jevreja na logor Jasenovac

/ [urednik Dušan Sindik]. – Beograd : Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1972 (Beograd : Čačanski glas). – 325 str. : ilustr., [7] listova s tablama (faks) ; 24 cm

Tekst kucan mašinom.

MRNNJ 4547

114

STEINER, Jean-François

Treblinka / Jean-François Steiner ;

[prevedel Marko Selan]. – Ljubljana : Borec, 1972 (Ljubljana : Delo). – 318 str. ; 21 cm

Str. 5–10: Predgovor / Simone de Beauvoir.

BCJBT 61

115

TRIVUNČIĆ, Radovan

Jasenovac i jasenovački logori / Radovan

Trivunčić. – Jasenovac : Spomen-područje Jasenovac, 1972 (Darugar : „Ognjen Prica“). – 29 str. : ilustr. ; 20 cm. – (Biblioteka Poruke / Spomen-područje Jasenovac ; knj. 2)

Kor. stv. nasl.: Jasenovac.

BCJBT 7886

116

VOJNOISTORIJSKI institut

Zbornik dokumenata i podataka o

narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda. T. 13. Knj. 2, Dokumenti Kraljevine Italije

: 1942 / [odgovorni urednik Miloš Krstić]. – Beograd : Vojnoistorijski institut, 1972 (Beograd : Srbija). – 1039 str. : faks. ; 24 cm

Napomene i bibliografske reference uz tekst.

– Registar.

BCJBT 1302/156

1973

117

VOJNOISTORIJSKI institut

Zbornik dokumenata i podataka o

narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda. Tom 12. Knj. 1, Dokumenti Nemačkog rajha 1941. / [priredio] Vojnoistorijski institut ; [odgovorni urednik Miloš Krstić]. – Beograd :

Vojnoizdavački zavod, 1973 (Beograd :

Savremena administracija). – 933 str., [1]

presavijen list ; faks. : 23 cm

Napomene i bibliografske reference uz tekst.

– Registar.

BCJBT 8017/12

1974

118

BORDEVIĆ, Žarko V.

Pakao : hronika konclagera Mauthausen

/ Žarko V. Djordjević. – Beograd : Privredno finansijski vodič, 1974 (Beograd : Privredno finansijski vodič). – XIV, 272 str. : ilustr. ; 20 cm

Tiraž 1.000.

SB 2399

119

JASENOVAČKI logor : iskazi zatočenika

koji su pobjegli iz logora. – Banjaluka : Glas, 1974. – 60 str. ; 17 cm. – (Dokumenti o zločinima okupatora i njihovih ustaških i četničkih pomagača)

Fototipsko izd. iz 1942.

SB 3497

1975

120

AUŠVIĆ : poema. – [Beograd : s. n., 1975]

([s. l. : s. n.]). – 61 str. ; 17 cm

Tekst kucan mašinom. – Podatak o mestu i godini izdavanja preuzet iz Inventara knjiga Biblioteke Josipa Broza Tita. – Sa posvetom:

„Velikom borcu drugu Titu mali dar za 30-ti rođendan Slobode, 13. juli 1975“.

BCJBT 4528

121

NIKOLIĆ, Nikola

Jasenovački logor smrti / Nikola Nikolić. – Sarajevo : „Oslobođenje“, [1975]. – 422 str., [16] str. s tablama : fotogr. ; 23 cm

Podatak o godini izdavanja preuzet iz Uzajamnog elektronskog kataloga COBIB.SR. – Tiraž 5.500. – Predgovor: str. 7–9.

MRNNJ 5066

122

ŽIVKOVIĆ, Nikola

Ratna šteta koju je Nemačka učinila

Jugoslaviji u Drugom svetskom ratu / Nikola Živković. – Beograd : Institut za savremenu istoriju : Export-press, 1975 (Beograd : Vojna štamparija). – 590 str. ; 21 cm. – (Studije i monografije / Institut za savremenu istoriju [i] Export-press, Beograd)

Beleške uz tekst. – Bibliografija: str. 560–569. – Résumé; Summary. – Registri.

MRNNJ 4709

1976

123

DŽAKOVIĆ, Vukoman

Зубља у тами : фашистички логори /

Вукман Џаковић. – Београд : В. Џаковић, 1976 (Београд : Привредно финансијски водич). – 83 стр. : илустр. ; 21 cm

Тираж 1.000. – Био-библиографска биљешка: стр. 81–82. – Са посветом:

„Александру Мишићу – борбеном другу из заробљеничких логора, В. Џаковић“.

B 225

1978

124

ŽRTVAMA do pobjede i slobode : zbornik

poginulih boraca, žrtava fašističkog terora i žrtava rata Šibenske općine : od 1941–1945. godine / [urednik Dane Berović ; likovna oprema i crteži Josip Roca]. – Šibenik : Općinski odbor SUBNOR-a, 1978. – 358 str. : ilustr. ; 25 cm

MRNNJ 5090

1979

125

TRAJKOVIĆ, Aleksandar

Тако су их учили : врањски округ у НОБ 1941–1945 : злочини окупатора / Александар

Трајковић. – Београд : Борба, 1979 (Београд : Култура). – 313 стр., [20] табли ; 24 см
Тираж 800. – Стр. 5-8: Предговор / Душан Девеић.

MRNNJ 5668

126

VUJANOVIĆ, Nikola

Front u žicama / Nikola Vujanović. – Београд : Војноиздавачки завод, 1979. – 575 стр. : илустр. ; 21 cm. – (Ratna prošlost naših naroda i narodnosti ; knj. 212)

BCJBT 1130

1980

127

PETRANOVIĆ, Branko

Istorija Jugoslavije : 1918-1978 / Branko Petranović. – Београд : Nolit, 1980. – 648 стр. ; 25 cm

Тираж 7.000. – Библиографија: стр. 609-622.

– Регистри.

MRNNJ 5188

128

ROMANO, Jaša

Jevreji Jugoslavije : 1941-1945. : žrtve genocida i učesnici NOR / Jaša Romano ; [rezime na engleski preveo Josip Presburger]. – Београд : Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1980 (Београд : Srboštampa). – 590 стр. : табеле ; 23 cm

Na spor. nasl. str.: Jews of Yugoslavia : 1941-1945 : victims of genocide and freedom fighters.

– Тираж 3.000. – Summary. – Библиографија: стр. 560-572. – Регистри.

SB 2275

1981

129

ŽIŽIĆ, Rodoljub

Osnabrički zvuci i odjeci / Rodoljub Žižić. – 1. izd. – Београд : Narodna knjiga, 1981 (Београд : Prosveta). – 259 стр. ; 24 cm

B 226

1982

130

PAJIĆ, Tomislav

Терор окупатора у логорима у Бору 1942 – 1944. / [текст припремио Томислав Пајић]. – Бор : ШРИФ : СО Бор, 1982 (Бор : Бакар). – 31 стр. : илустр. ; 19 cm

MRNNJ 5399

1986

131

MILETIĆ, Antun

Koncentracioni logor Jasenovac : 1941-1945 : dokumenta. Knj. 1 / Antun Miletić. – 1. izd. – Београд : Narodna knjiga ; Jasenovac : Spomen-područje Jasenovac, 1986 (Београд : „Slobodan Jović“). – 567 стр. : илустр. ; 25 cm. – (Biblioteka Izvori)

Тираж 10.000. – Стр. 7-14: Предговор / Jefto Šašić. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

MRNNJ 5497

132

MILETIĆ, Antun

Koncentracioni logor Jasenovac : 1941-1945 : dokumenta. Knj. 2 / Antun Miletić. – 1. izd. – Београд : Narodna knjiga ; Jasenovac : Spomen-područje Jasenovac, 1986 (Београд : „Slobodan Jović“). – Стр. 571-1123 : илустр. ; 25 cm. – (Biblioteka Izvori)

Тираж 10.000. – Библиографија: стр. 1121-[1124]. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

MRNNJ 5498

1987

133

DEDIJER, Vladimir

Vatikan i Jasenovac : dokumenti / Vladimir Dedijer ; [prevod delova rukopisa i dokumenata Višnja Plečaš ... i dr.]. – Београд : Rad, 1987 (Београд : „Slobodan Jović“). – 788 стр., [48] стр. табли ; 24 cm. – (Sabrana dela Vladimira Dedijera) (Biblioteka Svedočanstva)

Тираж 8.000. – Регистар.

MRNNJ 5568

134

MILETIĆ, Antun

Koncentracioni logor Jasenovac : 1941-1945. Dokumenta. Knj. 3 / Antun Miletić ; [registri Goran Miletić, Dušan M. Obradović, Mile Simić ; fotografije Natalija Matić]. – 1. izd. – Београд : Narodna knjiga ; Jasenovac : Spomen-područje Jasenovac, 1987 (Београд : „Slobodan Jović“). – 877 стр. : илустр. ; 25 cm. – (Biblioteka Izvori)

Тираж 10.000. – Стр. 5-6: Umjesto predgovora / Dragoje Lukić. – Prilozi: стр. 597-702. – Pogovor: стр. 703-722. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Регистри.

MRNNJ 5567

1988

135

BULAJIĆ, Milan

Ustaški zločini genocida i suđenje Andriji Artukoviću 1986. godine. Knj. 1 / Milan Bulajić. – Београд : Rad, 1988 (Београд : „Slobodan Jović“). – 891 стр. : илустр. ; 25 cm. – (Biblioteka Svedočanstva)

Kor. stv. nasl.: Ustaški zločini genocida. – Тираж 5.000. – Стр. 7-10: Predgovor / Vladimir Dedijer. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Регистри.

MRNNJ 5569

136

BULAJIĆ, Milan

Ustaški zločini genocida i suđenje Andriji Artukoviću 1986. godine. Knj. 2 / Milan Bulajić. – Београд : Rad, 1988 (Београд : „Slobodan Jović“). – 953 стр. : илустр. ; 25 cm. – (Biblioteka Svedočanstva)

Kor. stv. nasl.: Ustaški zločini genocida. – Тираж 5.000. – Стр. 941-950: Pogovor / Ljubomir Kljajić. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Регистри.

MRNNJ 5570

137

IVANOVIĆ, Ilija

Svjedok jasenovačkog pakla / Ilija Ivanović. – Prijedor : Nacionalni park Kozara ; Jasenovac : Spomen-područje Jasenovac, 1988. – 155 стр. : fotogr. ; 20 cm. – (Biblioteka Poruke / Spomen-područje Jasenovac ; knj. 31)

SB 3498

138

MAUTHAUZEN : fabrika smrti : 1914-1918 : 1938-1945 : 1945-2001 / [tekst pripremio Odbor Sekcije Mauthauzen za obeležavanje 5. maja – dana oslobođenja logora]. – [1. izd.]. – Београд : Sekcija logora Mauthauzen : Istraživačko-izdavački centar Saveza socijalističke omladine Srbije, 1988 (Београд : „Radiša Timotić“). – 78 стр. : илустр. ; 20 cm

Тираж 2000. – Literatura: стр. 77.

SB 2398

139

MILETIĆ, Antun

Ustaška fabrika smrti : 1941-1945. / Antun Miletić. – Београд : Војноиздавачки i novinski centar, 1988 (Београд : Vojna štamparija). – 127 стр. : илустр. ; 18 cm. – (Posebna izdanja)

Тираж 6.000. – Библиографија: стр. 125.

MRNNJ 5703

1996

140

DŽAKOVIĆ, Vukoman

У заробљеничким логорима : (сјећања и документа 1941-1945) / Вукоман Џаковић ; [за штампу припремила Јелисавка Комненић Џаковић ; предговор Буро Вујовић]. – Београд : Стручна књига ; Никшић : Центар за културу, 1996 (Београд : Стручна књига). – 235 стр. ; 20 см. – (Библиотека „Извори“)

Предговор: стр. 5-9. – Прилози: стр. 221-235. – Регистар. – Са посветом: „Музеју револуције Београд – Посвећујем ову Вукоманову књигу из његовог тешког заробљеничког живота, гдје се са примјером борио за идеал слободе. У знак захвалности Музеју за чување његове заоставштине, Вукоманова супруга Јелисавка Џаковић, Београд, 9-1-1996 год.“.

MRNNJ 5741

141

MIRKOVIĆ, Brana

Брана Мирковић : слике из логора / [аутор изложбе и каталога Тијана Јовановић-Чешка ; фотографије Радомир Живковић, Драган Петровић ; превод на енглески Слађана Бојковић]. – Београд : Историјски музеј Србије, 1996 (Нови Београд : Графичка школа). – 32 стр. : илустр. ; 25 см

Податак о ауторима преузет из колофона. – Тираж 500. – Summary.

SB 834

142

VERNICHTUNGSKRIEG : Verbrechen der Wehrmacht 1941 bis 1944 : Ausstellungskatalog / [redaktion Hannes Herr ... et al.]. – 4. Aufl. – Hamburg : Hamburger Edition, 1996. – 222 стр. : илустр. ; 28 см
SB 3323

1997

143

STANIĆ, Biljana

Ликовни радови из заробљеничких логора : збирка Симе Караоглановића / Биљана Станић. – Београд : Музеј града Београда, 1997. – 27 стр., [50] стр. с таблама ; 24 см. – (Каталог изложбе / Музеј града Београда ; 48)

SB 1440

2005

144

LUKAJIĆ, Lazar

Фратри и усташе кољу : злочини и сведоци : покољ Срба у селима код Бање Луке Дракулићу, Шарговцу и Мотикама 7. фебруара и Пискавици и Ивањској 5. и 12. фебруара 1942. године / Лазар Лукајић. – Београд : Фонд за истраживање геноцида, 2005 (Врњачка Бања : Интерклима-графика). – 671 стр. : илустр. ; 25 см
Ауторова слика. – Тираж 1.000. – Стр. 7-14: Потписивање истине или „у цара Тројана козје уши“ / Предраг Лазаревић. – Стр. 653-661: Рецензије / Никола Поповић, Милан Булајић. – Белешка о писцу: стр. 662-663. – Библиографија: стр. 664-665.

SB 2329

2007

145

MEĐUNARODNA konferencija o Jasenovcu (4 ; 2007 ; Banja Luka – Donja Gradina)

Јасеновац : зборник радова Четврте међународне конференције о Јасеновцу, Бања Лука – Доња Градина, 30-31. мај 2007. / [главни уредник Здравко Антонић ; превод са енглеског на српски Светлана Митић]. – Козарска Дубица : Јавна установа Спомен-подручја Доња Градина ; Бања Лука : Удружење Јасеновац-Доња Градина, 2007 (Лакташи : Графомарк). – 444 стр. : илустр. ; 25 см

Тираж 600. – Стр. 9-20: Предговор / Милорад Екмечић. – Библиографија уз поједине радове.

SB 1501

146

POIMENIČNI popis žrtava koncentracijskog logora Jasenovac : 1941. – 1945. / Jelka Smreka, Đorđe Mihovilović ; [prijevod na engleski, english translation Janet Valentine Berković, Maja Kučan ; fotografija, photography Damir Fabijanić]. – 1. izd. – Jasenovac : Spomen-područje Jasenovac = Jasenovac Memorial Site, 2007. – 1888 стр. ; 29 см. – (Biblioteka Banalnost zla = Library The Banality of Evil)

Na vrhu nasl. str.: Istraživanja spomen-područja Jasenovac do 31. kolovoza 2007. – Kor. stv. nasl.: Jasenovac : žrtva je pojedinac. – Str. 5: Dužnost sjećanja na žrtve / Nataša Jović. – Str. 1886-1888: Pogovor / Franjo Horvat.

SB 16141

2009

147

GREIF, Gideon

The Auschwitz Album : A Curriculum for High Schools / Gid'on Graif. – Yad Vashem : The International School for Holocaust Studies, 2009. – 78 стр. ; 27 см
B 052

148

ISTINOM protiv revizije narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji : 1941-1945 : zbornik radova / [urednik Mladenko Colić]. – Beograd : Društvo za istinu o narodnooslobodilačkoj borbi i Jugoslaviji, 2009 (Beograd : Draslar partner). – 393 стр. : fotogr. ; 21 см

„Okrugli sto je održan 25, 26, i 27. novembra 2008. godine“ --> poledina nasl. lista. – Na kor. i hrptu: Knj. 24. – Tiraž 400. – Str. 7-8: Uvodna reč / Petar Matić-Dule. – Beleška o autorima: str. 389-393. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

SB 2277

149

MICKOVIĆ, Evica

Logor Banjica : logoraši : knjige zatočenika koncentracionog logora Beograd-Banjica : (1941-1944). Tom 1 / [priredivači Evica Micković, Milena Radojčić]. – Beograd : Istorijski arhiv, 2009 (Beograd : Alta nova). – 707 стр. : илустр. ; 34 см

Tiraž 1.500. – Str. 7: Reč urednika / Branka Prpa. – Str. 9-49: Reč uz knjige imena zatočenika logora Banjica / Ljubodrag Dimić, Milan Ristović. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

SB 1635/1

150

MICKOVIĆ, Evica

Logor Banjica : logoraši : knjige zatočenika koncentracionog logora Beograd-Banjica : (1941-1944). Tom 2 / [priredivači Evica Micković, Milena Radojčić]. – Beograd : Istorijski arhiv, 2009 (Beograd : Alta nova). – 830 стр. : илустр. ; 34 см

Tiraž 1.500. – Registri. – Bibliografija: str. 824-826.

SB 1635/2

151

ŠKILJAN, Filip

Politički zatvorenici u logorima Jasenovac i Stara Gradiška / Filip Škiljan. – Zagreb : Spomen područje Jasenovac, 2009. – 243 стр. :

ilustr.; 20 cm. - (Biblioteka Banalnost zla)
Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 227-236.
SB 1612

2010

152

KUĆAN, Maja

„Jedino moje i ostali“ : pisma iz logora / Maja Kućan; [prijevod na engleski Ana Lena Stipančić]. - Jasenovac : Spomen područje, 2010. - 196 str. : ilustr.; 22 cm. - (Biblioteka Banalnost zla)

Deo teksta uporedo hrv. tekst i engl. prevod. - Str. 7-8: Riječ urednika / Nataša Jovičić. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 187-188. - Zusammenfassung. - Registar.

SB 1613

2011

153

BYFORD, Jovan

Staro sajmište : mesto sećanja, zaborava i sporenja / Jovan Bajford; [autor fotografije Armin Linke]. - Beograd : Beogradski centar za ljudska prava, 2011 (Beograd : Dosije studio). - 230 str. : fotogr.; 20 cm

Tiraž 1.000. - Predgovor izdavača: str. 7-8. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Registar.

SB 1752

154

GUBIM nevino svoj

„Губим невино свој живот због неваљали и проклети људи“ : злочини геноцида и ратни злочини против цивилног становништва на југословенским просторима 1941-1945. године (са документарних фотографија) : [каталог изложбе] / [уредник каталога Јован Мирковић ; превод на енглески Зоран Јањетовић] = "I'm Losing my Life Because of Wicked and Cursed People" : the Crime of Genocide and War Crimes Against Civilian Population in the Yugoslav Territory 1941-1945 (with documentary photographs) : [catalogue of exhibition] / [catalogue editor Jovan Mirković ; translation into English Zoran Janjetović]. - Београд : Музеј жртава геноцида = Belgrade : Museum of Genocide Victims, 2011 (Београд : Жиг = Beograd : Žig). - [64] стр. : илустр.; 24 cm

Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Тираж 300.

SB 3143

2013

155

FRIEDLÄNDER, Saul

Године истребљења : нацистичка Немачка и Јевреји : 1939-1945. / Сол Фридлендер ; превела с енглеског језика Миљана Протић. - 1. изд. - Београд : Завод за уџбенике, 2013 (Суботица : 1909 Минерва). - 994 стр.; 24 cm. - (Историјско сећање ; књ. 7)

Превод дела: The years of extermination / Saul Friedländer. - Тираж 1.000. - Белешка о аутору: стр. 7-8. - Критике: стр. 992-994. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 899-954. - Регистар.

SB 3235

156

MESTA stradanja i antifašističke

borbe u Beogradu : 1941-44. : priručnik za čitanje grada / [Olga Manojlović Pintar ... [et al.]; uredili Milovan Pisarri (Pisari), Rena Rädle (Redle); prevod Milena Popović]. - Beograd : M. Radanović, 2013 (Beograd : Pekograf). - 310 str. : ilustr.; 29 cm

Tiraž 700. - Str. 6-8: Predgovor / urednici. - Biografije autora: str. 308. - Napomene i bibliografske reference uz svako poglavlje. - Registri.

B 092

2015

157

MOTL, Dejan

Zaboravljeni : knjiga o posljednjim jasenovačkim logorašima / Dejan Mott, Đorđe Mihovilović. - Jasenovac : Javna ustanova Spomen-područje Jasenovac; Zagreb : Savez antifašističkih boraca i antifašista RH, 2015. - 928 str. : ilustr.; 28 cm

Tiraž 500. - Bibliografija: str. 921-928.

SB 3239

158

RADANOVIĆ, Milan

Kazna i zločin : snage kolaboracije u Srbiji : odgovornost za ratne zločine (1941-1944) i vojni gubici (1944-1945) / Milan Radanović. - Beograd : Rosa Luxemburg Stiftung, Regionalna kancelarija za jugoistočnu Evropu, 2015

(Beograd : Standard 2). - 656 str.; 22 cm

Tiraž 600. - Skraćenice: str. 8-9. -

Str. 11-26: Revolucionarno nasilje u narodnooslobodilačkom ratu / Krunoslav Stojaković. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 599-625. SB 2112

2016

159

GOLDSTEIN, Slavko

Jasenovac : tragika, mitomanija, istina / Slavko Goldstein; saautor Ivo Goldstein. - 2. izd. - Zaprešić : Fraktura, 2016. - 156 str. : ilustr.; 21 cm

O autoru: str. 153-154. - O suautoru: str. 155-156. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 147-151.

SB 2734

160

MIHOVILOVIĆ, Đorđe

Jasenovac 1945.-1947. : fotomonografija / Đorđe Mihovilović. - Jasenovac : Javna ustanova Spomen-područje Jasenovac, 2016 (Zagreb : Grafički zavod Hrvatske). - 336 str. : ilustr.; 27 cm

Tiraž 500. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 334-336.

SB 3238

161

PISARRI, Milovan

Октобар 1941 : 31 дан злочина Холокауста, геноцида и терора нацистичке и колаборационистичке власти у Србији / [аутори Милован Писари, Никола Радић Луцати]. - Београд : Историјски архив, 2016 (Београд : Типографик плус). - 92 стр. : илустр.; 32 cm

Податак о ауторима преузет из колофона. - Текст штампан двостубачно. - Тираж 2.000. - Библиографија: стр. 20-21.

SB 2783

2017

162

BAJIĆ, Miloš

Милош Бајић : Маутхаузен 106621 : пола века од премијерног приказивања изложбе, 1967-2017. / [уредник каталога Јелена Кнежевић; фотографија Зоран Јовановић Жофр, Милан Тврдишић, Урош Степић; превод Лидија Бабовић, Јована Николић]. - Београд : Медија центар

Одбрана, 2017 (Београд : Војна штампарија). – 150 стр. : илустр. ; 28 см. – (Библиотека Војна књига ; књ. бр. 2156)

Упоредо срп. текст и енгл. превод. – Део текста упоредо на више језика. – Тираж 500. – Стр. 3: [Увод] / Јелена Кнежевић.

SB 3220

163

GRUDEN Milentijević, Ivana

Друштво Црвеног крста и нишки концентрациони логор у периоду Другог светског рата / Ивана Груден Милентијевић, Небојша Озимић ; [превод на француски Саша Миљковић] = La Société de la Croix-rouge et le Camp de concentration de Niš dans la période de la Deuxième guerre mondiale / Ivana Gruden Milentijević, Nebojša Ozimić ; [traduction par Saša Mišković]. – Ниш : Народни музеј = Musée National de Nis, 2017 (Ниш : Свен). – 69 стр. : илустр. ; 25 см

Упоредо срп. текст и франц. превод. – Тираж 500. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 35–36.

SB 3400

164

GRUDEN Milentijević, Ivana

Нишки Јевреји у логору Сајмиште / Ивана Груден Милентијевић, Небојша Озимић ; [превод на француски Саша Миљковић] = Les Juifs nichois dans le camp de concentration de Sajmište / Ivana Gruden Milentijević, Nebojša Ozimić ; [traduction par Saša Mišković]. – Ниш : Народни музеј = Musée National de Nis, 2017 (Ниш : Свен). – 49 стр. : илустр. ; 25 см

Упоредо срп. текст и франц. превод. – Тираж 500. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 23–25.

SB 3399

165

MIHOVILOVIĆ, Đorđe

Željezničari u koncentracijskom logoru Jasenovac. Knj. 1, Radionica Zagreb Hrvatskih državnih željeznica / Đorđe Mihovilović. – Jasenovac : Javna ustanova Spomen-područje Jasenovac, 2017 ([s. l.] : Grafički zavod Hrvatske). – 396 str. : ilustr. ; 29 cm

Tiraž 500. – Bibliografija: str. 393–396.

SB 3239

166

ZLOČINI okupatora i njihovih

Злочини окупатора и њихових

помагача у Војводини 1941–1944. IV група

масовних злочина (Бачка и Барања) : логори / приредио Драго Његован. – Нови Сад : Прометеј : Мало историјско друштво, 2017 (Нови Сад : Magyar Szó). – 106 стр. : илустр. ; 30 см. – (Едиција Злочини окупатора и њихових помагача у Војводини ; књ. 11)

Слика приређивача. – Тираж 500. – Стр. 7–8: Предговор / Драго Његован. – Белешка о приређивачу: стр. 103–106.

SB 3397

167

ZLOČINI okupatora i njihovih

Злочини окупатора и њихових помагача у Војводини 1941–1945. VI група масовних злочина (Срем) : масовни злочини које је починио Антон Бауер и његови сарадници / приредио Драго Његован. – Нови Сад : Прометеј : Мало историјско друштво, 2017 (Нови Сад : Magyar Szó). – 180 стр. : илустр. ; 30 см. – (Едиција Злочини окупатора и њихових помагача у Војводини ; књ. 12)

Тираж 300. – Стр. 7–8: Предговор / Д. Његован. – Белешка о приређивачу: стр. 177–180.

SB 3398

2018

168

KRUŠELJ, Željko

Zarobljenici paralelnih povijesti : hrvatsko-srpska historiografska fronta na prijelazu stoljeća / Željko Krušelj. – Zagreb : Srednja Europa, 2018. – VIII, 513 str. : ilustr. ; 24 cm. – (Biblioteka Pitanja i kontroverze)

Kratice: str. 499. – Bilješka o autoru: str. [516]. – Bilješke uz tekst. – Registar.

SB 3517

169

LOGOR Sajmište

Логор Сајмиште : жртве Јеврејског логора Земун / [Јелена Јовановић ... [и др.]]. – Београд : Историјски архив Београда, 2018 (Београд : Службени гласник). – 467 стр. : илустр. ; 23 см + 1 електронски оптички диск (CD-ROM)

Тираж 500. – Стр. 466–467: Рецензија / Милан Кољанин. – Напомене и библиографске референце уз текст.

SB 3284

170

ZLA prošlost : suočavanje s prošlošću koja opterećuje / priredila i s poljskoga prevela Magdalena Najbar-Agičić. – Zagreb : Srednja

Europa, 2018 ([Zagreb] : Zelina). – 211 str. ; 24 cm

Str. 5–19: Zla prošlost: suočavanje s prošlošću koja opterećuje / Magdalena Najbar – Agićić. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Registri.

SB 3520

2019

171

CVETKOVIĆ, Srđan

ОЗНА : репресија комунистичког режима у Србији : 1944–1946. : документи / Срђан Цветковић, Немања Девећ. – Београд : Catena mundi : Институт за савремену историју, 2019 (Пирот : Pi-press). – 590 стр. : илустр. ; 27 cm

Слике аутора. – Текст ћир. и лат. – „Књига је део пројекта 'Српско друштво у југословенској држави у 20. веку: између демократије и диктатуре'...” --> стр. 8. – Тираж 1.500. – Стр. 9–18: Предговор: Истина о дуго скриваним злочинима / Леон Којен. – Кратке биографије аутора и приређивача: стр. 585–586. – Напомене и библиографске референце уз текст.

SB 3494

172

GOLDSTEIN, Ivo

Jasenovac / Ivo Goldstein ; [karte Tomislav Kaniški ; indeks imena Iva Karabaić]. – Novi Sad : Akademska knjiga, 2019 ([Novi Sad : Minerva]). – 958 str., [32] str. s tablama : karte, fotogr. ; 24 cm

Tiraž 1.000. – 0 autoru: str. [957]–958. – Na omotu beleške o autoru i delu. – Napomene i bibliografske reference: str. [833]–934. – Bibliografija: str. [807]–832. – Registar.

B 227

2020

173

DIMITRIJEVIĆ, Bojan B.

Zagreb : svibanj 1945. / Bojan Dimitrijević, Radovan Cukić. – Zagreb : Despot infinitus, 2020. – 245 str. : ilustr. ; 28 cm. – (Biblioteka Hrvatska povijest / Despot infinitus)

Kor. stv. nasl.: Zagreb : svibanj 1945.: 365 nikad viđenih fotografija. – Bilješka o autorima: str. 245. – Bibliografija: str. 241–243. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

SB 3670

174

DRAŠKOVIĆ, Dragan

Време зла : у краљевачком крају 1941. и после ослобођења 1944. године / Драган Драшковић = [фотографије Срђан Вуловић]. – Врњци : Интерклима-графика, 2020 (Врњци : Интерклима-графика). – 188 стр. : фотогр., факс. ; 23 cm

Тираж 500. – О аутору: стр. 188. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 183-186. – Summary: The time of evil in the Kraljevo region in 1941 and after the liberation in 1944.

SB 3587

175

TRKLJA, Lazar

Ратни дневник Лазара Тркље : 1941–1944 : откопана истина / приредио Никола Тркља. – Београд : Службени гласник, 2020 (Београд : Гласник). – 435 стр. : илустр. ; 25 cm. – (Библиотека Сведоци епохе / [Службени гласник])

Слика приређивача. – Тираж 500. – „Хиљаде трагичних људских судбина забележено је и отргнуто од заборавља у потресним ратним записима које је Лазар Тркља, професор теологије, секретар Земљорадничке странке и блиски сарадник Драже Михаиловића, водио од пролећа 1941. до јесени 1944. године. На више стотина густо куцаних страница сачуваног текста налазе се спискови убијених, али и убица, наредбе, одлуке, политичке и војне процене ситуације на терену, описи прогона, страдања и трагедије народа у Србији, Црној Гори, Херцеговини, Босни, Лици, масовних и монструозних усташких злочина, братоубилачког рата, ратних операција партизана, четника, усташа, Немаца и Италијана...” --> кор. – Стр. 11–16: Архива деценијама закопана у земљу / Никола Тркља. – Стр. 16–23: Ко је био Лазар Тркља? / Никола Тркља. – Белешка о приређивачу: стр. 423. – Напомене и библиографске референце уз текст.

– Регистар.

SB 3715

2021

176

DEPORTATION of the Jews of Bačka in 1944 / edited by Aleksandar Bursać, Vladimir Todorović, Petar Đurdev. – Novi Sad : Archives of Vojvodina ; Ramat Gan : Bar-Ilan University

: The Van-Gelder Center for Holocaust Instruction and Research, 2021 (Belgrade : Službeni glasnik). – 418 str. : table ; 24 cm. – (Library Special editions / Archives of Vojvodina)

Prevod dela: Deportacija bačkih Jevreja 1944. godine. – Tiraž 500. – Str. 413–418: Remembering the holocaust / Nebojša Kuzmanović. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

SB 3657

177

DUŠANIĆ, DUNJA

Оковани слогови : уметност у заробљеничким логорима 1941–1945 / аутори изложбе и каталога Дуња Душанић, Маријана Дујовић, Немања М. Калезић. – Београд : Народна библиотека Србије, 2021 (Београд : Ретро принт). – 34 стр. : илустр. ; 21 x 23 cm

Тираж 300. – Напомене и библиографске референце уз текст.

B 228

СЕРИЈСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ / SERIALS

1904

1

POLITIKA

Политика / власник и одговорни уредник Владислав Рибникар. – Год. 1, бр. 1 (25. јан. 1904) – год. 13, бр. 4158 (23. сеп. 1915); год. 16, бр. 4159 (сеп. 1919) – год. 38, бр. 11797 (6. апр. 1941); год. 42, бр. 11798 (28. окт. 1944) – . – Београд : Владислав Рибникар, 1904–1915; 1919–1941; 1944 – (Београд : Штампариија Д. Димитријевића). – 46 cm

Дневно. – Излази у више издања.

Napomena: Biblioteka Muzeja Jugoslavije čuva ukoričene brojeve *Politike* od januara 1924. do decembra 1989. godine. Logori i zločini u Drugom svetskom ratu pominju se u brojevima iz 1945. i 1946. godine, kao i brojevima od 8. septembra 1981. i 4. avgusta 1984. godine. S 1–3, S 24–419

1941

2

BORBA

Борба : орган Комунистичке партије Југославије. – Београдско изд. – Год. 6, бр. 1 (19. окт. 1941) – год. 82, бр. 165/166 (2003). – Београд : Комунистичка партија Југославије, 1941–2003. – 57 cm

Дневно. – Борба излази у више издања, од 1988. излази само једно издање, штампано ћирилицом и латиницом.

Napomena: Biblioteka Muzeja Jugoslavije čuva ukoričene brojeve *Borbe* od novembra 1944. do decembra 1989. godine i reprint izdanje brojeva od 1941. do 1943. godine. U brojevima iz 1941, 1942, 1944, 1945 i 1988. godine nalaze se zapisi i članci o logorima i zločinima u Drugom svetskom ratu.

S 4–7, S 418–613

3

NOVO vreme

Ново време / главни уредник Предраг Милојевић. – Год. 1, бр. 1 (1941) – год. 4, бр. 1066 (1944). – Београд : Српско издавачко предузеће А. Д., 1941–1944 (Београд : „Београд“). – 56 cm

Дневно. – Излази од августа 1941. дневно осим понедељка.

Napomena: Biblioteka Muzeja Jugoslavije čuva brojeve *Novog vremena* od juna 1941. do oktobra 1944. godine. Građa za izučavanje logora i zločina nalazi se u brojevima iz 1941. i od 8. avgusta 1942. godine.

S 774-777

1942

4

GLAS Jedinstvenog narodno-oslobodilačkog

Глас Јединственог народно-ослободилачког фронта Србије : [орган Јединственог народноослободилачког фронта Србије] / [уредници Мирко Томић, Благоје Нешковић]. – Год. 1, бр. 1 (30. авг. 1942) – год. 4, бр. 48? (1945). – Београд : [Јединствени народноослободилачки фронт Србије], 1942-1945. – 25 cm
Од 1944. године излази недељно, а од 1945. дневно.

Napomena: Biblioteka Muzeja Jugoslavije čuva fototipisko izdanje ovog lista iz 1975. godine sa reprint izdanjima brojeva od 1942. do 1944. godine. Za izučavanje prilika u logorima i zločina u Drugom svetskom ratu relevantan izvor predstavljaju brojevi iz 1942. godine.

S 748

1962

5

ČETVRTI jul

4. jul : list Saveza udruženja boraca NOR Jugoslavije / glavni i odgovorni urednik Rajko Pavičević. – God. 1, br. 1 (1962) – god. 28, br. 1489 (18. dec. 1990). – Beograd : Četvrti jul, 1962-1990 (Beograd : Borba). – 39 cm

Nedeljno.

Napomena: Biblioteka Muzeja Jugoslavije čuva ukoričene delove godišta sa brojevima od 1962. do 1989. Brojevi iz 1988. i 20. marta 1990. godine važni su za proučavanje logora i zločina tokom Drugog svetskog rata.

S 687-714

НЕЊИЖНА ГРАЂА / NON-BOOK MATERIAL

1945

1

PARTIZANSKA pesem [Štampana muzikalija] : štiriglasni moški zbori. – [S. l.] : Propagandno odeljenje Glavnog štaba NOV in POS, 1945. – 81 str. : note ; 14 x 23 cm

Tekstovi pesama i notni zapisi umnoženi ciklostilom.

KN 6726

1948

2

DRUGARSKA se pjesma ori [Štampana muzikalija] : zbirka pjesama za harmoniku / priredio Marcel Kasović. – Zagreb : Nakladni zavod Hrvatske, 1948. – 33 str. : note ; 32 cm. – ((Nakladni zavod Hrvatske) ; NZH 48)

Tekstovi pesama štampani uporedo sa notnim zapisom. – Tekstovi druge i treće strofe štampani ispod notnog zapisa.

KN 5848

Auschwitz

Concentration camp

April 27, 1940 - January 27, 1945

Oświęcim, Poland

At least 12,000 Yugoslavs, mostly of Jewish origin, were deported to this camp and killed in it.

Austrå*

Concentration camp

October 7, 1942 - April 23, 1945

Ørland peninsula, central Norway

938 Yugoslav internees passed through the camp, and 65 of them lost their lives in it.

Aversa

Prisoner-of-war camp

April 1941 - September 1943

Naples, Kingdom of Italy

Several ministers and over 100 officers and non-commissioned officers of the army of the Kingdom of Yugoslavia were deported to this camp.

Banjica

Concentration camp

July 5, 1941 - October 4/5, 1944

Belgrade, Serbia

Approximately 30,000 prisoners passed through the camp; the names of 4,200 executed inmates have been reliably identified so far. Approximately 80 children were among the victims.

Bathorn

Prisoner-of-war camp

after September 1939 - April 5, 1945

Hoogstede, Germany

Yugoslav prisoners of war, 593 of them, were interned to this camp for the first time on May 1, 1941. A month later, another 1,450 Yugoslav prisoners of war, mostly Serbs, were interned to it.

* Due to the items of the inmates addressed to Øyrlandet, it is assumed that they were stationed in the Austrått concentration camp in central Norway. The Austrått camp was the only one located on the Ørland peninsula, so from the given toponym it can be concluded that it is that camp. In Yugoslav historiography, this camp was recognized as Øyrlandet for a very long time, most likely due to the frequent association of the camp with the toponym of the place where it was located.

Bileća

Political prison camp

January 18 - November 25, 1940

Bileća, the Zeta Banovina (now Republic of Srpska)

More than 80 prisoners, mostly Communists and anti-Fascists, passed through it.

Botn

Concentration camp

July 25, 1942 - July 25, 1944

Rognan, northern Norway

1,005 internees passed through this camp, of which 352 lost their lives in it.

Campo 6

Prisoner-of-war camp

1941 - September 1943

Durrës (Durrazzo), Kingdom of Italy (now Albania)

The inmates were mostly Yugoslav prisoners of war. About 1,800 inmates were interned to this camp, and approximately 1,200 of them survived.

Cortemaggiore

Prisoner-of-war camp

May 6, 1941 - September 1942

Piacenza, Kingdom of Italy

Approximately 150 Yugoslavs were interned to this camp.

Dachau

Concentration camp

March 22, 1933 - April 29, 1945

Munich, Germany

Approximately 6,000 Serbs passed through the camp, about 600 of them lost their lives in it.

Danica

Concentration camp

April 15, 1941 - September 1, 1942

Koprivnica, Independent State of Croatia

Approximately 3,358 inmates were interned to this camp, including 42 children.

According to nationality, most were Serbs, followed by Jews, Croats, Muslims, Montenegrins, Roma, Slovenians and others. Approximately 64% of the inmates lost their lives in this camp.

Ebensee (Mauthausen subcamp)

Concentration camp

late 1943 - May 6, 1945

Linz, Austria

Approximately 900 Yugoslavs were interned to this camp, 70% of them were Serbs.

Gonars

Concentration camp

February 23, 1942 - September 8, 1943

Palmanova, Kingdom of Italy

Several thousand Slovenians and Croats were interned to this camp. About 400 of them lost their lives there.

Gospić

Concentration camp

April/May - August 1941

Lika, Independent State of Croatia

The estimated number of victims ranges between 30,000 and 40,000, mostly Serbs, Jews and Communists.

Hammelburg

Prisoner-of-war camp for officers

1940 - April 6, 1945

Nuremberg, Germany

At least 3,000 Serbian officers arrived in Hammelburg during April 1943 from the Nuremberg camp after the bombing. Many were members of the Yugoslav General Staff, some of whom were prisoners of war in Germany during the First World War.

Jasenovac

Concentration camp

August 1941 - April 22, 1945

Jasenovac, Independent State of Croatia

According to the 2018 register of victims in the camp, there were 58% Serbian, 19% Roma, 16% Jews, 5% Croatian victims, and 2% victims of unknown nationality. The exact number of victims has not been determined so far.

Kampor (Rab)

Concentration camp

June/July 1942 - September 1943

Island of Rab, Kingdom of Italy (now Croatia)

Approximately 13-14,000 inmates, mostly

Croats, Slovenes and Jews, were interned to this camp. About 4,000 camp inmates lost their lives in the camp.

Majdanek

Concentration camp
October 1, 1941 - July 24, 1944
Lublin, Poland
79,000 people lost their lives in this camp. Yugoslavs were also among those interned to the camp and victims.

Mauthausen

Concentration camp
1940 - May 5, 1945
Linz, Austria
Approximately 8,200 Yugoslavs lost their lives in this camp.

Nuremberg

Prisoner-of-war camp for officers
1940 - April 16, 1945
Nuremberg, Germany
Thousands of Yugoslav officers were interned to this camp. They were transferred to the Hammelburg camp after the bombing of the Nuremberg camp in 1943.

Norwegian Camps

Concentration camps
January 1942 - May 1945
4,268 Yugoslavs were sent to work in Norway. Of the total number of inmates, 2,287 (53.58%) were from the German occupation area in Serbia. There were 1,981 (46.41%) of them from the Independent State of Croatia (NDH). All inmates from Serbia were Serbs, and they also made up the majority of detainees from the NDH. Of the total number of Yugoslav detainees in Norwegian camps, 2,841 (89.99%) of them were Serbs. 2,368 of them (55.48%) lost their lives in the concentration camps in Norway.

Oschatz

Prisoner-of-war camp
February 1941 - 1945
Oschatz, Germany
According to the report of the International Red Cross Movement from March 1945, a total of 5,233 Yugoslav prisoners passed through the camp.

Osnabrück

Prisoner-of-war camp for officers
April 1941 - March 28, 1945

Eversheide, Germany
Approximately 6,000 Serbian officers were interned to this camp between 1941 and 1945. According to available data, 116 officers lost their lives in the period after the Allied bombing of the camp on December 6, 1944.

Ponza

Prisoner-of-war camp
March 1942 - September 1943
Island of Ponza, Kingdom of Italy
In the first wave of internees from Yugoslavia, 193 of them arrived to this camp.

Ravensbrück

Concentration camp
May 1939 - April 30, 1945
Firstenberg, Germany
During the existence of the camp, about 120,000 women and children, 1,200 young women and 20,000 men passed through it. The largest number came from Poland (36%). 2% of them came from Yugoslavia. Of the total number, approximately 20,000 camp inmates survived.

Sajmište

Concentration camp
December 8, 1941 - July 26, 1944
Zemun, Independent State of Croatia (now Serbia)
Over six thousand Jews lost their lives in the camp during the first six months. 31,972 inmates passed through the camp between May 1942 and July 1944. Of the total number of detainees, 17,016 (43.66%) lost their lives, mostly Serbs, Jews and Roma.

Sulmona

Prisoner-of-war camp
April 1941 - September 1943
Rome, Kingdom of Italy
Those interned to this camp were prisoners from Slovenia, Dalmatia and Montenegro.

Skoki (Schokken)

Prisoner-of-war camp for officers
1942 - 1943
Poznań, Poland
Several hundred Yugoslav officers were interned to this camp.

Stara Gradiška (Jasenovac subcamp)

Concentration camp
late 1941 - April 1945
Stara Gradiška, Independent State of Croatia

The names of 12,790 victims have been identified. The majority of camp prisoners were women and children, mostly Serbs, Roma and Jews.

ANA PANIĆ COLLECTION OF FINE ART WORKS OF THE MUSEUM OF THE REVOLUTION OF YUGOSLAV NATIONS AND ETHNIC MINORITIES AND COLLECTION OF GIFTS – FINE ARTS FROM THE HOLDING OF THE MEMORIAL CENTRE

187

Đorđe Andrejević Kun

Gendarmes Beat Moša Pijade in the Bileća Political Prison Camp, 1940

Indian ink on paper, 17.6 x 24.1 cm

Purchased from Nada Andrejević Kun,
July 10, 1968

Inv. No. MJ 2-30-110

Đorđe Andrejević Kun

Gendarmes Conveying Inmates in the Bileća Political Prison Camp, 1940

Indian ink and tempera on paper, 20 x 22.4 cm

Note below the drawing in the middle:
Gendarmes conveying inmates in the Bileća political prison camp

Purchased from Nada Andrejević-Kun,
October 4, 1967

Inv. No. MJ 2-30-142

Đorđe Andrejević Kun

The Torture of Moša Pijade in the Bileća Political Prison Camp, 1940

Two drawings papered over on the same
cardboard, Indian ink on paper, 9 x 10.8 cm:
6 x 7 cm

Note on the back: Đorđe Andrejević Kun.
Torture of Moša Pijade in the Bileća political
prison camp, 1940, Indian ink, 9 x 10.8 and
6 x 7 cm

Purchased from Nada Andrejević Kun
Inv. No. MJ 2-30-109 (k. 1-2)

Đorđe Andrejević Kun

Gendarmes Beat Moša Pijade in the Bileća Political Prison Camp, 1940

Indian ink on paper, 19.2 x 22.7 cm

Signed in the lower right corner: K

Note below the image, in the middle:

The gendarmes beat Moša as he is taken out
of the room

Note on the back: Đorđe Andrejević Kun,
Gendarmes beat Moša Pijade in the Bileća
political prison camp

Purchased from Nada Andrejević Kun,
October 4, 1967

Inv. No. MJ 2-30-144

Đorđe Andrejević Kun

The First Walk of Inmates in the Political Prison Camp Yard, 1940

Indian ink on paper, 20 x 21.9 cm

Note below the image, in the middle:

The first walk in the political prison camp yard
in Bileća

Note on the back: Đorđe Andrejević-Kun,
The first walk of inmates in the political prison
camp, Bileća, 1940

Purchased from Nada Andrejević Kun,
July 10, 1968

Inv. No. MJ 2-30-143

Đorđe Andrejević Kun

Ivo Lola Ribar Speaks to a Group of Inmates in the Bileća Political Prison Camp, 1940

Indian ink on paper, 20 x 22.3 cm

Note below the image, in the middle:

Lola speaks at a meeting in the political
prison camp

Purchased from Nada Andrejević Kun,
July 10, 1968

Inv. No. MJ 2-30-145

Đorđe Andrejević Kun

Utensils in the Bileća Political Prison Camp, 1940

Indian ink on paper, 19.9 x 29.8 cm

Signed and dated in the lower right corner:
Kun / Bileća 40

Note along the lower edge: Mess tin, drinking
cup, spoon in the Bileća political prison camp

Note on the back: Đorđe Andrejević-Kun Bileća
1940 Indian ink

Purchased from Nada Andrejević Kun,
November 19, 1968

Inv. No. MJ 2-30-146

Đorđe Andrejević Kun

Detail of a Room in the Political Prison Camp in Bileća, 1940

Indian ink on paper, 20.1 x 16.1 cm

Note on the back: Đorđe Andrejević-Kun Detail
of a room in the political prison camp in Bileća,
1940, Indian ink, 20 x 16 cm

Purchased from Nada Andrejević Kun,
November 19, 1968

Inv. No. MJ 2-30-147

Miloš Bajić

Women Prisoners Arrested by Special Police Shelling Beans in the Yard of the Banjica Concentration Camp, 1943/44

Pencil drawing on toilet paper, 15 x 19.8 cm

Note on the back: Banjica. / Women prisoners
at work / in the concentration camp yard /
1943.

Purchased from Miloš Bajić, July 10, 1969
Inv. No. MJ 2-30-14

Miloš Bajić

Rooming Circle of Concentration Camp Inmates at Banjica, 1943/44

Pencil drawing on toilet paper, 14.8 x 10.5 cm

Not signed or dated

Purchased from Miloš Bajić, July 10, 1969
Inv. No. MJ 2-30-22

Miloš Bajić

Will He Make It, 1945

Indian ink on paper, 30.2 x 22.7 cm

Signed in the lower right corner: Bajić

Note on the back: Miloš Bajić (from
Mauthausen) / "They make us work when we
are sick" / "He will not make it" / "He will die
on the way" / "They make us - they don't even
allow us to die"

Purchased from the Banjica and Mauthausen
exhibition by Miloš Bajić at the JNA House,
1981

Inv. No. MJ 2-30-23

Miloš Bajić*Queuing to Steam Clothes*, 1944

Ebensee concentration camp,

Mauthausen subcamp

Graphite/compressed charcoal on draft paper,
33.6 x 24.3 cm

Purchased from Miloš Bajić, July 10, 1969

Inv. No. MJ 2-30-56

Miloš Bajić*Partisan from the Dalmatian Brigades*, 1945Graphite/compressed charcoal on draft paper,
34.2 x 25.2 cm

Signed in the upper left corner: Baj

Purchased from Miloš Bajić, July 10, 1969

Inv. No. MJ 2-30-104

Miloš Bajić*Concentration Camp Room*, 1943

Pencil (toilet) paper, 14.7 x 19.2 cm

No signature or note

Purchased from Miloš Bajić, July 10, 1969

Inv. No. MJ 2-30-39

Miloš Bajić*Sleeping on the Floor Coverings*, 1944

Pencil (toilet) paper, 14.7 x 19.3 cm

No signature or note

Purchased from Miloš Bajić, July 10, 1969

Inv. No. MJ 2-30-40

Miloš Bajić*"Kojke" – Triple Bunk Beds / Resting on**"Kojka"*, 1944Ebensee concentration camp, Mauthausen
subcampGraphite/compressed charcoal on draft paper,
29.6 x 21.2 cm

Not signed or dated

Purchased from Miloš Bajić, July 10, 1969

Inv. No. MJ 2-30-32

Miloš Bajić*Rest in Front of the Shack*, 1944Ebensee concentration camp, Mauthausen
subcampGraphite/compressed charcoal on draft paper,
29.5 x 21 cm

Not signed or dated

Purchased from Miloš Bajić, July 10, 1969

Inv. No. MJ 2-30-33

Miloš Bajić*Self-portrait*, 1943

Banjica

Watercolour on newspaper sheet, 28.1x19.1 cm

Signed and dated in the lower right corner:

1-I-43 Bajić

Purchased from Miloš Bajić, July 10, 1969

Inv. No. MJ 2-30-34

Miloš Bajić*Around the Stove in Block XV*, 1944Ebensee concentration camp, Mauthausen
subcampGraphite/compressed charcoal on draft paper,
29.7 x 21 cm

Not signed or dated

Purchased from Miloš Bajić, July 10, 1969

Inv. No. MJ 2-30-35

Bora Baruh*Conveying to the Bileća Political Prison Camp*,
1940

Indian ink and tempera on paper, 17.1 x 20 cm

Note below the drawing in the right corner:

B Baruh / Bileća 40

Purchased from Sonja Baruh,

September 14, 1962

Inv. No. MJ 2-30-127

Bora Baruh*From the Belgrade Prison*, 1938

Indian ink wash on cardboard, 18.2 x 21.7 cm

Note below the drawing in the right corner in

red pencil: Prison

Purchased from Sonja Baruh,

September 14, 1962

Inv. No. MJ 2-30-128

Bora Baruh*Political Prison Camp Room, Bileća*, 1940

Indian ink and tempera on paper, 20 x 14.8 cm

Note below the drawing in the right corner: B.

Baruh, Bileća 40

Purchased from Sonja Baruh,

September 14, 1962

Inv. No. MJ 2-30-129

Bora Baruh*A Political Prison Camp Inmate by the Window*,
Bileća, 1940

Indian ink and tempera on paper, 15.3 x 19.9 cm

Signed in the lower right corner: B. Baruh

Purchased from Sonja Baruh, September 14,

1962

Inv. No. MJ 2-30-130

Bora Baruh*A Political Prison Camp Inmate at the table*,
Bileća, 1940

Bileća, 1940

Pencil on paper, 16 x 20.2 cm

Signed in the lower right corner: B

Purchased from Sonja Baruh, September 14,
1962

Inv. No. MJ 2-30-131

Bora Baruh*Two Political Prison Camp Inmates, Bileća*,
1940

Indian ink on paper, 20.1 x 29.8 cm

Signed below each figure in the lower right

corner: B. Baruh / Bileća 40

Purchased from Sonja Baruh,

September 14, 1962

Inv. No. MJ 2-30-132

Bora Baruh*An Inmate in a Political Prison Camp Room*,
Bileća, 1940

Indian ink on paper, 20.9 x 16.9 cm

Note in the upper right corner: 34

Purchased from Sonja Baruh,

September 14, 1962

Inv. No. MJ 2-30-133

Bora Baruh*A Political Prison Camp Inmate at the Table*,
Bileća, 1940

Pencil on paper, 21.1 x 17.5 cm

Note in the upper right corner: 44

Purchased from Sonja Baruh,

September 14, 1962

Inv. No. MJ 2-30-134

Bora Baruh*Portrait of Moša Pijade, Bileća*, 1940

Indian ink on paper, 17.4 x 20.9 cm

Signed in the lower right corner: B. Baruh

/ Bileća 40

Purchased from Sonja Baruh,

September 14, 1962

Inv. No. MJ 2-30-135

Bora Baruh*Portrait of Ivan Milutinović, Bileća*, 1940

Indian ink on paper, 29.1 x 20 cm

Signed and dated in the lower right corner with

dedication: To Ivan / B. Baruh 40 / Bileća

Purchased from Sonja Baruh,

September 14, 1962

Inv. No. MJ 2-30-136

Bora Baruh*Noje Živanović in the Bileća Political Prison*
Camp, 1940 (?)

Pencil on paper, 20 x 15.9 cm

Note in the upper right corner: 8

Purchased from Sonja Baruh,
September 14, 1962
Inv. No. MJ 2-30-137

Bora Baruh

Ivan Milutinović, Bileća, 1940
Pencil on paper, 14.7 x 20 cm
Note in the upper left corner: 55
Purchased from Sonja Baruh,
September 14, 1962
Inv. No. MJ 2-30-138

Bora Baruh

Bora Prodanović, Bileća, 1940
Indian ink on paper, 29.8 x 20 cm
Note in the upper right corner: 13
Purchased from Sonja Baruh,
September 14, 1962
Inv. No. MJ 2-30-139

Bora Baruh

Dušan Nedeljkić, Bileća, 1940
Indian ink on paper, 29.8 x 20 cm
Signed and dated in the lower right corner:
B. Baruh / Bileća 40
Purchased from Sonja Baruh,
September 14, 1962
Inv. No. MJ 2-30-140

Đorđe Čutuković

In the Shelter
Chalk on paper, 19.5 x 37.5 cm
Signed in the lower right corner: Đ.Č.Z.
Purchased from Marta Martinović, April 15, 1977
Inv. No. MJ 2-30-149

Đorđe Čutuković

Lovers
Indian ink and chalk on paper, 12.5 x 11.6 cm
Signed in the lower right corner: Đ.Č.
Purchased from Marta Martinović,
April 15, 1977
Inv. No. MJ 2-30-150

Đorđe Čutuković

Mourning
Indian ink and chalk on paper, 14.7 x 18 cm
Signed in the lower left corner: Đ.Č.Z.
Note on the back: prof. Đoka Čutuković,
acad. painter, Zemun
Purchased from Marta Martinović,
April 15, 1977
Inv. No. MJ 2-30-151

Đorđe Čutuković

Suffering
Chalk on paper, 21.2 x 17.8 cm
Signed in the lower middle: Đ.Č.Z. and on the
back in the lower right corner: Đ.Č.
Note on the back: prof. Đoka Čutuković,
acad. painter, Zemun.
Purchased from Marta Martinović,
April 15, 1977
Inv. No. MJ 2-30-152

Đorđe Čutuković

Mourning
Chalk on paper, 16 x 25.5 cm
Signed in the lower right corner: Đ.Č.Z.
Purchased from Marta Martinović,
April 15, 1977
Inv. No. MJ 2-30-153

Đorđe Čutuković

Female Nudes
Indian ink and chalk on paper, 17.4 x 14.3 cm
Signed in the lower right corner: Đ.Č.
Note on the back: prof. Đoka Čutuković,
acad. painter, Zemun
Purchased from Marta Martinović,
April 15, 1977
Inv. No. MJ 2-30-154

Đorđe Čutuković

Suffering
Indian ink and chalk on paper, 16.5 x 21.5 cm
Signed in the lower right corner: Đ.Č.Z.
Note on the back: prof. Đoka Čutuković,
acad. painter, Zemun
Purchased from Marta Martinović,
April 15, 1977
Inv. No. MJ 2-30-155

Đorđe Čutuković

The Desperate
Indian ink and chalk on paper, 14.6 x 19.9 cm
Signed in the upper right corner: Đ.Č.
Note on the back: prof. Đoka Čutuković,
acad. painter, Zemun
Purchased from Marta Martinović,
April 15, 1977
Inv. No. MJ 2-30-156

Đorđe Čutuković

The Desperate
Indian ink and chalk on paper, 15 x 20.2 cm
Signed in the lower right corner: Đ.Č.Z.
Note on the back: prof. Đoka Čutuković,
acad. painter, Zemun
Purchased from Marta Martinović,

April 15, 1977
Inv. No. MJ 2-30-157

Đorđe Čutuković

Portrait of an Unknown Person
Indian ink and chalk on paper, 17.2 x 16.9 cm
Signed in the lower right corner: Đ.Č.Z.
Note on the back: Painted by prof. Đoka
Čutuković, acad. painter, Zemun.
Purchased from Marta Martinović,
April 15, 1977
Inv. No. MJ 2-30-158

Đorđe Čutuković

The Desperate
Indian ink on paper, 19.9 x 12.9 cm
Signed in the lower right corner: Đ.Č.Z.
Purchased from Marta Martinović,
April 15, 1977
Inv. No. MJ 2-30-159

Aleksandar Deroko

Sketch for Hanging in Terazije Square on August 17, 1941
Pencil on paper from an open envelope,
24.5 x 35 cm
Note in the upper left corner: spires of the
Hotel Moskva; in the upper middle: the Hotel
Balkan; in the upper right corner: Alban; in
the left middle: ZUR ORTSKOMMANDATUR;
soldiers with helmets and gas mask canisters;
Vukojević's pharmacy... destroyed; officer; in
the middle: tram, light; in the right middle:
a Jew with a Star of David; in the lower left
corner: Traffic, trams, motorcycles; in the
lower right corner: poles with hanged persons
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-36

Aleksandar Deroko

Hanging in Terazije Square on August 17, 1941
Indian ink on paper, 45.4 x 61 cm
Signed and dated in lower left corner:
A.D. 17/VIII/941
Note in the lower right corner: Sketched on
the spot
Note on paper with drawing:
Terazije 17/VIII/1941 / Sketched on the spot
(from behind a gate) / Al. Deroko 1941.
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-257

Aleksandar Deroko

Hanging in Terazije Square on August 17, 1941

Indian ink on paper, 49.4 x 65 cm
Signed and dated in the lower left corner:
A.D. August 20, 1941
Note in the upper right corner: Use rough lines everywhere
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-258

Aleksandar Deroko

Sketch for Hostages in the Banjica Concentration Camp

Pencil on paper, 20.8 x 28.5 cm
Note in the upper left corner: first sketch (original), suitcase; in the upper right corner: backpack
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-93

Aleksandar Deroko

Sketch for the First Night in the Banjica Concentration Camp, 1941

Pencil on paper torn from a notebook,
19 x 28.5 cm
Note: in the lower left corner: Basement; in the upper right corner: Ceiling in the dark; in the left middle: they lie, they sit, a bucket; in the lower right corner: pot; in the lower left corner: perspective, all half-dark, not too much in detail, atmosphere, small briefcases; in the lower middle: centre light bulb only; in the lower right corner: counterlight
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-24

Aleksandar Deroko

Basement Room No. 3, Banjica Concentration Camp, 1941

Pencil on paper, 32.5 x 22.9 cm
Dated in the lower right corner: 18-XI-941.
Note in the lower left corner: Basement room No. 3.
Note below the drawing: Drawn on the spot (concentration camp at Banjica) A.D.
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-41

Aleksandar Deroko

In the Concentration Camp at Banjica. View through the Cell Window, 1941
Watercolour and tempera on paper, 49 x 59 cm
Dated in the lower left corner: XI-941
Purchased from Aleksandar Deroko,

November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-88

Aleksandar Deroko

The Cell in Bušina Street, 1941
Indian ink on paper, 34 x 26 cm
Note on paper accompanying the drawing:
The cell in Bušina Street | Al. Deroko | - 1941
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-25

Aleksandar Deroko

Hygienic Walk
Pencil and Indian ink on paper, 36.5 x 47.4 cm
Note below the image: Concentration camp at Banjica – Peasant Prisoners – "Hygienic Walk" (shirtless in the sun) Sketch based on a story.
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-26

Aleksandar Deroko

Hostages in the Concentration Camp at Banjica (Lunch on the Floor), 1941
Indian ink on paper, 49.8 x 59.8 cm
Signed and dated in the lower left corner:
A.D. – XI-941
Note on paper accompanying the drawing:
In the concentration camp at Banjica 1941 | (Lunch on the floor) | Sketched (in miniature) | on the spot | November 1941 | Al. Deroko
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-27

Aleksandar Deroko

Hands in chains, 1941
Indian ink on paper, 38.5 x 49.8 cm
Dated in the lower right corner: Novemb. 941
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-29

Aleksandar Deroko

Family Patron-saint's Day in the Concentration Camp at Banjica / Family Patron-saint's Day of Three Prisoners, 1941
Tempera on cardboard, 60 x 49.5 cm
Signed and dated in the lower right corner:
A.D. - XI 1941.
Note along the lower edge: Family patron-saint's day (someone's?) in the concentration camp at Banjica
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-89

Aleksandar Deroko

In the Concentration Camp at Banjica. Lunch in the Hall, 1941
Watercolour and tempera on cardboard,
58.3 x 43.1 cm
Signed and dated in lower middle: AD XI 941
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-90

Aleksandar Deroko

First Night. Hostages in the Concentration Camp at Banjica, 1941
Watercolour and tempera on cardboard,
58.3 x 43.1 cm
Dated in the lower left corner: 5-XI-941
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-91

Aleksandar Deroko

First Walk in the Yard. Hostages in the Concentration Camp at Banjica, 1941
Watercolour and tempera on paper,
48.3 x 59.9 cm
Dated in the lower left corner: Banjica XI-941
Note on the additional sheet, in the upper left corner: Execution at Banjica, 1945; in the lower right corner: Based on a story Al. Deroko, 1941.
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-92

Aleksandar Deroko

Questioning, 1941
Indian ink on cardboard, 43.4 x 37.4 cm
Note in the lower left corner: Questioning (according to reports)
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-94

Aleksandar Deroko

Execution at Banjica, 1941
Indian ink on paper, 69 x 49.5 cm
Dated in the lower left corner: 1941
Note on the additional sheet, in the upper left corner: Execution at Banjica, 1941; in the lower right corner: according to a story, Al. Deroko, 1941
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-95

Aleksandar Deroko

Execution in Jajinci, 1941

Indian ink on cardboard, 30.5 x 38.9 cm
Signed and dated in the lower right corner: A.D. 1941 (Cyrillic).

Note on the additional sheet, in the upper left corner: Execution in Jajinci (Cyrillic), in the lower right corner: According to witnesses, A.D. 1941 (Cyrillic).

Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-44

Aleksandar Deroko

Coats of the Executed, 1941
Pencil on paper, 31 x 23.3 cm
Note in the lower left corner: Coats of the executed 3-XI-941.
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-31

Aleksandar Deroko

Coats of the Executed, 1941
Indian ink on cardboard, 60.2 x 49.2 cm
Signed and dated in lower right corner: A.D. XI-941 Banjica
Note in the lower left corner: Coats of the executed
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-45

Aleksandar Deroko

Draft for the poster "Banjica Concentration Camp 1941-1944. Exhibition of Inmates' Works in the Pavilion at Kalemegdan from April 8 to April 22, 1945". First variant, 1944
Indian ink on paper, 55.5 x 64.5 cm
Signed and dated in the lower right corner: 1941-944 A. D.
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-86

Aleksandar Deroko

Draft for the poster "Banjica Concentration Camp 1941-1944. Exhibition of Inmates' Works in the Pavilion at Kalemegdan from April 8 to April 22, 1945". Second variant
Indian ink on paper, 80 x 60 cm
Signed in the lower right corner: Deroko
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-87

Aleksandar Deroko

Draft for the poster "Banjica Concentration Camp 1941-1944. Exhibition of Inmates' Works in the Pavilion at Kalemegdan from April 8 to

April 22, 1945". Third variant
Indian ink on paper, 80 x 60 cm
Signed in the lower right corner: Deroko
Note in the lower middle: Variant
Purchased from Aleksandar Deroko,
November 25, 1962
Inv. No. MJ 2-30-85

Milan Dragija

Hidden, 1979
Oil on canvas, 60 x 80 cm
Not signed or dated
On the back, on the frame, in the upper left corner: Dragija Milan; in the upper right corner: Zagreb - Mikulićeva 22 / phon. 413-721
Purchased from the author from "The NLW in the Works of Fine Artists of Yugoslavia" exhibition, December 16, 1981
Inv. No. MJ 2-30-231

Emir Dragulj

The Fates II, 1981
Spray and tempera on paper, 69.6 x 88.2 cm
Signed and dated in the lower middle: Emir 1981
Purchased from "The NLW in the Works of Fine Artists of Yugoslavia" in the House of the JNA, December 23, 1981
Inv. No. MJ 2-30-60

Ivan Generalić

Birth of Freedom, 1962
Oil on glass, 48 x 60 cm
A gift from the author to Josip Broz Tito, 1962
Inv. No. MJ 1-2-731

Nandor Glid

Scale Model for the Monument in Dachau, 1967
Tin and copper, 50 x 130 cm
Signed and dated on the base: G. N. 67
Purchased from the author, May 14, 1970
Inv. No. MJ 2-30-5

Krsto Hegedušić

Prison in Petrinjska Street, 1941
Pencil on pad paper, 31.8 x 24 cm
Signed and dated in the lower left corner: K Heg August 9, 1941
Note along the lower edge: Why the stupid drawing, my nerves are not up to it like back in 1932
In several places on the drawing, the text written in pencil: Exit to death or life from cell No.16; The microphone cannot be heard; Concrete, W.C...
Purchased from Krsto Hegedušić,
June 14, 1962
Inv. No. MJ 2-30-43

Krsto Hegedušić

The Transport of Concentration Camp Inmates II, 1963
Oil on canvas, 163 x 130 cm
Signed and dated in the lower left corner: K. Heg. 1963
Purchased from the author
Inv. No. MJ 2-30-12

Vida Jocić

A Scene from the Auschwitz Concentration Camp
Not signed or dated
Pencil on paper, 14.2 x 10.3 cm
Taken over from the Federation of Associations of Fighters for Yugoslavia, May 4, 1977
Inv. No. MJ 2-30-123

Vida Jocić

Appeal, 1958
Bronze, 170 x 41.5 x 22 cm
Not signed or dated
Taken over from Federal Executive Council, 1962
Inv. No. MJ 2-30-52

Vida Jocić

On the Wire, 1958
Bronze, wood, 115 x 43 x 14 cm
Not signed or dated
Purchased from Vida Jocić, December 14, 1962
Inv. No. MJ 2-30-53

Jelena Jovanović

Peace in the Concentration Camp
Indian ink and tempera on cardboard, 46.3 x 69.7 cm
Signed in the lower right corner: J. J.
Note on the back: Jelena Jovanović, Peace in the Concentration Camp, Gift to the Museum of the Revolution, Belgrade. Del. prot. No. 03-872/1 from September 11, 1972
A gift from the author, September 11, 1972
Inv. No. MJ 2-30-77

Jelena Jovanović

Seal of Fascism, 1972
Indian ink and tempera on cardboard, 47.3 x 68.4 cm
Not signed.
Note on the back: J.J. 1971, Seal of Fascism, Gift to the Museum of the Revolution, Belgrade. Del. prot. No. 03-872/1 from September 11, 1972
A gift from the author, September 11, 1972
Inv. No. MJ 2-30-78

Jelena Jovanović*Ashes, 79/49, Majdanek*Indian ink and tempera on cardboard,
48.6 x 69.6 cm

Signed in the lower right corner: J.J.

Note on the back: Author Jelena Jovanović,
Ashes, 79/49, Majdanek, Gift to the Museum
of the Revolution, Belgrade. Del. prot. No.
03-872/1 from September 11, 1972
A gift from the author, September 11, 1972
Inv. No. MJ 2-30-79**Jelena Jovanović***Zyklon B, 1971*Indian ink and tempera on cardboard,
45.8 x 69.5 cm

Signed in the lower right corner: J.J.

Note on the back: J.J. 1971, *Zyklon B*, A gift to
the Museum of the Revolution, Belgrade. Del.
prot. No. 03-872/1 from September 11, 1972
A gift from the author, September 11, 1972
Inv. No. MJ 2-30-80**Jelena Jovanović***Black Tears, 1971*Indian ink and tempera on cardboard,
45.8 x 69.5 cm

Signed in the lower middle: J.J.

Note on the back: J.J. *Black Tears, 1971*.A gift to the Museum of the Revolution,
Belgrade. Del. prot. No. 03-872/1 from
September 11, 1972
A gift from the author, September 11, 1972
Inv. No. MJ 2-30-81**Jelena Jovanović***Execution, 1971*Indian ink and tempera on cardboard,
67x81.9 cm

Signed in the lower right corner: J.J.

Inscription on the back: J.J. *Execution, 1971*.A gift to the Museum of the Revolution,
Belgrade. Del. prot. No. 03-872/1 from
September 11, 1972
A gift from the author, September 11, 1972
Inv. No. MJ 2-30-82**Jelena Jovanović***They Accuse*Indian ink and tempera on cardboard,
93.2 x 66 cm

Not signed or dated

Note on the back: J.J., *They Accuse*, A gift to
the Museum of the Revolution, Belgrade. Del.
prot. No. 03-872/1 from September 11, 1972
A gift from the author, September 11, 1972
Inv. No. MJ 2-30-83**Jelena Jovanović***Footprints on the Weeping Roads of Europe*Indian ink and tempera on cardboard,
68.3 x 92.5 cm

Signed in the lower right corner: J.J.

Note on the back: Jelena Jovanović: *Footsteps*
on the Weeping Roads of Europe, a gift to the
Museum of the Revolution, Belgrade
A gift from the author, September 11, 1972
Inv. No. MJ 2-30-84**Mira Jovanović Jaza***Portrait of Branka, 1944*Pencil on cardboard cut from a food package
box, 18.4 x 14.3 cm

Signed and dated in the lower right corner:

Mira / 11.VII.944. / I. Banjica

On the back, the text of the dedication written
in ink pencil: To my beloved / mother, brother
and / little sister-in-law / for the sake of
memory / from BrankaBelow is the stanza of the poem: The sun's
shining through the bars / It's a beautiful
day outside / It seems like the blue sky's
lamenting / Freedom is just a dream for us.

A gift from Uglješa Karaklajić,

December 10, 1964

Inv. No. MJ 2-30-107

Mira Jovanović Jaza*Portrait of Radmila Rajković, 1944*Pencil on cardboard cut from a food package
box, 13.9 x 11.3 cm

Signed in the lower right corner:

Mira / 28.VI.1944. / conc. camp Banjica

The dedication text on the back written in ink
pencil: To my Beloved as / a memory of the
last days / spent in the concentration camp.
/ Yours Radmila RajkovićTaken over from the Institute for the History of
the Workers' Movement of Yugoslavia,
October 17, 1964

Inv. No. MJ 2-30-108

Nikola Karanović*Hostage from Bosnia, 1944*

Bread, height 7.5 cm

Purchased from Nikola Karanović,

December 13, 1961

Inv. No. MJ 2-30-126

Stane Kolar*Shacks of the Gonars Concentration Camp*
in Italy, 1942

Watercolour on paper, 21.5 x 28.1 cm

Signed and dated in the lower right corner: ing
PVST Bog. / GONARS / September 19, 1941On the back in the upper left corner: DR Stane
Kolar / Ko 94 Settore AA gift from Desanka Nedić, November 8, 1989
Inv. No. MJ 2-30-105**Janez Lajavec***Rab, 1943*

Linocut, sheet: 28.5 x 23 cm, image:

19.6 x 15.8 cm

Signed below the print in the right corner:

Lajavec Janez

Note below the print in the left corner:

Nov. 1943

Note below the print in the middle: Rab
Taken over from the Institute for the Study
of the Workers' Movement of the People of
Yugoslavia, February 2, 1962
Inv. No. MJ 2-30-37**Janez Lajavec***Rab, 1943*

Linocut, sheet: 28.5 x 23 cm, image:

19.6 x 15.8 cm

Signed below the print in the right corner:

Lajavec Janez

Note below the print in the left corner:

Nov. 1943

Note below the print in the middle: Rab
Taken over from the Institute for the Study
of the Workers' Movement of the People of
Yugoslavia, February 2, 1962
Inv. No. MJ 2-30-38**Petar Milivojević***Portrait of Dušan Jerković, 1942*

Pencil drawing, 14.6 x 7.9 cm

Signed and dated in the lower right corner:

PM / 19-I-42 / concentration camp

A gift from Milorad Panić-Surep, director of
the Museum of the Revolution, March 20, 1964
Inv. No. MJ 2-30-17**Božidar Monašević***Room in Pavilion No.13 of the Prisoner-of-war*
camp Aversa, Italy, 1942

Oil on canvas, 27.4 x 21.2 cm

Signed in the lower right corner: Monašević

Dated in the lower left corner: August 1942

On the back, in the middle: a round stamp:

Gepr.D 7

Inv. No. MJ 2-30-62

Božidar Monašević*A View through the Window of the Shack of*
the Prisoners-of-war Camp "Campo 6"/Campo
Genova/ in Durrës, Albania, 1941

Indian ink on paper, 13.4 x 23.9 cm

Not signed

Dated in the lower right corner: 1941

Purchased from Milivoje Knežević,

January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-30-99

Božidar Monašević

The Interior of the Shack of the Prisoners-of-war Camp "Campo G"/Campo Genova/ in Durrës, Albania, 1941

Pencil on paper, 11.7 x 13.5 cm

Not signed

Dated in the lower right corner: Campo "G"

May 10, 1941. Note in the lower left corner:

Durrazzo

Purchased from Milivoje Knežević,

January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-30-100

Božidar Monašević

The Shacks of the Prisoners-of-war Camp "Campo G"/Campo Genova/ in Durrës, Albania, 1941

Pencil on paper, 11.8 x 15.4 cm

Signed in the lower right corner: Redrawn by

B. Monašević

Dated in the upper right corner: Campo "G"

10-V -1941. Note in the lower left corner:

Durrazzo

Purchased from Milivoje Knežević,

January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-30-101

Božidar Monašević

Italian Prisoners-of-war Camp "Campo G"/ Campo Genova/ in Durrës, Albania, 1941

Indian ink on paper, 15.4 x 20.9 cm

Signed in the lower right corner: Redrawn by

B. Monašević

Note in the lower left corner: Durrazzo; in the

upper right corner: Campo "G"

Purchased from Milivoje Knežević,

January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-30-102

Božidar Monašević

The Yard of the Prisoners-of-war Camp in Aversa, 1942

Watercolour on paper, 23 x 30.9 cm

Signed in the lower right corner: B. Monašević

Dated in the lower left corner:

September 12, 1942, Aversa

In the lower right corner: a round stamp with

the image of a man and the note: Raffaello

On the back, in the middle: a round stamp:

Gepr.D 7

Purchased from Milivoje Knežević,

January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-30-103

Danijel Ozmo

Jasenovac - Entrance to Hell

Printed drawing, 15.3 x 16.1 cm

Inv. No. MJ 2-30-124 (k. 20)

Construction of Embankments

Printed drawing, 12.3 x 18 cm

Inv. No. MJ 2-30-124 (k. 21)

From the portfolio of graphics printed

posthumously in July 1951 in the printing

house "Veselin Masleša", copy No. 962, edition

Svjetlost Sarajevo

Purchased from Ljubinka Kojić, March 3, 1986

Александр Иванович Пахомов / Alexander Ivanovich Pakhomov

Последнее слово / The Final Word, 1941

Xerography, sheet: 43.8 x 30.8 cm, image:

22 x 15.4 cm

Note below the drawing: The final word

Acquired from the State Museum of the

Revolution of the USSR in Moscow, October

30, 1967

Inv. No. MJ 2-30-115

Branko Petričić

Prisoner-of-war Camp Shacks in

Oflag XIII B, 1941

Chalk on paper, 30 x 37.5 cm

Signed in the lower right corner: B Petričić

Dated in the lower left corner: Nürnberg 941

(oflag XIII B)

Purchased from Natalija Stepančić,

December 4, 1964

Inv. No. MJ 2-30-111

Branko Petričić

Portrait of a Batman in the Officers' Barracks

Pencil on paper, 29.2 x 20.4 cm

Note on the back: 1940-44 Nürnberg arch.

Branko Petričić - drawn by a batman from

around Kragujevac in the officers' barracks

Purchased from Natalija Stepančić,

December 4, 1964

Inv. No. MJ 2-30-112

Gordana Popović

Before the Execution, 1961

Oil on canvas, 100 x 70 cm

Signed and dated in the lower right corner:

Gordana Popović 1961

Taken over from the Federal Executive Council,

May 28, 1962

Inv. No. MJ 2-30-256

Zlatko Prica

People from the Danica Concentration Camp drawings portfolio, 1947

Printed drawings, 42.5 x 54.6 cm

Inv. No. MJ 2-30-21 (k. 1-18) A gift from

the library of the Institute for Contemporary

History, 1990

Inv. No. MJ 1-2-1151 (k. 1-18)

Inv. No. MJ 1-2-610 (k. 1-18) A gift from the

author to Josip Broz Tito, October 11, 1947

Zlatko Prica

From the Danica Concentration Camp, 1941

Crayon on paper, 44 x 31.1 cm

Signed and dated in the lower right corner:

Z. Prica 1941. / "Danica"

Purchased from Zlatko Prica, October 20, 1961

Inv. No. MJ 2-30-65

Zlatko Prica

Execution

Wax pastel on cardboard, 30 x 36 cm

Not signed or dated

Inv. No. MJ 1-2-635

Zlatko Prica

Execution

Wax pastel on paper, 42 x 39.4 cm

Not signed or dated

Inv. No. MJ 1-2-636

Alojz Radin

Album of caricatures of members of the administration in the Prisoner-of-war camp Aversa in Italy and the prisoners of that camp, 1942-1943

Pencil, crayon, Indian ink and watercolour on paper, 18.5 x 27.4 cm

Purchased from Milivoje Knežević, professor from Kragujevac, January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-30-28 (k. 1-92)

Predrag Stevanović

An Inmate from the Skoki (Schokken)

Prisoner-of-war Camp, 1942

Watercolour on paper, 35.5 x 26.5 cm

Signed and dated in the lower right corner:

P. Stevanović / Skoki-1942

On the back: stamp: Gepfrut Oflag VI C

Purchased from Jelisaveta Stevanović,

February 28, 1986

Inv. No. MJ 2-30-117

Predrag Stevanović

Prison and Prisoner-of-war Camp in Mlinjevo, 1942

Indian ink and watercolour on paper,
35.7 x 26.6 cm

Note on the back in the upper right corner:
Prison and concentration camp /barn/ in
Mlinijevo and stamp: Gepfrut Oflag VI C
Purchased from Jelisaveta Stevanović,
February 28, 1986
Inv. No. MJ 2-30-118

Predrag Stevanović

Interior of the Mlinijevo Prisoner-of-war Camp,
1942

Indian ink and watercolour on paper,
19.2 x 14.8 cm

Signed in the lower right corner: P. Stevanović
In the lower right corner: stamp: Gepfrut
Oflag VI C
Purchased from Jelisaveta Stevanović,
February 28, 1986
Inv. No. MJ 2-30-119

Predrag Stevanović

Interior of the Skoki (Schokken)
Prisoner-of-war Camp, 1942

Indian ink and watercolour on paper,
35.6 x 26.5 cm

Signed and dated in the lower right corner:
P. Stevanović-Skoki 1942
On the back: stamp: Gepfrut Oflag VI C
Purchased from Jelisaveta Stevanović,
February 28, 1986
Inv. No. MJ 2-30-120

Predrag Stevanović

An Inmate Sleeping
Pencil on paper, 29 x 21 cm
Not signed or dated

On the back: stamp: Gepfrut Oflag VI C
(On the back: portrait of the inmate)
Purchased from Jelisaveta Stevanović,
February 28, 1986
Inv. No. MJ 2-30-121

Predrag Stevanović

Osnabrück Prisoner-of-war Camp

Indian ink and watercolour on paper,
26.5 x 16.9 cm
Signed in the lower right corner: P.S. Osnabrück
On the back: stamp: Gepfrut Oflag VI C
Purchased from Jelisaveta Stevanović,
February 28, 1986
Inv. No. MJ 2-30-122

Predrag Stevanović

Portrait of an Elderly Inmate
Oil on canvas, 36.5 x 33.5 cm

Signed in the lower right corner: P.S.
On the back: stamp: Gepfrut Oflag VI C
Purchased from Jelisaveta Stevanović,
February 28, 1986
Inv. No. MJ 2-30-116

Ratimir Stojadinović

Head of a Girl, 1942

Bread, 5 x 2.5 cm
A gift from Silva Stojadinović, May 7, 1979
Inv. No. MJ 2-30-125 (k.1-2)

Vasko Taškovski

Man to Man, 1981

Oil on canvas, 150 x 200 cm
Signed and dated in the lower right corner:
V. Taškovski 81
Purchased from the author from "The NLW in
the Works of Fine Artists of Yugoslavia", 1981
Inv. No. MJ 2-30-185

Uroš Todorović (teacher, prisoner of war)
A View through the Window of Shack No. 5
at the Prisoner-of-war Camp in Aversa, Italy,
15. IX 1941

Pencil on paper, 31.7 x 23.5 cm
Signed in the lower right corner: U. Todorović
Dated in the lower left corner:
September 15, 1941, Aversa
On the back, a dedication: To my friend,
professor, Mr. Knežević Milivoje / Uroš /
12-VII-1943 / Obverse / Italy and red stamp:
Gepr. D 7
Purchased from Milivoje Knežević, professor
from Kragujevac, January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-30-42

Pavle Vasić

Poster for the Play "Miracle in Zarožje", 1943
Indian ink on paper, 37 x 27.5 cm
Four set drawings for the summer stage at the
Aversa prisoner-of-war camp, Italy, 1943
Watercolour on paper, sheet: 15.9 x 22.3 cm,
image: 11.5 x 1 8.5 cm; sheet: 15.3 x 21.8 cm,
image: 9.9 x 16 cm; sheet: 15.5 x 22.7 cm,
image: 10.2 x 16; sheet: 16.7 x 22.8, image:
10.1x16.1 cm
Signed in the lower right corner /MJ 2-30-19
(k. 3)/: P. Vasić; the others are not signed
Purchased from Milivoje Knežević, professor
from Kragujevac, January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-30-19 (k. 1-5)

Pavle Vasić

Summer Stage at the Aversa
Prisoner-of-war Camp

Watercolour on paper, 23.5 x 31 cm
In the lower right corner: a round stamp with
the image of a man and the note: Raffaello
On the back, in the middle; stamp: Gepr.D 7
Note on the back: "summer stage"
Purchased from Pavle Vasić, January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-30-63

Bruno Vavpotič

Dachau (58849 J), 1945
Portfolio with 32 printed drawings,
20.3 x 30.1 cm
Purchased from Nada Andrejević-Kun,
March 2, 1977
Inv. No. MJ 2-30-20 (k. 1-32)

Dušan Vlajić

Figures for Composition, Osnabrück
Pencil on paper, 20.9 x 13.3 cm
Not signed or dated
Purchased from Dragoslav Vlajić,
June 11, 1963
Inv. No. MJ 2-30-46

Dušan Vlajić

Slaves, Osnabrück
Pencil on paper, 20.4 x 27.4 cm
Not signed or dated
On the back in the upper left corner: stamp:
Oflag VI C Gepfrüt
Purchased from Dragoslav Vlajić,
June 11, 1963
Inv. No. MJ 2-30-47

Dušan Vlajić

Portrait of a Prisoner (Stevan Obradović), 1941
Chalk on paper, 37.9 x 27.8 cm
Signed and dated in the lower right corner:
May 941. Vlajić
Note in the upper right corner: Obradović
Stevan, act. Lieutenant
In the lower right corner: round stamp with
the text: Oflag VI C Gepfrüt
Purchased from Dragoslav Vlajić,
June 26, 1962
Inv. No. MJ 2-30-74

Dušan Vlajić

A Shack, Osnabrück, September 1941
Tempera on paper, 27.6 x 21 cm
Signed and dated in the lower left corner:
Vlajić Osnabrück 41. September
In the lower right corner: stamp: Oflag VI C
Gepfrüt
Purchased from Dragoslav Vlajić,
June 11, 1963
Inv. No. MJ 2-30-48

Dušan Vlajić*A Shack, Osnabrück, September 1941*

Tempera on paper, 20.9 x 27.7 cm

Signed and dated in the lower left corner:

Vlajić Osnabrück 41. September

In the lower right corner: stamp: Oflag VI C

Geprüft

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-49

Dušan Vlajić*Prisoner-of-war Camp through Barbed Wires, Osnabrück, 1941*

Tempera on paper, 16 x 24.8 cm

Signed and dated in the lower left corner:

Vlajić Osnabrück 941. August

On the back: round stamp: Oflag VI C Geprüft

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-50

Dušan Vlajić*Figure of a Prisoner, Osnabrück, 1944*

Pencil on paper, 32 x 25 cm

Signed and dated in the lower middle:

Vlajić – 44 – Osnabrück

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-51

Dušan Vlajić*Portrait of an Old Man, 1944*

Oil on cardboard, 38 x 25 cm

Signed and dated in the lower left corner:

Osnabrück 944, in the lower right corner: Vlajić

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-71

Dušan Vlajić*Portrait of a Prisoner*

Oil on canvas, 25.5 x 19 cm

Not signed or dated

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-72

Dušan Vlajić*Sketch for the Composition "In the Dungeon", 1944*

Pastel on paper, 36.5 x 29 cm

Signed and dated in the upper left corner:

Vlajić '44 / Osnabrück

Purchased from Dragoslav Vlajić, June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-73

Dušan Vlajić*Self-portrait, 1943*

Charcoal on paper, 27 x 20.6 cm

Signed and dated in the lower right corner:

Vlajić '43 / Osnabrück

(On the back: a sketch of a face)

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-67

Dušan Vlajić*Sculptor Boža Obradović*

Chalk on paper, 16.5 x 17 cm

Not signed or dated

On the back: stamp: 5 Oflag VI C Geprüft

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-68

Dušan Vlajić*Lying Figure*

Pencil on paper, 20.5 x 16 cm

Signed in the lower right corner: VI.

On the back: stamp: 5 Oflag VI C Geprüft

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-69

Dušan Vlajić*Head, 1943*

Pencil on paper, 21 x 14.9 cm

Signed and dated in the lower middle:

Vlajić Osnabrück 43

On the back: stamp: 5 Oflag VI C Geprüft

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-70

Dušan Vlajić*Self-portrait, 1944*

Pencil on paper, 23.5 x 15.7 cm

Signed and dated in the lower right corner:

Vlajić 44. December 12 Osnabrück

In the upper right corner: "Self-portrait"

On the back: note No. 22

Oflag VI C, Osnabrück

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 26, 1962

Inv. No. MJ 2-30-15

Dušan Vlajić*Head, Osnabrück, 1942*

Charcoal drawing, 42 x 29.9 cm

Signed in the lower right corner:

Vlajić Osnabrück 942

Drawings on both sides of the paper

On the back: stamp: Oflag VI C Geprüft and note No. 197

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-16

Dušan Vlajić*A Sick Man, Osnabrück*

Pen drawing, Indian ink on white paper, 21 x 28.3 cm

Not signed or dated

On the back: stamp: Oflag VI C Geprüft and

note No. 46

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-18

Dušan Vlajić*Figure of a Prisoner, 1942*

Pencil on paper, 41.9 x 29.7 cm

Signed and dated in the lower right corner:

April 942. Vlajić Osnabrück

On the back: stamp: Oflag VI C Geprüft

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-66

Dušan Vlajić*Bulatović Nikola, 1941*

Chalk on paper, 29.5 x 23.3 cm

Signed and dated in the lower left corner:

May 22 41 Vlajić

Note in the upper right corner: Bulatović Nikola is still illegible

In the lower right corner: stamp: Oflag VI C Geprüft

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-75

Dušan Vlajić*Ilija Nedeljković, 1941*

Pencil on paper, 23.8 x 17.7 cm

Signed and dated in the lower right corner:

July 9, 41 Vlajić (Cyrillic), VI. 65

In the lower right corner: a round stamp with a horse's head in the middle and a note: Oflag VI C Geprüft

The upper left corner is missing, in that part

there was a note: Ilija Nedeljković

Purchased from Dragoslav Vlajić,

June 11, 1963

Inv. No. MJ 2-30-76

Matija Vuković*Head of a Concentration Camp Inmate, 1950s*

Not signed or dated
Bronze, height 35 cm
Taken over from the Federal Secretariat for Education and Culture, Belgrade. April 3, 1964
Inv. No. MJ 2-30-4

Unknown female author (woman prisoner of the concentration camp at Banjica)

Portrait of Dobrila Blagojević, 1941
Brick on cardboard, 16.4 x 11.9 cm
Dated in the lower right corner: July 28 / 944.
Belgrade
A gift from Dobrila Blagojević, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-30-61

Unknown author

A Letter Has Arrived
Pencil on paper, 18.1 x 14.6 cm
Not signed or dated
Note on the back: Concentration Camp in Germany - / A letter has arrived!..
Taken over from Central Committee of People's Youth of Yugoslavia, May 5, 1962
Inv. No. MJ 2-30-187

Unknown author

Aquapedente Prisoner-of-war Camp, 1943
Pencil on paper, 15.3 x 21.1 cm
Not signed
Dated in the lower right corner: Aquapedente, 1943
Purchased from Milivoje Knežević, January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-30-97

Unknown author (Alojz Radin?)

Prisoner-of-war Camp in Aversa, 1942
Crayon on paper, 8.2 x 17 cm
Not signed
Dated in the lower right corner: March 27, 1942 / Aversa
Purchased from Milivoje Knežević, January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-30-98

Unknown author

Conversation at Lunch (Dimitrije Mita Bajloni with Two Other Prisoners During Lunch), 1942
Pencil on paper, 20.5 x 27.5 cm
Not signed
Dated in the lower left corner: February 27, 1942, Nürnberg
Note in the upper left corner: Absender (sender): ing. Dimitrije I. Bajloni ENGIOF (ENG 107?) Bar.81/V Oflag XIII B Nürnberg Langwasser; the upper middle: Conversation

at lunch; in the upper right corner: An Frau Nataša D. Bajloni Kopitareva grad 3/II Beograd, Serbien; in the lower right corner: For Mita, to remember me. Paja
Purchased from Natalija Stepančić, December 4, 1964
Inv. No. MJ 2-30-113

Unknown author

Head, Oflag XIII Nürnberg
Pencil on paper, 15.1 x 11.7 cm
Not signed
Note on the back: 1940-44 Nürnberg
Purchased from Natalija Stepančić, December 14, 1964
Inv. No. MJ 2-30-114

Unknown Author

Wooden box used for a first-aid kit
Wood, metal, stained and polished,
7.8 x 23.3 x 15 cm
1941/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-73

Srbijanka and Jovanka Bukumirović

Doll, an African warrior with an arrow
Textile, wool, homespun, handmade,
11 x 16 x 7 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-74

Srbijanka and Jovanka Bukumirović

Doll, a boy with a little dog
Cloth, wool, silk, cardboard, handmade,
coloured pencil, 16 x 10 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-75

Srbijanka and Jovanka Bukumirović

Doll, *Baba Yaga*, a witch
Textile, homespun, hair, wire, twine, cardboard,
handmade, 8 x 8 x 10 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-76

Srbijanka and Jovanka Bukumirović

Flower basket in the shape of a heart
Velvet, wool, thread, silk, cardboard,
handmade, 5.5 x 7.5 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-77

Rajko, Surname Unknown

Cigarette case with engraved text "Memento to

my dear Ljupče, mother, 14-VII-44, Banjica"

Wood, stained, handmade, 7.8 x 10.3 x 2 cm
1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-78

Persa Radovanović

Handkerchief with embroidery
Cloth, thread, handmade embroidery,
20 x 20.5 cm
1943, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-79

Persa Radovanović

Basket of flowers
Textile, raffia, silk, handmade, 7.5 cm
1943, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-80

Persa Radovanović

Bouquet of flowers
Batiste, thread, handmade, 7 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-81

Persa Radovanović

Cufflinks
Wool, handmade, 3 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-82

Persa Radovanović

Heart-shaped basket with flowers
Velvet, cardboard, wool, handmade, 6.5 x 8 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-83

Persa Radovanović

Bookmark
Silk, wool, thread, sewn, embroidered,
handmade,
sides of the triangle 4 cm and ribbon 28 cm
1943, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-84

Mile, Surname Unknown

Cigarette case with an engraved building
of the Banjica concentration camp
Sheet metal, engraved, handmade,
7.2 x 5.5 x 1 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-85

Grozdana Bizjak

Doll, buffoon
Fabric, cloth, thread, sewn, handmade, 46 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-86

Grozdana Bizjak

Doll, a girl in a formal dress
Fabric, cloth, wool, wire, thread, handmade,
25 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-87

Grozdana Bizjak

Doll, a woman in folk costume
Cloth, wool, velvet, leather, thread, handmade,
21.5 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-88

Grozdana Bizjak

Triangular box with embroidery
Textile, cloth, cardboard, thread, handmade,
6 x 2 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-89

Grozdana Bizjak

Small basket with flowers
Tow, wool, handmade, 5 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-90

Grozdana Bizjak

Photo album covers
Cardboard, velvet, silk, ribbon, handmade,
9.2 x 14.7 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-91

Grozdana Bizjak

Napkin ring
Cardboard, rep, thread, handmade, 4 x 4.7 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-92

Grozdana Bizjak

Toy, a cart with chickens
Cloth, string, wool, cardboard, wire,
handmade, 9 x 11 x 5 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-93

Grozdana Bizjak

Needlepoint, motif - fruit
Cloth, thread, embroidery, handmade,
7.8 x 12.5 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-94

Grozdana Bizjak

Needlepoint, motif - female figure on the shore
Cloth, thread, embroidery, handmade,
7 x 8.5 cm

1943/1944, Banjica, Belgrade

Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-95

Grozdana Bizjak

Bookmark
Cardboard, cloth, wool, handmade,
3.3 x 3.3 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-96

Grozdana Bizjak

Doll, a girl in a white dress
Knitwear, wire, wool, plastic string, handmade,
10 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-97

Grozdana Bizjak

Decorative coaster
Tow, crocheted, handmade, 16 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-98

Grozdana Bizjak

Decorative coaster
Tow, crocheted, handmade, 16 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-99

Grozdana Bizjak

Decorative coaster
Tow, crocheted, handmade, 9.5 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-100

Grozdana Bizjak

Napkin Ring
Cardboard, cloth, thread, handmade, 3.3 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-101

Radmila Rajković

Photo album covers and photo of two women,
a girl and a boy
Cardboard, wool, handmade, 11.3 x 14 cm
1941/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-102

Radmila Rajković

Wallet with embroidery
Cloth, thread, embroidery, handmade,
9 x 12.5 cm
1941/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-103

Todorka Nikolić

Photo album covers and a letter
Cardboard, paper, wool, handmade,
6.3 x 8.6 cm and 6.8 x 10.6 cm
1942/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-104

Todorka Nikolić

Photo album covers
Cardboard, cloth, silk, thread, embroidery,
handmade, 6.5 x 11 cm
1942/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-105

Todorka Nikolić

Photo album covers
Cardboard, wool, silk, handmade, 7.5 x 9 cm
1942/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-106

Todorka Nikolić

Photo album covers
Cardboard, wool, silk, handmade, 6.8 x 11.5 cm
1942/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-107

Todorka Nikolić

Wallet with dedication "For my sis"
Wool, cloth, knitting, handmade, 8 x 10 cm
1942/1944, Banjica, Belgrade

Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-108

Todorka Nikolić

Small square box covered with red velvet
Cardboard, velvet, cloth, thread, handmade,
8 x 10.5 x 3 cm
1942/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-109

Todorka Nikolić

Pendant, small hat and slippers
Raffia, thread, handmade, slippers 1.5 cm
and small hat 2.8 cm
1942/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-110

Todorka Nikolić

Matchbox holder
Raffia, cardboard, handmade, 6.5 x 8 x 4.5 cm
1942/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-111

Todorka Nikolić

Small embroidered image with a village motif
Cloth, wool, cardboard, embroidery, handmade,
8.5 x 13.5 cm
1942/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. no. MJ 2-26-112

Todorka Nikolić

Framed needlepoint, motif - building of the
Banjica concentration camp
Cloth, wood, thread, embroidery, handmade,
10 x 13.5 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-113

Vojinka Opančina

Square handkerchief
Silk, thread, crocheted, boarded with lace,
20 x 20 cm
1943/1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-114

Unknown Author

Concentration camp bracelet of Vlastimir
Čakarević
Sheet metal, metal wire, embossing,
1.7 x 7 cm
Mauthausen
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-115

Dušan Vešović

Ring with engraved text
"N 2458 - 8. VIII - 6. X 1942 - Jasenovac"
Brass, 2 cm (outer diameter)
1942, Jasenovac
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement on July 12, 1961
Inv. No. MJ 2-26-161

Unknown Author

Ring with a decoration in the form of a sailing
ship and the inscription "NORGE"
Metal, cast and nickel-plating, 2.2 cm (outer
diameter)
1941/1945, Norway
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement on July 12, 1961
Inv. No. MJ 2-26-162

Vladislav Čobanović

Cigarette case with engraved contours
of the prison building
Sheet metal, engraved, handmade, 6.5 x 8.3 cm
1943, Banjica, Belgrade
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement on July 12, 1961
Inv. No. MJ 2-26-163

Unknown Author

Cigarette case with a dedication to comrade
Vlajko K. from comrades from room No. 3
Wood, stained, handmade, 7.8 x 12 cm
1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement on July 12, 1961
Inv. No. MJ 2-26-164

Unknown Author

Cigarette case with a dedication to comrade
Čolić from comrades from room No. 3
Wood, stained, handmade, 7.8 x 12 cm
1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement on July 12, 1961
Inv. No. MJ 2-26-165

Unknown Author

Cigarette case with a dedication to comrade
Pandžić from comrades from room No. 3
Wood, stained, handmade, 7.8 x 12 cm
1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement on July 12, 1961
Inv. No. MJ 2-26-166

Unknown Author

Cigarette case with a dedication to comrade
Fajković from comrades from room No. 3
Wood, stained, handmade, 7.8 x 12 cm
1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement on July 12, 1961
Inv. No. MJ 2-26-167

Unknown Author

Cigarette case with a dedication to comrade
Štrbulc from comrades from room No. 3
Wood, stained, handmade, 7.8 x 12 cm
1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement on July 12, 1961
Inv. No. MJ 2-26-168

Unknown Author

Cigarette case with a dedication to comrade
Ercegovac from comrades from room No. 3
Wood, stained, handmade, 7.8 x 12 cm
1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement on July 12, 1961
Inv. No. MJ 2-26-169

Unknown Author

Cigarette case with a dedication to comrade
Cvejanović from comrades from room No. 3
Wood, stained, handmade, 7.8 x 12 cm
1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement on July 12, 1961
Inv. No. MJ 2-26-170

Unknown Author

Embroidery on a piece of blue silk
Silk, thread, embroidery, handmade,
15.2 cm (length)
1942, Banjica, Belgrade
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement on July 12, 1961
Inv. No. MJ 2-26-172

Olga Jovanović

Scarf with an embroidered drawing and
the name of Olga Jovanović

Cloth, thread, embroidery, handmade,
41 x 42.5 cm
1942/1944, Banjica, Belgrade
Gift from Dobrila Blagojević, May 5, 1962
Inv. No. MJ 2-26-175

Olga Timotijević

Purse with embroidered drawing of camp barracks
Cloth, thread, embroidery, handmade,
14 x 19 cm
1943, Bar
Gift from Olga Timotijević, May 5, 1962
Inv. No. MJ 2-26-176

Unknown Author

Small box in the shape of an isosceles triangle
Cardboard, silk, thread, handmade,
8.3 x 10.5 cm
1941/44, Banjica, Belgrade
Gift from Olga Timotijević, May 5, 1962
Inv. No. MJ 2-26-177

Olga Pirgić

A lock of hair
1943, Banjica, Belgrade
Gift from Olga Timotijević, May 5, 1962
Inv. No. MJ 2-26-178

Miroslava Jovanović

Sailor doll
Cardboard, textile, thread, handmade,
14.5 cm (height)
1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. no. MJ 2-26-221

Miroslava Jovanović

Dolls – costumed couple (woman and man)
Cardboard, textile, thread, tulle, handmade,
7.9 x 17.9 x 9 cm
1944, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives
of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-26-222

Unknown Author

A piece of bread
1941/45, Jasenovac
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement on July 12, 1961
Inv. No. MJ 2-26-248

Unknown Author

Yellow badge (a) and a ribbon with the
inscription "JUDE" (b)
Brass, cloth; cast, painted, sewn, written in
ink, a) 3 cm; b) 39 cm (outer diameter)

Taken over from the Military Museum of the
JNA Belgrade, March 2, 1963
Inv. No. MJ 2-26-255

Josip Parizek

Tag in the form of a rectangular little plate
Wood, twine, 6.9 x 3 cm
1943, Jasenovac
Gift from Josip Parizek, April 30, 1963
Inv. No. MJ 2-26-265

Unknown Author

American cigarette package album
Paper, ribbon embroidery, 16.4 x 10.3 cm
1941/43, Prisoner-of-war Camp in Aversa, Italy
Purchased from Milivoje Knežević,
January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-26-267

Unknown author

Small plate with imprinted camp name
and number
Aluminium, imprinted, 7.3 cm x 5.3 cm
1942, Staro Sajmište
Purchased from Dimitrije Jamandijević,
March 9, 1965
Inv. No. MJ 2-26-269

Unknown Author

Bunk bed scale model
Wood, handmade
Purchased from Milivoje Knežević,
January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-26-270

Unknown Author

Cup made of tin can
Sheet metal, handmade, 45 cm (height),
55 cm (outside diameter)
Purchased from Milivoje Knežević,
January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-26-271

Branislav Milić

Improvised lighter
Wood, metal, handmade, 6 x 3.4 x 2 cm
1941/44
Purchased from Milivoje Knežević,
January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-26-272

Ravensbrück Concentration Camp

Camp number with imprinted Latin letters
"Stalag III B" and the number "Nr. 58703"
Aluminium, embossing, 6 x 3 cm
1941/44, Fürstenberg/Havel, Germany
Purchased from Milivoje Knežević,
January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-26-273

Unknown Author

Rope woven from textile strips
Textile, handmade, 200 cm
1941/44, Belgrade
Gift from Dragoslav Stojanović a.k.a. Sip,
March 3, 1965
Inv. No. MJ 2-26-274

Unknown Author

Concentration camp uniform of two blouses
(a, b), pants (c) and cap (d)
Textile, sewn, handmade
a) 65.5 x 40.5 cm, b) 66.5 x 47 cm,
c) 98 x 37 cm, d) 75 x 20.5 cm
Mauthausen
Purchased from Miloš Bajić on April 21, 1965
Inv. No. MJ 2-26-275

Yugoslav Inmates of the Osnabrück Prisoner-of-war Camp

Cylindrical furnace
Metal, sheet metal, wire, nails; handwork;
ink, Indian ink, 30 cm (height), 9.6 cm (outer
diameter)
1941, Oflag VI C Osnabrück
Purchased from Dimitrije Jamandijević,
December 11, 1965
Inv. No. MJ 2-26-278

Unknown Author

Three drawings with motives of inmates of the
Banjica concentration camp (a, b, c)
Paper, pencil, drawing, a) 23 x 16 cm
b) 24.5 x 24.7 cm c) 22.5 x 31.7 cm
1942, Banjica, Belgrade
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement, October 17, 1964
Inv. No. MJ 2-26-280

Unknown Author

Two drawings with motives of inmates
of the Banjica concentration camp (d, e)
Paper, pencil, drawing, d) 22.6 x 31.1 cm
e) 22.4 x 31.4 cm
1942, Banjica, Belgrade
Taken over from the Institute for the History
of the Workers' Movement, October 17, 1964
Inv. No. MJ 2-26-280/2

Unknown Author

Two drawings with motives of inmates
of the Banjica concentration camp (f, g)
Paper, pencil, drawing
1942, Banjica, Belgrade
Taken over from the Institute for the
History of the Workers' Movement, 1
October 17, 1964
Inv. No. MJ 2-26-280/3

Unknown Author

Two drawings with motives of inmates of the Banjica concentration camp (h, i)
Paper, pencil, drawing, h) 22.9 x 31.4 cm

i) 20.8 x 23.3 cm

1942, Banjica, Belgrade

Taken over from the Institute for the History of the Workers' Movement, October 17, 1964

Inv. No. MJ 2-26-280/4

Unknown Author

Two drawings with motifs of prisoners of the Banjica camp (j, k)

Paper, pencil, drawing, j) 21 x 22.2 cm

k) 32.1 x 28.6 cm

1942, Banjica, Belgrade

Taken over from the Institute for the History of the Workers' Movement, October 17, 1964

Inv. No. MJ 2-26-280/5

Nada Vuksan

Needlepoint depicting a watchtower

Textile, embroidery, handmade, 22 x 25 cm

1943, Banjica, Belgrade

Gift from Nada Vuksan, December 2, 1970

Inv. No. MJ 2-26-285

Unknown author

Concentration camp blouse from Auschwitz
Twill fabric, thread, machine sewn, 64 cm (length)

1944, Auschwitz

Purchased from Sava Rašković on May 4, 1971

Inv. No. MJ 2-26-288

Unknown Author

Soap made from the bones of dead

concentration camp inmates

Bones, chemicals, boiled, carved, 6.5 cm (length)

German concentration camps

Taken over from the Federal Secretariat for Internal Affairs on May 26, 1971

Inv. No. MJ 2-26-289

Unknown Author

Number 86 on the cardboard

Cardboard, handmade, 4.4 cm (outside diameter)

1941, Caprag concentration camp, Sisak

Gift from Milan Cetina on September 9, 1971

Inv. No. MJ 2-26-294

Unknown Author

Cigarette case with the text "For Stevan from D. Petrović, to remember me"

Aluminium, handmade, 9.5 x 7 x 1.5 cm

1944, Banjica, Belgrade

Gift from Mila Gavrilović Đoković,

November 22, 1973

Inv. No. MJ 2-26-295

Unknown Author

Photo album covers

Cardboard, textile, thread, handmade,

18 x 10 x 1 cm

1941/1944, Banjica, Belgrade

Gift from Mila Gavrilović Đoković,

November 22, 1973

Inv. No. MJ 2-26-296

Unknown Author

Knife

Steel, handmade, 13.3 cm

1941/1945

Gift from Bora Pavlović, September 16, 1974

Inv. No. MJ 2-26-297

Unknown Author

Concentration camp uniform (blouse (a), trousers (b) and cap (c))

Fabric, sewn, printed, a) 40 x 63 cm;

b) 36 x 93 cm; c) 23 cm (diameter)

Gift from Bora Pavlović, September 16, 1974

Inv. No. MJ 2-26-299

Unknown Author

"Auschwitz" embroidery

Cotton, threads of various colours, handmade, 8.5 x 5 cm

1944, Auschwitz

Taken over from the Federation of Associations of Veterans of Yugoslavia, May 04, 1977

Inv. No. MJ 2-26-303

Unknown Author

Concentration camp inmate number on a rectangular cloth

Cloth, printed, 12.3 x 6 cm

1941/45, Auschwitz

Taken over from the Federation of Associations of Veterans of Yugoslavia, May 04, 1977

Inv. No. MJ 2-26-304

Unknown Author

Prisoner-of-war camp inmate number

embossed into a tin plate

Metal, cutting, embossing, 4 x 6 cm

1941/45, Mühlberg, Germany

Gift from Ljubomir Rančić, July 11, 1978

Inv. No. MJ 2-26-312

Radojko Milosavljević

Wooden scales made for accurate distribution of bread to inmates

Wood, handmade, 19.7 x 16.5 cm

1943/45, Oschatz

Gift from Ljubomir Rančić, July 11, 1978

Inv. No. MJ 2-26-313

Unknown author

Small bag made of tent cloth

Tent cloth, sewn, handmade, 15 x 20 x 1 cm

Mühlberg, Germany

Gift from Ljubomir Rančić, July 11, 1978

Inv. No. MJ 2-26-314

Unknown author

Thermos bottle

Gift from Ljubomir Rančić, July 11, 1978

Inv. No. MJ 2-26-315

Unknown Author

Cigarette paper (a, b, c)

Paper, printed, a, b) 7 x 4.2 cm; c) 7 x 4.5 cm

April 1941-May 1945, Poland

Gift from Ljubomir Rančić, July 11, 1978

Inv. No. MJ 2-26-316

Unknown author

Baby cradle

Wood, paint, handmade, 81 x 38 x 38 cm

Gift from Drinka Todorović, February 12, 1981

Inv. No. MJ 2-26-323

Milka Elirmas

Wool purse with embroidered text

"Milka Elirmas, Memory of El Shat 1945"

Cloth, wool, embroidery, handmade,

18.5 x 17 cm

1945, El Shat

Gift from Zaga Jovanović Kukoč,

February 18, 1988

Inv. No. MJ 2-26-334

Administration of the Ponza**Prisoner-of-war Camp**

Prisoner-of-war camp card in the name

of Radoje Milošević

Cardboard, ink, typewritten, 9.7 x 6.3 cm

1942, Ponza, Italy

Gift from Radoje Milošević, December 1987

Inv. No. MJ 2-26-336

Unknown Author

Ustasha knife from the friary in Široki Brijeg, where partisans and the National Liberation Movement (NOP) sympathizers were tortured and killed

Wood, steel, handmade, 23 cm (length)

Gift from Ljubo Barbarić, March 13, 1972

Inv. No. MJ 2-27-97

Grozdana Bizjak

Messages on cloth
Cloth, graphite pencil, handwritten, 7 x 49 cm
Cloth, ink pencil, handwritten, 7 x 49 cm
Cloth, ink pencil, handwritten, 4.8 x 62 cm and 5 x 18 cm
Cloth, handwritten, 6.8 x 70 cm
1941/1942, Banjica, Belgrade
Taken over from the Historical Archives of Belgrade, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-28-226; MJ 2-28-227; MJ 2-28-228; MJ 2-28-229

Unknown Author

Messages on pieces of cardboard about construction of a car body by the Jasenovac camp inmates
Cardboard, pencil, handwritten, 15.4 x 8.5; 22 x 9.5 cm
August 25, 1943; October 1, 1943, Jasenovac
Purchased from the Trade Union Subsidiary "Remont", October 16, 1961
Inv. No. 2-28-246

Army General

Order No. 25 of the commander of the group of Yugoslav officers
Drawing paper, crayon, handwritten, 24.5 x 35 cm
May 16, 1945, Langwasser, Germany
Taken over from the Federal Public Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-28-247

Novak Miodragović

Letter on a form addressed to Mitar Miodragović
Paper, print, handwritten, pen and ink, 22.3 x 28.2 cm
1943, Mauthausen
Taken over from the Federal Public Prosecutor's Office of the FNRJ, May 12, 1961
Inv. No. MJ 2-28-248

Bogoslav Savić

Letter on a form addressed to Jelka Savić in Trstenik

Paper, print, handwritten, pen and ink, 27.6 x 24.1 cm
May 09, 1943, Mauthausen
Taken over from the Federal Public Prosecutor's Office of the FNRJ, May 12, 1961
Inv. No. MJ 2-28-249

Vojislav Džukić

Letter on a form addressed to his mother (name unknown) in Trstenik
Paper, print, handwritten, pen and ink, 27.1 x 24.1 cm
May 21, 1944, Mauthausen
Taken over from the Federal Public Prosecutor's Office of the FNRJ, May 12, 1961
Inv. No. MJ 2-28-250

Radovan Jelić

Letter on a form addressed to Obren Jelić in Trstenik
Paper, print, handwritten, pen and ink, 27.7 x 22.4 cm
June 18, 1944, Mauthausen
Taken over from the Federal Public Prosecutor's Office of the FNRJ, May 12, 1961
Inv. No. MJ 2-28-251

Radisav Iričanin

Letter on a form addressed to Borika Iričanin in Trstenik
Paper, print, handwritten, pen and ink, 27.3 x 24.3 cm
July 21, 1944, Mauthausen
Taken over from the Federal Public Prosecutor's Office of the FNRJ, May 12, 1961
Inv. No. MJ 2-28-252

Miodrag Godić

Letter on a form addressed to Vojislav Godić in the village of Kamena
Paper, print, handwritten, pencil, 27.4 x 22.4 cm
August 1944, Mauthausen
Taken over from the Federal Public Prosecutor's Office of the FNRJ, May 12, 1961
Inv. No. MJ 2-28-253

German Police

Amann Josef's statement that he is not of Jewish origin
Paper, print, handwritten, 21 x 15 cm
January 1945
Taken over from the Federal Public Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-28-254

Mauthausen Register

Transcript of Aleksandar Topalović's death certificate
Paper, ink, handwritten, typewritten, 20.9 x 29.6 cm
1944, Mauthausen and Trstenik
Taken over from the Federal Public Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-28-255

Milan Radošević

Postal cards on a form addressed to Dragutin Radošević in Belgrade
Cardboard, ink pencil, printed, handwritten, 15 x 10.4 cm; 15 x 9.7 cm; 14.8 x 9.8 cm; 14.8 x 9.8 cm; 19.7 x 15 cm
1941/1945, Osnabrück
Purchased from Dimitrije Janičijević, January 29, 1962
Inv. No.: MJ 2-28-256; MJ 2-28-259; MJ 2-28-260; MJ 2-28-261; MJ 2-28-264

Milan Radošević

Letters on a form addressed to Dragutin Radošević in Belgrade
Paper, ink, printed, handwritten, 25.5 x 15.2 cm; 34.6 x 14.9 cm
1941, Osnabrück; October 2, 1941, Osnabrück
Purchased from Dimitrije Janičijević, January 29, 1962
Inv. No. MJ 2-28-257; MJ 2-28-258

Borđe Lukić

Letters on a form addressed to Petar Lukić in Veliko Orašje
Paper, ink pencil, print, handwritten, 34 x 14.8 cm
Paper, pencil, print, handwritten, 34 x 14.9 cm

1943, Osnabrück; 1941, Warburg, Germany
 Purchased from Dimitrije Janićijević,
 January 29, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-262; MJ 2-28-269

Borđe Lukić

Postal card on a form addressed to Dragan
 Lukić in Belgrade
 Thin cardboard, ink pencil, print, handwritten,
 19.6 x 14.9 cm
 1943, Osnabrück
 Purchased from Dimitrije Janićijević,
 January 29, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-263

Dragutin Radošević

Postal cards on a form addressed to
 Milan Radošević in the Osnabrück
 prisoner-of-war camp
 Cardboard, ink pencil, printed, handwritten,
 15 x 10.2 cm
 1942, Belgrade
 Purchased from Dimitrije Janićijević,
 January 29, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-265; MJ 2-28-266

Branislav Tošić

Letter on a form addressed to Milan Radošević
 in the Osnabrück prisoner-of-war camp
 Paper, ink pencil, print, handwritten,
 28 x 15 cm
 1942, Belgrade
 Purchased from Dimitrije Janićijević,
 January 29, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-267

Jelena Bajalović

Postal card on a form addressed to
 Milan Radošević in the Osnabrück
 prisoner-of-war camp
 Thin cardboard, ink pencil, print, handwritten,
 14.8 x 9.9 cm
 1943, Belgrade
 Purchased from Dimitrije Janićijević,
 January 29, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-268

Borđe Vujić

Postal card on a form addressed to
 Petar Lukić in Veliko Orašje
 Thin cardboard, ink pencil, print, handwritten,
 14.9 x 9.7 cm
 1942, Nuremberg
 Purchased from Dimitrije Janićijević,
 January 29, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-273

Borđe Vujić

Postal cards on a form addressed to
 Natalija Vujić in Belgrade
 Thin cardboard, ink pencil, print, handwritten,
 14.9 x 9.7 cm
 1942, Nuremberg
 Purchased from Dimitrije Janićijević,
 January 29, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-270; MJ 2-28-274

Borđe Vujić

Letters on a form addressed to
 Natalija Vujić in Belgrade
 Paper, ink pencil, print, handwritten,
 35 x 14.3 cm
 Paper, print, handwritten, 29.5 x 14.2 cm
 1942/1945, Nuremberg
 Purchased from Dimitrije Janićijević,
 January 29, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-271; MJ 2-28-272;
 MJ 2-28-275; MJ 2-28-280

Borđe Vujić

Letter on a form addressed to
 Natalija Vujić in Belgrade
 Paper, ink pencil, print, handwritten,
 28.6 x 14.7 cm
 1944, Hammelburg, Germany
 Purchased from Dimitrije Janićijević,
 January 29, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-276

Natalija Vujić

Postal card on a form addressed to
 Borđe Vujić in the Hammelburg camp
 Thin cardboard, ink pencil, print, handwritten,
 14.9 x 9.7 cm
 1944, Belgrade
 Purchased from Dimitrije Janićijević,
 January 29, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-277

Borđe Vujić

Postal cards on a form addressed to
 Natalija Vujić in Belgrade
 Thin cardboard, ink pencil, printed,
 handwritten, 19.9 x 14.9 cm
 1944, Oflag XIII B, Nuremberg
 Purchased from Dimitrije Janićijević,
 January 29, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-278; MJ 2-28-279

Yugoslav Officers

Circular letter about events in Yugoslavia
 Paper, ink, handwritten, 20 x 16.7 cm
 1943, Cortemaggiore, Italy

Purchased from Vukoman Džaković,
 February 26, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-283

Yugoslav Officers

Resolution on the events in the Sulmona
 prisoner-of-war camp
 Paper, ink, handwritten, 19.8 x 16.3 cm
 October 1942, Sulmona, Italy
 Purchased from Vukoman Džaković,
 February 26, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-284

Yugoslav Officers

Open letter to General D. Živković to step down
 as the most senior officer of the camp
 Paper, ink, handwritten, 21 x 29.5 cm
 June 1944, Osnabrück
 Purchased from Vukoman Džaković,
 February 26, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-285

Yugoslav Officers

Proclamation on the agitation activity of
 D. Živković
 Paper, ink, handwritten, 21 x 33.4 cm
 June 15, 1944, Osnabrück
 Purchased from Vukoman Džaković,
 February 26, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-286

Cultural Committee of Camp "C" and Camp "D"

Proclamation on withdrawing from the
 "Community" because it opted for the politics
 of M. Nedić
 Paper, ink, handwritten, 14.9 x 21 cm
 June 17, 1944, Osnabrück
 Purchased from Vukoman Džaković,
 February 26, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-287

Cultural Committee

Proclamation - an appeal to members of the
 "Community" to join the majority that supports
the agreement between the Crown and the NOP
 Paper, ink, handwritten, 23.5 x 37 cm
 September 30, 1944, Osnabrück
 Purchased from Vukoman Džaković,
 February 26, 1962
 Inv. No. MJ 2-28-288

Union of Cultural Associations

Proclamation - an appeal to all Yugoslav
 prisoners to join in building the country and
 thus accept the new authorities

Paper, ink, handwritten, 15 x 20.4 cm

1944, Osnabrück

Purchased from Vukoman Džaković,
February 26, 1962

Inv. No. MJ 2-28-289

Dimitrije Romanjek a.k.a Pero

Postal cards on a form addressed to Terezija Romanjek in Nuštar

Thin cardboard, pencil, printed, handwritten,
14.5 x 8.5 cm

1942-1944, Jasenovac

Gift from Dimitrije Romanjek a.k.a Pero,
May 23, 1962

Inv. No. MJ 2-28-291; MJ 2-28-292;

MJ 2-28-293; MJ 2-28-294; MJ 2-28-295;

MJ 2-28-296

Dragutin Šaj

Letters addressed to Zlata Šaj in Zagreb

Paper, pencil, handwritten, 16.3 x 20.2 cm;
toilet paper, pen, handwritten, 8.4 x 13.6 cm

1941, Prison in Savska Cesta, Zagreb

Gift from Vuka Šaj, March 20, 1963

Inv. No. MJ 2-28-297; MJ 2-28-297/2

Dragutin Šaj

Message addressed to Zlata Šaj in Zagreb

Cigarette paper, pencil, handwritten,
13.6 x 21 cm

1942, Stara Gradiška

Gift from Vuka Šaj, March 20, 1963

Inv. No. MJ 2-28-297/3

Leopold Kazić

Postal card on a form addressed to Silvo Mežnaršić in the Stara Gradiška camp

Paper, ink, pencil, print, handwritten,
8.6 x 14.8 cm

1943, Jastrebarsko

Taken over from Borba, February 11,
1963

Inv. No. MJ 2-28-305

Marcela Kazić

Postal cards on a form addressed to

Silvo Mežnaršić in the Stara Gradiška camp

Paper, ink, pencil, print, handwritten,
14.8 x 8.6 cm; 12.3 x 7 cm

1943/44; 1944/1945, Zagreb

Taken over from Borba, February 11, 1963

Inv. No. MJ 2-28-305/2; MJ 2-28-305/3;

MJ 2-28-305/5; MJ 2-28-305/6;

MJ 2-28-305/7

Žarko Mežnaršić

Postal card on a form addressed to Silvo Mežnaršić in the Stara Gradiška camp

Paper, ink, pencil, print, handwritten,
14.8 x 8.6 cm

1944, Zagreb

Taken over from Borba, February 11, 1963

Inv. No. MJ 2-28-305/4

Vencel Novotni

Postal card on a form addressed to Silvo Mežnaršić in the Stara Gradiška camp

Paper, ink, print, handwritten, 12.3 x 7 cm
1944, Trojeglava

Taken over from Borba, February 11, 1963

Inv. No. MJ 2-28-305/8

Hrvoje Andrić

Postal card on a form addressed to Andrija Gržinčić in the Stara Gradiška camp

Paper, ink, print, handwritten, 14.1 x 8.5 cm
1944, Zagreb

Taken over from Borba, February 11, 1963

Inv. No. MJ 2-28-306

Grga Andrić

Postal card on a form addressed to Andrija Gržinčić in the Stara Gradiška camp

Paper, ink, print, handwritten, 14.1 x 8.5 cm
1944, Zagreb

Taken over from Borba, February 11, 1963

Inv. No. MJ 2-28-306/2

Julijana Jurkov

Postal cards on a form addressed to Matija Mate Jurkov in the Stara Gradiška camp

Paper, ink, printed, handwritten, 14.1 x 8.6 cm;
12.2 x 6.9 cm

1944, Zagreb

Taken over from Borba, February 11, 1963

Inv. No. MJ 2-28-307; MJ 2-28-307/2;

MJ 2-28-307/3

Manda Šarić

Postal card on a form addressed to Mileva Pejnović in the Jasenovac camp

Paper, ink, print, handwritten, 14.2 x 9.8 cm
1944, Gospić

Taken over from Borba, February 11, 1963

Inv. No. MJ 2-28-308

Manda Šarić

Postal card on a form addressed to Marija Šarić in the Jasenovac camp

Paper, ink, pencil, print, handwritten,
13.8 x 8.8 cm

1944, Gospić

Taken over from Borba, February 11, 1963

Inv. No. MJ 2-28-309

Muharem Džabić

Postal card on a form addressed to Nazim Džabić in the Jasenovac camp

Paper, ink, print, handwritten, 14.1 x 9 cm
1945, Banja Luka

Taken over from Borba, February 11, 1963

Inv. No. MJ 2-28-310

Rodoljub Andrić

Letter addressed to Nevenka Andrić

Paper, ink pencil, handwritten, 14.9 x 16.7 cm
1941/1944, Banjica, Belgrade

Taken over from the Federal Public Prosecutor's Office, May 23, 1962

Inv. No. MJ 2-28-312

Nevenka Andrić

Message addressed to Rodoljub Andrić

Cardboard, ink pencil, handwritten,
10.7 x 11 cm

1941/1944, Belgrade

Taken over from the Federal Public Prosecutor's Office, May 23, 1962

Inv. No. MJ 2-28-313

Administration of the Association of Professors

Announcement to the prisoner-of-war camp public that professor Miloš Zečević does not support the NOP

Paper, ink, handwritten, 14.2 x 21.8 cm

September 1944, Osnabrück

Purchased from Vukoman Džaković,
February 26, 1962

Inv. No. MJ 2-28-316

M. Nedeljković and M. Aleksić

Letter of protest against the establishment of a private kitchen in the camp

Paper, ink, handwritten, 16.5 x 20.1 cm
1943, Osnabrück

Purchased from Vukoman Džaković,
February 26, 1962

Inv. No. MJ 2-28-323

Cultural Committee of Yugoslav Inmates

Announcement on the establishment of a private kitchen

Paper, ink, handwritten, 15.2 x 25 cm
1944, Osnabrück

Purchased from Vukoman Džaković,
February 26, 1962

Inv. No. MJ 2-28-324

Borđe Lukić

Notice on the need to resolve the kitchen issue and elect a camp commissioner

Paper, ink, handwritten, 16.4 x 20.1 cm

1944, Osnabrück

Purchased from Vukoman Džaković,

February 26, 1962

Inv. No. MJ 2-28-325

Cultural Committee of Yugoslav Inmates

Announcement about strained relations in the camp between supporters and opponents of the formation of a private kitchen

Paper, ink, handwritten, 16 x 20 cm

1944, Osnabrück

Purchased from Vukoman Džaković,

February 26, 1962

Inv. No. MJ 2-28-326

Cultural Committee of Yugoslav Inmates

Notice of the strike by 2300 prisoners against the private kitchen/mess

Paper, pencil, handwritten, 8.7 x 15 cm

1944, Osnabrück

Purchased from Vukoman Džaković,

February 26, 1962

Inv. No. MJ 2-28-327

Cultural Committee of Yugoslav Inmates

Announcement about the negotiations between the Cultural Committee and the Community regarding the private kitchen

Paper, ink pencil, handwritten, 21.2 x 29.8 cm

1944, Osnabrück

Purchased from Vukoman Džaković,

February 26, 1962

Inv. No. MJ 2-28-328

Unknown Author

Memorandum on the reasons for the strike of 2,300 officers

Paper, ink, handwritten, 16 x 20.1 cm

1944, Osnabrück

Purchased from Vukoman Džaković,

February 26, 1962

Inv. No. MJ 2-28-329

B. Lazarević, V. Džaković

Announcement about unsuccessful negotiations with Dimitrije Živković regarding the establishment of "a private mess" in the prisoner-of-war camp

Paper, ink, handwritten, 16.5 x 20.5 cm

1943, Osnabrück

Purchased from Vukoman Džaković,

February 26, 1962

Inv. No. MJ 2-28-330

Mihailo Aleksić and Mihailo Nedeljковиć

Announcement on the revocation of the order to deduct 3.5 Reichsmarks from officers for allegedly improving their diet

Paper, ink, handwritten, 16.4 x 9.8 cm

1943, Osnabrück

Purchased from Vukoman Džaković,

February 26, 1962

Inv. No. MJ 2-28-331

Radovan Vukotić

Letter informing V. Džaković that R. Vukotić does not want to stay in the Party

Paper, ink pencil, handwritten, 19.8 x 14.8 cm

1944, Osnabrück

Purchased from Vukoman Džaković,

February 26, 1962

Inv. No. MJ 2-28-332

Vida Jocić

Autograph book with messages to Vida Jocić from the camp's women prisoners and several soldiers of the Red Army who liberated the camp

Paper, ink pencil, pencil, handwritten,

3.7 x 7.6 cm

1944/1945, Ravensbrück

Gift from Vida Jocić

Inv. No. MJ 2-28-340

Niko Pejnović

Postal card on a form addressed to Josip

Parizek in Ilik

Paper, ink, handwritten, 13.8 x 9 cm

February 1944, Jasenovac

Gift from Josip Parizek, April 30, 1963

Inv. No. MJ 2-28-343

Marko Pauković

Messages addressed to his wife and daughter and sent illegally

Paper, pencil, handwritten, 10.5 x 8.3 cm

and 13 x 9.7 cm

August 1942, Osijek

Gift from Marko Pauković, May 21, 1964

Inv. No. MJ 2-28-344

Marko Pauković

Postal card on a form addressed to Tomo Barić in Novska

Thin cardboard, ink, print, handwritten,

8.4 x 15 cm

1942, Jasenovac

Gift from Marko Pauković, May 21, 1964

Inv. No. MJ 2-28-345

Marko Pauković

Postal cards on a form addressed to Jelisaveta

Pauković in Osijek

Thin cardboard, ink, print, handwritten,

8.8 x 14 cm; 9 x 13.8 cm

1944, Stara Gradiška; Jasenovac

Gift from Marko Pauković, May 21, 1964

Inv. No. MJ 2-28-345/2; MJ 2-28-345/3

Unknown Author

Health record of Dušan Mandarić

Paper, handwritten, print, 25 x 10.5 cm

Stalag XVII a

Purchased from Bogdan Stanojev,

June 26, 1964

Inv. No. MJ 2-28-350

Živko Ognjanović

Farewell letter to family, friends and Rosa (probably girlfriend) before execution

Paper, ink, handwritten, 20.4 x 24.6 cm

1942, Kragujevac

Gift from Stanimir Ognjanović, June 30, 1964

Inv. No. MJ 2-28-351

State Printing Office

Ration coupons in the name of Milivoje

Knežević

Paper, handwritten, print, 26.8 x 19.1 cm

1941, Rome

Purchased from Milivoje Knežević,

January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-28-409

Veljko Drinjaković

Letter on a form addressed to Branko

Drinjaković in Belgrade

Paper, ink, print, handwritten, 24.5 x 15 cm

1941/1945, Hammelburg, Germany

Purchased from Milivoje Knežević,

January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-28-410

Stojan Mihajlović

Letter on a form (piece of mail for prisoners of war)

Paper, ink, print, handwritten, 25.5 x 15 cm

1941/1945, Strasbourg

Purchased from Milivoje Knežević,

January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-28-411

Camp Administration

Sticker used when censoring packages that arrived for prisoners of war

Paper, print, 13.5 x 2 cm
1941/1943, Aversa, Italy
Purchased from Milivoje Knežević,
January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-28-412

Camp Administration

Notice on a form that the letter was
confiscated because it was written on
prohibited checkered paper
Paper, ink, print, handwritten, 10 x 8.5 cm
1942/1943, Aversa, Italy
Purchased from Milivoje Knežević,
January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-28-413

Head of the Concentration Camp

Notice on a form confirming that Simo Kotur
was released from the camp
Paper, ink, handwritten, 21 x 9.9 cm
December 1943, Belgrade
Purchased from Zora Kotur, March 9, 1965
Inv. No. MJ 2-28-415

Hinko Schreiber

Letter stating that Simo Kotur should not be
taken into service because he was arrested
as a Communist
Paper, typewritten, 29.7 x 21 cm
August 1944, Zemun
Purchased from Zora Kotur, March 9, 1965
Inv. No. MJ 2-28-416

Unknown Author

List of arrested male and female students
who were sent to the Stara Gradiška
concentration camp
Paper, typewritten, 21 x 29.7 cm
1944, Zemun
Purchased from Zora Kotur, March 9, 1965
Inv. No. MJ 2-28-417

Gospava Kadović

Postal card on a form addressed to Pavle
Kadović in the prisoner-of-war camp in Ponza
Cardboard, ink, pencil, print, handwritten,
15 x 10.5 cm
1942, Podgorica
Purchased from Pavle Kadović,
December 4, 1964
Inv. No. MJ 2-28-420

Allied Authorities

Pass on a form in the name of Milivoje
Knežević
Paper, typewritten, 20.5 x 9.3 cm

April 14, 1945, Bathorn
Purchased from Milivoje Knežević,
January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-28-421

Aleksandar Knežević

Sticker for a package with items sent to
Milivoje Knežević in the camp in Italy
Thin cardboard, ink, handwritten, typewritten,
16 x 10.8 cm
1941/1945, Belgrade
Purchased from Milivoje Knežević,
January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-28-422

Dedo Kosovac

Sticker for a package sent to Živorad Lazarević
in the camp in Italy
Paper, print, typewritten, 8.8 x 11.7 cm
1941/1945, Lisbon
Purchased from Milivoje Knežević,
January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-28-422/2

American Red Cross

Package stickers (unknown recipient)
Paper, print, 14 x 8.3 cm and 8.3 x 9.8 cm
1941/1942, Washington
Purchased from Milivoje Knežević,
January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-28-422/3

Paul Kowatsch

Postal card sent to Pavle Hajdić in Ettlingen
Thin cardboard, ink, print, handwritten,
14.8 x 10.4 cm
1944, Ettlingen, Germany
Gift from Pavle Hajdić, October 2, 1964
Inv. No. MJ 2-28-423

Pavle Kuzma Hajdić

Letters of Pavle Kuzma Hajdić addressed
to his family
Paper, ink, handwritten, 18.2 x 11 cm and
18 x 22 cm
1943, Badia, Italy
Gift from Pavle Hajdić, October 2, 1964
Inv. No. MJ 2-28-424

Milan Nedić

Translation of a document entitled
"Jewish-Communist Propaganda in the
Osnabrück Prisoner-of-war Camp" addressed
to General Paul Bader
Paper, typewritten, 21 x 29.6 cm
June 1942, Belgrade

Taken over from the Federal Public
Prosecutor's Office, May 23, 1962
Inv. No. MJ 2-28-430

Administration of the City of Belgrade

Announcement for credited driving of inmates
released from the concentration camp
Paper, graphite pencil, print, handwritten,
18.6 x 14.1 cm
October 1944, Belgrade
Taken over from the Associations of the
Veterans of National Liberation War, October
6, 1964
Inv. No. MJ 2-28-433

National Bank of the Kingdom of Yugoslavia

Letter about a received package written on a
banknote
Paper, pencil, print, handwritten, 12.8 x 7.2 cm
1939, Belgrade
Purchased from Milivoje Knežević,
January 11, 1965
Inv. No. MJ 2-28-434

Jewish Religious Community

Letter about provisions for the needs of the
concentration camps in Loborgrad and Đakovo
in Croatia
Paper, print, typewritten, 20.8 x 29.8 cm
June 1942, Zagreb
Taken over from the Internal Affairs Service,
October 31, 1962
Inv. No. MJ 2-28-437

Dragoljub Popović

Letter-form sent to Vida Popović in Belgrade
Paper, ink, print, handwritten, 15 x 25.4 cm
August 19, 1944, Osnabrück
Gift from Vida Popović, February 1966
Inv. No. MJ 2-28-453

Dragoljub Popović

Letter addressed to Vida Popović in Belgrade
Paper, pencil, print, handwritten,
14.8 x 10.4 cm
1944, Osnabrück
Gift from Vida Popović, February 1966
Inv. No. MJ 2-28-455

Dragoljub Popović

Letter addressed to Vida Popović in Belgrade
Paper, ink, print, handwritten, 10.9 x 15 cm
September 4, 1944, Osnabrück
Gift from Vida Popović, February 1966
Inv. No. MJ 2-28-456

Jožef Jelen

Temporary residence and work permit
Paper, ink, print, handwritten, 11.8 x 8.8 cm
September 28, 1942, Sárvár, Hungary
Gift from Stanislava Jelen, April 22, 1966
Inv. No. MJ 2-28-460

Stanka Jelen

Application for permanent residence
Paper, ink, print, handwritten, 15.6 x 10.4 cm
April 1944, Sárvár, Hungary
Gift from Stanislava Jelen, April 22, 1966
Inv. No. MJ 2-28-461

Ljubisav Đorđević

Letter addressed to Svetomir Đorđević in
the village of Jakovlje and a photograph of
Ljubisav Đorđević
Paper, ink pencil, print, handwritten,
13.7 x 8.6 cm
Photo, photo paper, photo production and
handwritten, 22.5x14 cm
July 15, 1944, Mauthausen
Gift from Lavica Bazale, August 12, 1971
Inv. No. MJ 2-28-513

Jovan Bodrožić

Postal card addressed to Mile Bodrožić
in Belgrade
Cardboard, ink pencil, print, handwritten,
9.8 x 14.8 cm
June 10, 1942, Nuremberg
Purchased from Mile Bodrožić,
September 21, 1971
Inv. No. MJ 2-28-527

Jovan Bodrožić

Letter from the camp addressed to
Mile Bodrožić
Paper, ink pencil, print, handwritten,
10.7 x 14.8 cm
July 13, 1942, Nuremberg
Purchased from Mile Bodrožić,
September 21, 1971
Inv. No. MJ 2-28-528

Živan Erdeljan

Text of a lecture for the prisoners of the
Ørlandet camp in Norway
Paper, ink pencil, handwritten, 19.2 x 14.8 cm
1943, Ørlandet, Norway
Purchased from Živan Erdeljan,
November 1, 1971
Inv. No. MJ 2-28-538; MJ 2-28-543;
MJ 2-28-547; MJ 2-28-548

Milka Manjak

Drawing of the interior of the Auschwitz
concentration camp with a message addressed
to the camp inmate Zora
Paper, pencil, handwritten, drawing,
9.7 x 6.6 cm
Belgrade
Taken over from the Federation of Associations
of Fighters of Yugoslavia, May 4, 1977
Inv. No. MJ 2-28-630

Julija Mijatović

Four letters on a form:
Sender, Julija Mijatović, recipient, Paula
Mijatovitch
Sender, Podviusche Mathias, recipient,
Zahrubger Karl
Sender, Maiditsch Karolina, recipient,
Maiditsch Johaun
Sender, Kovatsch Maria, recipient,
Züpantschitsch Ursula
Paper, pencil, print, handwritten,
15.5 x 22.2 cm
1943/1944, Auschwitz
Taken over from the Federation of Associations
of Fighters of Yugoslavia, May 4, 1977
Inv. No. MJ 2-28-631

a) Elena Prichodzenko; b) unknown author
Letters of camp inmates written to relatives
Anica Zupančič (a) and Ličen Zmago and Ivanž
Franz (b)

a) Paper, print, handwritten, 13.1 x 20 cm
b) Paper, ink, handwritten, 14.9 x 21 cm
a) December 6, 1944, Buchenwald
b) August 12, 1944, Ljubljana
Taken over from the Federation of Associations
of Fighters of Yugoslavia on May 4, 1977
Inv. No. MJ 2-28-632

Nikolija Rančić

Postal card on a form addressed to Ljubomir
Rančić in a camp in Germany
Thin cardboard, ink pencil, print, handwritten,
14.8 x 9.8 cm
1942, Belgrade
Gift from Ljubomir Rančić, February 23, 1977
Inv. No. MJ 2-28-634

Ljubomir Rančić

Postal card on a form addressed to Borisav
Rančić in Belgrade
Thin cardboard, ink pencil, print, handwritten,
14.8 x 9.8 cm
1942, Oschatz
Gift from Ljubomir Rančić, February 23, 1977
Inv. No. MJ 2-28-634/2

Dušan Petrović

Postal card on a form addressed to Ljubomir
Rančić in the Nuremberg camp
Cardboard, ink pencil, print, handwritten,
14.8 x 9.8 cm
1942, Belgrade
Gift from Ljubomir Rančić, February 23, 1977
Inv. No. MJ 2-28-634/3

Ljubomir / Nikolija Rančić

Letters on a form addressed to Nikolija Rančić
in Belgrade
Paper, pencil, print, handwritten, 15 x 10.5 cm
1942, Oschatz
Gift from Ljubomir Rančić, February 23, 1977
Inv. No. MJ 2-28-635

Ljubomir / Nikolija Rančić

Letter sent to Ljubomir Rančić in the camp in
Oschatz and a postal card on a form sent to
Aleksandar Rančić in Belgrade
Paper, ink pencil, print, handwritten,
14.3 x 27.6 cm and 14.8 x 9.8 cm
1942, Oschatz/Belgrade
Gift from Ljubomir Rančić, August 11, 1978
Inv. No. MJ 2-28-666

Borislav Miljković

Letters (a, b) addressed to Svetozar Miljković
in Kragujevac
Paper, print, handwritten, 14.5 x 22.2 cm
and 14.4 x 20.2 cm
February 27, 1944 (a); August 1944,
Mauthausen and Ebensee
Gift from Borislav Miljković, June 17, 1983
Inv. No. MJ 2-28-771

Boško Lovčanin

Postal card from Jasenovac addressed to
Draginja Lovčanin and Sava Lovčanin in the
town of Adaševci
Cardboard, blue ink and ink pencil, print,
handwritten, 14.5 x 8.6 cm; 14.6 x 9.2 cm;
9.8 x 9 cm
1942/1944, Jasenovac
Gift from Sava Lovčanin, June 17, 1983
Inv. No. MJ 2-28-772

**a) Military Governor of the City of
Hammerstein; b) President of AFO**

a) Pass for the collection of livestock and other
products for former prisoners of war and b)
permanent permit to leave the camp on official
duty in the name of Đurđe Bošković
a) Paper, ink pencil, handwritten, 15 x 21 cm
b) Paper, typewritten, 14.5 x 20.5 cm

a) March 12, 1945; b) March 9, 1945,
Hammerstein (Stalag II B camp)
Gift from Đurđe Bošković, June 6, 1983
Inv. No. MJ 2-28-776

Andrej Kezele

Map of the territory around the
Hammerstein camp
Tracing paper, print, drawing, ink and red
pencil, 28.5 x 27 cm
1944, Osnabrück
Gift from Đurđe Bošković, June 6, 1983
Inv. No. MJ 2-28-777

Đurđe Bošković

Two articles about the entry of the Red Army
into Eastern Serbia (a) and the appearance of
the newspaper "Novo Vreme" in the Osnabrück
camp
Paper, ink, handwritten, 15 x 21.2 cm (a) and
21 x 34.1 cm (b)
a) 1944, Osnabrück; b) November 29, 1945,
Hammerstein
Gift from Đurđe Bošković, June 6, 1983
Inv. No. MJ 2-28-778

Đurđe Bošković

Theatre piece entitled "The Abyss" (a) and a
lecture on the radio about intellectual and
artistic work in prisoner-of-war camps (b)
a) Cardboard, paper, ink, handwritten,
17 x 20 cm
b) Paper, typewritten, 21 x 29.5 cm
a) October 1944, Osnabrück
b) 1945, Belgrade
Gift from Đurđe Bošković, June 6, 1983
Inv. No. MJ 2-28-779

Svetozar Ribar

Report addressed to the Cultural
Committee of the camp about an incident
in the Eversheide camp
Paper, ink, handwritten, 21 x 30 cm
July 12, 1944, Eversheide, Osnabrück
Purchased from Milinko Marojević,
October 3, 1983
Inv. No. MJ 2-28-780

Mih. Nedeljković and Mihailo S. Aleksić

Notice on the cooperation of General Dimitrije
Živković with the occupying authorities
Paper, ink, handwritten, 22.5 x 18 cm
November 26, 1943
Purchased from Milinko Marojević,
October 3, 1983
Inv. No. MJ 2-28-781

a) Technical Committee of camp "D"; b) Financial Department of block "D"

Proposal to the Cultural Committee of the camp
on investment in the support fund for prisoners
of war (a) and Proposal of investment scales
according to military rank to the Working
Committee of the camp (b)
Paper, ink, handwritten, 22.5 x 36 cm
July 14, 1944, Osnabrück
Purchased from Milinko Marojević,
October 3, 1983
Inv. No. MJ 2-28-782

Unknown author

Minutes of election results for trustees
Paper, ink and ink pencil, handwritten,
17.5 x 22 cm; 20 x 20 cm; 16.5 x 20 cm
(a, c) July 11, 1943, Osnabrück-Eversheide
Oflag VI C
Purchased from Milinko Marojević,
October 3, 1983
Inv. No. MJ 2-28-783; MJ 2-28-784

Unknown Author

Minutes of the election results for barrack
trustees
Paper, blue ink and ink pencil, handwritten,
16.5 x 20 cm; 16 x 22 cm; 16.5 x 16.5 cm;
paper, blue and black ink, handwritten,
7 x 20 cm; 23 x 28.5 cm; 7 x 20 cm
July 11, 1943, Osnabrück Oflag VI C
Purchased from Milinko Marojević,
October 3, 1983
Inv. No. MJ 2-28-785; MJ 2-28-786

Inmates

Petitions of inmates - requests of inmates
of the former Yugoslav army
Paper, ink and ink pencil, handwritten,
22.5 x 36 cm
1943, Osnabrück Oflag VI C
Purchased from Milinko Marojević,
October 3, 1983
Inv. No. MJ 2-28-794; MJ 2-28-795; 2-28-796;
MJ 2-28-797; MJ 2-28-798; MJ 2-28-799;
MJ 2-28-800; MJ 2-28-801

Živorad Đokić

Letters from the camp in Norway addressed
to Radoje Živanović in Niš (a), Nada Đokić in
Valjevo and Lula Živanović in Niš (c)
a; c) Thin cardboard, ink pencil, print,
handwritten, 14.5 x 9.5 cm and 14 x 9.5 cm
b) Paper, ink pencil, print, handwritten,
14.5 x 27 cm
1943/1944, Ørlandet

Gift from Živorad Đokić
Inv. No. MJ 2-28-822

Ljubomir Rančić, Damjan Milić

Three letters from prisoners of war addressed
to Ljubomir Rančić (a, c) and Nikolija Rančić (b)
a; c) Thin cardboard, ink pencil, print,
handwritten, 15 x 10 cm
b) Paper, ink pencil, print, handwritten,
15 x 10 cm
1941-1943, Nuremberg, Šabačka Kamenica
Gift from Ljubomir Rančić
Inv. No. MJ 2-28-836

Dragomir Vuković

Calendar-diary
Paper, cloth, ink, print, handwritten,
65 x 10 cm
April 6, 1941-June 12, 1942, Osnabrück
Purchased from Dragomir Vuković,
January 14, 1986
Inv. No. MJ 2-28-837

Petar Mirković, Nada Mirković

Correspondence of Petar and Nada Mirković
on forms for correspondence of inmates
Paper, ink, ink pencil, print, handwritten,
14 x 85 cm
1943/1944, Stara Gradiška
Gift from Nedeljka Krstić, January 23, 1987
Inv. No. MJ 2-28-843

Rajko Omčikus

Four letters on printed forms from the
prisoner-of-war camp
Paper, ink, pencil, print, handwritten,
14.5 x 22 cm
1942/1943, Cortemaggiore
Gift from Zdenka Omčikus, October 1, 1987
Inv. No. MJ 2-28-844

Rajko Omčikus

Parts of two letters from the Cortemaggiore
prisoner-of-war camp
Paper, ink, pencil, handwritten, 6.5 x 14.5 cm
1942, Cortemaggiore
Gift from Zdenka Omčikus, October 1, 1987
Inv. No. MJ 2-28-845

Rajko Omčikus

Defence of a prisoner of war against the
indictment of the military prosecutor in Rome
for the speech given at the funeral of the
murdered prisoner Spasoje Mihajlović
Paper, ink, typewritten, handwritten,
21 x 31.5 cm

1942/1943, Cortemaggiore
 Gift from Zdenka Omčikus, October 1, 1987
 Inv. No. MJ 2-28-846

Rajko Omčikus

Postal card of Rajko Omčikus from the
 Cortemaggiore prisoner-of-war camp
 Cardboard, ink, pencil, print, handwritten,
 10.5 x 15 cm
 May 12, 1942, Cortemaggiore
 Gift from Zdenka Omčikus, October 1, 1987
 Inv. No. MJ 2-28-847

Rajko Omčikus

Notes of prisoner of war Rajko Omčikus about
 the murder of two Yugoslav officers in the
 prisoner-of-war camp in Sulmona, Italy
 Paper, ink pencil, handwritten, 14.7 x 20.3 cm
 Sulmona, Italy
 Gift from Zdenka Omčikus, October 1, 1987
 Inv. No. MJ 2-28-848

Inmates

Autograph book - notes and signatures
 Cloth, cardboard, paper, thread, pencil, ink,
 handwritten, 7.8 x 9 cm
 July 20 - August 14, 1943, Penal and
 correctional camp in Smederevska Palanka
 Gift from Divna Mirković-Lebl, August 31, 1987
 Inv. No. MJ 2-28-862

Documents of Those Executed in Kragujevac on October 21, 1941

Military-Technical Institute

Personal documents (identity card) of Živojin
 Đorđević issued on June 21, 1938
 Thin cardboard, ink, print, handwritten,
 8 x 12 cm
 June 21, 1938, Kragujevac
 Taken over from the Institute for the History
 of the Workers' Movement, October 17, 1964
 Inv. No. MJ 2-28-401

Yugoslav State Railway

Personalized card for privileged driving of
 Živorad Dragić issued on July 1, 1940
 Thin cardboard, handwritten, print, 7.7 x 12 cm
 July 1, 1940, Belgrade
 Taken over from the Institute for the History
 of the Workers' Movement, October 17, 1964
 Inv. No. MJ 2-28-401/2

Association of Artisans

Employment booklets in the name of:
 Milan Antonović, issued on June 13, 1940

Dragutin Matejić, issued on January 28, 1939
 Živadin Milanović, issued on May 15, 1940
 Aleksandar Miljković, issued on October 20,
 1938

Mihailo Petrović, issued on February 17, 1939
 Dragiša Pistić, issued on May 17, 1941
 Ilija Smiljanić, issued on March 2, 1939
 Miodrag Škenić, issued on December 29, 1939
 Paper, synthetic material (imitation leather),
 handwritten, print, 10.8 x 15.8 cm
 1938/1941, Belgrade
 Taken over from the Institute for the History
 of the Workers' Movement, October 17, 1964
 Inv. No. MJ 2-28-401/3

City Police

Identity cards issued by the city police in
 Kragujevac in the name of:
 Petar Babić, born in 1923 in Drenova
 Siniša Kocanović, born in 1923 in Vlasotince
 Ilija Maksimović, born in 1924 in Kragujevac
 Ljubiša Petrović, born in 1919 in Gostinica
 Mihailo Petrović, born in 1922 in Mrčajevci
 Ivan Radojković, born in 1921 in Bitola
 Jovan Šimpraga, born in 1920 in Raduljiće
 Ivan Srtupnić, born in 1921 in Pančevo (this
 identity card was issued in Gornji Milanovac).
 Cardboard, ink, print, handwritten,
 10.4 x 15.1 cm
 1941, Kragujevac
 Taken over from the Institute for the History
 of the Workers' Movement, October 17, 1964
 Inv. No. MJ 2-28-401/4

District Administration Head Office

Identity card of Predrag Lazarević, born in
 1923, issued by the district administration head
 office in Požarevac
 Cardboard, ink, print, handwritten,
 9.3 x 14.3 cm
 March 18, 1941, Požarevac
 Taken over from the Institute for the History
 of the Workers' Movement, October 17, 1964
 Inv. No. MJ 2-28-401/5

Administration of the City of Belgrade

Identity card of Dmitar Štulić, born in 1921,
 issued by the Administration of the City of
 Belgrade
 Paper, ink, print, handwritten, 17.4 x 8.8 cm
 September 1941, Belgrade
 Taken over from the Institute for the History
 of the Workers' Movement, October 17, 1964
 Inv. No. MJ 2-28-401/6

German Command for Serbia

Proclamation about the village of Skela, which was set on fire and razed to the ground due to an attack on a German military car
Poster

Paper, printed, 48 x 62 cm

August 1941, Belgrade

Taken over from the Archives of the Central Committee of the League of Communists of Yugoslavia (CK SKJ), July 1961

Inv. No. MJ 2-29-803

German Command for Serbia

Proclamation about the village of Skela, which was set on fire and razed to the ground due to an attack on a German military car
Poster

Paper, printed, 62 x 94 cm

August 1941, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-804

Supreme Commander of the German Army

Proclamation of the German armed forces to the population about a guarantee of security if they are loyal, otherwise they will introduce certain repressions
Poster

Poster

Paper, printed, 42 x 59 cm

1941

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-805

Ivan M. Miličević

Notification of the citizens of Belgrade about the entry of German military forces into the city and a warning about the consequences of potential incidents
Leaflet

Paper, printed, 23.5 x 31 cm

April 1941, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-806

August Meyszner

Proclamation about the execution of twenty people, supporters of Draža Mihailović, in retaliation for assassination
Poster

Poster

Paper, printed, 62 x 96 cm

November 1942, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-807

Paul Bader

Proclamation about the execution of ten people, Communists and supporters of Draža Mihailović, in retaliation for a missing German soldier
Poster

Poster

Paper, printed, 60 x 72 cm

December 1942, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-808

Paul Bader

Proclamation about execution of ten people, in retaliation for a missing soldier in Kupci, near Brus
Poster

Poster

Paper, printed, 58 x 82 cm

December 1942, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-809

Paul Bader

Warning with the aim of intimidating the population, and warning that in cases of helping the insurgents and participating in sabotages, they will be punished by death
Poster

Paper, printed, 62 x 95 cm

December 1942, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-810

German Occupation Authorities

Appeal to the loyalty of the population, with the aim of intimidation in case of certain offenses
Poster

Poster

Paper, printed, 48 x 64 cm

1941, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-815

Command of German Troops in Belgrade

Proclamation in which the German armed forces guarantee the safety of the population if they are loyal, otherwise they will introduce certain repressions
Poster

Poster

Paper, printed, 46 x 62 cm

April 1941, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-816

Milan Nedić

Order with the aim of intimidating the population and informing them about the armed detachments under Nedić's command, and that they will maintain peace and order at any cost
Leaflet

Leaflet

Paper, printed, 23.5 x 31 cm

January 1942, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-817

Budimir Cvijanović

Appeal to farmers to hand over 1% of the produced wheat free of charge for the food needs of the refugees, Serbs, from the Independent State of Croatia (NDH)
Poster

Poster

Paper, printed, 47 x 64 cm

June 1941, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-819

German Command

Appeal to the population of Serbia to apply for work in Germany

Poster

Paper, printed, 60 x 84 cm

1941/1944, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-827

German Command

Appeal to the population of Serbia to apply for work in Germany

Poster

Paper, printed, 62 x 94 cm

December 1941, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-828

German Command for Serbia

Proclamation about the execution of 25 Communists, in retaliation for one wounded German

Poster

Paper, printed, 60 x 82 cm

December 1942, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-829

German Command for Serbia

Proclamation about the execution of 250 people, in retaliation for four assassinated and two wounded German members of the Organization Todt in Žagubica county

Poster

Paper, printed, 59 x 84 cm

December 1942, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-831

Paul Bader

Proclamation about the execution of 50 people, in retaliation for an assassinated German sergeant in the Petrovac county

Poster

Paper, printed, 56 x 84 cm

December 1942, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-832

August Meyszner

Proclamation about the execution of 575 people, in retaliation for eight assassinated

and seven wounded Germans

Poster

Paper, printed, 59 x 81 cm

June 1943, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-834

Milan Đ. Nedić

Milan Nedić's appeal, in the form of a call to the population to help refugees, Serbs, who were expelled or fled from the NDH

Poster

Paper, printed, 58 x 84 cm

August 1942, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-838

Paul Bader

Proclamation with the aim of intimidating the population, due to the arrest of several persons in Belgrade "who are close to the instigators and organizers of a prepared rebel movement".

Poster

Paper, printed, 62 x 95 cm

August 1942, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-840

Paul Bader

Proclamation in the form of a warning to the population that the helpers of instigators, under the leadership of Draža Mihailović, will be punished according to the provisions of the laws of war

Poster

Paper, printed, 85 x 56 cm

January 1943, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-843

Dragomir Dragi Jovanović

Appeal/order to military conscripts, who before or during the war received a military call-up or performed duty in a capacity of a soldier, to register with the president of the municipality of the place where they live because they are considered prisoners of war

Poster

Paper, printed, 47 x 63 cm

May 1941, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-846

German Command – Field Commander

Statement about the execution of 125 people, in retaliation for two assassinated and one wounded German soldier in an ambush

Poster

Paper, printed, 84 x 63 cm

May 1943, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-848

German Command of Belgrade

Order declaring when curfew starts on weekdays and weekends, and what time restaurants and shops close

Poster

Paper, printed, 46 x 31 cm

July 1941, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-849

Municipal Labour Department

Announcement to citizens on which days they can take an application form for work and the dates when they can hand in the completed form

Poster

Paper, printed, 42 x 59 cm

February 1944, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-856

Municipality of Belgrade

Announcement on the obligation of the population to register for compulsory work, with a schedule of registration dates

Poster

Paper, printed, 43 x 60 cm

March 1944, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-857

German Command

Order and Work

Poster

Paper, printed, 60 x 92 cm

June 1941, Belgrade

Taken over from the Archives of the CK SKJ, July 1961

Inv. No. MJ 2-29-881

Milo Milunović

Commemorative Exhibition of Artists-painters Killed in the National Liberation Struggle
Illustrated poster

Paper, offset printing, colour, 60 x 82 cm
 March 1945, Belgrade
 Purchased from Dušan Šević from Belgrade,
 August 10, 1961
 Inv. No. MJ 2-29-1912

Čačak Field Commander

Poster – proclamation by Čačak Field
 Commander about execution
 Paper, printed, 29 x 41.5 cm
 September 1943, Čačak
 Taken over from the Federal Public
 Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
 Inv. No. MJ 2-29-1207

“Šumadija” Printing House, Kragujevac; Strahinja Janjić

Poster – an appeal to the citizens of Kragujevac
 Paper, printed, 47 x 42 cm
 November 1941, Kragujevac
 Taken over from the Federal Public
 Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
 Inv. No. MJ 2-29-1208

Higher Police Commission

Notification that in August 1942, in Ruma,
 a court-martial seated and sentenced 40
 partisans and supporters of the NOV to death
 Leaflet/ad
 Paper, printed, 15.8 x 23.5 cm
 August 1942, Vukovar
 Taken over from the Federal Public
 Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
 Inv. No. MJ 2-29-1209

Higher Police Commission

Notification that in August 1942, in Ruma,
 a court-martial seated and sentenced 26
 Communists/partisans and supporters of the
 NOV to death
 Leaflet/ad
 Paper, printed, 15.6 x 31.5 cm
 August 1942, Vukovar
 Taken over from the Federal Public
 Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
 Inv. No. MJ 2-29-1210

Field Commander

Proclamation about the execution of ten
 Communists in retaliation for the demolition of
 the Stalać-Niš railway near Đunis
 Poster
 Paper, printed, 42 x 59 cm
 February 1943, Vrnjačka Banja
 Taken over from the Federal Public
 Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
 Inv. No. MJ 2-29-1212

Police Prefecture for Banat

Proclamation about the execution of
 Communists/partisans and their helpers in
 retaliation for the murder of Anton Schmidt, a
 member of the German youth in Bela Crkva
 Poster
 Paper, printed, 41.5 x 59 cm
 February 1943, Veliki Bečkerek (Zrenjanin)
 Taken over from the Federal Public
 Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
 Inv. No. MJ 2-29-1213

Police Prefecture for Banat

Proclamation about the execution of
 Communists/partisans and their helpers in
 retaliation for the murder of Michael Ceschan,
 a police guard in Samoš
 Poster
 Paper, printed, 43.5 x 83.5 cm
 February 1943, Veliki Bečkerek (Zrenjanin)
 Taken over from the Federal Public
 Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
 Inv. No. MJ 2-29-1214

Wilhelm Keiper

Proclamation on the authorization of Captain
 Bilić to organize the Montenegrin gendarmerie,
 with the aim of restoring order and peace in
 the country
 Poster
 Paper, printed, 31.5 x 23.8 cm
 October 1943, Cetinje
 Taken over from the Federal Public
 Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
 Inv. No. MJ 2-29-1215

Fischer

Proclamation about the execution of ten
 Communists and supporters of Draža
 Mihailović in retaliation for damage to the
 Stalać-Niš railway near Đunis
 Poster
 Paper, printed, 47.5 x 31.5 cm
 January 1943, Vrnjačka Banja
 Taken over from the Federal Public
 Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
 Inv. No. MJ 2-29-1216

Office of the Banat Vice-Governor

Proclamation about the executions in Veliki
 Bečkerek, Velika Kikinda, Dragutinovo,
 Banatsko Arandelovo and Mokrin in retaliation
 for the assassination of three policemen from
 Velika Kikinda
 Poster
 Paper, printed, 47 x 95 cm
 January 1942, Veliki Bečkerek (Zrenjanin)

Taken over from the Federal Public
 Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
 Inv. No. MJ 2-29-1217

German Command

Proclamation about the execution of 50
 Communist hostages in retaliation for victims
 of the attack on the German military train on
 the Belgrade-Sofia railway near Vitkovac
 Poster/proclamation
 Paper, printed, 48.5 x 34.8 cm
 July 1944, Niš
 Taken over from the Federal Public
 Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
 Inv. No. MJ 2-29-1287

Bozidar Petković

Wall calendar of the bookstore “Milan Andrić
 and Friend” from Niš in 1943
 Paper, printed, 28.5 x 46 cm
 1943, Niš
 Taken over from the Federal Public
 Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
 Inv. No. MJ 2-29-1288

Field Commander Hug

Proclamation about the retaliation towards
 supporters of Draža Mihailović and the reason
 for their execution
 Poster-proclamation
 Paper, printed, typewritten, handwritten,
 20.9 x 29.8 cm
 August 1943 and January 1945, Valjevo
 Taken over from the Federal Public
 Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962
 Inv. No. MJ 2-29-1291

August Meysner

Proclamation about the execution of 13
 persons, members of the Chetnik movement,
 who were sentenced by the Court-martial for
 unauthorized carrying of weapons
 Poster
 Paper, printed, 94.7 x 63 cm
 November 1942, Belgrade
 A gift from Rajko Mamuzić from Novi Sad,
 November 3, 1964
 Inv. No. MJ 2-29-1882

Municipality of the City of Belgrade

Announcement in which the citizens of
 Belgrade born in the period 1908-1921, who
 were declared temporarily incapacitated at
 the previous examination, are urged to go for a
 mandatory medical-commission examination
 Poster
 Paper, printed, 42.2 x 59.3 cm

August 1943, Belgrade

A gift from Rajko Mamuzić from Novi Sad,
November 3, 1964

Inv. No. MJ 2-29-1883

Municipality of the City of Belgrade

Announcement in which the citizens of
Belgrade born in the period 1912-1916 are
urged to go for recruitment, for a four-month
work obligation

Poster

Paper, printed, 59.3 x 84 cm

March 1943, Belgrade

A gift from Rajko Mamuzić from Novi Sad,
November 3, 1964

Inv. No. MJ 2-29-1884

Prisoners of War from Yugoslavia

Voluntary Prisoner newspaper

Paper, typewritten, 21 x 29.9 cm

June 2, 1941, Aversa

Purchased from Milivoje Knežević from
Kragujevac, January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-29-1919

Prisoners of War from Yugoslavia

Voluntary Prisoner newspaper

Paper, typewritten, 21 x 29.9 cm

Aversa

Purchased from Milivoje Knežević from
Kragujevac, January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-29-1920

Unknown Author

Questionnaire

Paper, printed, 22.2 x 32.1 cm

1941, Italy, Rome-?

Purchased from Milivoje Knežević from
Kragujevac, January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-29-1921

Command of the Prisoner-of-war Camp

Form

Paper, typewritten, 21.6 x 15.8 cm

1941, Aversa

Purchased from Milivoje Knežević from
Kragujevac, January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-29-1922

Unknown Authors

Postal cards of prisoners of war

Thin cardboard, printed, 14.6 x 10.7 cm
1941, Italy

Purchased from Milivoje Knežević from
Kragujevac, January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-29-1923

The Vatican

Postcards - photo of Pope Pius XII

Thin cardboard or photo paper, printed,
5.7 x 9.8 cm, 10.4 x 15 cm, 6.5 x 6.8 cm
1941/43, Rome

Purchased from Milivoje Knežević from
Kragujevac, January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-29-1924

The Vatican

Postcards - photo, The Mother of God

Paper, printed, 10.9 x 6.8 cm, 9 x 14.3 cm
1941/43, Rome

Purchased from Milivoje Knežević from
Kragujevac, January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-29-1924/2

The Vatican

Postcards - reproduction of the icon of St.

Peter and Paul from the St Peter's Basilica in
the Vatican City

Paper, printed, 9.5 x 14.8 cm, 11 x 6.5 cm
1941/43, Rome

Purchased from Milivoje Knežević from
Kragujevac, January 11, 1965

Inv. No. MJ 2-29-1924/3

Propaganda Department of the National Liberation Council of Yugoslavia

Statements of inmates who escaped from
the Jasenovac concentration camp
Brochure

Paper, printed, 11.2 x 15.1 cm
1942

Purchased from Rade Grbić from Zagreb,
December 29, 1970

Inv. No. MJ 2-29-2169

Great County of Vuka

Proclamation about persons sentenced
to death for joining the rural partisans
Posters

Paper, printed, 60 x 47 cm, 67 x 47 cm

August 1942, Vukovar

Purchased from Filip Babić-Pilja from
Belgrade, December 28, 1971

Inv. No. MJ 2-29-2216

Unknown Author

Poems

Union skin paper, typewritten, 29.7 x 20.9 cm
1944/45

Purchased from Živan Erdeljan from Belgrade,
November 1, 1971

Inv. No. MJ 2-29-2223

Great County of Vrhbosna

Proclamation about persons sentenced to
death for attacking an Ustasha patrol and
intending to mine a railway tunnel

Poster

Paper, printed, 49 x 84 cm

September 1941, Sarajevo

A gift from Ljubinka Marković from Belgrade,
December 30, 1974

Inv. No. MJ 2-29-2267

August Meyszner

Proclamation about the execution of 150
communists from Pančevo and Belgrade,
in retaliation for the assassination of county
police officers Đorđe Kosmajac and Obrad
Zalada, as well as a member of the German
national group Alois Karl

Poster

Paper, printed, 94.5 x 62.2 cm

March 1942, Belgrade

Taken over from the Archives of the SFRY,
November 5, 1975

Inv. No. MJ 2-29-2312

Unknown author

Highlighted notification of how Winston
Churchill and England turned their backs
on Serbia

Poster

Paper, printed, 62.5 x 94.5 cm

Taken over from the Archives of the SFRY,
November 5, 1975

Inv. No. MJ 2-29-2313

Paul Bader

Proclamation, in which repressive measures
for those who attack members of the state
guard and volunteer detachments in German
service, are listed point by point

Poster

Paper, printed, 95 x 62.5 cm

November 1941, Belgrade

Taken over from the Archives of the SFRY,
November 5, 1975

Inv. No. MJ 2-29-2314

German Governor of Serbia

Proclamation on the displacement of the
population from the area 3 km around the
railway, in case of a new attack on the railway
Poster

Paper, printed, 84.2 x 62.5 cm

Taken over from the Archives of the SFRY,
November 5, 1975

Inv. No. MJ 2-29-2315

Supreme Commander of the German Army

Proclamation of the German armed forces to the population about the guarantee of security if they are loyal, otherwise they will introduce certain repressions

Poster

Paper, printed, 83.4 x 59.6 cm

1941

Taken over from the Archives of the SFRY,

November 5, 1975

Inv. No. MJ 2-29-2317

Municipality of the City of Belgrade

Announcement about the call for recruitment of citizens of Belgrade born in the period 1918-1920, for a work obligation in Bor

Poster

Paper, printed, 42 x 58.7 cm

March 1943, Belgrade

Taken over from the Archives of the SFRY,

November 5, 1975

Inv. No. MJ 2-29-2319

German Governor of Serbia

Proclamation in the form of a warning to the population over whose places of residence items were dropped from Allied planes, that they will be severely punished if they come into contact with a disloyal part of the population

Poster

Paper, printed, 93 x 62 cm

September 1942, Belgrade

Taken over from the Military Historical

Archives, April 11, 1974

Inv. No. MJ 2-29-2320

Commissioner of the Ministry of Finance

Appeal to conscripts whose registration will be carried out on June 23 and 24, 1941

Poster

Paper, printed, 31.7 x 47.5 cm

June 1941

Taken over from the Military Historical

Archives, April 11, 1974

Inv. No. MJ 2-29-2322

Helmuth Förster

Warning to the residents of Serbia that due to non-compliance with the regulations, they will be punished according to "Military Laws of War" and a notification to the residents that the military governor Helmut Förster is taking over the administration of the country

Poster

Paper, printed, 47.5 x 31.5 cm

April 1941, Belgrade

Taken over from the Archives of the SFRY,

April 11, 1974

Inv. No. MJ 2-29-2323

Dragoljub Lj. Jovanović

Proclamation of the imposition of the death penalty, with the aim of intimidating and warning the citizens of Belgrade that all partisan helpers will be handed over to the Court-martial

Poster

Paper, printed, 47 x 62.6 cm

December 1941, Belgrade

Taken over from the Archives of the SFRY,

November 5, 1975

Inv. no. MJ 2-29-2324

Unknown Author

Warning to all those who might help

Communists and partisans hide in the villages during the winter

Poster

Paper, printed, 83 x 57.7 cm

Taken over from the Archives of the SFRY,

November 5, 1975

Inv. No. MJ 2-29-2325

District Commissions for War Crimes in Šabac and Sremska Mitrovica

The district commissions for determining war crimes in Šabac and Sremska Mitrovica will exhume the victims killed by German war criminals

Poster

Paper, printed, 31.2 x 44 cm

September 1945, Šabac

Taken over from the Federal Public

Prosecutor's Office of the FNRJ, May 23, 1962

Inv. No. MJ 2-29-2729

FREEDOM IS JUST A DREAM FOR US

**THEMATIC CATALOGUE OF ITEMS FROM THE MUSEUM OF YUGOSLAVIA
HOLDINGS, DOCUMENTING LIFE IN THE POLITICAL PRISON, PRISONER-
OF-WAR AND CONCENTRATION CAMPS AND REPRESSIVE MEASURES
DURING THE SECOND WORLD WAR**

↑ 2-26-275
Concentration
camp uniform
Mauthausen, 1942-1945

←← 2-26-273
Camp number "Nr: 58703"
Ravensbrück, Stalag III B,
1941-1945

Authors and editors of the catalogue:
VESELINKA KASTRATOVIĆ RISTIĆ & ANA PANIĆ

← 2-30-88
Aleksandar Deroko,
*In the Concentration
Camp at Banjica.
View through the Cell
Window, 1941*

Museum activity in the world has been intensively developing in the last few decades, which changes the role and position of museums in society. Today, it is necessary for the museum to be open to the public, accessible and inclusive, as the new museum definition adopted at the ICOM General Conference held in Prague reads. In line with the development of museum activity, museums of so-called phenomena - light, film, broken relationships, childhood, Europe and the like - are opening more and more frequently in the world. Thus, according to the newly passed Law on Museum Activity, the Museum of Yugoslavia has become the home for all issues concerning the ideas, phenomena and practices that led to the creation, as well as the disintegration, of Yugoslavia. The existing heritage includes testimonies of the past that speak of cultural, political, economic, industrial, private and everyday life in the Kingdom and socialist Yugoslavia. The assigned parentage only legally confirms the current museum trends in the world, but also the already established programmatic orientation of the Museum of Yugoslavia.

One of the main tasks of the museum is the revaluation and reaffirmation of the inherited collections as a fundamental resource for viewing the Yugoslav heritage in a contemporary context. With this catalogue, for the first time since the foundation of our institution, we are going

public with a treated topic - the topic of political prison, prisoner-of-war and concentration camps, through the cataloguing of four collections from two holdings and a bibliography of works on camps and crimes.

The collections of the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities, among other things, bear witness to all kinds of suffering of the population during the Second World War. A new reading of this part of the holdings, with a focus on cultural and social phenomena, ensures the development of the entire holding of the Museum of Yugoslavia, which more adequately reflects the identity of the institution.

The corpus of gifts consists of collections inherited from the Josip Broz Tito Memorial Centre, including works of art created in the camps during the Second World War, which is an authentic testimony of time, circumstances and protagonists, and which opens up insights into the reading of social history.

The catalogue in front of you contains expert texts by the curators of the Museum of Yugoslavia, museum adviser, Veselinka Kastratović Ristić, senior curator, Ana Panić and curator and librarian, Vesna Mirković. Thanks to the revaluation of the part of the holdings related to the theme of the camps, our items are now available to researchers and interested audiences. We congratulate the curators of the museum for their professional and dedicated work. It is our intention that these items will be proposed and declared as a cultural heritage of exceptional importance.

We would like to thank the external collaborators, Radmila Radić, Sanja Petrović Todosijević and Milan Koljanin, who took part in the realization of the catalogue and whom we invited to write about the camps and suffering in the context of the museum's collections and their importance, as well as Dušica Stojanović and Jovana Perišić, who dedicatedly worked on creation of catalogue units. We hope that one day the catalogue will grow into an exhibition with the same name *Freedom Is Just a Dream for Us*.

КАРАНОВИЋ НИКОЛА:
ТАЛАЦ ИЗ БОСНЕ
ХЛЕБ - 1944

← 2-26-278
Cylindrical furnace,
Osnabrück, Oflag VI C,
1941

Despite constant promises of “never again”, or “never to forget”, wars and violence keep recurring in the world. Anne Frank, one of the most renowned victims of the Holocaust, wrote in her letter on May 7, 1944: “What is done cannot be undone, but one can prevent it happening again”¹. Primo Michele Levi (1919-1987), Italian chemist from Turin, partisan, writer and survivor of the Holocaust, after liberation from the Auschwitz concentration camp in January 1945, constantly reminded us, in his books, of the hell he survived until his tragic death in April 1987. In his last work from 1986, *The Drowned and the Saved*, he quotes a sentence that is also prominently displayed in the exhibition space in the former Auschwitz concentration camp: “It happened, therefore it can happen again: this is the core of what we have to say. It can happen, and it can happen everywhere.”² He also writes: “We are often asked, as if our past conferred a prophetic ability upon us, whether Auschwitz will return: whether, that is, other slaughters will take place, unilateral, systematic, mechanized, willed, at a governmental level, perpetrated upon innocent and defenceless populations and legitimized by the doctrine of contempt.” Levy responds that this is already happening, mentioning

1 | Anne Frank, *The Diary of a Young Girl*, Edited by Otto H. Frank and Mirjam Pressler, (London: Puffin Modern Classic, 1998).

2 | Primo Levi, *The Drowned and the Saved*, (New York: Vintage Books, 1989), 199.

* Adi Ophir, “On Sanctifying the Holocaust: An Anti-Theological Treatise”, *Tikkun*, 2016, Volume 31, Number 3, 19-20, access date 08/15/2022, *Project MUSE muse.jhu.edu/article/626029*

Cambodia as an example. However, he adds, given the fresh memories in the 1980s (when the book was published), it is unlikely to happen in Europe. He emphasizes that it is natural and obvious that the most relevant material for reconstructing the truth about the concentration camps are the memories of the survivors³. However, what happens when the survivors leave the scene and memories begin to fade?

Some, like author William Strauss and historian Neil Howe, argue that history repeats itself and is forgotten. As memory fades, events from the past may become events of the present. How can we protect history, and avoid the same mistakes we made in the past, when we forget what happened? It is easy to think that these events are history, that society has changed and that it will never happen again.⁴ Other historians, such as Max Belloff, however, argue that the “lessons of history” cannot be applied in any simple or mechanical way.⁵ Or, as formulated by Richard J. Evans: “That’s because history never repeats itself; nothing in human society, and that is the main thing that interests the historian, never happens twice under exactly the same conditions or in exactly the same way”.⁶ However, Martin Sabrow, until recently director of the Leibniz Centre for Contemporary History in Potsdam and professor of recent and contemporary history at the Humboldt University in Berlin, warns that, given the historical legacy of the twentieth century, we should be aware of the danger of historiography once again being overtaken by politics. “History does not just repeat itself. The most important danger today is not the well-known conflict between history and politics, but a structural and institutionalized consensus... However, the relationship between history and politics can develop into a fatal friendship offering the reward of public attention and moral esteem whilst destroying the radical independence of historical research and its disposition to rethink history.”⁷

Archives and museums preserve sources, among other things, with the aim of conveying the absurdity of unnecessary violence to future generations. Their role is primarily to keep alive the memory of what should not be repeated. There are fewer and fewer survivors, and museum workers, archivists, educators and researchers should reconsider how and in

3 | Primo Levi, *The Drowned and the Saved*, 16.

4 | Neil Howe, William Strauss, *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*, (New York: William Morrow & Company, 1991); Neil Howe, William Strauss, *The Fourth Turning: What the Cycles of History Tell Us About America's Next Rendezvous with Destiny*, (New York: Broadway Books, 1997).

5 | Max Belloff, *An Historian in the Twentieth Century: Chapters in Intellectual Autobiography*, (London: Yale University Press, 1992), 129.

6 | Richard J. Evans, *In Defence of History*, (Belgrade: SKZ, 2007), 70.

7 | Martin Sabrow, “The Use of History to Legitimise Political Power: The Case of Germany”, *Politics of the Past, The Use and Abuse of History*, Eds. Hannes Swoboda and Jan Marinus Wiersma, (Vienna: Renner Institut, 2009), 101, 103.

what forms the memory of suffering during the Second World War will continue. The main focus will certainly be the legacy that the survivors leave behind in the form of written, audio and video testimonies, as well as all other artefacts. In the age of fake news, museums should be places of trust, places where reliance on the written record, on the interpretation of items in context and in society at a particular moment, is necessary in an attempt to understand what is happening in today's world.⁸

The Museum of Yugoslavia is committed to collecting, preserving and exhibiting items related to all the states that existed in this territory, including those related to the suffering of citizens in concentration camps during the Second World War. It keeps testimonies created during captivity, as well as works of art inspired by suffering. All of them have enormous cognitive and aesthetic value, which is described in detail in the papers of this collection. Collections of documents and manuscripts, and printed material, as well as the historical-memorial and fine art works collections are a valuable historical source for many aspects of imprisonment and suffering in the concentration camps. Considering the circumstances under which the items were created, and the path they took until their arrival at the museum, the number of preserved items, and their value and importance, the museum's intention to declare these items a cultural heritage of exceptional importance is not only justified but also necessary.

8 | Diane Lees, "Preserving the Past for the Future", *Connected: Alumni Magazine*, access date 08/12/2022, <https://sites.reading.ac.uk/connected/2022/01/27/preserving-the-past-for-the-future/>

21893

Mayer

Boris

Spisic

Mihailovic

Mica

Spisic

Iakov

Mihailovic

Korica Mihailovic

Wydra

VESELINKA KASTRATOVIĆ RISTIĆ FROM CREATION TO ACQUISITION - ITEMS THAT BEAR WITNESS TO THE CRIMES AND SUFFERING OF THE POPULATION DURING THE SECOND WORLD WAR AS A LEGACY OF THE MUSEUM OF YUGOSLAVIA

229

The Museum of Yugoslavia took over, as the legal successor, the holding of the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities (MRNNJ), which ceased to operate/exist in 1996. This holding consists of eleven collections: 1. historical-memorial; 2. weapons and military equipment; 3. documents and manuscripts; 4. printed material; 5. fine art works; 6. cinematographic and film material; 7. economic-technical and social development; 8. phonographic; 9. uniforms, clothing and flags; 10. badges, decorations, philately and numismatics and 11. documentary photographs, negatives and microfilms. The complete holding is chronologically divided into four periods. Museumised items are processed and catalogued through a chronological, thematic, subject and author (name) catalogue.

Cultural assets belonging to the Museum of Yugoslavia, which relate to enemy crimes and all kinds of suffering of the population during the Second World War, were selected from this rich holding. It is our intention to propose these items as cultural heritage of exceptional importance because their documentary quality is unquestionable. The Museum of Yugoslavia has almost four hundred artefacts that were created in the concentration and prisoner-of-war camps and are now kept in the Collection of Historical-memorial Items, the Collection of Documents and Manuscripts, and the Collection of Fine Art Works.

The Collection of Printed Material contains seventy posters and leaflets printed by the occupying forces as public bulletins calling on the population to behave peacefully, to warn of repressive measures in case of disobeying issued orders, and to inform about executions that occurred almost daily. There are also museum items of the same provenance in other collections, but for this thematic catalogue, we will stick to museum items from the four aforementioned collections. The items chronologically belong to the 1941 to 1945 period, and the research, processing and placement of the items in the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations (MRNJ) were carried out by curators from the Department for Research and Presentation of the Second World War in Yugoslavia. Items that were created in the concentration and prisoner-of-war camps located in Yugoslavia, Italy, Germany and Norway are kept in the Collection of Historical-memorial Items and the Collection of Documents and Manuscripts. The museum keeps a larger number of items from the camps to which the Geneva Convention¹ was applied, such as the Osnabrück prisoner-of-war camp, for example, that are more substantial in terms of the topics they deal with and more diverse in terms of the type of material they are crafted from. Items from Auschwitz, Mauthausen and Jasenovac, known as the death camps, are not numerous, whereas messages from these concentration camps are also meagre.

↑ 7893
Yugoslav Inmates
of the Osnabrück
Prisoner-of-war
Camp, Osnabrück
Oflag VI C, 1941-1945

1 | For more information see: Jelena Lopičić Jančić, "International Legal Aspect of the Status of Yugoslav Prisoners of War in the Osnabrück Camp in Germany from 1941-1945", *Foreign Legal Life: Theory, Legislation, Practice*, 2/2015, 221-236.

In the 1960s, at the beginning of the work of the Museum of the Revolution,² the curators worked concurrently on the conception of the museum and the systematic filling of the collections. The methods of acquisition were purchase, gifts and taking over of material. The acquisition was carried out in line with the informative potential of an item and its documentary nature for a specific historical event.

During processing, the curators usually mentioned the place where it was created as the history of the item itself, but not its movement from the moment of creation until entering the museum. The fact that many items were taken from institutions that, by the nature of their work, had no obligation to collect, much less preserve three-dimensional items, imposed the necessity of more detailed research on the movement of the items. For the purpose of creating a thematic catalogue, the focus of interest is on the museums, not on the history of the concentration and prisoner-of-war camps, or the crimes and events of the Second World War. Without entering into the discussions about the number of those executed, killed and missing persons that can be heard today, we want to show that there are artefacts that oblige us to remember and talk about that time.

INSTITUTIONAL COOPERATION AND TAKING OVER OF ITEMS

The first place on the long list of institutions and associations that the MRNJ cooperated with, belongs to veterans' associations. More than sixty years ago, the Associations of the Veterans of National Liberation War (SUBNOR) initiated the establishment of the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations. The forms of cooperation were various: from formal assemblies, joint projects³ and exhibitions⁴ to collecting items. During the preparation for the reconstruction of the Yugoslav pavilion in Auschwitz, the museum took over from the SUBNOR twelve original letters, the camp number of Rahela Papo, the handiwork of the camp inmate Lora (surname unknown) and sketches of the concentration camp by Vida Jocić.⁵ Thanks to this multi-decade cooperation, the museum has enriched its holdings, especially the Collection of Weapons and Military Equipment, photographic archives and other collections. A

2 | The decision to found the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations (MRNJ) was made on April 19, 1959, and J.B. Tito signed the Founding Decree on December 9, 1960. The museum changed its name to the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities (MRNNJ) in 1974.

3 | The SUBNOR was in charge of the project *Yugoslavs in fascist prisons, prisoner-of-war and concentration camps in the Second World War and their participation in the resistance movements of other countries* in 1978.

4 | One of the last major projects was the realization of the exhibition in Auschwitz in 1988.

5 | MJ file, May 4, 1977, No. 03-316/1.

← 2-26-269
Small plate with
engraved camp name
and number,
Staro Sajmište, 1942

small number of items that were created in the camps were taken over from the association, but the activity of veterans' commissions and associations encouraged many individuals⁶ to donate or offer for purchase items that belonged to them personally or that they collected at the initiative of the association.

The Commission of Former Prisoners of War of the SO SUBNOR, in the Work Program for 1962⁷, provided for the collection and preservation of historical material consisting of: uniforms from the camps; items representing camps and prisoners; items made by the prisoners themselves; artistic and scientific-technical works of prisoners; items that were forbidden and served for escape or other needs of prisoners; material that talk about the ideological and political work of prisoners and various documents. Already in the following year, 1963, at the session of the Council for the Cherishing of the National Liberation War (NOR) Traditions⁸, it was stated that the collecting of items was *rather unorganized*, but that a lot had been done. However, cooperation with the museums that were supposed to take over the items for further processing was poor, and due to the lack of material resources, the takeover did not take place. The collected items were in poor condition and the council

6 | Ljubomir Rančić, second lieutenant, Milenko Marojević, lieutenant colonel, and others.

7 | Archives of Yugoslavia (AJ), Holdings 297, Federation of War Veterans' Organisations - Federal Committee (SUBNOR - SO), f 304, 8-8-15, Minutes of the Commission of Former Prisoners of War.

8 | AJ, SUBNOR - SO, f 313, 8-1-2/1, Minutes of the Council Session.

complained in 1964⁹ that the items had started to deteriorate, which especially referred to the paper material. These problems were not resolved even in the following years, so gifts and buyouts periodically arrived at the MRNJ, which was the result of cooperation with individuals who had confidence in the museum's preservation work; or the active role of the museum directors Milorad Panić a.k.a. Surep¹⁰ and Danica Abramović¹¹ in the Associations of the Veterans contributed to this.

Cooperation with the Institute for the History of the Workers' Movement of Yugoslavia (hereinafter: IIRPJ) played an important role for the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations since its foundation. Bearing in mind that the first director of the institute was Ph.D. Pero Morača, who was one of the members of the founding board of the MRNJ, this referral of the museum to the institute is understandable. The organization of expert departments and the division into research periods at the MRNJ were modelled after the institute. As the institute emerged from the Historical Archives of the Communist Party of Yugoslavia (KPJ) / League of Communists of Yugoslavia (SKJ), it inherited a rich fund from which the photographic archives was separated in July 1960 and handed over to the MRNJ.¹² In the period from 1961 to 1964, a large number of items were taken over from the IIRPJ, including twenty personal documents of those executed in Kragujevac on October 21, 1941. Six wooden cigarette cases made by prisoners from room No. 3 in the Banjica concentration camp were also taken over. The cigarette cases were made in the period from July to August 1944. It is not known which of the concentration camp inmates from the room - where those sentenced to death¹³ were brought - made these cigarette cases. It is also not known who drew more than 40 figures of inmates from room No. 12 - where the sculptor Stevan Bodnarov and the painter Petar Milivojević (incorrectly stated Milanović)¹⁴ were also imprisoned - on eleven sheets of paper. The date January 12, 1942 is written on one sheet, and the names of the inmates are written below the small drawn portraits.

We believe that the Historical Archives of the KPJ/SKJ took over these items from the State Commission for Investigating the Crimes of the Occupying Forces and Their Helpers in World War II at some point. Given that the basic activity of the archives was "collection,

9 | AJ, SUBNOR - SO, f 313, 8-1-3/1, Stenographic Notes of the Council.

10 | The same.

11 | AJ, SUBNOR - SO, f 314, Minutes of the Council Session.

12 | Institute for Contemporary History, *Twenty Years of the Institute for Contemporary History*, (Belgrade, 1979), 14.

13 | Sima Begović, *Banjica Concentration Camp 1941-1944*, 2, (Belgrade: Institute for Contemporary History: Marketing-Press, 1989), 64.

14 | The same, 65.

arrangement and protection of archival material”¹⁵, it is questionable exactly how the three-dimensional items ended up with them. It is possible that the archives, as well as the related institution of the Historical Department of the Central Committee of League of Communists (CK SK) of Serbia, focused its activity on “collecting new documents and photographs, including museum items”.¹⁶ Two rings, one from the Jasenovac concentration camp and one from a camp in Norway, that are now in the museum’s collection, were given to the KPJ/SKJ archives as a gift by Dr Dušan Vešović, a doctor of the Yugoslav People’s Army (JNA) air forces. This shows that the preservation role of the archives also included three-dimensional items that the IIRPJ inherited with the rest of the holdings. When the IIRPJ continued its work as the Institute for Contemporary History, the cooperation with the museum also continued. Among the larger planned activities was the project *Yugoslavs in fascist prisons, prisoner-of-war and concentration camps in the Second World War and their participation in resistance movements of other countries*¹⁷, which included collecting the exhibits and the realization of a museum exhibition.

→ 2-28-249
Bogosav Savić,
Letter on a form
addressed to
Jelka Savić,
Mauthausen,
May 09, 1944

In May 1962, the historian Dragoje Lukić, curator of the Museum of the Revolution, took over a large number of items from the Federal Public Prosecutor’s Office of the FNRJ, including about twenty related to the concentration and prisoner-of-war camps and suffering. These items are processed in the Collection of Documents and Manuscripts and the Collection of Printed Material. The manuscripts include letters from the Mauthausen concentration camp sent to their relatives in 1943 and 1944 by inmates: Novak Miodragović, Bogosav Savić, Vojislav Džukić, Radovan Jelić, Radisav Iričanin and Miodrag Godić. The letters are written on uniform forms that fold to make an envelope. According to the stamps found on the letters as well as on the text, which is in German and Serbian, it is clear that the correspondence was censored. All letters contain information that the food packages arrive regularly, the sender greets all the household members and emphasizes not to worry about him as he is “in good health and well”.¹⁸ There are also two undated messages from the Banjica concentration camp that were exchanged by brother and sister, Rodoljub and Nevenka Andrić,¹⁹ respectively. The

15 | *Twenty Years of the Institute for Contemporary History*, 11.

16 | Institute for Recent History of Serbia, *Half a Century of the Institute for Recent History of Serbia 1958-2008*, (Belgrade, 2008), 9.

17 | *Twenty Years of the Institute for Contemporary History*, 27.

18 | Museum of Yugoslavia (MJ), The Collection of Documents and Manuscripts of the MRNNJ, inventory number from 2-28-248 to 2-28-253.

19 | In the message, Inv. No. 2-28-312, Rodoljub informs his sister Nevenka that he is in the Banjica concentration camp, room No. 9, and that packages are received on Tuesdays and Fridays. He asks her to bring him food, laundry, towels and socks. In the saved message, Inv. No. 2-28-313, Nevenka Andrić lists what food she packed in the package she handed over.

Mauthausen/Gusen, den

9. V. 1944.

Liebe meine Frau,

ich teile dir mit, dass
ich besorgt bin und dass es mir
hier gut geht. Haben Sie zu Hause
keine Sorgen um mich. Ihren Brief
von 24. III. 44. und Paket habe ich in
besten Ordnung bekommen. Ich dan-
ke am besten, machen Sie so
auch regelmäßig weiter, weil die
Sendungen von Lebensmittelpaketen
nicht gestattet sind, nur soll man
die Adresse angeben. Ich freue
mich sehr, dass Sie alle gesund und
gut zu Hause sind. Ich lasse alle
unsere zu Hause grüßen.

BEKANNTMACHUNG

Am 19.11.42 wurde ein deutscher Soldat in Kupci bei Brus entführt.

Da der deutsche Soldat bis 5.12.42 nicht zurückkehrte, wurden am 5.12.42 folgende 10 KOMMUNISTEN UND DRAŽA MIHAJLOVIĆ-ANHÄNGER ERSCHOSSEN:

1. Živanović Živadin, geb. 5. 5. 1916 in Bomurja,
2. Stamenković Milutin, geb. 2.3.1920 in Korman,
3. Milošević Ugrin, geb. 1905 in Saraorci,
4. Januzović Miloš, geb. 1899 in Dvor,
5. Milanović Bogosav, geb. 7. 10. 1904 in Djurdjevo,
6. Obradović Strahinja, geb. 1923 in Bosnjane,
7. Savković Milsav, geb. 1912 in Sepci,
8. Vičentijević Mlosav, geb. 1925 in Lepenac,
9. Crnojakić Radovan, geb. 29. 1. 1914 in Martinci,
10. Grujić Borisav, geb. 15. 1. 1910 in Darosava.

Sollte auch weiterhin der entführte deutsche Soldat nicht zurückkehren, so werden am 10. 12., 15. 12., 20. 12., 25. 12. je 10 weitere festgesetzte Kommunisten und Draža Mihajlović-Anhänge des Kreises Kruševac und Leskovac erschossen.

Am Morgen des 5.12.42 wurde die Eisenbahnstrecke zwischen Lapovo und Kragujevac durch eine Bombe gesprengt. Gemäss meiner Ankündigung über verschärfte Massnahmen bei Bedrohung von serb. Amtspersonen und bei Sabotage **wurden am 6. 12. 42 in Kragujevac ZUNÄCHST 5 Geiseln erschossen.**

Dies ist ein weiterer Erfolg der Wühlarbeit des **DRAŽA MIHAJLOVIĆ!**

gez. B A D E R

General der Artillerie
Kdr. General u. Bfh. in Serbien

Belgrad, den 6.12.42.

← 2-28-808
Paul Bader,
Proclamation
about the execution
of ten people,
Belgrade,
December 1942

printed material consists of announcements, statements and proclamations informing the public about the executions that were carried out in retaliation in the first years of the war.

There is more information about the history of these items in the documents that are an integral part of the files²⁰ on the takeover of the material of the State Commission for Investigating the Crimes of the Occupying Forces and Their Helpers in World War II²¹. This material was taken over by the Archives of Yugoslavia (AJ), where minutes of the handover of material between the Museum of the Revolution and the Federal Public Prosecutor's Office have been preserved. There is also the *Minutes* of May 12, 1961, stating that Dragoje Lukić and Vojo Martinović from the MRNJ and Mira Rakočević and Sreten Čitaković from the Institute for the History of the Workers' Movement of Serbia separated the material, which was listed according to the numbers of boxes from which it was taken. The document also lists 65 items of different origins and types of materials. The most numerous are periodicals, followed by announcements, clippings from the press, files, transcripts of minutes, and letters. All the material was placed in boxes from number 16 to number 44. In addition to these *Minutes*, there is also a list titled as *Records*, which lists the material that was examined and listed from number 1 to 15 and left for safekeeping in the archives of the Federal Public Prosecutor's Office. D. Lukić wrote in the header of the list: "This material is only recorded in the Museum of the Revolution and this may be needed sometime, we will contact you. May 31, 1961."²² Comparing this documentation with the *Report on the Reception of Museum Material* No. 791 dated May 23, 1962, it can be concluded that the MRNJ took over a larger amount of daily and periodical press instead of the files and documents listed in the *Minutes* of May 12, 1961. The answer to the question why this change occurred is not found in the existing documentation.

The takeover of printed material for the collection of the same name was carried out from related institutions: the Archives of the CK SKJ²³, the Archives of the SFRY²⁴ and the Military-historical Institute²⁵, where archivists separated duplicates and non-archival material as they processed the material. Thus, the MRNJ took over hundreds of illustrated and written posters and leaflets of German propaganda.

20 | AJ, Holdings 110, the State Commission for Investigating the Crimes of the Occupying Forces and Their Helpers in World War II, the State Commission holdings file, May 1988.

21 | For more information see: Vladan Vukliš, "Final report of Ph.D. Dušan Nedeljković on the work of the State Commission for Investigating the Crimes of the Occupying Forces and Their Helpers in World War II", *Topola, Donja Gradina*, Volume II, No. 2, 2016, 164 – 243.

22 | MJ file, May 23, 1962, No. 791.

23 | July 1961.

24 | MJ file, February 5, 1975, No. 02-777/1.

25 | MJ file, April 11, 1974, No. 01-514/1.

THE SUN WARMS US THROUGH THE BARS²⁶

The Museum of Yugoslavia keeps 103 museum items that were created in the Banjica concentration camp and are part of the holdings of the four aforementioned collections. At the same time, they make up more than half of the part of the historical-memorial collection that refers to cultural assets created in the camps and a large part of the fine art collection of the same theme. Dolls, flower baskets, needlepoints, cigarette cases, scarves, messages and other museum items from the Banjica concentration camp were given to the museum as gifts from former inmates or purchased from the relatives of the victims.

These items of various materials and workmanship were intended as gifts for children, family members, friends, and fellow prisoners in the camp. In addition to the wish of the female and male concentration camp inmates for these handicrafts be part of the memory of them and their suffering, the need to subvert, with their daily creations, the concentration camp authorities' intention for fear and panic to overwhelm them²⁷, is also recognizable. The scarf that Olga Jovanović²⁸ started embroidering in the spring of 1942 and women - who were brought to cell No. 9, from where they were usually taken to be executed - resumed to write in (to finish embroidering) their names, shows that their courage was unwavering. The scarf was preserved by Dobrila Blagojević, who survived the war and gave it to the MRNJ as a gift in 1962.

The largest number of items, about 50, was taken over from the Historical Archives of Belgrade (IAB). The reception of the items in February 1962 was carried out by the historian Dušan Živković, on behalf of the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations. From the accompanying documentation of this handover, it can be seen that the archives handed over "items it has received as a gift from the families of the victims of the Banjica concentration camp inmates as well as the surviving camp inmates..."²⁹ The female concentration camp inmates: Srbijanka and Joka Bukumirović - executed; Grozdana Bizjak - died due to the consequences of the concentration camp; Radmila Rajković - executed; Opačina Vojinka - executed; Milić-Nikolić Todorka - alive and Persa Radovanović - alive³⁰ are named as the authors on the list of items that were handed over. From this documentation, it is not possible to

26 | Verse of the poem *Banjičanka* by Mileta Milanović, executed in 1943. *Banjica*, (Belgrade: Historical Archives of Belgrade: Kultura publishing company, 1967), 120.

27 | Begović, *Banjica Concentration Camp 1941-1944*, volume 2, 202-206.

28 | Olga, of father Timotije, Jovanović was executed on May 14, 1943.

29 | Bookkeeping journal of the MRNJ, No. 805, May 23, 1962.

30 | The same.

→ 2-26-164 to
2-26-170
Cigarette cases,
Banjica, 1944

← 2-30-90
Aleksandar Deroko,
*In the Concentration
Camp at Banjica.*
Lunch in the Hall,
1941

see for what reason, or when, the archives received these items and who decided, or when, that they should be handed over to the museum. A logical conclusion would be that the reason for collecting items was the *Banjica in 1941-1944* exhibition that was realized on October 20, 1961 and which was organized by the Historical Archives of Belgrade and the Museum of the City of Belgrade³¹. Bogdan Lekić writes about the preparation and exposition of the exhibition: "...a large part of the exhibits has been obtained from related institutions and surviving prisoners... A special contribution has been made by the surviving male and female comrades of the Banjica concentration camp, who lent their own and the works made in the camp they received to cherish memory of their comrades, for this exhibition"³². Out of a total of 300 exhibited showpieces, half were the works of the concentration camp inmates. "According to the theme and content, the works are divided into eight showcases, namely: showcase of national heroes, showcase of collective scarves, children's toys, 'women's room of death', symbolic works, 'men's room of death', written messages, works of surviving female comrades and finally, a showcase displaying publications about the concentration camp".³³

As a contribution of the exhibition, B. Lekić states that "it made it possible to shed light on a lot of information that was insufficiently clear, as well as to get access to a lot of information and material about life in the concentration camp".³⁴ Six years later: "The Memorial Book about Banjica"³⁵ has been compiled from the collected material, documentary and mostly memoirs". This publication, which was inspired by the exhibition, does not contain catalogue units or a closer description of the works that the Historical Archives of Belgrade collected and exhibited, therefore it is only possible to rely on the photographs that are preserved in the IAB as part of the institutional documentation. In those photos, one can recognize the exhibits that were taken over by the Museum of the Revolution in 1962, and about which Veljko Kuprešanin said at the opening of the exhibition: "On the face of it, these are items that can delight and cheer up those uninformed. They are beautiful, extraordinarily crafted... Yes, but they are the works of those who were sentenced to death and who, before the execution, wove and made the last messages of their lives in these small items".³⁶

→→

2-26-74 – 2-26-76
Srbijanka and Jovanka
Bukumirović, Dolls
(an African warrior
with an arrow, a boy
with a little dog and
Baba Yaga, a witch),
Banjica, 1943-1944

31 | "Belgrade to Solemnly Celebrate the 17th Anniversary of Liberation", *Politika*, October 19, 1961, p. 5; A. D., "Two Exhibitions of Historical Documents Opened in Belgrade", *Borba*, October 20, 1961, p. 7.

32 | Bogdan Lekić, "Banjica 1941-1944 Exhibition", *Glasnik Istorijaskog Arhiva Beograda*, 3/1962, 80.3/1962, 80.

33 | *The same*, p. 82.

34 | *The same*, p. 84.

35 | *Banjica*, 7.

36 | Historical Archives of Belgrade (IAB), file of the exhibition "Banjica Concentration Camp 1941-1944".

IN JASENOVAC, IT WAS NOT ALLOWED TO WRITE ABOUT TORTURE

The museum keeps manuscript material from the Jasenovac and Stara Gradiška concentration camps that are not too numerous and contain little information about the inmates. Bearing in mind the monstrosity of the Jasenovac camp, the fact that both the victim and the criminal spoke the same language (Serbo-Croatian), and that it was easy to censor shipments and every written word, the scarcity of this fund is understandable. The museum keeps two messages from a camp inmate who did not dare to put his signature on them, but wanted to leave a mark that maybe someday someone would find. In 1953, while repairing an Opel-Blitz car, the workers of the *Remont* company from Kosovska Mitrovica found two small pieces of cardboard in the car body reading: "This Body was made by Communist prisoners on August 25, 1943" and "This Body was made by Prisoners in Jasenovac under Fascist Boot on October 1, 1943 Zagreb, if anyone remains alive, they will find it"³⁷. If assumption of Aleksandar Pupiċ³⁸ is correct that the Opel was converted into the so-called *Black Marica* (*Black Paddy Wagon*), which served as a gas chamber, then these hidden messages show which category of inmates (Communists) was forced to do this agonizing work.

→ 2-28-417
Unknown Author,
List of arrested male
and female students
who were sent to
the Stara Gradiška
concentration camp,
Zemun, 1944

A significant addition to the holdings was made in 1963, when the *Borba*³⁹ printing plate archives handed over to the museum 45 letters from prisoners of the Jasenovac and Stara Gradiška concentration camps: Marija Šarić, Nazim Džabić, Mileva Pejnović, Silvo Mežnaršić, Matija Jurkov and Andrija Gržinčić.⁴⁰ The content of the letters is limited to greetings, notifications about the receipt of shipments and some information about the family. Printed forms were used for the letters, on which it was emphasized that the "Communications are in the Croatian language, of a family nature, up to 20 words".

Wanting to give the letters by her brother Dragutin as a gift to the museum, Vuka Šajo contacted the museum with words that clearly show the situation in the concentration camp: "Further, I am sending You 1 letter from St. Gradiška and 1 from Jasenovac. According to my mother's story, there were 6 more small letters on cigarette paper, but they fell apart. Only HUNGER, HUNGER pervaded all of them, because, of course, it was not allowed to write about torture".⁴¹

37 | Museum of Yugoslavia (MJ), The Collection of Documents and Manuscripts of the MRNNJ, inventory number 2-28-246.

38 | Aleksandar Pupiċ, "If anyone remains alive, they will find it...", *Fourth of July*, September 15, 1964, 3.

39 | MJ file, February 4, 1963, No. 08-187/1.

40 | MJ, The Collection of Documents and Manuscripts of the MRNNJ, Inv. No. from 2-28-305 to 2-28-310.

41 | MJ file, March 20, 1963, No. 04-305/2.

--- S P I S A K ---

ubijeenih učenika i učenisa Realne gimnazije, Trgovačke akademije i Stručnih škola u Zemunu, a koji su upućeni u zatočenički logor u Staru Gradišku:

Ime i prezime:	Uč. razreda	Vjeroispovjest	Opaska
Grego Toma	VIII. R. Gim.	Rim. Katoličke	Od 20. II. 1944 u logoru.
Vasić Nikola	VIII. R. gim.	Pravoslavni	Isto:
Boljević Djordje	VIII. R. Gimnazije	" "	Isto
Molan Branko	VIII. R. gim.	Rim. katolik.	Isto
Kadvić/ime neznam/	VIII. R. gimn.	Rim. katolik	Isto:
Kotur Gordana	VIII. R. gim.	Pravoslavna	Isto

P.S. Ubičenih i poslanih u Zatočenički logor Staru Gradišku, ima još djaka, no nisam im mogla doznati imena.

Milovanović Milena	VII. r. gim.	Pravoslavna	Od 13. VI. 1944 u logoru
Kotur Ljubica	VII. r. gim.	Pravoslavna	Isto:
Milovanović Jelena	VI. raz. gar.	Pravoslavna	Isto:
Jovićić Sveta	V. raz. gin.	Pravoslavna	Isto:

P.S. Ubičenih i poslanih u Zatočenički logor u Staru Gradišku ima još djaka, ali im nisam mogla doznati imena, i to iz VII, VI i V. razreda Realne gimnazije u Zemunu.

Nastić Olga	II. raz. Trg. ak.	Pravoslavna	Iu logoru od 15. VI. 1944
Lonačarević Milica	Isto:	Isto:	Isto
Medanić Mira	Isto:	Rim. katol.	I od 20. II. 944
Plavšić Anđjelka	Isto:	Pravoslavna	Isto:
Radman Lidiija	I. tr. Akadem.	Rim. kat.	Isto:

The museum received six postal cards in May 1962 from Dimitrije Romanjek a.k.a. Pero that he sent from the Jasenovac concentration camp to his wife Terezija. The postal cards are on a printed form with only a few lines intended for messages, in which Pero informed his wife about receiving packages and letters and inquired about the family. At the very bottom of the letterhead it reads: "Writing is a reward for good work and behaviour and entitles you to receive a package". From the data mentioned in his postal cards, it can be seen that Dimitrije Romanjek worked in the brick factory of the Jasenovac concentration camp, where he was brought in 1941 and, according to his own testimony, escaped from in 1945 before the liberation of the camp.⁴²

With the note "The material that I am offering to the MRNJ for evaluation and possible purchase is a very dear memory for me that I find very difficult to part with", Zora Kotur, in March 1965⁴³, offered to the museum for purchase documents, personal items, letters and photos of her husband Simo Kotur who was in the Banjica concentration camp. In addition to these items the museum did purchase, Zora Kotur offered photographs and letters sent to her from the Stara Gradiška and Jasenovac concentration camps by her two daughters, Ljubica and Gordana, students of the Zemun secondary school. On the purchased List of arrested male and female students⁴⁴ made by an unknown person, there are their names with the dates when they were taken to the camps: Gordana on February 20, 1944 and Ljubica on May 13, 1944. On the other side of the list, in the entrefilet, is written: "In addition, I learned that the Female Student Ljubica Kotur, out of fear of the police, left home on November 8, 1943, and fell into the hands of the German army on April 16, 1944. The latter released her, while the police sent her to the Camp although this girl has the right to be with her parents according to the Supreme Leader's order". Both of Zora's daughters were executed in 1944, Ljubica in the Stara Gradiška concentration camp, and Gordana in the Jasenovac camp. Zora Kotur offered 43 items, including her daughters' letters from concentration camps, but only 17 items related to Simo Kotur were purchased. Why the museum did not buy all the items offered is not stated in the existing documentation.

Twenty years later, in 1987, Nedeljka Krstić gave to the museum letters sent to Ivan Onić in Pakrac by Nada Mirković from the Stara Gradiška concentration camp, and Petar Mirković from the Jasenovac

42 | MJ file, May 23, 1962, No. 796.

43 | MJ file, March 9, 1965, No. 10-248/2.

44 | MJ, The Collection of Documents and Manuscripts of the MRNNJ, Inv. No. 2-28-417.

concentration camp, as a gift. Nedeljka Krstić⁴⁵ states in the letter that Nada Mirković, as a sympathizer of the National Liberation Struggle (NOB), was taken to the concentration camp in Stara Gradiška with her two children (sons Savo and Veljko) in August 1942. According to *oral telling*, she was executed on Catholic Easter. The letter does not say what happened to her sons, but it mentions that her husband Milovan Mirković was executed in Jasenovac concentration camp in 1941. N. Krstić also states in the letter that Petar Mirković was arrested on September 1, 1942 and taken to the Stara Gradiška concentration camp. Later, he was transferred to the Jasenovac concentration camp, where he was apparently killed during a prisoner breakout in April 1945. Both of them are said to have been arrested because they were of Serbian nationality.

MUSEUM ITEMS FROM PRIVATE HOLDINGS

The Museum of the Revolution enriched its collections by accepting gifts from individuals or when the Purchase Committee “finds that the said material has museum value and that it should be purchased”⁴⁶. The influx of items was periodic, but it cannot be concluded from the documentation whether the supply was scarce or whether it was a lack of financial resources. Significant replenishment of the holdings with items that were created in the prisoner-of-war camps in Italy and Germany began in 1962. The establishment of the Association of former political prisoners, deportees and internees⁴⁷ was an incentive for former inmates to refresh their memories and express them publicly. One of the tasks of the association was to increase the activity of collecting historical material and writing publications about life in the concentration and prisoner-of-war camps⁴⁸. This certainly affected the collected material to be offered to the MRNJ for purchase.

In January 1962, the museum purchased 25 letters from Dimitrije Janićijević from the prisoner-of-war camps in Osnabrück and Nuremberg, which were written by Milan Radošević, Đorđe Vujić and Đorđe Lukić⁴⁹ to their family members. The postal cards that Pavle Kadović kept in the Ponza prisoner-of-war camp, and which he received from his wife Gospava, son Predrag from Podgorica, and friends from Naples,

45 | MJ file, January 23, 1987, No. 01-39/1.

46 | MJ file, January 29, 1962, No. 159.

47 | Third Congress of the Veterans' Association, Ljubljana, April 1955.

48 | For more information see: Jovan Bajford, *Stara Sajmište, A Place of Remembrance, Oblivion and Dispute*, (Belgrade: Belgrade Centre for Human Rights, 2011), 93-100.

49 | MJ file, January 29, 1962, No. 159.

← 2-26-271

Cup made of tin can,
Aversa, 1941-1943

were purchased by the museum in 1964⁵⁰. It can be concluded from the correspondence that the post (letters and packages) was irregular. Gospava sent her husband Pavle money and food, but it seems that it was not enough, either because Pavle did not receive the parcels, or because the prisoners were starving in the camp⁵¹.

In 1966, the museum was given a postal card and six private letters that Dragoljub Popović wrote from the Osnabrück prisoner-of-war camp to his wife Vida as a gift⁵², and in 1971⁵³ it purchased seven postal cards and one letter sent from the Nuremberg prisoner-of-war camp by Milo Bodrožić. In the following years, the museum replenished its holdings, not with numerous acquisitions, but with individual examples of private correspondence.

In addition to private correspondence, the museum also has documents that are of a general nature and depict the camp life. In February 1962⁵⁴, more than ten pages of manuscripts that were created in the prisoner-of-war camps of Sulmona and Cortemaggiore in Italy and

50 | MJ file, December 4, 1964, No. 08-1415.

51 | For more information see: M.A. Đuro Đurašković, Ph.D. Nikola Živković, *Yugoslav Prisoners in Italy 1941-1945*, (Belgrade: Institute for Contemporary History, 2001), 143-156.

52 | MJ file, February 1966.

53 | MJ file, September 21, 1971, No. 09-715/1.

54 | MJ file, February 26, 1962, No. 328.

→ 2-26-289
 Soap made from
 the bones of dead
 concentration camp
 inmates

Osnabrück in Germany were purchased from Vukoman Džaković. The manuscripts are of different content and speak about the cultural and educational work of the camp inmates and the political intolerance between pro-Chetnik and pro-Communist sympathizers. The manuscripts from Osnabrück are in the form of proclamations, announcements and resolutions, and talk about the reaction of the prisoners, Yugoslav officers, to General Dimitrije Živković's campaign to sign up volunteers who would fight with Milan Nedić's Serbian Guard against Partisans and Communists. Several proclamations are related to the disagreement of camp inmates regarding the formation of a private kitchen instead of the former camp kitchen. V. Džaković published his memories of the camp days and states in his book that the documents he talks about are kept in the Museum of the Revolution⁵⁵.

The museum purchased a large number of handwritten, printed and three-dimensional documents created in the period 1943-1944 in Oflag VI C in the Osnabrück prisoner-of-war camp from Milenko Marojević⁵⁶. In addition to the lists of prisoners housed in 23 shacks, there are minutes for the election of shack trustees, notices addressed to the *Camp public*, petitions, and notes that speak about the dynamics of camp life.

55 | Vukoman Džaković, *Zublja in the Darkness - Fascist Camps*, (Belgrade: V. Džaković, 1976), 79.

56 | MJ file, October 03, 1983, No. 03-21/37.

In 1965⁵⁷, the Museum purchased various manuscript, printed and three-dimensional material from Milivoj Knežević, who was an inmate of the Aversa prisoner-of-war camp in Italy and the Osnabrück and Bathorn camps in Germany. Thanks to these museum items, it is possible, at least in basic terms, to understand life in the camp, because the postal cards used by the prisoner to inform his family that he was a prisoner of war in Italy are kept, as well as the instructions for packing and sending parcels, the list of foodstuffs contained in the Red Cross packages, the list of foodstuffs that arrived in a package from Belgrade, ration coupons, a form/request for changing dinars into liras, suitable cards for Christmas and postcards with the image of Pope Pius XII. The drawings that M. Knežević preserved and are still part of the Museum of Yugoslavia fine art works collection, are a picturesque representation of the appearance of the camps and barracks where the prisoners stayed. The coffee cup that is in the holdings of the historical-memorial collection was made from a can containing pâté that the prisoners received from the Red Cross. The old cans remained an extremely important material until the last day of captivity. Ashtrays, cups, various decorative items, coffee cups, and later parts for theatre chandeliers, spotlights, etc.⁵⁸, were made from them. There is also an unusual wooden lighter, a scale model of a camp bunk bed and a prisoner number in the same collection.

Ljubomir Rančić, who spent his prison years in twelve German camps, from April 27, 1941, when he was arrested in Sarajevo, to April 6, 1945, when he was released from the camp in Hammelburg, gave twenty items to the museum as a gift⁵⁹, including several created in the camps. Among the gifts, we single out a scales made of string and wood, which was used for the equal distribution of bread rations. The tiny scales was made by Radojko Milosavljević, a restaurant owner from Kruševac, a prisoner of the Oschatz camp. This type of handicraft seems to have been common in the camps because the Commission of Former Prisoners of War placed *scales for measuring bread and other foodstuffs for a more correct distribution between prisoners of war*⁶⁰ in the first place in the *Reminder* for items to be collected and preserved.

The organizers of the *Life and Work in Prisoner-of-war Camps*⁶¹ exhibition wrote about the importance of the items of use, which, due to their

57 | MJ file, January 11, 1965, No. 08-35/1.

58 | A.J. SUBNOR - SO, f 304, 8-8-3/2, Associations of the Veterans of the FNRJ. Association of Former Prisoners of War, Preparations for the Exhibition.

59 | MJ file, August 11, 1978, No. 01-498/1.

60 | A.J. SUBNOR - SO, f 304, 8-8-15, Minutes of the Commission of Former Prisoners of War of the SO SUBNOR.

61 | "The Day of the Uprising of the People of Yugoslavia Solemnly Celebrated", *Borba*, July 6, 1956, 1; "Aleksandar Ranković at the 'Life and Struggle in Prisoner-of-war Camps' Exhibition", *Politika*, July 11, 1956, 1.

↑ 2-26-323
Baby cradle,
Vranić, 1943

size, look more like scale models: “It was necessary, for example, to warm water or make tea for a sick comrade. Of the combustible material, there was only the fascist press. And the prisoners immediately started producing economical stoves, small stoves that were fired with paper, that smoked a little and cooked well. Hundreds of types were made - all from old cans”.⁶² The museum purchased one such stove from Dimitrije Jamandijević, a metalworker who was in the Osnabrück camp.

Little material has been preserved about the life and work of Yugoslav prisoners in Norway, most of it about ideological work in the camps. These are small brochures and texts with Marxist content that were purchased from Živan Erdeljan.⁶³ From the list of purchased items, the *Report on the work of the self-help organization*, the *List of various holdings organized by the inmates*, and the *State and camp situation* in the Ørland camp should be singled out. These manuscripts speak about the hard work that the prisoners were engaged in and the daily hunger. These living conditions forced the inmates to self-organize in order to survive.

The wooden cradle from the Collection of Historical-memorial Items, that the museum took over from Drinka Ilić, married name Todorović,⁶⁴

⁶² | AJ, SUBNOR - SO, f 304, 8-8-3/2, Associations of the Veterans of the FNRJ, Association of Former Prisoners of War. Preparations for the Exhibition.

⁶³ | MJ file, November 1, 1971, No. 09-779/1.

⁶⁴ | MJ file, February 12, 1981, No. 933.

← 2-26-87
Grozdana Bizjak,
Doll, a girl in a
formal dress,
Banjica, 1943-1944

from Vranić, should certainly be mentioned. During the slaughter by Chetniks that took place on December 21, 1943 in Vranić, four-month-old baby Katarina Ilić was killed in this cradle. That night, eight-year-old Drinka was wounded, and seven members of her family were murdered. This cradle was *a crown witness* at the trial of Dragoljub Draža Mihailović in 1945.

The same collection includes the camp uniforms worn by Borislav Pavlović, Sava Rašković, and the painter Miloš Bajić⁶⁵ in the Mauthausen concentration camp. It is known that Miloš Bajić was transported from Banjica to Mauthausen, and S. Rašković⁶⁶ had a similar fate; he was taken to the Staro Sajmište concentration camp in 1943, then transported to Auschwitz and then to Mauthausen, where he saw the liberation of the camp. This was the fate of many inmates and it was difficult to preserve even the smallest item as a memento of those days. Thanks to their courage and resourcefulness, museums have items in their holdings that are periodically displayed to a wider audience, but are carefully kept as a memory of those who did not survive the Second World War.

CONCLUSION

The Museum of Yugoslavia keeps a wide variety of different types of cultural assets that are part of the Yugoslav heritage. A small part of this rich holding consists of museum items that bear witness to suffering in the Second World War. Bearing in mind that several hundreds of thousands of people were executed or died in the camps, this holding should be much more numerous. On the other hand, knowing the circumstances in which the prisoners lived or those who were taken as hostages to be executed, the number of artefacts existing in the Museum of Yugoslavia seems astonishing. When we take into account the conditions under which the items were created, their path from creation to acquisition for the museum, and the number of items that survived after everything, then the intention of the museum to declare these objects as a cultural heritage of exceptional importance is justified.

65 | MJ file, September 16, 1974, No. 03-992/1.

66 | MJ file, May 4, 1971, No. 09-406/1.

СРБИ,

свакидашња лозинка је:

РЕД и РАД

SANJA PETROVIĆ TODOSIJEVIĆ THE IDENTITY OF RESISTANCE COLLECTIONS OF THE MUSEUM OF YUGOSLAVIA AS A SOURCE FOR THE IDENTIFICATION OF MALE AND FEMALE PRISONERS OF THE BANJICA CONCENTRATION CAMP (1941-1944)*

255

← 2-29-881
German Command,
Order and Work
poster, Belgrade,
June 1941

The formation of museums, as well as the shaping of museum collections, of which a very good example is the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities (Museum of Yugoslavia), founded way back in 1959, represents an important expression of the dominant politics of memory which, if we are talking about socialist Yugoslavia, in the late 1950s “made a demand” for clearer recognition of civilian victims of the war in the public space, which had not been clearly identified until then; but also members of the Communist movement who died in the war as victims of the complex and cruel system of Nazi prisons and concentration camps. With the formation of city associations of former political prisoners, internees and deportees under the city committees of the SUBNOR in 1959, the conditions were created for the construction of museums/memorials that would not necessarily be related to execution sites, i.e. the places of suffering of male and female concentration camp inmates, but also for the locations of the camps themselves, which in the case of Belgrade were primarily the concentration camps at Banjica and Staro Sajmište. The “tying” of the memorial to the places of the existence of the concentration camps, required the opening of a greater number of questions in the museum exhibitions themselves than those imposed by the construction of

* The paper was created as a result of the work at the Institute for Recent History of Serbia, which is financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the RS, based on the Agreement on the Implementation and Financing of Scientific Research Work of the NIO in 2022, No. 451-03-68/2022-14/200016 of February 4, 2022.

“the cemetery memorial”, which were primarily turned towards the very act of “sacrifice”. This circumstance greatly contributed to the “revision” of the functions of already existing research institutions, as well as the formation of a certain number of museum institutions whose task was to collect not only items but also valuable documentation. The collections that were formed at that time became an important foundation for “illustrating terror” which more clearly indicated the anatomy of crime, recognizing - in addition to the “revolutionary experience” gained in the trenches of the Spanish Civil War, the prisons and political prison camps of the Kingdom of Yugoslavia, and the “identity of the resistance” - the policy of the criminal, which not only in the drawings of Aleksandar Deroko and Miloš Bajić, but above all through the “inhuman verbalization” of terror, represented in many written (printed) sources, showed its true colours. Questioning it, in a time that “recognizes” a completely different politics of memory than the one that marked some of the most important “routes” for the study of the history of the Second World War on the soil of the German occupation area in Serbia, turning above all to “new” sources, maybe one day we will be able to say that we have added another outline to the sketch of the War, which is transferred onto the outlines of the (im)possible monument.

“They did it to convince us of their calmness on the day before death itself”
Mitra Mitrović¹

THE FIRST DOCUMENTALISTS

In April² 1937, Wolfram Von Richthofen, a Colonel and later a General Field Marshal of the German Air Force, who was entrusted with commanding the warplanes of Nazi Germany, i.e. warplanes of the Condor Legion, particularly active during the Spanish Civil War (1936-1939), wrote in his War Diary: “Guernica is burning!”³ The very next day, on April 28, 1937, *The Times* and the *New York Times* published an article by George Steer, a journalist, war correspondent, republican and Basque sympathizer who wrote, among other things: “Guernica, the most ancient town of the Basques and the centre of their cultural tradition, was completely destroyed yesterday afternoon by insurgent air raiders. The

1 | Part of the introductory text for the *Exhibition of Works Made in the Banjica Concentration Camp during the Occupation 1941-1944* opened in April 1945 in the Pavilion Cvijeta Zuzorić at Kalemegdan; Angelina Z. Banković, “Art Works of Prisoners in the Banjica Concentration Camp”, *Serbian Language, Literature, Art: Collection of Essays from the 9th International Scientific Conference Held at the Faculty of Philology and Arts in Kragujevac (October 24-25, 2014)*, Book 3. *Artistic Heritage and War*, 55-66, (Kragujevac: the Faculty of Philology and Arts, 2015), 62.

2 | On April 27, 1937

3 | Antony Beevor, *The Battle for Spain: The Spanish Civil War 1936-1939*, (London: Weidenfeld & Nicolson, 2006), 233.

bombardment of this open town far behind the lines occupied precisely three hours and a quarter, during which a powerful fleet of aeroplanes consisting of three German types, Junkers and Heinkel bombers and Heinkel fighters, never ceased to unload on the town bombs weighing from 1000 lb. downwards and, it is calculated, more than 3000 two-pounder aluminium incendiary projectiles. The fighters, meanwhile, plunged low from above the centre of the town to machinegun those of the civilian population who had taken refuge in the fields.” The very next day, on April 29, 1937, Steer’s shocking testimony was taken up by the French left-wing press, which was read in Paris by the Spanish painter Pablo Picasso (1881-1973)⁴. Not much time passed. The backdrop of the Spanish Pavilion at the World Exhibition in Paris was dominated by Picasso’s painting *Guernica*, as one of the most significant proofs of the fascist crimes in Spain, whose policy would take its “toll” throughout Europe and the world in the years to come. Quite (un)expectedly, one painting would become not only an artefact of the War, which served as a training ground for the murderous capacities of politics that would yet leave behind destroyed cities and villages, murdered people, but also an important message to all “future witnesses” that nothing should be “dropped off the table” and remain unrecorded in the time to come.

In the years leading up to the Second World War, this was known not only by the “Yugoslav Spaniards”, among whom the painter Đorđe Andrejević Kun (1904-1964)⁵ stood out, but also by other numerous Yugoslav artists imprisoned as Communists in the prisons and political prison camps of the Kingdom of Yugoslavia, of which, in addition to the already mentioned Đorđe Andrejević Kun,⁶ Krsto Hegedušić (1901-1975),⁷ Bora Baruh (1911-1942)⁸ and Vladimir Miša Lazić (1920-1941)⁹ left a particularly significant oeuvre.

4 | Paul Preston, “George Steer and Guernica”, *History Today*, 2007, Volume 57, Issue 5, 12-19.

5 | Numerous works by Đorđe Andrejević Kun, created in Spain in 1937 and 1938 during the Spanish Civil War, are part of the Collection of Fine Art Works of the Museum of Yugoslavia (the exact name of the collection is the Collection of Fine Art Works of the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities) (*Running Away; Fighter of the International Brigades in Position; After the Rape; Hanged; On Corpses; After the Bombing of Lerida; Execution*).

6 | Museum of Yugoslavia (MJ), Collection of Fine Art Works of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities (MRNNJ); (*Detail of a Room in the Political Prison Camp in Bileća; Gendarmes Conveying Inmates in the Bileća Political Prison Camp; Gendarmes Beat Moša Pijade in the Bileća Political Prison Camp (two versions); Ivo Lola Ribar Speaks to a Group of Inmates in the Bileća Political Prison Camp; The Torture of Moša Pijade in the Bileća Political Prison Camp; The First Walk of Inmates in the Political Prison Camp Yard; Utensils in the Bileća Political Prison Camp*).

7 | The same; (*Cell No. 33 of the County Court in Zagreb; Agent; Jail of the District Court in Koprivnica; Corner of Cell No. 8; My Bed in Cell No. 8 at the Police Station in Zagreb; Guard of the Jail of the County Court in Zagreb*).

8 | The same; (*Bora Prodanović; Two Political Prison Camp Inmates; Dušan Nedeljković; Ivan Milutinović; From the Belgrade Prison; A Political Prison Camp Inmate at the Table; A Political Prison Camp Inmate by the Window; An Inmate in a Political Prison Camp Room; Political Prison Camp Room; Noje Živanović in the Bileća Political Prison Camp; Portrait of Ivan Milutinović; Portrait of Moša Pijade; Conveying to the Bileća Political Prison Camp*).

9 | The same; (*Prisoner*).

All the horrors of war depicted in the famous painting by Picasso very quickly “spilled over” to the streets of numerous European cities, including Belgrade, which in August 1941 was already subjected to severe occupying forces’ measures. Quite by chance some of the most difficult were witnessed on August 17, 1941, by the Serbian architect and professor at the University of Belgrade, Aleksandar Deroko (1894-1988). Already at that time, the renowned designer of the Church of Saint Sava in Vračar (1930) jostled with a mass of stunned and frightened Belgraders under the hanged bodies of five Communists and members of the Kosmaj partisan detachment, which were displayed in one of the central streets of Belgrade, on the Terazije Square, as a demonstration of the power and might of the occupying forces, but also as a warning, “how will fare” all those who tried to oppose the new authorities and “the new order”. On the very same day, Aleksandar Deroko “sketched” and documented one of those crimes of the occupation authorities that would be among the first to “echo” on the soil of the German occupation area in Serbia, and foreshadow the numerous mass crimes that would be committed in Serbia during the fall of 1941. Deroko’s *Sketch for Hanging in Terazije Square on August 17, 1941*¹⁰, also “identifies” some of the first members of the anti-fascist movement, i.e. some of the first inmates of the Banjica concentration camp, a camp that the occupation authorities had formed a month earlier¹¹ in order to “hit” those who, in the next four years, would openly oppose the occupying forces as well as the local collaborationist administration, with the most severe measures of reprisal. Deroko’s “sketch” of the hanging in the Terazije Square, even if a little “distant”, “offered” the first contours of the victims of the Banjica concentration camp, which by August 17, 1941 had already become a “base” for hostages taken out for individual and mass executions¹² as

→ 2-29-803

German Command for Serbia, Proclamation about the village of Skela, which was set on fire and razed to the ground due to an attack on a German military car, Belgrade, August 1941

10 | *The same.*

11 | The Banjica concentration camp was established on July 9, 1941, with the aim of depriving people of their freedom, but also eliminating primarily political prisoners. The camp had a dual administration made up of representatives of the occupation authorities and the domestic collaborationist administration embodied in the Special Police of the Belgrade City Administration. For more information see: Sima Begović, *Banjica Concentration Camp* 1-2, (Belgrade: Institute for Contemporary History, 1989). The Banjica concentration camp was active until October 4, 1944. 23,637 male and female inmates were registered in the books of evidence of detainees of the Banjica concentration camp, of which 4,200 were executed; Ljubodrag Dimić, Milan Ristović, “Introductory Study”, *Banjica Concentration Camp. The Inmates. The Books of Evidence of Detainees of the Belgrade-Banjica Concentration Camp (1941-1944)*, 1, edited by Evica Micković, Milena Radojčić, (Belgrade: Historical Archives of Belgrade, 2009), 19.

12 | M.J. Collection of Printed Material, 2-29-803, 804, Announcement of the Military Governor in Serbia on the reprisals carried out in the village of Skela; In retaliation to the assassination committed by members of the Posavina Partisan Detachment on August 14, 1941, a German punitive expedition entered the village of Skela near Obrenovac a day after it. On that occasion, among others, 42 hostages brought from the Banjica concentration camp were executed. According to the serial numbers of the inmates from the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp, it can be seen that some of the first inmates of the camp were taken to be executed in the village of Skela. The first to be executed was listed under serial number 5, and the last under serial number 129. (*Banjica Concentration Camp*, 1, 63 - 70)

САОПШТЕЊЕ

Војни заповедник у Србији саопштава:

У селу Скели једна комунистичка банда пуцала је на немачки војни аутомобил.

Утврђено је да су неки становници села били запазили припреме за овај препад.

Утврђено је да су ови становници села били у могућности да неопажено узбуне оближњу српску жандармериску станицу.

Утврђено је да су ови становници села могли сасвим неопажено да обавесте немачка војна возила о припремљеном атентату. Они ту могућност нису користили и тиме су стали на страну разбојника.

СЕЛО СКЕЛА ЈЕ СПАЉИВАЊЕМ СРАВЊЕНО СА ЗЕМЉОМ

При томе је у појединим кућама експлодирала муниција. И тиме је доказано саучесништво становника села.

Они мушки становници села, чије је саучесништво утврђено, стрељани су.

Педесет комуниста обешено је на лицу места.

needed. Svetislav Milin¹³, Milorad Pokrajac, Velimir Jovanović, Jovan Janković and Ratko Jević were removed from the Banjica concentration camp on the night between August 16 and 17, 1941, and then taken to the Gestapo Prison in Kralja Aleksandra Street No. 5, in whose yard they would be executed and after that (their bodies) hanged in the Terazije Square. Less than three months later, among many Belgrade intellectuals¹⁴, Aleksandar Deroko¹⁵ was also brought to Banjica concentration camp. Although Deroko's "stay" in Banjica was relatively short, witnessing the horrors of one of the worst camps on the soil of the German occupation zone in Serbia would become a kind of "obsession" for Aleksandar Deroko. *Sketch for Hanging in Terazije Square on August 17, 1941* is the first "photographic evidence" in a series of many that would later be created both in the Banjica camp and "in freedom" - evidence that would find its place among many others in, above all, two collections of the Museum of Yugoslavia (Collection of Gifts - Fine Art Works of the Josip Broz Tito Memorial Centre and Collection of Fine Art Works of the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities), an institution founded in 1959 as the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities, as an "undertaking of a long-term systematic collection of items and documents about the workers' movement and development of the idea of socialism, as the foundation of the new Yugoslav society".¹⁶

BANJICA IN THE MUSEUM OF YUGOSLAVIA

The founding of the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities in 1959, and thus the formation of various collections, was an expression of the new phase of the politics of memory of socialist Yugoslavia, which served to constitute a partially changed ideological and political narrative in relation to the narrative dominant in the first years after the liberation of Serbia and Yugoslavia, which was motivated by the partisan fight as a source of identity and patriotic

13 | "130. Milin Svetislav, shoemaker; born: April 18, 1915 in Maradik, Irig county; from father Nikola and mother Jelena, maiden name Radivojević; married; with a flat at Osmana Đikića St. No. 16, Belgrade. He came to the camp on August 15, 1941. Executed - hanged in the Terazije Square on August 17, 1941 [Jovan Janković, Ratko Jović, Velimir Jovanović and Milorad Pokrajac also died in the same way - the Germans hanged their executed bodies on electric poles in the very centre of Belgrade.]"; *The same*, 70.

14 | In the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp, this group of detainees was entered under serial numbers from 1183 to 1335; *The same*, 47; For more information see: Begović, *Banjica Concentration Camp*, 1, 158-159.

15 | *Banjica Concentration Camp*, 1, 142; "1231. Deroko Aleksandar, professor at Belgrade University - architect; born on November 4, 1894 in Belgrade; of father Evgenije and mother Anđelija; married; with a flat at Topličin Venac St. 6/I, Belgrade. Came to the camp on November 4, 1941, by the Gestapo. Released on November 22, 1941, by the Gestapo".

16 | Museum of Yugoslavia, About the Museum, access date 08/21/2022, <https://muzej-jugoslavije.org/o-nama/>

awareness of Yugoslav citizens. Although “the fight of the partisans” would occupy a central place in the process of collective identification with the “ancestors” and libertarian traditions of the Yugoslav nations and ethnic minorities, during the entire period of existence of socialist Yugoslavia, from the mid-1950s, there was a partial modification in the understanding of the “fight of the partisans”, which exclusively refers to the character of the partisan fight on the battlefields throughout occupied Yugoslavia. The priority given to the fighters’ victims and sacrifice reduced the visibility of the suffering of not only the civilian victims of the war, but also those members of the movement who suffered as members of (political) underground, and the inmates of numerous prisons and concentration camps throughout occupied Yugoslavia and Europe. In the mid-1950s, the voices of the public, which were increasingly reaching the representatives of the Associations of the Veterans of National Liberation War, i.e. the SUBNOR, a mass social organization responsible for the creation of a politics of memory during the existence of socialist Yugoslavia, insisted on the marking of inadequately marked places of suffering. The founding of the city associations of former political prisoners, internees and deportees under the city committees of the SUBNOR, which would only happen in 1959, i.e. the same year the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities (today the Museum of Yugoslavia) was formed, was of key importance for the formation of working groups concerning a large number of prisons and concentration and prisoner-of-war camps that existed throughout occupied Serbia, Yugoslavia and Europe, including the concentration camps at Banjica and Staro Sajmište in Belgrade.

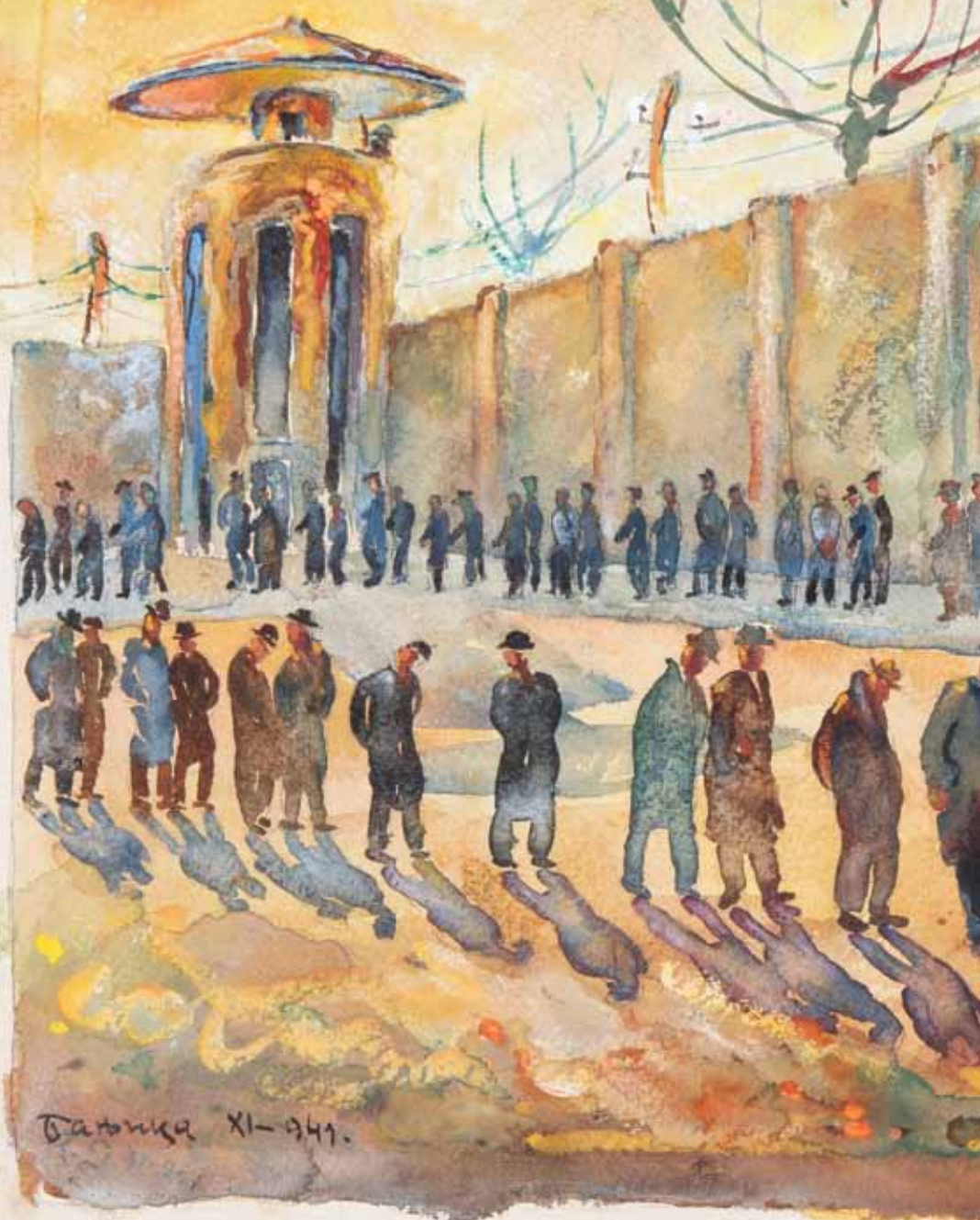
The request to build a museum on the site of the Banjica concentration camp drew attention to the need to collect items and documents that would be found in the future museum. As the Museum of the Banjica Concentration Camp got its first outlines ten years later, i.e. in 1969, to be “adequately” expanded only in 1983,¹⁷ the process of collecting and documenting the crimes committed in Banjica had to also belong to other institutions, such as the then recently founded Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities.¹⁸

In the absence of other museum institutions and memorials, the construction of which “slipped through the fingers” of the politics of

→→ 2-30-92
Aleksandar Deroko,
*First Walk in the
Yard. Hostages in the
Concentration Camp
at Banjica, 1941*

17 | Belgrade City Museum, Museum of Banjica Concentration Camp, access date 08/26/2022, <http://www.mgb.org.rs/visit/details/3>

18 | Other museums also joined the process of “archiving” memories of the Banjica concentration camp. A collection of about 450 items from the Banjica concentration camp has been preserved within the Collection of the History of Belgrade in the Belgrade City Museum since 1941; Banković, “Art Works of Prisoners in the Banjica Concentration Camp”, 55.

Бабушка XI-241.

memory of socialist Yugoslavia, which was more the case with the construction of a museum/memorial at Staro Sajmište than at Banjica,¹⁹ the collections, today, of the Museum of Yugoslavia, have become not only a “haven” for artefacts that could easily have been lost, but also an important source of a much-needed “new reading” of the history of the Second World War; which is why it is necessary to return to them again. In this sense, it should not be surprising that Deroko’s *Sketch for Hanging in Terazije Square on August 17, 1941* found itself in the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities Fine Art Collection. It also “got” all three drafts for the poster *Banjica Concentration Camp 1941-1944. Exhibition of Inmates’ Works in the Pavilion at Kalemegdan from April 8 to April 22, 1945*²⁰ that the same author had sketched for the purposes of creating the poster for the first exhibition about the Banjica concentration camp organized in newly liberated Belgrade.²¹ Already at that time, it became clear that not only the works of art that “overtook” Banjica, but artistic practices in the new Yugoslav state would have a significant function in the process of amortizing war traumas, and their translation into “a peacetime state”, but also their interpretation for generations for whom “some future war” would be an unthinkable option. The fact that artistic practices in Yugoslavia should be considered “exceptional practices” first of all in the context of “the new speech” about the victims of the Second World War represented in the public space since the late 1950s, was stated at the First Republic Conference of the Association of Former Political Prisoners, Internees and Deportees of the People’s Republic of Serbia, on June 28, 1959, when they also detailed a list of various, primarily literary, but also artistic, i.e. works of fine art that dealt with the subject of suffering in the concentration camps,²² which, among other things, should have supported the previously stated theses about the role played by different artistic practices in the process of not only creating, but also preserving, the memory of the crimes committed

19 | For more information about the place of the concentration camp that existed during the Second World War in the area of Staro Sajmište in the politics of memory of socialist Yugoslavia, see: Jovan Bajford, *Staro Sajmište. A place of Remembrance, Oblivion and Dispute*, (Belgrade: Belgrade Centre for Human Rights, 2011), Aleksandar Ignjatović, Olga Manojlović Pintar, “Staro Sajmište and the Memory of the Second World War”, *Helsinki Povelja* No. 117-118/2008, 33-35.

20 | M.J., Collection of Fine Art Works (MRNNJ).

21 | The first exhibition of works created in the Banjica concentration camp under the title *Exhibition of Works Made in the Banjica Concentration Camp during the Occupation 1941-1944*, for which the poster was created by Aleksandar Deroko and Stevan Bodnarov, was opened in April 1945 in the Pavilion Cvijeta Zuzorić at Kalemegdan. The poster, as well as a significant number of the works shown at this exhibition, today belongs to the Collection of Banjica Works of the Belgrade City Museum; Banković, “Art Works of Prisoners in the Banjica Concentration Camp”, 56.

22 | Historical Archives of Belgrade, Holdings 988, City Board of the SUBNOR, box 94, Report submitted at the First Republic Conference of the Association of Former Political Prisoners, Internees and Deportees of the People’s Republic of Serbia, June 28, 1959.

in the concentration camps before “the concentration camp” issue became the subject of consideration of specific museum displays and scientific monographs.²³ “Encouraging” the collection of fine art works depicting war, i.e. life in the concentration camps, no doubt had a huge impact on the process of forming two art collections of the Museum of Yugoslavia - the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities’ Collection of Fine Art Works and Collection of Gifts - the Josip Broz Tito Memorial Centre’s Fine Art Collection - the former of which can be considered a particularly significant collection of “memories” of the Banjica concentration camp. A key role in creating the memory of Banjica through the Museum of Yugoslavia’s Collection of Fine Art Works was played by two artists, both former inmates of the Banjica concentration camp - the architect Aleksandar Deroko²⁴ and the prominent Serbian and Yugoslav painter Miloš Bajić (1915-1995)²⁵, whose paintings collected in the mentioned collection will recall not only to Bajić’s stay in the Banjica concentration camp²⁶, but also to his imprisonment in the Mauthausen concentration camp in 1944.²⁷ Unlike Deroko and Bajić, who managed to survive the war, the group of artists of former concentration camp prisoners whose oeuvre includes works created at the Banjica camp should also be “joined” by those who perished in the Banjica concentration camp, which includes the academic painter Petar Milivojević²⁸, executed on July 20, 1942 in Belgrade. Today, Milivojević’s *Portrait of Dušan Jerković*²⁹ is not only part of the Museum of Yugoslavia’s Collection of Fine Art Works, but thanks to a more easy-to-consult insight into the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp, which was drafted and published by the Historical Archives of Belgrade in 2009, it is possible

23 | Banjica concentration camp got its first monographic study, within the *Suffering and Resistance* project of the Institute for Contemporary History, only in 1989 (Begović, *Banjica Concentration Camp*, 1-2).

24 | M.J. Collection of Fine Art Works (MRNNJ); drawings: *Questioning*, *Coats of the Executed* (two variants), *First Night*, *Hostages in the Concentration Camp at Banjica*, *Hands in Chains*, *Interrogation*, *Sketch for the First Night in the Banjica Concentration Camp*, *Sketch for the Hostages in the Concentration Camp at Banjica*, *Family Patron-saint’s Day in the Concentration Camp at Banjica*, *Execution in Jajinci*, *Basement Room No. 3*, *Hostages in the Concentration Camp at Banjica* (*Lunch on the Floor*), *The Cell in Dušina Street*, *In the Concentration Camp at Banjica*, *View through the Cell Window*, *In the Concentration Camp at Banjica*, *Lunch in the Hall*, *Hygienic Walk*.

25 | *Banjica Concentration Camp*, II, 34; “12172. Miloš Bajić, former teacher; born in 1915 in Resanovci, Bosansko Grahovo county; from father Trifun and mother Marija Marić; unmarried; Orthodox Serb; not [convicted]; with residence in Belgrade, at Višegradska St. No. 10. In the camp as of April 3, 1943, by the UGB. Taken to work on September 26, 1944, by the Gestapo”.

26 | M.J. Collection of Fine Art Works (MRNNJ); drawings: *Self-portrait*, *Women Prisoners Arrested by Special Police Shelling Beans in the Yard of the Banjica Concentration Camp*, *Concentration Camp Room*.

27 | The same; drawings: *“Kojke” - Triple Bunk Beds / Resting on “Kojka”*, *Rest in Front of the Shack*, *Around the Stove in Block XV*, *Queuing to Steam Clothes*, *Will He Make It*.

28 | *Banjica Concentration Camp*, I, 148; “1337. Petar Milivojević, academic painter; born on July 19, 1914 in Prizren; from father Božidar and mother Gvozdenija Vladislavljević; married, [wife] Irena; with an apartment in Novi Sad. Came to the camp on November 19, 1941, from Jagodina - the UGB. See the order of the UGB on November 28, 1941 - not to be executed until further orders. Executed on July 20, 1942 in Belgrade”.

29 | M.J. Collection of Fine Art Works (MRNNJ).

to determine some of the basic information about the inmate who back in 1942 found himself in front of “the canvas” of Petar Milivojević.³⁰

The Collection of Fine Art Works of the Museum of Yugoslavia has saved from oblivion unknown authors, some of whom are completely anonymous. In this case, it is the “Unknown Author” who drew the no less “anonymous” Dobrila Blagojević in the Banjica concentration camp on July 28, 1944. The work of the unknown author, which is registered in the Museum of Yugoslavia’s Collection of Fine Art Works as *Portrait of Dobrila Blagojević*,³¹ by looking at the Books of Evidence of Detainees opens the possibility of assuming the identity of the author’s “model”.³² The group of insufficiently known “Banjica authors” also include Ratimir Stojadinović - “a former clerk of AB, of Dragiša and Olga, maiden name Jovanović; born in 1913 in Belgrade; married. In the camp from February 5, 1942 - the UGB. Taken for questioning on February 12, 1942, by the UGB. Released on May 1, 1942”³³ - whose work *Head of a Girl*³⁴ was created in the prison of the Special Police of the Belgrade City Administration, where he “stayed” for a short time during 1942. In addition to Ratimir Stojadinović, Nikola Karanović, “a commercial clerk”³⁵ who in 1944 drew a work entitled *Hostage from Bosnia*,³⁶ also belongs to the group.

A special place among the male and female authors from the Banjica concentration camp belongs to the woman inmate registered in the Books of Evidence of Detainees of the Belgrade-Banjica Concentration Camp under serial number 18356, i.e. Miroslava Jovanović, who in the data from the Collection of Fine Art Works of the Museum of Yugoslavia is listed as Mira Jovanović Jaza, “a geometer” by profession, from parents Jevta and Katarina, “b. in 1917 in Belgrade; unmarried; lives in Belgrade, at Generala Horvatovića St. No 52. In the camp from November 18, 1943, by the UGB SP. Sent to the hospital on December 2, 1943. Executed on

30 | *Banjica Concentration Camp*, I, 137; “1140. Jerković Dušan, journalist; born on March 13, 1903, in Petrinja, Croatia; from Stevan and Ružica - Fobac; married, wife Jelica, no children; with an apartment at Gundulićev Venac St. 55, Belgrade. He came to the camp on November 13, 1941, the UGB. Taken to work on April 24, 1942, by the Gestapo”.

31 | MJ, Collection of Fine Art Works (MRNNJ).

32 | *Banjica Concentration Camp*, II, 388; “18771. Blagojević Dobrila, housewife; Vladislav, Dragostava; born on April 14, 1924, in Đunis, Ražanj; unmarried; lives in Belgrade, Miodraga Davidovića St. No.68. In the camp from December 29, 1943 - UGB. [*]”.

33 | *Banjica Concentration Camp*, I, 316.

34 | MJ, Collection of Fine Art Works (MRNNJ).

35 | *Banjica Concentration Camp*, II, 393; “18868. Nikola Karanović, commercial clerk; Jakov, Mileva; born on September 9, 1905, Šabac, [county] the same; married, no children; lives in Belgrade, Đušina St. No.27. In the camp from December 31, 1943 - the UGB. Taken to the hospital on March 14, 1944. Returned [to the camp] on April 18, 1944. Sent to the hospital on May 9, 1944”.

36 | MJ, Collection of Fine Art Works (MRNNJ).

Thirteen works by Nikola Karanović were exhibited at the *Exhibition of Works Made in the Banjica Concentration Camp during the Occupation 1941-1944*, most of which are now in the Belgrade City Museum; Banković, “Art Works of Prisoners in the Banjica Concentration Camp”, 59.

September 11, 1944, in Belgrade".³⁷ Two of Mira's works are preserved in the repeatedly mentioned collection of the Museum of Yugoslavia: *Portrait of Branka with a Dedication*³⁸ and *Portrait of Radmila Rajković*³⁹, the first of which was created on July 11, 1944, and the second a little earlier on June 28 of the same year. And while, thanks to the precious data preserved in the Books of Evidence of Detainees, we can assume with great probability that Jaza's first drawing depicts the image of one of the three Brankas who were in the Banjica camp at the time of the creation of Mira's work, i.e.: Branka Grkinić,⁴⁰ Branka Sokolović,⁴¹ or Branka Petrović⁴²; the image of Radmila Rajković⁴³ represents much more than information about "name and number", because Radmila Rajković and Miroslava (Mira) Jovanović Jaza "found themselves" in the last large group of women prisoners taken out of the Banjica concentration camp on September 11, 1944 and executed against the wall of the Jewish cemetery in Ruzeveltova Street in Belgrade.⁴⁴

SKETCH OF A WARRIOR

The need for a clearer positioning of the civilian victims of the war, as well as the detainees of the complex system of prisons and concentration camps that existed during the Second World War on the soil

37 | *Banjica Concentration Camp*, II, 368. Miroslava Mira Jovanović Jaza drew 34 drawings in Banjica, with a pencil on small cardboards that she cut from the boxes in which their packages were placed. She made self-portraits and portraits of other prisoners, mostly of her friends from room No. 38, where she was housed with women prisoners from the first category, i.e. those who were sentenced to "certain" death. She marked the drawings with ordinal numbers, and on the back she wrote dedications of those portrayed to their families; Banković, "Art Works of Prisoners in the Banjica Concentration Camp", 58.

38 | M.J., Collection of Fine Art Works (MRNNJ).

39 | The same.

40 | *Banjica Concentration Camp*, I, 662; "10792. Branka Grkinić, worker; born on October 19, 1916 in Osijek; from David and Marija Jocić; married, 1 child; with residence in Valjevo, Karadordeva St. No. 112. In the camp from March 8, 1943 by the UGB. [*]".

41 | *Banjica Concentration Camp*, II, 39; "12272. Sokolović Branka, factory worker; born in 1925 in Jagodina, Belička district; from Đerosim and Krstijana; unmarried; with residence in Jagodina, Crnogorska St. No. 38. In the camp from April 7, 1943 - PGP Jagodina. [*]".

42 | The same, 387; "18740. Petrović Branka, student of the 8th grade of secondary school; Nikola, Mara; born on 24 March, 1924 in Livno, [county] the same; unmarried; lives in Kragujevac. In the camp from December 24, 1943 - PGP Kragujevac. [*]" (II, 387)

43 | *Banjica Concentration Camp*, I, 118; "869. Rajković Radmila, worker; born on November 3, 1918, in Belica; of Milan and Živka, maiden name Lazarević; married; with a flat at Dimitrija Tucovića St. No.65, Belgrade. Sent to the camp on October 15, 1941 by the UGB. She was [taken] to the hospital on May 20, 1942 [due to] giving birth. Returned from the hospital [to the camp] on October 16, 1942. Executed on September 11, 1944 in Belgrade. [She was in a group of 12 female prisoners from room No. 38, who were taken to be executed on September 11, 1944. They attacked the guards in the corridor of the camp and four of them were killed on that occasion, and the rest were executed at the Jewish cemetery in Belgrade.]".

44 | For more information about the execution of the last large group of the Banjica concentration camp women prisoners on September 11, 1944, against the wall of the Jewish cemetery in Ruzeveltova Street in Belgrade, see: Sanja Petrović Todosijskić, "Happy Birthday, Slobodanka Marković!", *Remarker*, October 20, 2019, access date 07/18/2019, <https://remarker.media/drustvo/srecan-ti-rodendan-slobodanka-markovic/>

BEKANNTMACHUNG

Am 13. 5. 1943 wurden bei der Station Dražanj-Sepšin, Bezirk Grocka, von kommunistischen Banditen 2 deutsche Soldaten aus dem Hinterhalt überfallen und ermordet. Ein deutscher Soldat wurde verwundet.

Als Vergeltung für diese Tat wurden
heute am Tatort

125 KOMMUNISTEN

insbesondere aus den Bezirken Grocka, Mladenovac
und Sopot erschossen. Darunter befinden sich

Živojinović Momčilo, Hochschüler,

geb. 7. 8. 20 in Amerikuz b. Mladenovac

Manojlović P. Slavko, Privatbeamter,

geb. 20. 2. 01 in Mladenovac

Milošević Dragoljub, Student d. Med.,

geb. 5. 10. 01 in Koraćica

Ratković Alexandar, Geometer,

geb. 22. 4. 14 in Mladenovac

Djosidj Milan, Schlosser,

geb. 3. 10. 12 in Drisch

Radojević Tihomir, Mechaniker,

geb. 2. 10. 20 in Koraćica

Serdarević Božidar, Landarbeiter,

geb. 16. 9. 23 in Koraćica

Velimanović Momčilo, Student,

geb. 24. 4. 24 in Čačak

Djurić Budimir, Schuster,

geb. 20. 1. 03 in Mladenovac

Petrović Radisav, Arbeiter

geb. 5. 5. 11 in Koraćica

Gegen das Dorf Dražanj wurden keine Sühnemassnahmen getroffen, weil die Bauern von Dražanj im Kampf gegen die kommunistischen Banditen tatkräftig mitgeholfen haben.

Belgrad, den 26. 5. 1943.

DER FELDKOMMANDANT

← 2-29-848
German Command
- Field Commander,
Statement about
the execution of
125 people, Belgrade,
May 26, 1943

of occupied Europe, in the case of commemorating the sufferings on the soil of the German occupation area in Serbia, was most clearly articulated through emphasizing the demand to erect a memorial on the spot of the existence of the concentration camps at Banjica and Staro Sajmište in Belgrade, but also through emphasizing the demand for the opening of museums, and scientific and research institutions whose collaborators would commit themselves more to the problems of studying “the concentration camps issue”, which was also a prerequisite for the development of (im)possible solutions for future memorials. “Writing the history of the concentration camp” at the very beginning meant collecting not only items, of which fine art works, as already emphasized, were especially numerous, but also various written documents, of which the war poster represented not only visual, but also meaningful, “evidence of the war”. Intended for “the passive observer of the war”, the war poster not only “highlighted”, as did a few other historical sources, the anatomy of the criminal policy of the occupation authorities and the collaborationist administration, but also provided an insight into “the identity of the resistance” which, from the point of view of the current politics of memory at the time, should have represented a central theme of future memorials. As the various proclamations of the occupation authorities and the collaborationist administration represented an important source of information about individuals and the movement/movements that represented the resistance, the newly founded Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities was particularly active in the field of collecting this type of material that increased in scope over the years, another one to determine the identity of the inmates of the Banjica concentration camp, through a particularly significant collection, i.e. the Collection of Printed Material.

The Collection of Printed Material of the Museum of Yugoslavia includes various types of war posters and other material, of which, from the point of view of contemporary research into the history of the Second World War, are particularly interesting the proclamations of the occupation authorities naming the groups of executed members of both the Communist movement and the “Draža Mihailović” movement, as members of the Yugoslav Army in the homeland, that is, the Chetnik movement, are named in the exhibited sources. Although the Collection of Printed Material is a rich source for the study of the anti-fascist struggle on the soil of the German occupation area in Serbia, special attention will be drawn to the mass executions of members of both the Partisan (Communist) and Chetnik movements previously taken from the Banjica concentration camp in order to provide insight, not only in

the dynamics, but also in “the identity” of the resistance on the soil of the German occupation area in Serbia.

Collection of various types of historical sources, especially those that shed light on the suffering of members of the Chetnik movement as victims of fascist terror (not necessarily in the context of “national betrayal”, “civil war” and “collaboration”) since the late 1950s in the collections of museums and other institutions, which in the light of the new politics of memory should have contributed to a clearer profiling of different groups of victims of the Second World War, relatively quickly had an effect on “the manner” of treating members of the Chetnik movement in the works of historians. In this sense, it would be particularly important to single out Stanoje Filipović’s book *Concentration Camps in Šabac* (1967),⁴⁵ in which the author devoted considerable attention to the members of the Chetnik movement, i.e. “the followers” of the Chetnik commander Jezdimir Dangić, who after “the ceasing of the operation” of the Jewish concentration camp in Šabac on the Sava River⁴⁶ in early 1942, represented the first large group of prisoners that was brought to the newly established concentration camp in Šabac on the Sava River. A special contribution to the “shedding light” on the circumstances under which the Chetniks were brought to and stayed in the Banjica and the Staro Sajmište concentration camps was given by Simo Begović and Milan Koljanin⁴⁷ in their monographic studies⁴⁸ *Banjica Concentration Camp 1941-1944* (1989) and *German Concentration Camp at the Belgrade’s Staro Sajmište 1941-1944* (1992).⁴⁹

45 | Stanoje Filipović, *Concentration Camps in Šabac*, (Novi Sad: Novinsko Preduzeće Dnevnik, 1967).

46 | The Jewish concentration camp in Šabac on the Sava River ceased to exist by the act of taking the Jewish women and their children from Šabac together with the Jewish women and their children from the Kladovo Transport, on January 27, 1942, from the Jewish concentration camp in Šabac on the Sava River to the Jewish concentration camp in Zemun; For more information see: Sanja Petrović Todosijević, “The concentration camp in Šabac system as part of the concentration camps system for the extermination of members of the Jewish community on the soil of the German occupation zone in Serbia”, *Collection of Essays from the Jewish Concentration Camp Zemun and Reception Concentration Camp Zemun Past-Present-Future Conference*, Collection of essays, ed. Nenad Fogel, (Belgrade: Jewish Municipality of Zemun, 2021), 73-104.

47 | In the years after the disintegration of Yugoslavia, consideration of the role of the Chetniks in the fight against the occupation authorities and the collaborationist administration, as well as consideration of issues related to their arrest and imprisonment in prisons and concentration camps on the soil of the German occupation area in Serbia, is represented, among others, in the works of: Kosta Nikolić, *History of the Ravna Gora Movement: Against Nazism, Fascism and Communism 1-3* (2014); Bojan Dimitrijević, *Valjevo Ravna Gora Movement Members: The Yugoslav Army in the Fatherland in the Valjevo Region 1941-1945* (1998); Goran Davidović, Miloš Timotijević, *Darkened Past: The History of the Ravna Gora Movement Members in Čačak Region* (2004); Rade Ristanović, *Belgrade Ravna Gora Movement Members. The Yugoslav Army in the Homeland and the Ravna Gora Movement in Occupied Belgrade 1941-1944* (2020); Ljubinka Škodrić, *Woman in Occupied Serbia 1941-1944* (2020); Maks Bergholt, *Priest, Memorial Plaque and the Struggle for the Remembrance of Fallen Fighters in a Village in Serbia 1955-1956* (2009).

48 | Both were published as part of the edition of the Institute for Contemporary History *Sufferings and Resistances*.

49 | Milan Koljanin, *German Concentration Camp at the Belgrade’s Staro Sajmište 1941-1944*, (Belgrade: Institute for Contemporary History, 1992).

Proclamations of the occupation authorities announcing mass executions, primarily of prisoners of the Banjica concentration camp,⁵⁰ can be divided into three groups: proclamations about reprisals against members of the Partisan i.e. Communist movement, proclamations about reprisals against members of both, i.e. the Partisan and Chetnik movements and the proclamations of retaliation against members of the Chetnik movement. Thanks to the insight into the data provided through the proclamations, i.e. first of all, data on the dates of the executions and the selected names of those executed,⁵¹ as well as an insight into the Books of Evidence of Detainees of the concentration camp, it was possible to identify the victims and in this way point to the profile of the members of both movements, but also to the Banjica concentration camp as “a collection centre” of hostages who during four years of severe occupation were taken out for executions in Belgrade and its surroundings, mostly as part of reprisals that were announced as sanctions for “incidents” that were “caused” by members of both movements during the entire period of occupation.

The Collection of Printed Material of the Museum of Yugoslavia includes a statement by the occupation authorities about one of the biggest reprisals carried out against members of the Communist movement and their collaborators on the soil of the German occupation area in Serbia during the Second World War,⁵² which was carried out on May 25, 1943, when 225 men were taken out from the Banjica concentration camp and executed in the Mali Požarevac⁵³ site because of “the Communists’ attack on German soldiers at the Dražanj-Šepšin station on May 13, 1943, when two German soldiers were killed and one was wounded”. Although, according to the statement of the German Field Commander from May 26, “125 Communists and their concealers from the regions of Grocka, Mladenovac and Kosmaj”⁵⁴ were to be executed

50 | The Collection of Printed Material of the Museum of Yugoslavia includes proclamations about the mass executions of: members of the Partisan (Communist) movement, members of the Partisan (Communist) and Chetnik movements, and members of the Chetnik movement who were taken to various execution sites throughout occupied Serbia and from other prisons and concentration camps.

51 | In the case of more mass executions, the names of a few of those killed, often the organizers of the operations, are listed.

52 | MJ, Collection of Printed Material, 2-29-848; The statement of the Field Commander dated May 26, 1943, regarding the Communist attack on May 13, 1943, on German soldiers at the Dražanj-Šepšin station, when two German soldiers were killed and one German soldier was wounded, as a result of which 125 “Communists and their concealers from the counties of Grocka, Mladenovac and Kosmaj were executed on the spot”.

53 | It cannot be reliably asserted that all 225 men taken out to be executed, were executed at the said site.

54 | Among the inmates from the Banjica concentration camp who were taken out to be executed on May 25, 1943, the largest number of victims from the territory of the three mentioned counties were brought to the camp: on May 19, 1943 (69 men; all by the Grocka Serbian State Guard, mostly from the area of the Grocka county), on May 23, 1943 (15 men; all by the Special Police of the Belgrade City Administration from the area of the Mladenovac county); on May 24, 1943 (19 men; 11 by the Special Police of the Belgrade City Administration, 8 by the SS, ten of whom were from the territory of the Grocka and Mladenovac counties).

on the same day, of which the names of ten were listed,⁵⁵ by looking at the data from the Books of Evidence of Detainees, it can be concluded that, not on 26, but on May 25, as many as 225 men were taken out of Banjica concentration camp and executed on that occasion.⁵⁶

→ 2-29-1882
August Meyszner,
Proclamation about
the execution of
13 persons, Belgrade,
November 18, 1942

55 | All listed in the Books of Evidence of Detainees were taken from the Banjica concentration camp to be executed.

56 | Due to the volume of data listed in the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp, the paper will include the serial number under which each of the camp inmates is listed, as well as the full name and surname of the executed person; 2886. Zuber Marko, 5881. Stanišić Nikola, 5891. Petrović Ratibor, 6263. Aleksić Bogdan, 6265. Životić Dragiša, 6628. Žikić Vojislav, 6724. Asprić Mirko, 6734. Stanković Dragoljub, 7158. Blagojević Dušan, 8248. Munčan Čedomir, 8422. Gajović Dobrica, 8473. Ostojić Ljubomir, 9117. Nestorović Borisav, 9572. Jugović Boško, 9574. Stanojević Miroslav, 9773. Gligorijević Tihomir, 9775. Nedeljković Dobrovoje, 9840. Živanović Milorad, 9843. Nikolić Tadija, 9845. Jovanović Radomir, 10360. Trifunović Predrag, 10564. Đurđević Branko, 10577. Marjanović Bogdan, 10603. Milosavljević Radomir, 10605. Nikolić Momčilo, 10608. Cakić Dimitrije, 10725. Živčić Dušan, 10729. Kulić Petar, 10742. Novaković Slavoljub, 10753. Ilić Dušan, 10788. Radulović Vlajko, 10833. Pejić Momčilo, 10846. Panić Adam, 10904. Čirović Ratomir, 10905. Stojanović Mihailo, 11083. Veličković Đurđe, 11234. Bečarević Ilija, 11274. Bečarević Arandel, 11375. Ilić Svetomir, 11376. Ilić Jeremija, 11745. Jakovljević Tanasije, 11754. Radovanović Andreja, 11798. Jevtić Božidar, 11824. Grujić Milorad, 11825. Mladenović Kostantin, 11844. Anđelković Jakov, 11853. Nićiforović Svetolik, 11855. Orolić Radoš, 11856. Marković Živko, 11858. Orolić Vitomir, 11870. Filipović Vidosav, 11877. Popović Božidar, 11886. Kostić Milisav, 11950. Simović Vuk, 11960. Živković Stevan, 12000. Šubić Aleksandar, 12066. Kantardžević Anastas, 12085. Milošević Dragoljub, 12150. Riznić Milivoje, 12203. Petrović Lazar, 12297. Marković Jovan, 12299. Joksimić Radomir, 12686. Savić Miodrag, 12730. Vasiljević Desimir, 12782. Manojlović Slavko, 12793. Ignjatović Dušan, 12831. Stanić Vladimir, 12865. Veljković Grujo, 12868. Milošević Milomir, 12886. Pajić Mane, 12887. Novaković Božidar, 12973. Janković Velimir, 12977. Trbojević Slavko, 13002. Lišančić Matija, 13007. Nikolić Petar, 13316. Bogićević Milovan, 13383. Milanović Miladin, 13523. Jovanović Živojin, 13525. Paunović Dragomir, 13538. Savić Cvetko, 13545. Lušpan Pavle, 13546. Dobanović Luka, 13547. Lušpan Pavle, 13548. Stagarević Blagoje, 13549. Matić Svetozar, 13550. Marjanović Zoran, 13551. Marjanović Marjan, 13552. Vanić Radmilo, 13553. Janošević Rista, 13554. Armankar Ilija, 13555. Stojković Sava, 13556. Bosić Stanoje, 13558. Nestorović Radomir, 13559. Jovkić Ilija, 13560. Jerkić Mihajlo, 13561. Gvozdić Radomir, 13562. Tizmanar Petar, 13563. Krkić Pavle, 13564. Stojković Mihailo, 13565. Simeunović Nikola, 13566. Jorgovanović Bogdan, 13567. Bosić Jovan, 13568. Živković Milovan, 13569. Đorđević Periša, 13577. Savić Dimitrije, 13579. Rašković Žarko, 13582. Stanojević Mihailo, 13664. Drašković Radoslav, 13665. Ristović Perko, 13666. Radojčić Dragutin, 13669. Drašković Milija, 13681. Mujičinović Asan, 13787. Miletić Đorđe, 13816. Marković Ranko, 13817. Martinović Milenko, 13818. Marković Blagoje, 13819. Pavlović Ljubomir, 13820. Pavlović Života, 13821. Martinković Čedomir, 13822. Đorđević Milan, 13823. Martinković Stanko, 13824. Martinković Milisav, 13825. Martinković Borisav, 13826. Milišević Rajko, 13827. Stanojević Milenko, 13828. Pavlović Milosav, 13829. Martinković Živorad, 13830. Nedeljković Rajko, 13831. Jovanović Živorad, 13832. Jovanović Blagoje, 13833. Pavlović Mihajlo, 13834. Avdić Novica, 13835. Stanojević Živadin, 13840. Martinković Aleksandar, 13841. Marković Sreten, 13843. Stanojević Milivoje, 13844. Jovanović Milan, 13845. Jovanović Jovan, 13846. Jovanović Radisav, 13847. Marković Mateja, 13848. Milošević Cvetko, 13849. Cvetković Joca, 13853. Jovanović Milenko, 13854. Staičić Marko, 13857. Trišić Aleksandar, 13858. Ilić Milan, 13859. Vasiljković Stanoje, 13860. Mitrović Stanko, 13861. Živković Radoje, 13862. Živković Dobrovoje, 13864. Živković Svetislav, 13870. Živković Tihomir, 13881. Živković Radomir, 13891. Nešić Živojin, 13892. Đorđević Živorad, 13893. Đorđević Čedomir, 13894. Nikolić Vladimir, 13895. Škembarević Cvetko, 13896. Đorđević Čedomir, 13897. Đorđević Ljubomir, 13898. Savić Nikodije, 13899. Đorđević Živadin, 13900. Đorđević Vojislav, 13901. Đorđević Živadin, 13902. Pešić Kostadin, 13903. Đorđević Radovan, 13904. Jovanović Radisav, 13905. Nikolić Božidar, 13906. Nikolić Čedomir, 13907. Škembarević Borivoje, 13908. Đorđević Radovan, 13909. Savić Milivoje, 13910. Đorđević Milan, 13911. Petrović Božidar, 13916. Nastović Trajko, 13917. Stanković Ljubisav, 13918. Nedeljković Dragutin, 13919. Nedeljković Vladimir, 13920. Jovanović Vladimir, 13921. Kostić Mitar, 13922. Nedeljković Dragoljub, 13928. Vilićević Momčilo, 13930. Pavlović Radojica, 13937. Stojićević Živojin, 13938. Prajić Ugrin, 13939. Grabić Branko, 13940. Stojanović Janko, 13942. Vasiljević Budimir, 13949. Karadžić Radisav, 13950. Živković Borisav, 13952. Milanović Dragiša, 13954. Damjanović Petar, 13988. Pavlović Velimir, 13990. Milošević Vojislav, 13991. Đurić Budimir, 13992. Serdarević Božidar, 13994. Mašić Dragoljub, 13996. Gavrilović Miodrag, 13999. Milošević Dragoljub, 14008. Serdarević Radomir, 14009. Ratković Aleksandar, 14013. Čokić Dragoljub, 14016. Radojević Tihomir, 14018. Radosavljević Milenko, 14024. Petrović Radisav, 14025. Čosić Milan, 14031. Stanojević Lazar, 14032. Živojinović Momčilo, 14033. Vujašin Gojko, 14034. Adžić Ljubomir, 14035. Selimović Raim, 14036. Anđelković Dragomir, 14037. Lazarević Petar, 14038. Savković Živan, 14039. Mitrović Živadin, 14040. Mitrović Velimir, 14041. Stanojević Stevan, 14042. Ivković dr Milutin, 14047. Balać Marko, 14049.

BEKANNTMACHUNG

Vom Standgericht des Befehlshabers der Sicherheitspolizei und des SD in Belgrad wurden am 18.11.42 von 16 Angeklagten die nachstehend aufgeführten 13 Personen wegen Zugehörigkeit zur Organisation des DRAŽA MIHAJLOVIĆ und wegen unbefugten Waffenbesitzes zum Tode verurteilt und erschossen:

Grujić Petar, geb. Lehrer 23.4.1912,

Đordjević Dragić, Landwirt, geb. im April 1907,

Nikolić Miloš, Landwirt, geb. 23.4.1894,

Radovanović Milisav, Landwirt, geb. 20.2.1920,

Jakovljević Zivota, Landwirt, geb. im Jahre 1894,

Radovanović Milentije, Landwirt, geb. im Januar 1916,

Jakovljević Padivoje, Opankenmacher, geb. im Jahre 1913,

Ilić Ilija, Landwirt, geb. im Juli 1898,

Milićević Vojislav, Landwirt, geb. 2.2. 1899,

Pavlović Živadin, Landwirt, geb. im Jahre 1907,

Miletić Stojadin, Landwirt geb. 12.7.1912,

Jevtić Živadin, Landwirt, geb. im August 1895,

Mladenović Dušan, Bürgermeister, geb. im Oktober 1889,

sämtlich aus Velika Sugubina.

The Collection of Printed Material of the Museum of Yugoslavia also includes the proclamation of the occupying authorities from June 21, 1944, about “the retribution” against 50 “Communist hostages” that was to be carried out on July 20, 1944, according to the order of the Military Governor for the Southeast, due to the planting of three explosives “by one of the Communist gangs” on May 30, 1944 at 1:30 a.m. on the railway near Vitkovac (Žitkovac, Morava county) when the German military train from Belgrade to Sofia derailed. On that occasion, eight German soldiers were killed and 16 were wounded; two Bulgarian soldiers were wounded as well.⁵⁷ That the Banjica concentration camp functioned as “a reservoir” of hostages for “squaring accounts” due to “incidents” occurring throughout the German occupation area is also indicated by the information that the identities of almost all those mentioned in the Proclamation⁵⁸ have been confirmed through data from the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp.⁵⁹

The identification of the victims of the Banjica concentration camp, who were taken to be executed due to losses suffered by the occupying forces in Serbia as a result of joint Partisan-Chetnik operations, is possible thanks to two proclamations of the occupation authorities, which are also part of the Collection of Printed Material of the Museum of Yugoslavia. In the first case, it is the proclamation of the Corps Commander and Military Governor in the German occupation zone in Serbia, Lieutenant General, Paul Bader, dated December 6, 1942, regarding the execution of ten “Communists and supporters of

Dunjić Ćirko, 14050. Bogdanović Stanko, 14051. Jakovljević Milojko, 14052. Dodić Vladislav, 14053. Nenadović Momčilo, 14054. Konstantinović Radivoje; *Banjica Concentration Camp*, I-II.

57 | M.J. Collection of Printed Material, 2-29-1287; Proclamation of the Field Commander from June 21, 1944, about “the retribution” on 50 “Communist hostages” that was carried out on July 7, 1944, according to the order of the Military Governor for the Southeast for planting three explosives “by a Communist gang” on May 30, 1944, at 1:30 a.m. on the railway line near Vitkovac (Žitkovac, Morava county) when the German military train from Belgrade to Sofia derailed, eight German soldiers were killed and 16 were wounded; two Bulgarian soldiers were wounded as well.

58 | Two of the executees were not found in the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp, whereas it was not possible to confirm the identity of the other two.

59 | Due to the volume of data listed in the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp, the paper will include the serial number under which each of the camp inmates is listed, as well as the full name and surname of the executed person; 15829. Stojanović Milorad, 17351. Krstić Radosav, 17352. Krstić Milorad, 18647. Petrović Života, 18668. Katić Milan, 18673. Tončić Dušan, 19290. Aleksić Aleksa, 19291. Božović Đorđe, 19292. Ivanović Dragutin, 19293. Janković Todor, 19295. Košutić Relja, 19299. Nedeljковић Vlastimir, 19300. Pavlović Ljubomir, 19301. Pešić Vojislav, 19302. Pešić Dragutin, 19303. Popović Slobodan, 19304. Simić Lazar, 19306. Šabanović Vidak, 19307. Šekarić Miro, 19392. Lučić Milutin, 19402. Ćorić Dragutin, 19578. Bašović Mahmud, 19590. Danilov Mladen, 19591. Ibročić Damjan, 19593. Štefanović Jakov, 20181. Niskiĉ Živojin, 20187. Smiljković Dušan, 20554. Atalić Đura, 20556. Cvetković Živojin, 20558. Đurašković Dragoljub, 20560. Grković Pavle, 20565. Kuralit Đura, 20567. Lisulov Vladimir, 20573. Prica Mitar, 20575. Radunović Đura, 20577. Radović Jovan, 20582. Sadžaković Midoka, 20584. Simić Trifun, 20587. Vitas Milan, 20589. Zaklan Jovo, 20591. Živanović Lazar, 42. 20848. Banović Neda, 21507. Jovičić Đorđe, 21598. Petrović Tanasije, 21600. Pirec Miloš, 22791. Nešovanić Sava; *Banjica Concentration Camp*, II.

Draža Mihailović” on December 5, 1942, and regarding the incident on November 19, 1942, in Kupci, near Brus, when “a German soldier was taken away” and did not return until the date of the execution, by when, apparently, the insurgents were given a demand to release⁶⁰ him. All ten men mentioned in the proclamation were identified as members of a group of Banjica concentration camp inmates who were brought to the camp from Smederevska Palanka concentration camp⁶¹ on June 18, 1942. The second proclamation is a proclamation by the same lieutenant general issued six days later, on December 12, 1942, on the occasion of the execution of “10 Communists and supporters of Draža Mihailović” on December 10, 1942, since the German soldier who, on November 19, 1942, was taken away by “the rebels”⁶² in Kupci, near Brus, “had not returned”. All those executed whose names are mentioned in the Proclamation of the occupation authorities were identified as victims of the Banjica concentration camp.⁶³

Victims of the Banjica concentration camp were also the hostages who were executed on November 18, December 8, and December 26, 1942, after three operations for which the occupation authorities accused members of “the Draža Mihailović movement”. The decision of the Court-martial of the Commander of the Police for Safety and Security in Belgrade sentenced thirteen out of the sixteen accused members of “the Draža Mihailović’s organization” for “unauthorized carrying of weapons”, which was carried out on November 18, 1942,⁶⁴ when all thirteen persons named in the proclamation were taken from the Banjica

60 | M.J. Collection of Printed Material, 2-29-808; The proclamation of the Corps Commander and Military Governor in the German occupation zone in Serbia, Lieutenant General, Paul Bader, dated December 6, 1942, regarding the execution of ten “Communists and supporters of Draža Mihailović” on December 5, 1942, and regarding the incident on November 19, 1942, in Kupci near Brus, when “a German soldier was taken away” and did not return until the date of the execution, when the insurgents were given a demand to release him.

61 | Due to the volume of data listed in the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp, the paper will include the serial number under which each of the camp inmates is listed, as well as the full name and surname of the executed person; 6355. Živanović Živadin, 6357. Stamenković Milutin, 6352. Milošević Ugrin, 6342. Janužević Miloš, 6356. Milanović Bogosav, 6386. Obradović Strahinja, 6374. Savković Milosav, 6372. Vičentijević Milosav, 6361. Crnojačić Radovan, 6348. Grujić Borisav; *Banjica Concentration Camp*, I, 426-429.

62 | M.J. Collection of Printed Material, 1058. III 4-491; Proclamation of the Corps Commander and Military Governor in the German occupation zone in Serbia, Lieutenant General, Paul Bader, dated December 12, 1942, regarding the incident occurred on November 19, 1942, in Kupci near Brus, when “a German soldier was taken away”, whom “the rebels” “did not return” even by the second specified deadline.

63 | Due to the volume of data listed in the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp, the paper will include the serial number under which each of the camp inmates is listed, as well as the full name and surname of the executed person; 5792. Knežević Sava, 6686. Kukić Mustafa, 5257. Milosavljević Anđelko, 3640. Jevtović Milorad, 5261. Ristić Petar, 6926. Filipović Mladen, 6326. Kostić Dragomir, 8213. Mrgić Ilija, 8207. Čehić Muharem, 8210. Pauneski Jovan; *Banjica Concentration Camp*, I.

64 | M.J. Collection of Printed Material, 2-29-1882; The statement of the SS senior officer (SS-Gruppenführer) and head of the police in Serbia, Meyszner, dated November 18, 1942, issued on the occasion of the death sentence by the Court-martial of the Commander of the Police for Safety and Security in Belgrade to thirteen of the sixteen accused members of “the organization of Draža Mihailović” for “unauthorized carrying of weapons”.

BEKANNTMACHUNG

Am 14. 12. 1942 wurden in Josanica, Bezirk Žagubica, durch Aufständische des DRAŽA MIHAJLOVIĆ 4 deutsche Angehörige der Organisation Todt ermordet und 2 verwundet.

Gemäss Ankündigung des Kdr. Generals und Befh. in Serbien wurden als Vergeltung am 26. 12. 1942

250 Draža Mihajlović-Anhänger

erschossen. Unter ihnen befinden sich folgende Führer:

Branković Gradimir, Hptm. I. Kl., geb. 14. 10. 1903 Belgrad, wohnh. gew. in Kladovo,
Jančić Ćirilo, Hptm. I. Kl., geb. 22. 3. 1909 Djevdelija, wohnhaft gewesen in Salaš,
Josić Uroš, Hptm. I. Kl., geb. 16. 10. 1903 Kodrač, wohnhaft gewesen in Brza Palanka,
Jovanović Borivoj, Hptm. geb. 13. 8. 1901 Krnjevo, wohnhaft gewesen in Krnjevo,
Lalović Branislav, Hptm. geb. 18. 10. 1906 Prijedor, wohnhaft gewesen in Milanovac,
Rajić Milenko, Hptm. II. Kl., geb. 21. 9. 1910 Petrovac, wohnh. gewesen in Jabukovac,
Rogić Miliša, Oblt., geb. 20. 10. 1915 Kosjerić, wohnhaft gewesen in Užice,
Stojanović Aleksandar, Hptm., geb. 30. 8. 1906 in Kragujevac, wohnh. gew. Andrejevac,
Stefanović Dragoljub, Hptm., geb. 14. 8. 1905 Zabojska, wohnh. gew. in Zabojska,
Spasić Dragoljub, Sanitätsmajor, geb. 10. 6. 1903 Milanovac, wohnh. gew. in Kragujevac.

**Dies ist ein weiterer Erfolg der Wühlarbeit des
DRAŽA MIHAJLOVIĆ**

concentration camp where they were brought, all but one,⁶⁵ on November 10 of the same year.⁶⁶ According to a proclamation from December 1942 by a SS senior leader and head of the police in Serbia, August Meyszner, twenty “supporters of Draža Mihailović” were executed for the assassination of Sava J. Đorđević, “head of the Župa county, Kruševac district” and Naum Živadinović, “the president of Makršane municipality, Kruševac district, carried out on November 17 and November 22, 1942,⁶⁷ respectively”. Of the four executed men whose names appear on Meyszner’s proclamation,⁶⁸ two were previously taken out of the Banjica concentration camp.⁶⁹ An insight into of the Books of Evidence of Detainees identified eight more persons who had previously been taken out of the Banjica concentration camp to be executed on December 8, 1942.⁷⁰ One of the biggest reprisals against members of the Chetnik movement for participating in an operation against the occupation authorities was carried out on December 26, 1942, when “according to the proclamation of the Commanding General and Governor in Serbia”, “250 supporters of Draža Mihailović” were executed for killing 4 and wounding 2 members of the Organization Todt in Jošanica, near Žagubica, on December 14, 1942.⁷¹ On that occasion, all persons whose names are listed in the Proclamation

65 | Petar Grujić (inmate number 8537) was brought in on November 17, 1942; *Banjica Concentration Camp*, I, 546.

66 | Due to the volume of data listed in the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp, the paper will include the serial number under which each of the camp inmates is listed, as well as the full name and surname of the executed person; 8537. Grujić Petar, 8458. Đorđević Dragi, 8457. Nikolić Miloš, 8453. Radovanović Milisav, 8451. Jakovljević Života, 8452. Radovanović Milentije, 8454. Jakovljević Radivoje, 8446. Ilić Ilija, 8448. Miličević Vojislav, 8456. Pavlović Živadin, 8450. Miletić Stojadin, 8447. Jevtić Živojin, 8459. Mladenović Dušan; *Banjica Concentration Camp*, I, 541–546.

67 | M.J. Collection of Printed Material, 2-29-807; The statement of the SS senior officer and head of the police in Serbia, Meyszner, dated December 1942, regarding execution (and based on the statement of the Corps Commander and Military Governor in the German occupation zone in Serbia) of “20 supporters of Draža Mihailović” for the assassination of Sava J. Đorđević, born on January 8, 1896, in Negotin, head of the Župa county, Kruševac district, and Naum Živadinović, born in 1892, president of Makršane municipality, Kruševac district, carried out on “November 17, i.e. November 22, 1942, respectively, while on duty”.

68 | The same; “Milan Kalabić, born on October 12, 1896 in Skopje, former head of Požarevac District”, “Stanojlo Stojimirović, born on July 11, 1899, in Kamenovo (Mlava county), former head of Brus county”, “Mata Saulović, born on July 27, 1903, in Budilovina, Kopaonik county, former president of the municipality in Brus”, “Stevan Zeradanić, born in 1911 in Rogavčina, Aleksandrovac county, who performed the duties of a courier in the service of a leader of Draža Mihailović gang”.

69 | “7541. Stojimirović Stanojlo, head of the county; born on July 11, 1899, Kamenovo, [County] Mlava; from Živan and Ilinka Milosavljević; married, 5 children; with a stay in Brus. In the concentration camp from September 30, 1942, by the German army - Kruševac. Executed on December 8, 1942 (I, 489); 9110. Zeradanić Stevan, farmer; born in 1911 in Rogavčina; from Đorđe and Lenka; married; with residence in Rogavčina. In the concentration camp from December 5, 1942, by the SS. Executed on December 8, 1942”; *Banjica Concentration Camp*, I, 575.

70 | Due to the volume of data listed in the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp, the paper will include the serial number under which each of the camp inmates is listed, as well as the full name and surname of the executed person; 7147. Radenković Novak, 7202. Minić Milorad, 7540. Rajičević Radoslav, 7542. Sančić Radomir, 7543. Stevanović Gerasim, 7544. Spalević Lazar, 7916. Kovačević Žarko, 8085. Lazarević Dimitrije; *Banjica Concentration Camp*, I.

71 | M.J. Collection of Printed Material, 2-29-831; The proclamation of the Corps Commander and Military Governor in the German occupation zone in Serbia, Lieutenant General, on December 26, 1942, about the reprisal that, “according to the proclamation of the Corps Commander and Military Governor in Serbia, Lieutenant General” was carried out on “250 supporters of Draža Mihailović” on the same day for assassination of 4 and wounding 2 German members of the Organization Todt, in Jošanica (Žagubica county), on December 14, 1942.

as the names of “the leaders”⁷² of the operation were taken out of the Banjica concentration camp. In addition to the ten officers whose names were mentioned in the above-mentioned proclamation, thanks to the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp, another 126 persons, who were previously taken out of the camp to be executed on December 26, 1942, were identified.⁷³

CONCLUSION

The paper is an attempt to point out the importance of two collections of the Museum of Yugoslavia: the Collection of Fine Art Works and the Collection of Printed Material as an important historical source for the identification of inmates of the Banjica concentration camp in the period from 1941 to 1944. Particular attention is paid to the circumstances that, during the period of the existence of the post-war Yugoslav state, influenced the development of the dynamics of the politics of

72 | 9050. Branković Gradimir, Captain second class, 9051. Rajić Milenko, Captain second class, 9052. Jančić Ćirilo, Captain first class, 9090. Josić Uroš, Captain first class, 9091. Stojanović Aleksandar, Captain second class, 9175. Spasić Dragoljub, medical corps Major, 9184. Stefanović Dragoljub, merchant (the Proclamation reads that he was a captain), 9210. Rogić Milija, Lieutenant, 9221. Lalović Branislav, Captain first class, 9651. Jovanović Borivoje; *Banjica Concentration Camp*, I, 572–603.

73 | Due to the volume of data listed in the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp, the paper will include the serial number under which each of the camp inmates is listed, as well as the full name and surname of the executed person; 7786. Živković Milan, 7787. Kostić Aleksa, 7788. Smiljković Borisav, 7789. Veljković Mihailo, 7790. Guranović Momčilo, 7791. Milovanović David, 8427. Paunović Živojin, 8794. Stanić Živko, 9070. Trajić Radosav, 9072. Petković Stanoje, 9098. Atanacković Sava, 9100. Milojković Milan, 9183. Arsović Vladan, 9185. Živković Božidar, 9187. Milenković Petar, 9188. Panić Miljko, 9189. Panić Obrad, 9190. Miletić Momir, 9191. Đokić Ignjat, 9192. Radaljević Radenko, 9193. Vukotić Aleksa, 9194. Tomić Radovan, 9195. Premović Mirko, 9196. Lončar Mirko, 9197. Milosavljević Stanimir, 9198. Popović Nikola, 9200. Todosijević Ljubivoje, 9201. Andrić Dositej, 9202. Prljević Dragomir, 9203. Prljević Budimir, 9204. Milović Petar, 9205. Čeliković Radomir, 9206. Matić Milutin, 9207. Novaković Đorđe, 9208. Bešlić Dragutin, 9209. Trnavac Kostadin, 9211. Slović Vasa, 9212. Pećinar Dušan, 9213. Rogić Borivoje, 9214. Kadić Milorad, 9215. Jovanović Lazar, 9216. Simić Blagoje, 9217. Milenković Miloš, 9218. Rodaljević Milišav, 9219. Nešović Jovan, 9220. Minić Radomir, 9222. Timotić Borislav, 9223. Todorović Žarko, 9224. Novaković Slavoljub, 9225. Stanković Marko, 9226. Tatomirotić Mirko, 9227. Milanović Momčilo, 9228. Stamenić Kosta, 9229. Milinković Miodrag, 9230. Marković Miodrag, 9231. Mitrović Milorad, 9232. Moljković Zdravko, 9233. Kukanjac Toma, 9234. Jovanović Milorad, 9235. Puzović Đorđe, 9236. Sretenović Desimir, 9237. Urošević Grujica, 9238. Jevtović Miloš, 9239. Tanović Manojlo, 9240. Aksentijević Dragoslav, 9241. Nikitović Jakov, 9242. Terzić Vojislav, 9243. Hinić Toma, 9244. Ristić Branislav, 9245. Kulić Đorđe, 9246. Ilić Ilija, 9247. Tankosić Slobodan, 9253. Džakula Boško, 9255. Pajić Jovan, 9256. Stakić Mihailo, 9257. Obradović Milovan, 9258. Radisavljević Tihomir, 9259. Životić Svetozar, 9260. Stokić Radivoje, 9262. Ilić Bogdan, 9263. Maksimović Vujica, 9264. Tanić Stojan, 9265. Maksimović Dimitrije, 9266. Stevanović Dimitrije, 9267. Stojanović Radovan, 9268. Trajilović Maksim, 9271. Mijatović Rajko, 9273. Nikolić Radosav, 9274. Stanković Borivoje, 9275. Đorđević Dragomir, 9278. Prvulović Živojin, 9279. Prvulović Vitomir, 9280. Prvulović Bosio, 9281. Novaković Petar, 9282. Strailović Milan, 9283. Belošević Sava, 9284. Strajnić Bogosav, 9285. Perić Lazar, 9286. Radisavljević Milutin, 9287. Stanković Pavle, 9289. Radulović Krsta, 9291. Zarić Jovan, 9292. Marić Janko, 9293. Petrović Milivoje, 9294. Rajković Lazar, 9295. Marinković Miladin, 9296. Ivić Obrad, 9301. Stojanović Spasoje, 9344. Ilić Raja, 9567. Jovanović Dragomir, 9568. Marković Vlastimir, 9569. Trajilović Radivoje, 9570. Trajilović Božidar, 9571. Živojinović Dušan, 9573. Grujić Petar, 9575. Paunović Svetomir, 9576. Stojanović Vlastimir, 9578. Vukobratović Danilo, 9579. Janković Radomir, 9580. Radojković Vojislav, 9581. Blagojević Nikola, 9582. Radojković Bogoljub, 9583. Grujić Živadin, 9648. Krstić Andrija, 9649. Đorđević Spasoje, 9650. Đukić Branislav; *Banjica Concentration Camp*, I.

memory in socialist Yugoslavia, including those that contributed to a clearer positioning in the public space of the members of the Partisan and Chetnik movements who died in the reprisals of the occupation authorities supported by the collaborationist administration, primarily as victims of the Banjica concentration camp. Collected, in one place (Collection of Fine Art Works), many drawings, many of which belonged to renowned artists, prisoners of the Banjica concentration camp during the Second World War, like Aleksandar Deroko or those who would only gain fame after the war, which was the case with Miloš Bajić, but also with anonymous creators, including one of the most immediate portrait painters of the Banjica concentration camp, Miroslava Mira Jovanović Jaza, “offered” material, not only for illustrating the gloomy and tragic daily life of the concentration camp, but also for the identification of a certain number of the Banjica concentration camp male and female inmates, to which publication contributed especially and thus easier searching of the Books of Evidence of Detainees of the Banjica Concentration Camp. By comparing the data that could be obtained by an insight into the proclamations and announcements of the occupation authorities (Collection of Printed Material) and in connection with mass executions, with the data from the Books of Evidence of Detainees, it is possible not only to identify numerous victims of the Banjica concentration camp, who were taken to be executed because of “the incidents”, which the occupier attributed to independent Communist operations or operations of “the members of the Draža Mihailović movement” or joint Partisan-Chetnik operations, but also to indicate new knowledge about “the identity of the resistance” on the soil of the German occupation zone in Serbia. In this way, the artefacts “deposited” in the collections of the museum, which today is primarily dedicated to the (re)presentation of the history of socialist Yugoslavia, contributed not only to a new reading of the contents of the collections, but also pointed to “certain” possibilities of writing new routes of (re) presentation history of the Second World War on the territory of the Yugoslav battlefield.

БАЊИЧКИ ЛОГОР 1941 1944

ИЗЛОЖБА
ЗАТВОРЕНИЧКИХ РАДОВА
У ПАВИЛОНУ НА КАЛЕМЕГДАНУ
ОД 8 АПРИЛА ДО 22 АПРИЛА 1945

FINE ART WORKS THEMATISING NAZI CONCENTRATION CAMPS FROM THE HOLDINGS OF THE MUSEUM OF YUGOSLAVIA

← 2-30-85
Aleksandar Deroko,
Draft for the
poster “Banjica
Concentration Camp
1941–1944. Exhibition
of Inmates’ Works
in the Pavilion at
Kalemegdan from
April 8 to April 22,
1945”. Third variant

The fine arts holding of the Museum of Yugoslavia, as well as the entire museum holding, keeps two holdings, i.e. it consists of two collections: Collection of Gifts - fine arts from the holding of the Memorial Centre, and Collection of Fine Art Works of the Museum of the Revolution. In contrast to the unsystematically created fine arts collection consisting of gifts given to Josip Broz Tito, the fine arts collection of the former Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities was created with the clear vision of illustrating the ongoing revolution: from works that depict the difficult position of workers in the period before the First World War, to social-engaged art of the interwar period, through war art and partisan genre, to socialist realism and works of art that represent the construction of the country after the Second World War.

Part of this collection consists of works created in the concentration and prisoner-of-war camps during the Second World War, which are recognized as an important whole, not only on the basis of their historical and artistic value, but also due to the fact that there is increasing interest in this topic in scientific circles and among artists who react to this part of the holdings.¹ In addition, an exhibition on art in

1 | Comic book author Saša Rakezić, a.k.a. Aleksandar Zograf, carried out an artistic intervention at the permanent exhibition of the Museum of Yugoslavia on the occasion of the seventy-fifth anniversary of the end of the Second World War. For that occasion, a collection of comics and a blog post were posted on the museum website. Aleksandar Zograf, *Stories from the Second War*, (Belgrade: Popbooks and the Museum of Yugoslavia, 2022); Aleksandar Zograf, *A Brief Family History*, access date 8/31/2022 <https://www.muzej-jugoslavije.org/mala-porodicka-istorija/>

* Ivan Goran Kovačić, *The Pit*, (Topusko: Club of Cultural Workers of Croatia, 1944)

prisoner-of-war camps took place in the National Library of Serbia in 2021. All this tells us that the interpretive potential of this material is extremely great, as well as that the current social and political circumstances are such as to require additional reviews and promotion of this type of artistic work, and particularly the affirmation of anti-fascist values contained in these works.

A total of one hundred and fifty-three works thematising the Nazi camps are kept in the Museum of Yugoslavia within the Collection of Fine Arts Works of the Museum of the Revolution - one hundred and twenty-four works of art created in the concentration camps themselves, including drawings and paintings created in prisoner-of-war camps, as well as twenty-nine of works of art created in the post-war period that thematise Nazi camps with the idea of an appeal addressed to society not to forget and to never again repeat it. These works make up almost a third of the entire collection. Items arrived at the former Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities most often by purchase directly from the authors or their descendants, by purchase from large thematic exhibitions held in the JNA House, but also as gifts from the survivors and their heirs. The Museum of the Revolution also received items from other institutions, which saw it as the most relevant institution for preserving, processing and exhibiting the art of war and resistance, which testifies to the fascist hell that many artists from this area went through. Only five items are from the Gift Collection - Fine Arts, from the Memorial Centre's holding: namely, the works of Zlatko Prica and Ivan Generalić, who personally gave them as gifts to Josip Broz Tito as a sign of respect and loyalty. In general, the works given to Tito as gifts focus much more on the major battles in which he participated than on the concentration and prisoner-of-war camps, in contrast to the Museum of the Revolution, which had a special thematic unit about the suffering of civilians on permanent display, along with messages and items left by the executed concentration camp inmates to warn of the horrors of war.²

From a museological point of view, this collection within the collection consists of one hundred and twenty works on paper, among which are two portfolios with graphics (one with thirty-two sheets, the other with eighteen) and one album with ninety-two drawings, twenty-one works on cardboard, seven oils on canvas, and six sculptures, four of metal, two of bread. The largest number of individual drawings were made

2 | For more information on the history and conception of the Museum of the Revolution see: Veselinka Kastartović-Ristić, "Emergence and Disappearance of a Museum", *Museums as Places of Reconciliation*, Collection of essays, Slađana Bojković and Ana Stolić (ed.), (Belgrade: Museum of Serbia, 2009)

↑ 2-30-17
Petar Milivojević,
*Portrait of Dušan
Jerković*, 1942

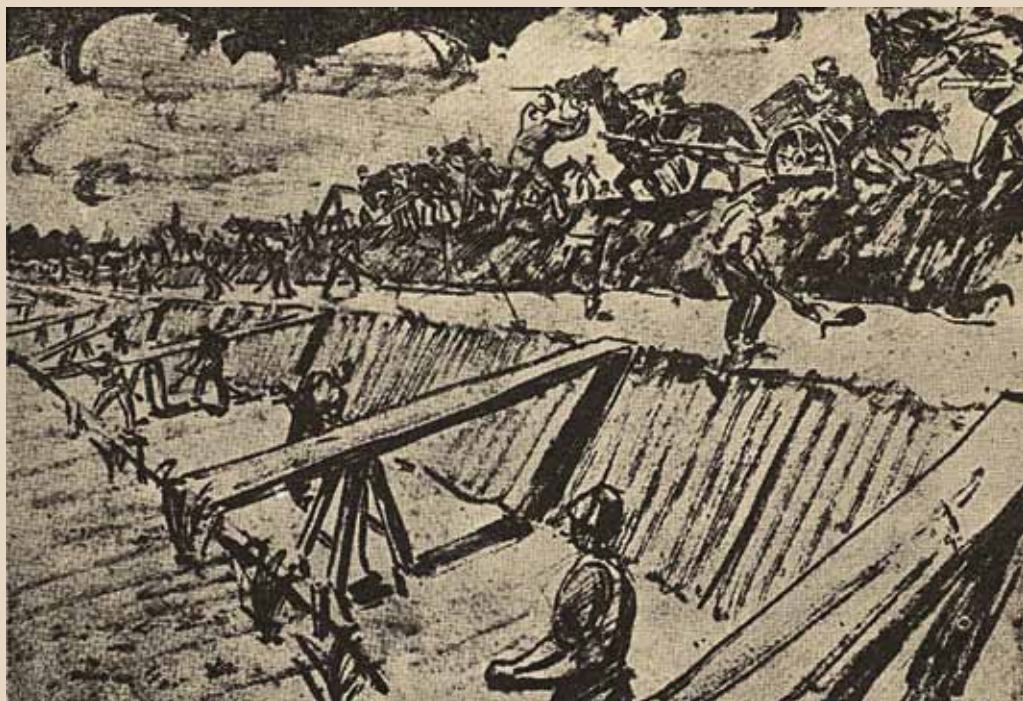
in Indian ink (forty-five) and pencil (thirty-two), and slightly less with tempera (thirteen), watercolour (thirteen), chalk (seven), charcoal (seven), with a few drawings made with brick, crayon, wax pastel and pastel. This is also the largest and most diverse collection of works from the concentration and prisoner-of-war camps kept in local museums, while a large number of works are in the art collections of the Historical Museum of Serbia and the Museum of Vojvodina (from the former Museum of the Socialist Revolution of Vojvodina), and as many as ninety art works created by prisoners in the Banjica concentration camp are kept in the Museum of the City of Belgrade.

After the discontinuation of the Museum of the Revolution and the closing of the permanent exhibition in 1998, these works could be seen sporadically at occasional exhibitions organized on the anniversaries of the victory over fascism - May 9, 1945-2005. *Exhibits from the Fine Arts and Printed Material Collections of the Museum of the History of Yugoslavia* in 2005 and *Art as*

Resistance to Fascism in 2015. Since the opening of the new permanent exhibition in the Old Museum, one of the facilities within the complex of the Museum of Yugoslavia, in 2016, the concentration and prisoner-of-war camps are one of the themes represented and part of the items are always on exhibit, which is constantly changing and supplemented, illustrating the suffering itself and the commemorative practice, but also controversies related to the anti-fascist and revolutionary fight.

The largest number of authentic artistic notes are in the medium of drawings and graphics, as the easiest and fastest techniques to depict scenes from the concentration and prisoner-of-war camps, and remain a permanent testimony of the horrors of war as seen through the eyes of the artist, and the portrait is one of the most common genres of art from the camps. Small-format portraits or self-portraits were created with

↑ 2-30-124 (k. 21)
Danijel Ozmo,
*Construction of
Embankments*

the aim of commemorating or affirming life, depending on whether the person portrayed was alive, and the dates written next to them served to testify that the person portrayed was still alive that day.³ For example, *Portrait of Dušan Jerković*, a work by the academic painter Petar Milivojević, is dated in the lower right corner: PM / 19-I-42 / camp (Inv. No. MJ 2-30-17). It was created in the Banjica concentration camp, from where the poet and journalist Dušan Jerković was sent to Norway in March 1942, and where he succumbed to the harsh conditions of internment in the Botn prisoner-of-war in November 1942, while the author of the portrait was executed in the Banjica concentration camp, where he had been since the fall of 1941 into the spring of 1942. As neither the portraitist nor the portrayed saw the liberation, this pencil drawing of small dimensions, but of undoubted artistic quality, has great significance and preserves the memory of dead comrades from the concentration camp. It was preserved because the painter sent it to his friend Milorad Panić a.k.a. Surep, later director of the Museum of the Revolution, who donated it to the museum more than two decades later.

← ↑ 2-30-103
Božidar Monašević,
*The Yard of the
Prisoners-of-war
Camp in Aversa, 1942*

← 2-30-19 (k. 3)
Pavle Vasić,
*Set drawing for the
summer stage at the
Aversa prisoner-of-
war camp, Italy, 1943*

There are also numerous concentration and prisoner-of-war camp landscapes that depict shacks, barracks, gates, watchtowers, often seen

Ranjin Cuperatix 3-XI-947.

← 2-30-31
Aleksandar Deroko,
*Coats of the
Executed*, 1941

through a barred window and through barbed wire, as a frequent motif symbolizing the border between the previous life and life in the camp, the border between freedom and captivity.⁴ Based on numerous interior drawings, we know nowadays what the inside of a concentration camp shack looked like, and scenes from life are a valuable source for reconstructing the daily life of the camp inmates. Somewhat rarer was the so-called “escapist art”, when nature inspired artists to break away from harsh reality at least for a moment by painting an idealized reality: the sky, clouds, or trees in bloom, which if we did not know where the images originated, we would never think that it was in a concentration camp (e.g. Inv. No. 2-30-103). Yet another form of beautified reality of the concentration camps is “official” art, i.e. official paintings that the Ustasas commissioned from artists imprisoned in Jasenovac, such as Danijel Ozmo (Inv. No. MJ 2-30-124 / k. 21). Although some of these works were given new titles in the post-war period in order to prove Ozmo’s anti-fascist stance, such as the *Jasenovac* drawing, which later got the addition *Entrance to Hell* (Inv. No. MJ 2-30-124 / k. 20), it is clear that it is an idealized realism because according to many testimonies, the construction of the embankments was one of the most difficult tasks. The inmates stood in water and mud for hours and died of exhaustion, while in the drawing we see well-dressed workers with protective equipment and machinery, which was a fake image used for propaganda purposes.⁵

Six months after the liberation of the Banjica concentration camp, already, in April 1945, the first exhibition of works created in Banjica was organized in the Pavilion Cvijeta Zuzorić, entitled *Exhibition of Works Made in the Banjica Concentration Camp during the Occupation 1941-1944*. 750 works by 169 exhibitors were displayed at the exhibition, while the names of 90 authors had not been determined. In addition to artistic works, a large number of works of applied art were also displayed, such as cigarette cases, dolls, embroideries, and needlepoints.⁶ The poster for this exhibition was made by Aleksandar Deroko. His nine drawings from that exhibition (Inv. No. 2-30-27, 2-30-31, 2-30-41, 2-30-45, 2-30-89, 2-30-90, 2-30 -91, 2-30-92), as well as all three variants of the draft for the exhibition poster (Inv. No. 2-30-85, 2-30-86, 2-30-87), were purchased by the Museum of the Revolution.⁷ Immediately before

4 | Dunja Dušanić, “Poet behind the barbed wire. Milan Dedinac as a witness of the prisoner-of-war camps”, in: *Chained Syllables. Art in Prisoner-of-war Camps 1941-1945*, Dunja Dušanić, Marijana Dujović and Nemanja M. Kalezić (ed.), (Belgrade: National Library of Serbia, 2021), 11-26.

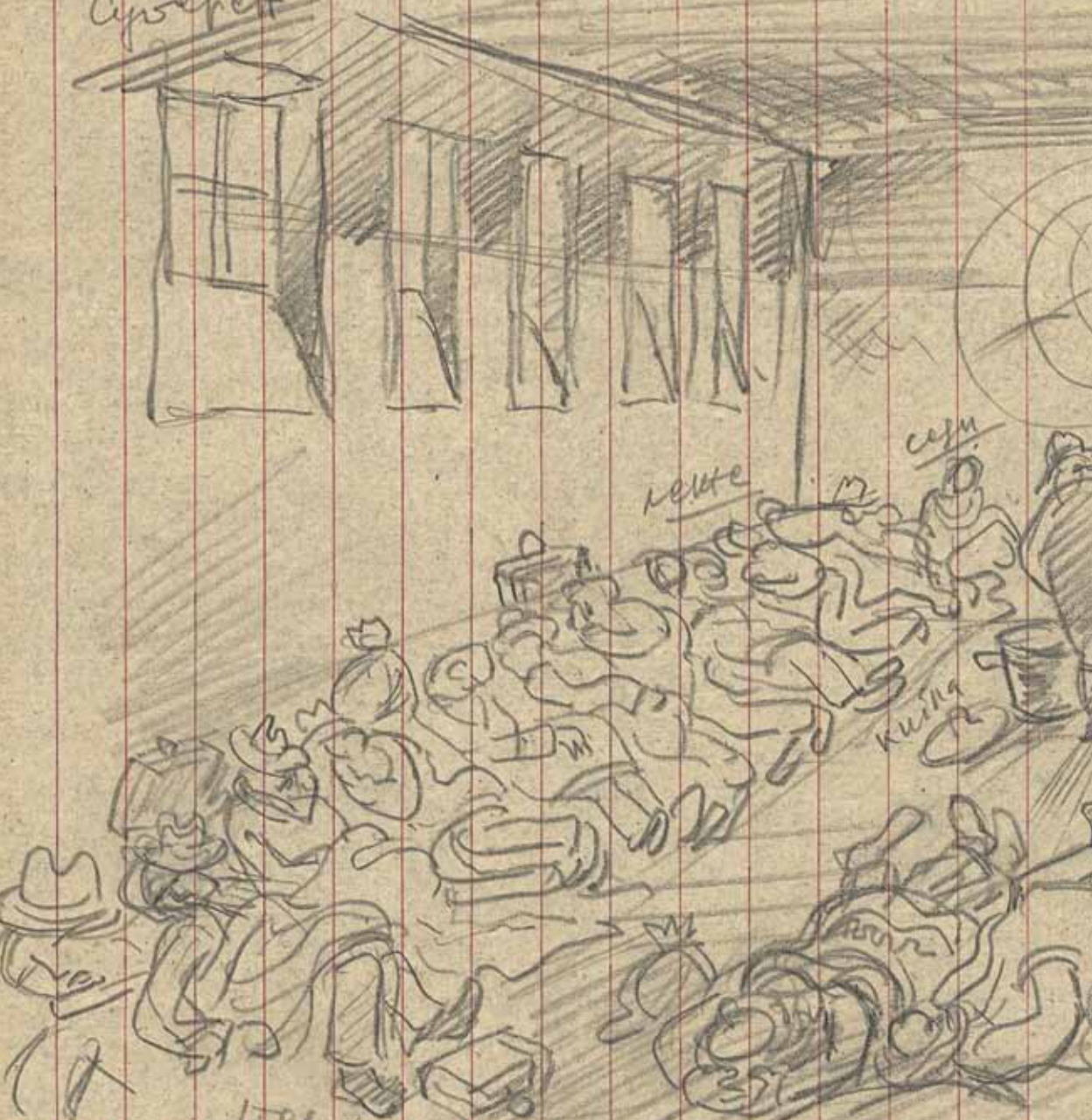
5 | Rajner, *Fragile Images: Jews and Art in Yugoslavia, 1918-1945*, 267-290.

6 | Sima Begović, *Banjica Concentration Camp 1941-1945*, book 2, (Belgrade: Institute for Contemporary History, 1989), 207-213.

7 | *Exhibition of Works Made in the Banjica Concentration Camp during 1941-1944. Art Pavilion, from April 8 to 22, 1945*, catalogue, the exhibition was organized by the Camp Inmates Action Committee, (Belgrade: Art Pavilion, 1945)

→→ 2-30-24
Aleksandar Deroko,
*Sketch for the First
Night in the Banjica
Concentration
Camp*, 1941

Апрель

кенте

сези

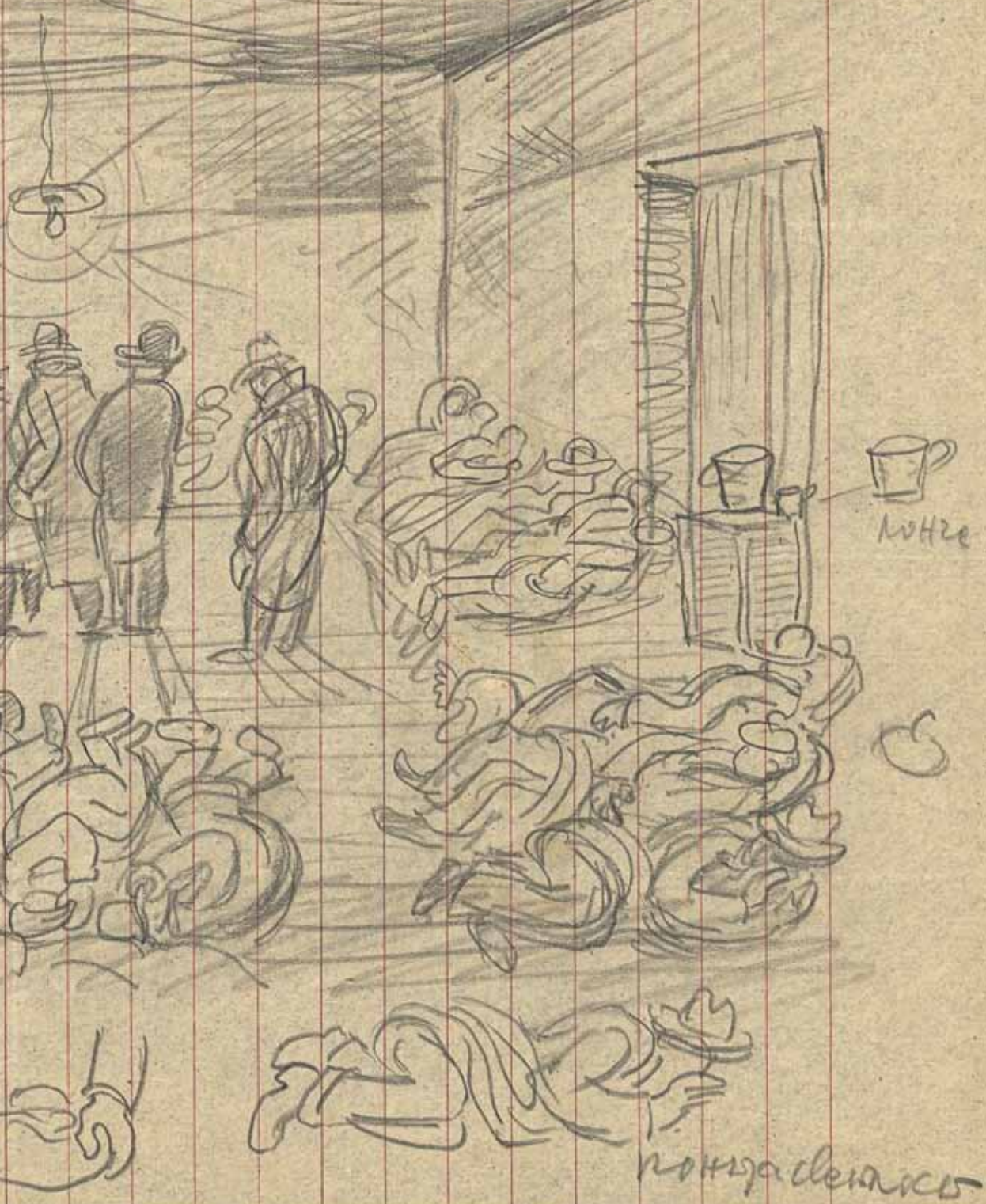
куйла

тефетинда
 че унгул пар
 ме егине 7 семалке
 аминасоффа

саме суялмыа уттыр
 чейиан

рыоферинта
 сахир уаан

баланың үйі

that, in March and April 1945, an exhibition was opened in the Art Pavilion at Kalemegdan, where the works of painters who died in the National Liberation War were displayed. The selection of six painters (Bora Baruh, Ivan Novaković, Jurica Ribar, Bogdan Šuput, Danijel Ozmo and Stipe Pekić) highlighted the all-Yugoslav character of the partisan movement. Jewish artists were not singled out from others, just as no distinction was made as to whether someone died at the front or in a concentration camp.

At later exhibitions, such as the large exhibition organized in 1977 by the Federation of Associations of Fighters of the National Liberation War, which toured all the Yugoslav republics, the authentic creativity of Yugoslav artists in the concentration camps and prisons was distinguished from the creativity of Yugoslav artists created after the liberation and inspired by the struggle of Yugoslavs in prisons and concentration camps.⁸

WORKS OF ART CREATED IN THE CONCENTRATION AND PRISONER-OF-WAR CAMPS

In socialism, specifically, there was no concept of a causeless victim and all victims of fascist terror were commemorated equally. The suffering in the concentration camps was interpreted in the context of building a new society and a new state, as a sacrifice for freedom and the creation of a socialist community, just like the sacrifices on the front lines. Those sacrifices were not considered in vain, but part of the heroic suffering of the people of Yugoslavia without specifying the concentration camp executions - whether it was about Jews, Roma or Serbs, and with the aim of integration and creation of a unique cultural and historical memory and common Yugoslav culture of memory.⁹

When we talk about the group of works created in the concentration camps themselves, the most numerous are the drawings of Aleksandar Deroko, who was arrested in November 1941 along with a large group of Serbian intellectuals, communists and freemasons and taken to Banjica, where he spent three weeks.¹⁰ The strokes are quick and short,

8 | *Anti-fascist Fight of Yugoslavs in Prisons and Concentration Camps during the Second World War in the Works of Fine Artists*, catalogue, Ljubica Damjanovska (ed.), (Skopje: Sojuz na združenijata na borbite od NOB na SRM, 1977)

9 | Miško Šuvaković, "Witnessing and Remembering the Concentration Camp - Sublime Aesthetics of the Victim", *History of Art in Serbia in the 20th Century. Volume 2, Realisms and Modernisms around the Cold War*, (Belgrade: Orion Art and Department of Musicology, Faculty of Music, 2012), 196.

10 | Jelena Mežinski-Milovanović, *Works of Aleksandar Deroko in the Art Collection of the Serbian Academy of Sciences and Arts*, (Belgrade: Serbian Academy of Sciences and Arts, 2020), 95.

the drawings have the character of sketches, and under the Indian ink one can often see pencil marks and illegible notes that the author wrote to himself as reminders. Fortunately, in addition to artistic notes, he also left literary notes about his short stay in this infamous concentration camp, which complete the drawings and give us a complete picture: “When I entered that big, empty room of the barracks, there were already about a hundred people sitting and lying on the floor, along the walls, on the sparse straw. Some have a backpack, some have a small suitcase at their feet. In the middle, a large ‘bucket’ made of an old gasoline barrel. The whole night afterwards, probably out of nervousness, people waited for their turn in front of it... Compared to the idea of death, to some people, that bucket in the middle of a room full of strangers, and especially renowned people, might seem like an insignificant humiliation, the bucket that is needed, after all, although it is now almost unimportant compared to the worst, to be brought out in the morning, full, and washed... and the spittoon also full from the room of cold and even sick people... which should also be washed with bare hands.”¹¹

The quote directly refers to the watercolour *First Night. Hostages in the Concentration Camp at Banjica* (Inv. No. MJ 2-30-91) created on the basis of a sketch made in November 1941 in the concentration camp at Banjica (Inv. No. MJ 2-30-24), while the eerie atmosphere exuded by the pencil drawing on the wrapping paper *Coats of the Executed* (Inv. No. MJ 2-30-31), and a little later the drawing of the same name created in Indian ink on cardboard (Inv. No. MJ 2-30-45), are made even spookier by the words of the author himself: “We stopped soon. An iron gate creaked. Yard. Spotlights in the eyes. Fast unloading. Descending into the basement of a white barracks. Hands in the air. All pockets turned inside out. Agents touch all over the body, every seam. The Germans are shouting sharply. Vujković supervises and smiles. Then, one after the other, further down the dark corridor. A large pile of coats and shoes under the flight of stairs. It’s from those who were executed this morning, explains the Volksdeutschecher who conveys us, in order to introduce us to the atmosphere better, I guess.”¹²

With his works on toilet paper, newspaper sheet, wrapping paper or any paper he managed to get his hands on, which he drew secretly with a small pencil the size of a little finger in the Banjica, Mauthausen and Ebensee concentration camps, Miloš Bajić seemed to be challenging fate: “The drawings I made in the camp itself, I hid them in my bosom,

11 | Aleksandar Deroko, *And then a Plane Flew over Belgrade. Memories*, (Belgrade: Narodna Knjiga, 1983), 114-115.

12 | *The same*, 114.

under the bed or buried them in the ground. One day a fire extinguisher bottle caught my eye. I emptied it one night and filled it with drawings. At midnight, I buried the bottle in some dugout. On May 6, 1945, the day the camp was liberated, I took the drawings out of the ground.”¹³ He depicted scenes from life in the concentration camp, such as shelling beans, steaming clothes, heating around the stove, resting in the rooms or in front of the shacks, drawings that were secretly taken out of the camp in various ways.¹⁴

→ 2-30-23
Miloš Bajić,
Will He Make It,
1945

The situation was different in the prisoner-of-war camps, because the Yugoslav prisoners were protected by the Geneva Convention, had better treatment, and the artists had significantly better working conditions.¹⁵ The work of Dušan Vlajić, who reached the peak of his creativity in the Osnabrück prisoner-of-war camp itself, as a prisoner of war, stands out both in terms of the number of his works in the collection and in terms of artistic quality. He died immediately after liberation, on July 20, 1945, as a result of war, hunger, illness and exhaustion in captivity. It can be said that he experienced a twofold death - physical death, and the death of his work, as most of his works were destroyed during the war. Only the contents of two packages that he sent from the camp to his cousin in Žarkovo in 1943 have been preserved. Another two packages were destroyed during the bombing of the post office in Belgrade, and the camp shack where he worked, full of his works, burned down before his eyes. He used all his free moments in captivity to paint. “There are great difficulties with the material here”, he wrote to Nikola Graovac and his fellow-members from the art group The Ten on March 3, 1943. “The last thing I painted is the iconostasis for the camp, I had paints fairly well then. Now there are none and there is almost no chance that there will be, so now I draw in pencil, mostly comrades from the camp and the group.”¹⁶

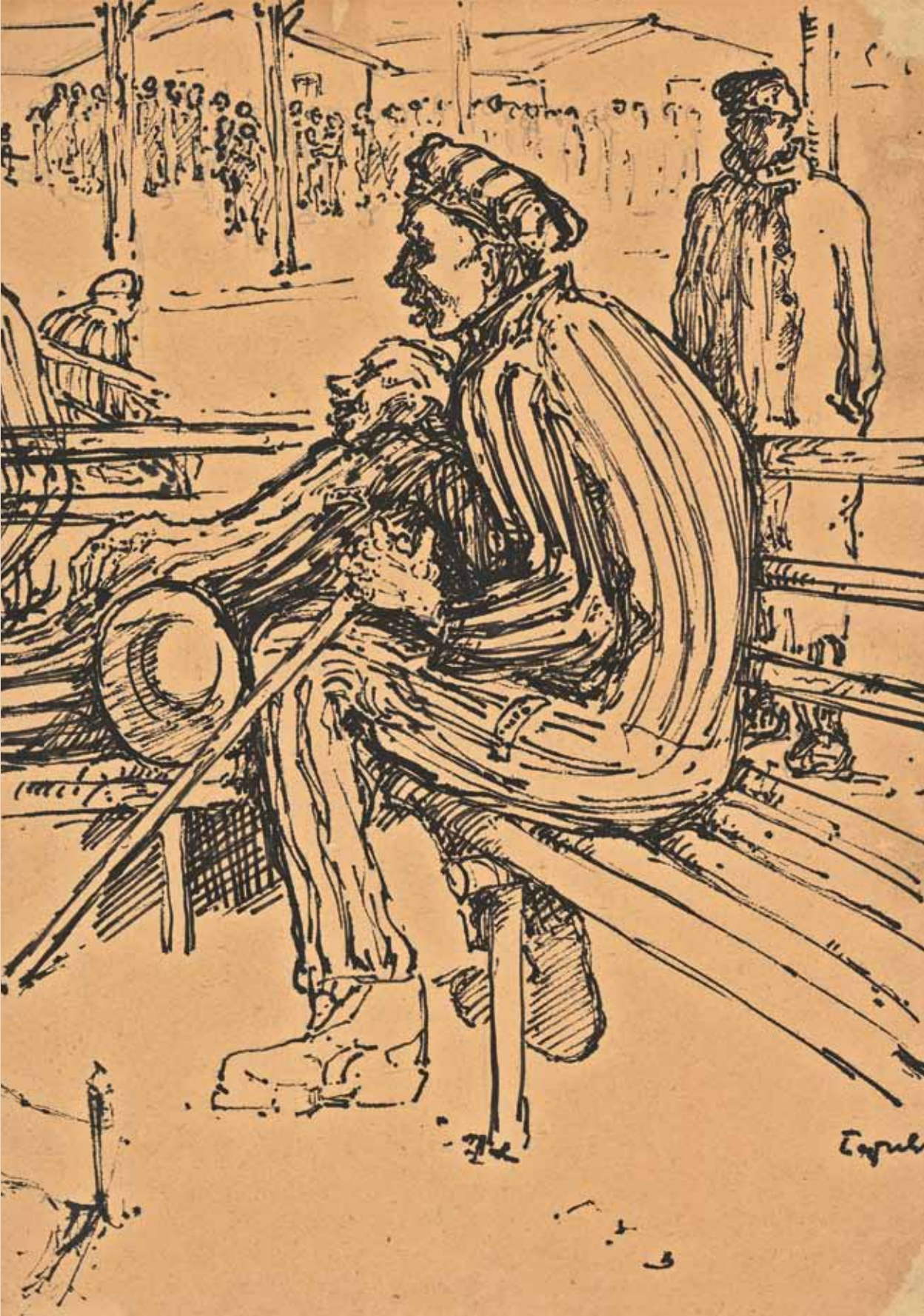
He showed an early interest in the psychological determination of people, so that the illumination of man from the inside would come to full expression in his works from captivity, when he created a whole gallery of portraits of comrades from the camp, whose psychological expression he shows in the manner of El Greco (*Portrait of an Old Man*, 1944.

13 | Miloš Bajić, *Miloš Bajić: Mauthausen 106621: Half a Century since the Premiere of the Exhibition, 1967-2017*, catalogue, Jelena Knežević (ed.), (Belgrade: Medija Centar Odbrana, 2017), 3.

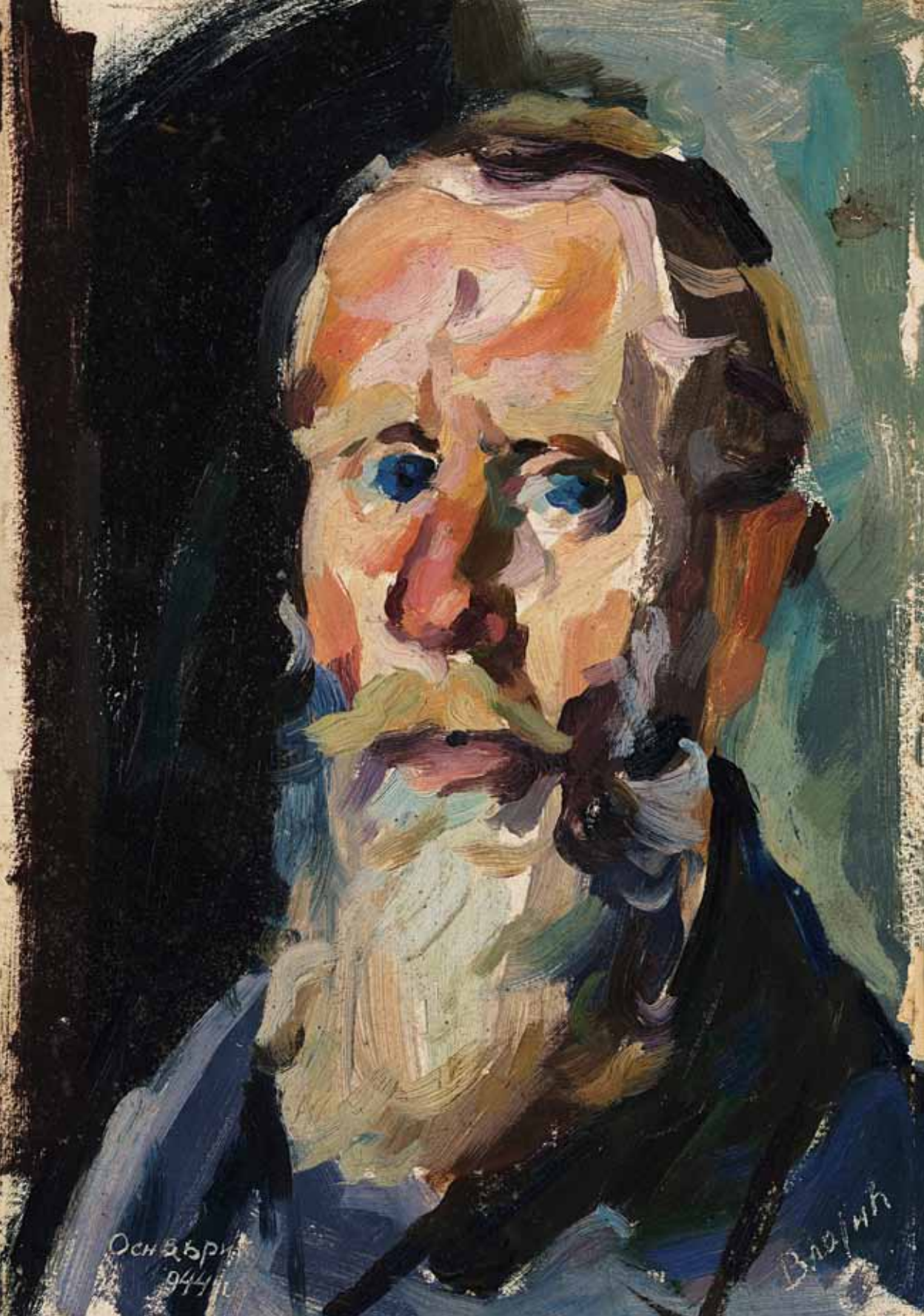
14 | Angelina Ž. Banković, “Art Works of Prisoners in the Banjica Concentration Camp”, *Artistic Heritage and War & Music and Media*, Vol. III, Collection of essays, Sanja Pajić and Valerija Kanački (ed.), (Kragujevac: the Faculty of Philology and Arts, 2015), 62

15 | Biljana Stanić, Lidija Petrović-Čirić, *Art Works from Prisoner-of-war Camps. Collection of Sima Karaoglanović*, (Belgrade: City Museum, 1997)

16 | Aleksa Čelebonović, *Dušan Vlajić*, (Belgrade: Prosveta, 1959), 7.

Exquis

Осн. 2. 6. 1944

Владимир

Inv. No. MJ 2-30-71). Vlajić's camp landscapes and a small number of works from his last cycle *Sufferings* have also been preserved, such as the *Sketch for the Composition "In the Dungeon"*, (Inv. No. MJ 2-30-73), intended for a monumental painting that was never realized, one of the scenes depicting the most terrible human suffering.

The scenographic works for theatre performances created by Pavle Vasić (Inv. No. MJ 2-30-19 / k. 1-5 and MJ 2-30-63) also testify to life in the prisoner-of-war camps, as well as detailed depictions of interiors and exteriors made by such talented amateurs as Uroš Todorović, Predrag Stevanović, Božidar Monašević and other known and unknown authors, often certified with the *Gepfrüt* (censored) stamp. A special place belongs to cartoons in prisoner-of-war camps as a form of resistance to the situation in which the prisoners found themselves, and where we must single out the *Album of caricatures of members of the administration in the Prisoner-of-war camp Aversa in Italy and the prisoners of that camp*, which was created in 1942-1943 (Inv. No. MJ 2-30-28 / k. 1-92). The album contains as many as 92 caricatures drawn in pencil, crayon, Indian ink and watercolour on pad and document paper, and pasted on the pages of an Italian illustrated magazine; it was made in the prisoner-of-war camp by Alojz Radin, an aviation officer, introducing us to the conditions in the camp and the moods of the prisoners in a comical way with very emphatic satire.

“NEVER AGAIN!” ARTWORKS AS AN APPEAL FOR PEACE

In socialist Yugoslavia, the National Liberation War and revolution were dominant themes long after the end of the Second World War. Until the second half of the 1980s, large art exhibitions were organized on the occasion of various anniversaries, monuments were erected and victims were commemorated, which were not separated by national or ethnic affiliation; nor was Yugoslav socialist modernism separated from Jewish memorial art or Holocaust art when it comes to artists of Jewish origin, as often happens today.

After the Second World War, many values were destroyed or shaken, and the entire image of the world changed, and an almost tearing pain, anger and a sense of bitterness haunted the artists. It is understandable that those who survived, under the burden of the experiences they carried within themselves, continued to create works inspired by the Second World War for decades. When Nandor Glid says “If it weren't

for this war, I would probably make wonderful female figures”¹⁷, it is as if he is unconsciously responding to the comment of the Gestapo people who, visiting Vlajić’s shack in the Osnabrück prisoner-of-war camp, looking at the pictures of those tortured and tortures he worked on, contemptuously said: “You should be painting beautiful women, not such decadent things.”¹⁸

↑ 2-30-5
Nandor Glid,
*Scale Model for
the Monument in
Dachau, 1967*

The museum’s collection holds the scale model for the International Monument in Dachau, Glid’s most recognizable sculpture. It shows a concrete fence on which barbed wire is strung, intertwined with Giacomettiesque elongated dead bodies, heads and limbs hanging down, which themselves simulate the wire, creating a kind of arabesque of intertwined human bodies representing, as the author himself said, “a monument within a monument, a monument of remembrance of those who are to those who are no more, for those who will come, a monument of suffering, misery and despair, but also of resistance, hope and defiance.”¹⁹

Nandor Glid, who lost his entire family in the Auschwitz concentration camp, made numerous monuments to the victims of fascism, and Vida

→ 2-30-80
Jelena Jovanović,
Zyklon B, 1971

2-30-77
Jelena Jovanović,
*Peace in the
Concentration
Camp*

17 | Stojan Ćelić, *The Fate of Sculpture*, (Belgrade: Clio, 1994), 79.

18 | O. Bihalji - Merin, "Dušan Vlajić - The Meaning and Tragedy of One Life", *Borba*, January 17, 1952, 2.

19 | Irina Subotić, *Nandor Glid*, (Belgrade: Vujičić Collection Foundation, 2012), 98.

← 2-30-256
Gordana Popović,
*Before the
Execution*, 1961

Jocić, who survived the hell of several concentration camps - Banjica, Auschwitz, where she got the number 49865, and Ravensbrück, where she saw the liberation, started identifying her work with the fight against the Holocaust as of 1958, and that message of hers she converted into the fight against all kinds of violence, destruction, fear, collective death, the horror of new disasters and the new growing fascism of the 1990s.

It can be said for both Glid and Jocić that they inclined to a clear, bare form and aspired to express what they felt and what possessed them, creating timeless symbols and a warning. Through the synthesis of deformed forms, the sculptures of both authors, which with their linearity turn into a kind of creepy ornament, are associated with concentration camp aesthetics, depersonalization, the deprivation of personality and uniqueness, the reduction of people to numbers, which is why they have even greater power when they are multiplied. Vida Jocić made several variations on this theme. The *Appeal* sculptural group, consisting of 10 identical sculptures, was part of the exhibition of the Yugoslav pavilion within the Memorial Complex in Auschwitz, brought for the 1988 exhibition, which was dismantled in 2009. Under the title *Appeal for Peace*, thirty identical sculptures were exhibited in 1999 at the Centre for Cultural Decontamination in Belgrade during the bombing of FR Yugoslavia.

In a similar way, the sculptor Jelena Jovanović transforms the motif of the concentration camp into a universal sign of human suffering in her expressive paintings. Even though she had no direct experience of being in the concentration camps, she symbolically refers to the themes of concentration camps through abstract paintings by stylizing motifs that clearly indicate the encroaching evil with their drama and suggest the horror that took place there. It is interesting that the sculptor chooses painting as a medium to suggest an authentic gesture of pain, horror and fear characteristic of concentration camp painting.²⁰

Krsto Hegedušić's painting *The Transport of Concentration Camp Inmates II* depicts a group of men in front of a wall with their hands tied. In the lower right corner there is a dead bird and torn pieces of newspaper, and

20 | According to Danko Đurić, grandson of Jelena Jovanović, she was not in a concentration camp, but she had an indirect experience of the concentration camp where her husband Luka was while she was trying to survive the war with three small children, the youngest of whom was born immediately after he was taken to Majdanek (German: *Konzentrationslager Majdanek, KL Lublin*), a German Nazi concentration camp in the suburbs of Lublin, Poland, which existed during the German occupation of Poland. The camp was active from October 1, 1941 to July 22, 1944, when it was taken almost undamaged by the forces of the Red Army. Although it was intended as a forced labour camp rather than a death camp, 79,000 people died there, 59,000 of whom were Polish Jews.

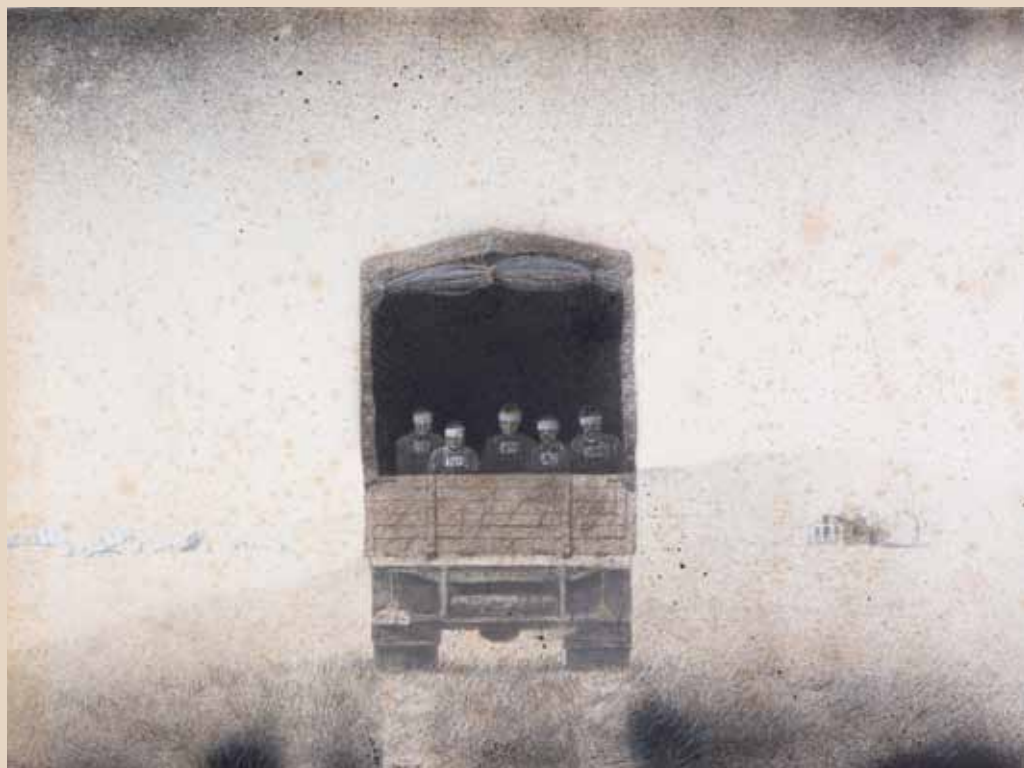
along the right edge in the middle of the wall is written the number 34487; below there is a small sun with eyes and a mouth. The colours are gloomy and dark; grey, blue and olive green prevail. Hegedušić, as an engaged painter of social inequalities, after the Second World War reacts to human miseries in war sufferings with images of immediate expression, and it is visible that “after 1955 the preoccupation with the social position and state of the village gives way to a wider interest in general human problems, in the crushed and isolated personality of a man tyrannized by fear, hopelessness, war reminiscences.”²¹ The painting *The Transport of Concentration Camp Inmates II*, which depicts five captured and tied men with an uncertain future, as well as other paintings from this period, was considered to speak more about man as a victim of the madness that is present in all of us and for which we are all responsible, than about the specific event that should be registered. By finding the author’s correspondence²² with then-director of the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities, Milorad Panić a.k.a. Surep, who, in a way, commissioned this painting for the museum he headed, referring to the paintings *Dead Water* and *Concentration Camp Guards* and Hegedušić’s place in the history of the Yugoslav class struggle, we learn that Hegedušić accepted the offer to paint a work of a thematic character and mapped the *transport of death* as a topic that preoccupied him and drove him to solve it, and was suitable for a museum. He was not happy with the first version of the painting *The Transport of Concentration Camp Inmates I* which he donated to the Museum of the Revolution of the People of Croatia in 1964, and which today is the property of the Croatian History Museum.²³ It, although of the same dimensions, seems like a sketch compared to the other version, in which only five characters are kept, which are elaborated and placed in the foreground, whereas the railway tracks in the background are removed. In the correspondence, he stated that the painting is of a group of tied Mostar railway workers who were brought to the Stockhouse²⁴ in Gospić in July 1941. They are the Serbs from Mostar, railway workers and clerks, who were deported to the concentration camp in Gospić in the second half of July. We do not know what motivated Hegedušić to immortalize exactly that one of the groups of railway workers from Mostar in his painting, but it

21 | Mladenka Šolman, “Recent Painting of Krsto Hegedušić”, *Life of Art Culture*, No. 9, (Zagreb: Matica Hrvatska, 1969), 6.

22 | Archives of Yugoslavia (AJ), Holdings 477, Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities, 1297, a letter from the director of the Museum of the Revolution, Milorad Panić a.k.a. Surep, to Krsto Hegedušić, October 26, 1961, Belgrade

23 | Information obtained courtesy of Snježana Pavičić, museum advisor at the Croatian History Museum in charge of the Twentieth Century Art Collection.

24 | Hegedušić wrote that word in the form of *Stockhauz*. AJ, MRNNJ, a letter from Krsto Hegedušić to the director of the Museum of the Revolution, Milorad Panić a.k.a. Surep, November 10, 1961, Zagreb

↑ 2-30-60
Emir Dragulj,
The Fates II, 1981

is likely that the class issue influenced the choice of motifs for this subject, because in the post-war period, Hegedušić expanded his rural theme of the patriarchal Podravina village with themes of human suffering in wartime he was not personally affected by, because he spent the war peacefully working in Zagreb. Based on the depiction of the figures of the five tied detainees in the Gospić concentration camp, it can be concluded that they are a group of workers, which probably meant he wanted to show that members of the working class perished in this camp, which was insisted upon during socialist Yugoslavia. Today it is known that they were detained and executed because they were Serbs, but until now it was not known that the deportation to the Gospić concentration camp was the subject of fine art treatment.²⁵

The museum holds as many as eleven drawings by Đorđe Čutuković (1888-1976), a little-known author who was a drawing teacher at the Zemun High School, his aesthetic formed at the Zagreb Art School under the influence of Menci Klement Crnčić and Bela Čikoš Sesija.

25 | Milan Gulić, *The Sufferings of the Mostar Serbs in the Independent State of Croatia: 1941-1945*, (Belgrade: Svet Knjige, 2017)

Oriented towards symbolism, almost exclusively through nudes of distorted facial grimaces that express pain, despair and great suffering, he depicts exiled, desperate, dead, concentration camp inmates and scenes of horror that he witnessed while living in the Independent State of Croatia. With his work, he reflects the Ustasha rule and reacts to the terror he witnessed while working as a teacher at the Zemun High School. Although he did not directly participate in the Second World War, war and human suffering haunted him in the post-war years, and it can be said that he became a painter of the horrors of war, which he never depicted concretely, but always abstractly, thus giving them a special strength and value of impersonal, but thereby universal and timeless symbols of suffering under the visible influence of Goya's series of graphics *The Disasters of War*.²⁶

↑ 2-30-231
Milan Dragija,
Hidden, 1979

Some painters, like Gordana Popović, just take over the theme - perhaps on commission or for the needs of an exhibition or competition, and present it in the same way as any other. As a representative of abstract views, in her manner of associative painting, she depicts four

stylized nude female figures with emaciated, starved bodies that symbolize the horror of executions and suffering in the Second World War. She paints them in predominantly dark shades, green-grey with accents of yellow and light blue, thick smears of paint that give a relief texture typical of the painting of this artist inclined to informel.

Researching the motives of artists who had no direct concentration camp experience or transgenerational trauma, we arrive at the most recent painting in the collection on this theme, which was created three decades after the beginning of the Second World War. In the painting *Man to Man*, the foreground depicts human corpses thrown into a pile. Lean, emaciated bodies clearly associate to concentration camps. Cube-shaped machines are symmetrically arranged to the left and right, are connected to each other by pipes, and form an imagined modern machinery of death that ends in fiery depths associating to a crematorium surrounded by terrifying floral forms, ready to swallow everything like some eerie rainforest. The painting is dominated by cold and dark shades of grey, green and blue to black. The red accent of the fire glows on the almost black background. Above are mountains, which get brighter until they disappear on the horizon.

As a painter to whom surrealism, fantasy and fiction are close, Vasko Taškovski reshapes old symbols, giving them new meaning and new content, questioning human moral values and what man can, and is ready, to do to man. Using elements of realism, he loads new meaning into tragic historical events with a moralizing message warning against self-destruction. As a representative of surrealism and fantastic painting, ecological and cosmic art, we can recognize a vision of the apocalyptic future in this painting created four decades ago. He connects the terrible past and what happened to people in concentration camps for quasi-scientific purposes with what the future brings, and the common identifier is some kind of experiment in which we may really be living today. From the current perspective, we can interpret this painting as a criticism of cities as machines in which people live, destroying the nature that takes revenge upon them.²⁷

27 | For more information about the painting of Vasko Taškovski see: Vasko Taškovski, *Taškovski*, Rade Siljan (ed.), (Skopje: Macedonian Academy of Sciences and Arts and Matica Makedonska publishing house, 2012); Maja Chankulovska-Mihajlovska, "The Layering and Immeasurability of Fantasy", in: *Vasko Taškovski*, exhibition catalogue, (Skopje: NU National Gallery of the Republic of North Macedonia, 2021), 27-29.

CONCLUSION

After viewing and analysing numerous works of art created in the concentration and prisoner-of-war camps themselves or decades later, it is logical to ask what the motives were for artistic expression, which was often more than risky. How is such willpower possible, and was the need for creativity stronger than life, or was it the need to think of anything else than death? We will look for the answer in Viktor Frankl, a psychologist who was imprisoned in as many as four concentration camps, including Auschwitz, and who incorporated his experience into the development of logotherapy, a psychotherapeutic direction that aims to find and strengthen the meaning of life. Frankl claims that those who were focused on some task that they should fulfil in the future, on the meaning whose realization awaited them, and those who had an intense inner life that provided them with refuge and those who could retreat to a life of inner wealth and freedom had a chance to survive a concentration camp. For many, it was precisely art. They

wanted to survive in order to convert their sketches into paintings and sculptures that would remain for future generations as a reminder. Or, they saw the meaning of being in the concentration camp in that they rise above their reality, and record and document as precisely as possible the horror they are going through, thus becoming observers whose mission is to preserve their own lives as valuable witnesses. Thinking about themselves as witnesses and imagining themselves representing their experience in the concentration camp, it was already becoming the past and gaining some higher meaning, no matter how terrible it was.²⁸

← 1-2-731
Ivan Generalić,
Birth of Freedom,
1962

28 | Viktor Frankl, *Man's Search for Meaning*, (Belgrade: Kontrast, 2019)

D.C.F.

One of the institutions that significantly influences the awareness of the past and the identity of modern nations are certainly museums. Their establishment and profiling always depended on political circumstances, that is, on state cultural policy and priorities in creating a desirable image of the past. After the end of the Second World War, the restored Yugoslav state, although it had international legal continuity with the Kingdom of Yugoslavia, based its identity on “the revolutionary achievements” of its peoples, that is, on the struggle of the working class for social transformation that was achieved during the struggle to liberate the country from the occupying forces. On that basis, museums of the people’s revolution of a certain republic were formed in the republican centres, where a variety of museological and documentary material related to the workers’ movement and the Second World War within its territory was collected. Numerous local and regional museums have largely or predominantly based their narrative on the same basis. In organizing historiographical research, such a network of museums of the revolution were counterparts to institutes for the study of the workers’ movement of a certain republic.

A museum of the revolution was not established in Serbia “proper”, but such a museum was organized in Vojvodina. Its function was replaced to some extent by the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations (the term *ethnic minorities* was added later) established in 1959 in Belgrade.

However, this museum formed its narrative primarily on the Yugoslav basis, which was supposed to represent the synthesis of certain national, that is, republican revolutionary narratives, which was also reflected in its holdings. After the destruction of the Yugoslav state in the 1990s and various organizational changes, the holdings of the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities became an integral part of the fund of the Museum of Yugoslavia, which safekeeps extensive and diverse historical and artistic material.

The heroic narrative, as well as the motive of conscious sacrifice for the victory over the occupying forces and their helpers in order to achieve the revolutionary goal within that framework, dominated in the public sphere and the educational system for decades. Although the motif of suffering was functionalized in this way, it was always present considering the scale of the human losses of the Yugoslav population during the Second World War, and the number of people directly or indirectly affected by it. Suffering was largely related to the concentration and prisoner-of-war camps, both in the country and in Nazi Germany or in other occupied countries, and its presentation got its place in public already at the end of the Second World War. At the same time, suffering in the concentration and prisoner-of-war camps was presented as part of the struggle, so the first large collection of memories of the camps in and outside of Yugoslavia was published under the title *Resistance in Barbed Wires*¹. Monumental memorialization of the suffering in the concentration and prisoner-of-war camps was faced with various challenges, one of the main issues being related to the memorialization of the Ustasha concentration camps, above all the largest one, Jasenovac. This was a particularly difficult issue because this concentration camp was not established and managed by foreign occupying forces: German, Italian or Hungarian, but by the government apparatus of the Croatian Ustasha state.²

In Serbia, the theme of suffering, including in the concentration and prisoner-of-war camps, is museologically presented within a broader historical narrative or as permanent exhibits in facilities that served as camps. In Belgrade, a special museum was formed in part of the building of the former concentration camp at Banjica, organizationally part of the Museum of the City of Belgrade; numerous important artefacts related to this camp are stored here. The case is similar with the museum display in the Crveni Krst concentration camp in Niš, which is

1 | *Resistance in Barbed Wires. Memories of Inmates*, vol. I-II, Ivo Frol (ed.), (Belgrade: Vojnoizdavački Zavod, 1969)

2 | Heike Karge, *Memory in Stone - Petrified Memory?*, translated from German by Aleksandra Kostić, (Belgrade: Biblioteka XX Vek, 2014), 126.

part of the National Museum in Niš. The entire complex of the former concentration camp, both as a whole and with the exhibition artefacts, enables an immediate experience of imprisonment and suffering.

One of the most important museum institutions that preserve the memory of imprisonment and suffering in the concentration and prisoner-of-war camps in their collections is certainly the Museum of Yugoslavia. Moreover, the way the collections were formed, their thematic and territorial scope, set this museum apart from similar museums in other former Yugoslav republics, the former museums of the revolution (those museums have changed their names and basic narrative in the meantime). Artefacts about the concentration and prisoner-of-war camps are kept in two collections of this museum, in the Collection of Gifts - Fine Art Works from the holdings of the Josip Broz Tito Memorial Centre, and in the Collection of Fine Art Works of the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities.

Artefacts about the concentration and prisoner-of-war camps from the collections of the Museum of Yugoslavia are different in terms of their method and time of creation, content, form and purpose, but each in its own way enables one to perceive, to a greater or lesser extent, the personal, group, and even collective experience of imprisonment and suffering. Therefore, it is possible to make a certain division and classification of those artefacts. The vast majority of them were created on the basis of the individuals' own experience of captivity and/or subsequent knowledge of what happened in the concentration camps. When it comes to the place and method of creation, it should be pointed out that there was an essential difference between the artefacts created in penitentiary prison camps, that is concentration camps, and those created in prisoner-of-war camps. However, both artefacts are an important historical source not only as an expression of the experience of captivity, but also as a visualization of what we find in narrative historical sources, primarily those created in official communication.

Internment in concentration camps or extermination camps was extremely cruel, and everyday life was filled with hard physical labour, starvation, individual or group executions, and uncertainty. It was, as defined by Viktor Frankl, a psychologist and prisoner of the Auschwitz concentration camp, "a temporary existence of unknown duration".³ Creativity in such extreme conditions was also an expression of the

3 | Viktor E. Frankl, *Man's Search for Meaning, An Introduction to Logotherapy*, translated from German by Karlo Prendivoj, (Zagreb: Biblioteka "Oko 3 Ujutro", 1986), 68. For more information also see: Wolfgang Sofsky, *The Order of Terror: The Concentration Camp*, translated from German by Milutin Stanisavac, (Belgrade: Paidea, 2015), passim.

struggle to preserve any form of privacy that raised the hope that it was possible to survive the tortures of the camp.⁴ One of the strictest prohibitions in the concentration camps was the possession of any writing implement, which carried with it the risk of the death penalty. This did not apply to the letters that inmates could sometimes send to their families or relatives on camp forms, with strict limits on scope and content. Due to extremely unfavourable conditions, the artefacts created in the concentration camps are usually small in format, and they were made of materials at hand, such as a piece of coal or brick, on materials such as toilet paper, cardboard or newspaper sheet. Their safekeeping was a special challenge, and the ingenuity of those who managed to keep them testifies to the strong will to leave a testimony of what happened in the concentration camps.

→ 2-30-53
Vida Jocić,
On the Wire, 1958

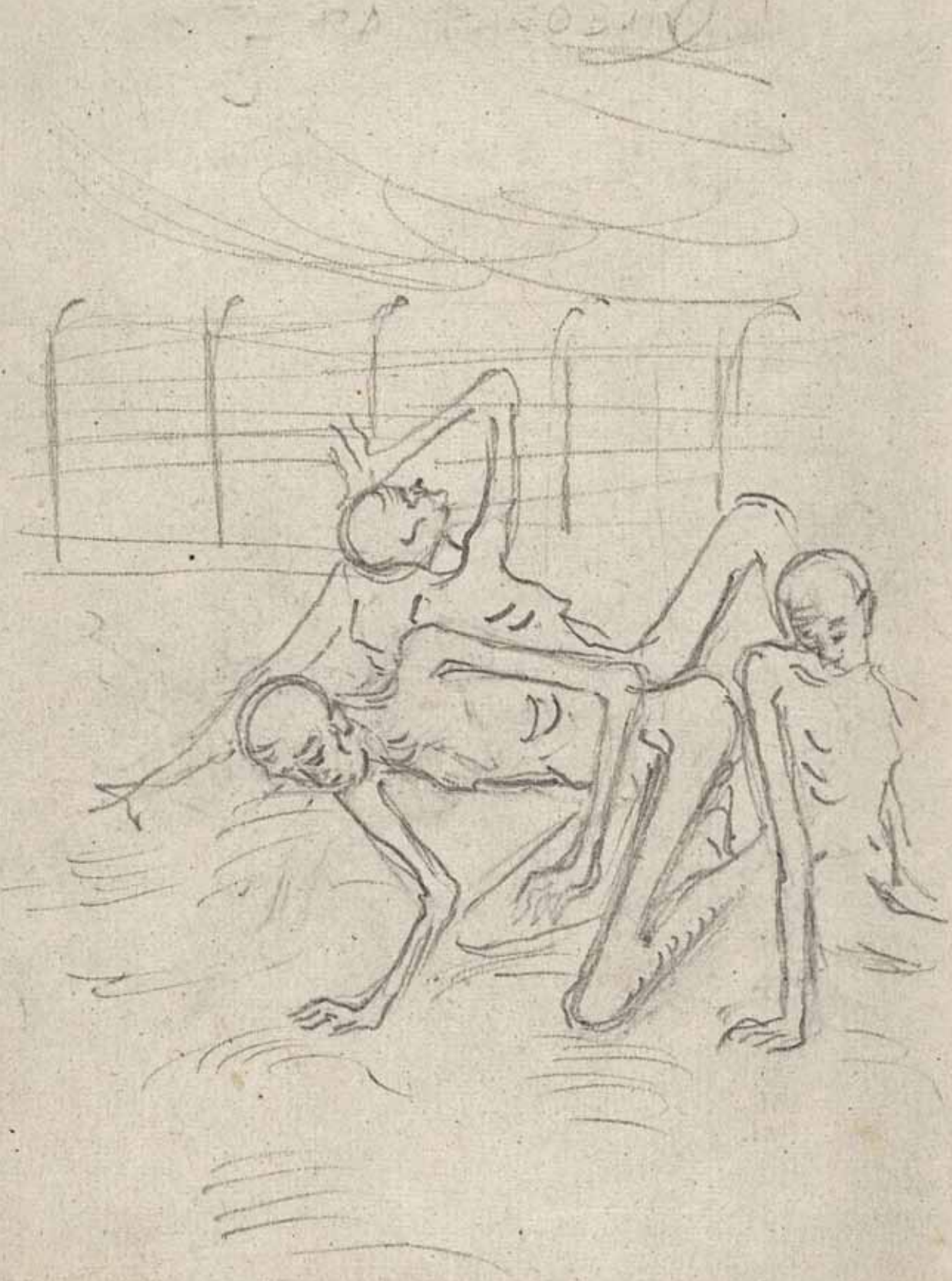
Yugoslav inmates in the prisoner-of-war camps were protected by the norms of international war law, the Geneva Convention on Prisoners of War from 1929, although with large and numerous violations.⁵ This made it possible to organize some kind of social life in these camps, with lectures, courses, theatre performances, publication of handwritten newspapers, fine art creation, etc. There are a large number of portraits, as well as landscapes and other motifs among the artefacts created in the prisoner-of-war camps. Although there was a difference in regimes in individual concentration camps, portraits or recognizable characters are rare among the artefacts created in them. Almost as a rule, depersonalized inmates are depicted as part of a faceless, starving mass sentenced to hard labour, humiliation and death. Trained artists, as well as more or less talented amateurs, had the need for a kind of perpetuation of what happened in the camps.

If we are talking about artefacts created on the basis of the personal experience of concentration camp inmates, it should be emphasized that their creativity, directly or indirectly, remained under the permanent influence of this experience. A comparison of the works created in the camps themselves and those created in the later period of their lives allows insight into the development of individual artists' techniques, although one should always keep in mind the entirety of their work. Vidosava Vida Jocić had the experience of being imprisoned in the

4 | Milan Koljanin, "From Loss of Privacy to Loss of Life", in: *Private Life in the Twentieth Century*, Milan Ristović (ed.), (Belgrade: Clio, 2007), 798.

5 | Gavro Đ. Perazić, *International Law of War (second amended edition)*, (Belgrade: Vojnoizdavački and Novinski Centar, 1986), 209-211. According to the report of the International Committee of the Red Cross from 1948, 28% of Yugoslav prisoners of war died in the camps. According to the Yugoslav Red Cross, 25% of them died; Nikola Živković, *War Damage that Germany Did to Yugoslavia in the Second World War*, (Belgrade: Institute for Contemporary History, Export-press, 1975), 158.

← 2-30-123
Vida Jocić,
A Scene from
the Auschwitz
Concentration
Camp

Banjica, Auschwitz⁶ and Raffensbrück concentration camps. Her drawing *Three Male Figures* (AJ, Inv. No. 2-30-123) was created on the basis of the direct experience of suffering in the camp during the imprisonment itself or immediately after liberation in 1945. A different artistic transposition of her experience is represented by two bronze figures (*Appeal*, MJ, Inv. No. 2-30-52 and *On the Wire*, MJ, Inv. No. 2-30-53) created in the post-war years, the first of which became a symbol of her creativity. The museum's Collection of Fine Art Works provides the opportunity to follow the artist's artistic representation of imprisonment in two, sometimes more, concentration or prisoner-of-war camps, as well as the development of her/his artistic expression. This primarily refers to Miloš Bajić, a prisoner of the Banjica concentration camp, and then of the Ebensee concentration camp, one of the subcamps of the Mauthausen concentration camp.⁷ Some of the drawings created in the Mauthausen camp are accompanied by brief descriptions of the situation to which the drawing refers. Bajić's drawings from the Banjica concentration camp show overcrowded camp rooms, inmates at work, in sleep or in confidential conversation (MJ, Inv. No. 2-30-14, 2-30-22, 2-30-39 and 2-30-40). His self-portrait (MJ, Inv. No. 2-30-34), which depicts a young man in relatively good physical condition, was created in this concentration camp. Deportation to the Mauthausen concentration camp radically changed his life and the lives of other prisoners from his transport. A series of drawings created during the detention in the Ebensee concentration camp are an extraordinary testimony of human suffering on the one hand, and heartless cruelty on the other (MJ, Inv. No. 2-30-23, 2-30-32, 2-30-33, 2-30-35, 2-30-56). The only recognizable character is depicted in the drawing of a Dalmatian partisan captured in the defence of Drvar (MJ, Inv. No. 2-30-104).

The experience of being imprisoned in the Banjica concentration camp received an artistic transposition in the work of another artist, whose works are part of the museum's Collection of Fine Art Works. The architect and professor of Belgrade University, Aleksandar Deroko, was held as a hostage in the camp for a relatively short time, from November

6 | *Banjica Concentration Camp, The Inmates. The Books of Evidence of Detainees of the Belgrade-Banjica Concentration Camp (1941-1944)*, Evica Micković and Milena Radojičić (ed.), first volume, (Belgrade: Historical Archives of Belgrade, 2009), 657 (hereinafter: *Banjica Camp, The Inmates*). Vida Jocić was in the Banjica camp from March 4, 1943 to July 7 of the same year, when she was deported to the Auschwitz concentration camp; Sima Begović, *Banjica Concentration Camp 1941-1944*, book 1, 171, 173; Sima Begović, *Banjica Concentration Camp 1941-1944*, book 2, 212; Tomislav Žugić, Miodrag Milić, *Yugoslavs in the Auschwitz Concentration Camp 1941-1945*, (Belgrade: Institute for Contemporary History, 1989), 48, 238.

7 | *Banjica Camp, The Inmates*, second volume, 34. Bajić was in the Banjica concentration camp from April 3, 1943 to September 26, 1944, when he was deported to the Mauthausen concentration camp; Begović, *Banjica Concentration Camp 1941-1944*, book 1, 48, 137; *The same*, book 2, 212.; Miodrag Milić, *Yugoslavs in the Mauthausen Concentration Camp*, (Belgrade: Institute for Contemporary History, 1992), 79, 327.

→→ 2-30-93
Aleksandar Deroko,
Sketch for Hostages
in the Banjica
Concentration Camp

и ба сунга
сунга

руҳи

4 to 22, 1941,⁸ in a group of 189 top Serbian intellectuals. They were threatened with execution every day as a reprisal for the losses of the occupying forces in clashes with the insurgents. Deroko's experience of the concentration camp and imprisonment, either from his own experience or from the testimony of others, was artistically transposed into a cycle of about twenty drawings, which, in addition to the artistic ones, have a first-class documentary value. Among them is a drawing of the hanging of patriots in the Terazije Square (MJ, Inv. No. 2-30-36). Along with the drawings, the author often provided explanations of what they refer to. *Sketch for the First Night in the Banjica Concentration Camp* (MJ, Inv. No. 2-30-24), a watercolour with the same theme (MJ, 2-30-91), as well as the drawing *Coats of the Executed* (Inv. No. MJ 2-30-31) and a little bit later a drawing of the same name created in Indian ink on cardboard (Inv. No. MJ 2-30-45) are certainly among the best visual representations of imprisonment in this concentration camp. The drawing that Deroko entitled *Lunch on the Floor* (MJ, Inv. No. 2-30-27) not only artistically succeeded in depicting one of the everyday scenes in the concentration camp, but also is a kind of irony by associating it with Manet's *Breakfast on the Grass*. Thanks to Deroko's works and the preparation of the exhibition of the works of prisoners from the Banjica camp held in April 1945⁹, the subject of suffering in the concentration camps gained its place in the public eye at the end of the Second World War already.

The fine art works created in the Banjica concentration camp that are kept in the museum include those whose authors did not survive captivity, as well as the people they portrayed. These works include two portraits drawn by Miroslava Mira Jovanović Jaza¹⁰ in June and July 1944, respectively: a portrait of Radmila Janković (MJ, Inv. No. 2-30-108) and Branka (MJ, Inv. No. 2-30-107), whose identity has not been determined. The two portraits are accompanied by messages addressed to their loved ones. Both Mira Jovanović and Radmila Rajković were in a group of 26 female prisoners who, on the eve of the dissolution of the concentration camp, attacked their guards as they were taken to be executed on September 11, 1944, and were then brutally killed or executed.¹¹ Academic painter Petar Milivojević made a portrait of Dušan Jerković, a journalist and prominent left-wing intellectual from Belgrade. In late April 1942, Milivojević was deported to a German concentration camp in Norway, where he lost his

8 | *Banjica Camp, The Inmates*, first volume, 142; Begović, *Banjica Concentration Camp 1941-1944*, book 2, 206-208. For more information also see: Savo Andrić (edit.), *Dairy of Vladislav D. Pavlović on the Life of Hostages in the Banjica Death Camp in Hostage Rooms 3, 25 and 26-Belgrade*, Savo Andrić (ed.), (Belgrade: Historical Museum of Serbia, 2003)

9 | Begović, *Banjica Concentration Camp 1941-1944*, book 2, 207-208.

10 | *Banjica Camp, The Inmates*, second volume, 334, 368; *The same*, first volume, 118.

11 | Begović, *Banjica Concentration Camp 1941-1944*, book 2, 135-137.

↑ 2-30-61
Unknown female
author (woman
prisoner of the
concentration camp
at Banjica), *Portrait
of Dobrila Blagojević*,
1941

↑ → 2-30-107
Mira Jovanović Jaza,
Portrait of Branka,
1944

life.¹² He was executed on July 20, 1942.¹³ The museum's collection also includes a portrait of the woman prisoner Dobrila Blagojević (Inv. No. MJ 2-30-61), the work of an unknown, obviously talented artist.

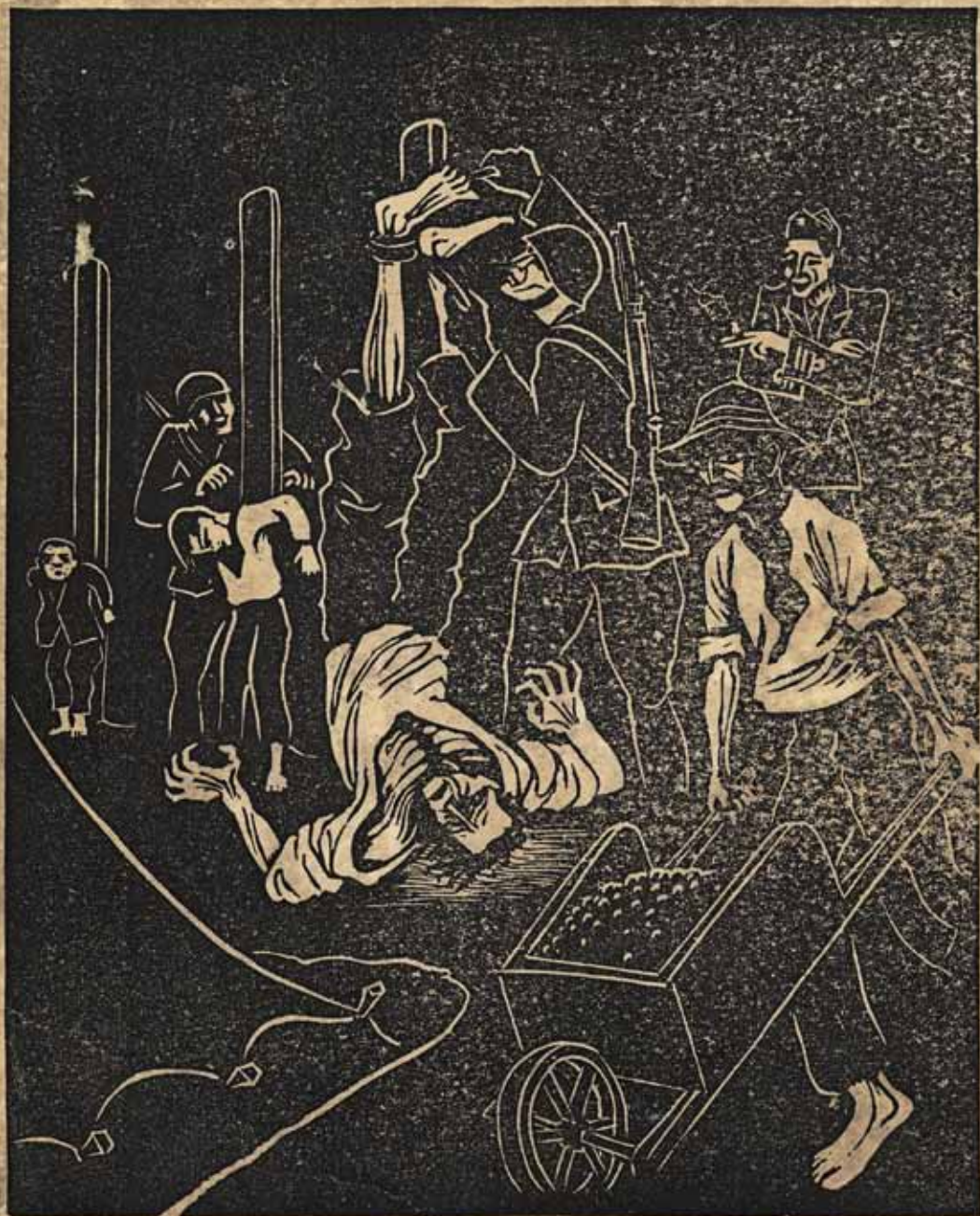
The Slovenian artist Janez Lajevec expressed his experience of imprisonment in the Italian concentration camp Kampor on the island of Rab in two linocuts made in November 1943 (MJ, Inv. No. 2-30-37 and 2-30-38). Their documentary value is increased by the fact that they were created two months after the liberation of the camp, which was organized by the inmates themselves upon the news of capitulation of Italy. These two artistic creations are excellently complemented by other sources and confirm them. Living conditions in the Slovenian-Croat part of the concentration camp were extremely bad, while they were somewhat better in the Jewish part of the camp.¹⁴ Photos from that time and Lajevec's linocuts depict almost identical scenes, such as the accommodation of a large number of inmates under low military tents.¹⁵

12 | *Banjica Camp, The Inmates*, first volume, 137; Begović, *Banjica Concentration Camp 1941-1944*, book 1, 109; Ljubo Mladenović, *Codename Viking: The Life, Struggle and Suffering of Yugoslav Internees in Camps in Norway 1942-1945: Study-documentary Monograph* (Belgrade: Institute for Contemporary History, Republic Association of Former Internees from Norway at SUBNOR, Serbia, 1991), 690.

13 | *Banjica Camp, The Inmates*, first volume, 148.

14 | Ivan Kovačić, *Kampor 1942-1943. Croats, Slovenes and Jews in the Kampor Concentration Camp on the Island of Rab*, (Rijeka: Adamič, 1998), 283-286.

15 | *The same*, 474, 476.

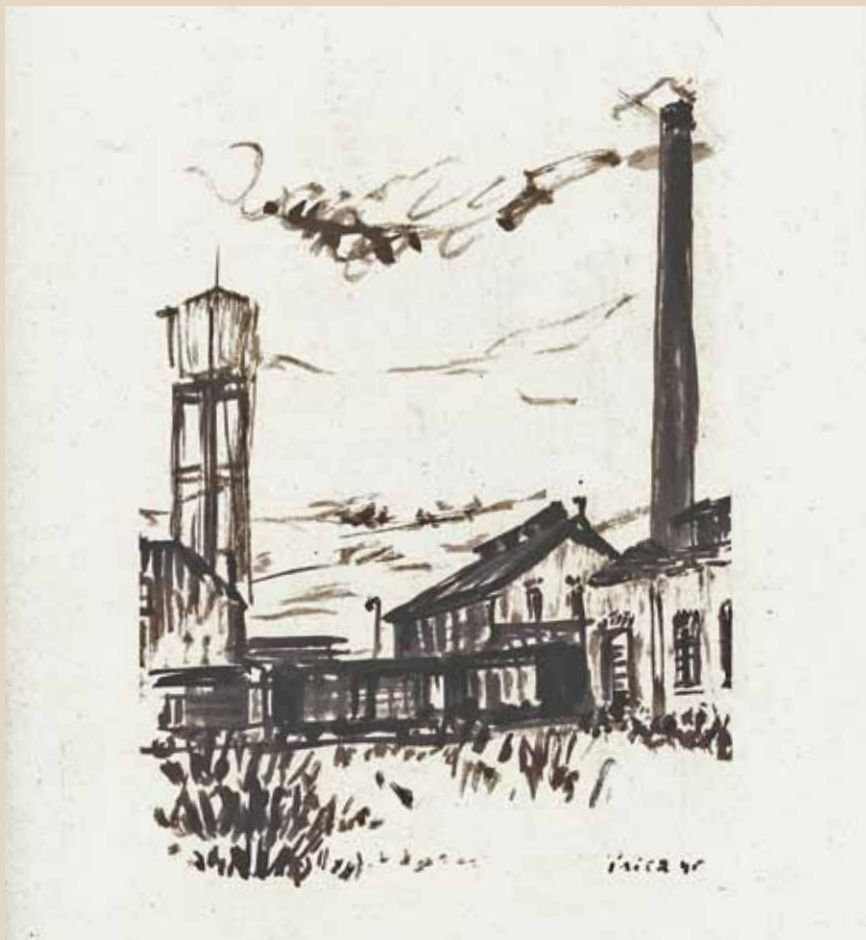

Nov. 1943

Rab.

Imperial Turkish

→ 1-2-1151 (к. 13)
Zlatko Prica,
Little Serbia, 1945

In addition to the original artefacts, the museum's Collection of Fine Art Works also contains published works by individual inmates, which relate to their imprisonment in the concentration camp. Painter Zlatko Prica was a prisoner of the Ustasha concentration camp in the Danica factory, near Koprivnica, from where he was released in late 1941. His 18 drawings were published in Zagreb in 1947 under the title *People from the Danica Concentration Camp* (MJ, Inv. No. 1-2-1151, k.1-18). It should be noted that both Croatian anti-fascists, including Prica, and Serbs were imprisoned in this camp. The conditions of detention of the former were relatively tolerable, while the Serbs were subjected to a much harsher regime. The drawings were created partly in the concentration camp itself, and partly in the later war years, as can be seen from their stylistic diversity. They have exceptional artistic and documentary value and are supplemented with other sources about this concentration camp. The drawings are mainly portraits, while the cruelty towards the

← 2-30-37
Janez Lajevce,
Rab, 1943

inmates is evidenced by drawings entitled *Four against One* and a drawing of a facility called *House of Horror*. One drawing of the camp is entitled *Little Serbia*, certainly because of the number of Serb inmates who were sent from there to the Gospić death camp. Apart from this portfolio with the published works of Zlatko Prica, the museum also keeps one of his original drawings, on which the author marked that it was created in the Danica concentration camp in 1941 (MJ, Inv. No. 2-30-65). The drawing depicts an inmate sitting next to a stove with two pots on it and reading a newspaper. The suffering left a significant mark on Prica's later work, as evidenced by two of his works with the same motif entitled *Execution* (MJ, Inv. No. 1-2-636 and 1-2-635). The experience of imprisonment in an Ustasha prison in 1941, which Krsto Hegedušić transposed into a drawing entitled *Prison in Petrinjska Street* (MJ, Inv. No. 2-30-43), certainly influenced his post-war creativity, as evidenced by the painting under the name *The Transport of Concentration Camp Inmates II* (MJ, 2-32-12) from 1963.

Shortly after the end of the war, a portfolio with printed drawings by a prisoner of the Dachau concentration camp, Bruno Vavopič, was published in Ljubljana under the name *Dachau* (MJ, Inv. No. 2-30-20, k.1-32). The graphic equipment of the portfolio clearly suggested the profile of the author: on the cover page there is a red triangle, the symbol of political prisoners, with the letter "J", the symbol for Yugoslavs, above which is his prison number. Thirty-two drawings created in the concentration camp itself depict everything important about the camp itself, its appearance and function. Crematoriums and gas chambers are depicted in detail, whereas several drawings depict corpses of murdered or dead inmates that will soon be destroyed. These scenes are followed by drawings of scenes of the liberation of the camp by American troops, scenes of weary inmates preparing food in an open area, medical care received from the liberators and their accommodation, as well as a scene of the liberation celebration.

The museum's Collection of Fine Art Works also includes two printed reproductions of Danijel Ozmo's drawings created in the Jasenovac concentration camp. This largest Ustasha camp, like the German concentration camps, also had its own work function. Ozmo was in a working group called *Ceramics*, which was made up of several fine artists and experts. The Ustasha command entrusted them with various tasks, among other things, to create works of art for their needs, in which the Ustashes followed their Nazi role models.¹⁶ Due to this fact, Ozmo's works could

16 | Mirjam Rajner, *Fragile Images: Jews and Art in Yugoslavia, 1918-1945*, (Leiden, Boston: Brill, 2019), 262-266. Ivo Goldstein presented his imprisonment differently. He stated that Ozmo worked on the embankments for a while

↑ 2-30-145
Đorđe Andrejević
Kun, Ivo Lola Ribar
*Speaks to a Group of
Inmates in the Bileća
Political Prison Camp,*
1940

not depict the reality of the camp as it was. The first drawing shows a panorama of the village of Jasenovac, which can be concluded to have been made from the entrance to the concentration camp. Ozmo himself entitled the drawing *Jasenovac*, and after the war the title was changed to *Jasenovac - Entrance to Hell* (MJ, Inv. No. 2-30-124, k.20). The second drawing, entitled *Construction of Embankments* (MJ, Inv. No. 2-30-124, k. 21) is a scene of the construction of the embankments that were supposed to protect the camp from flooding. Working on the embankments was normally one of the most difficult jobs where starving, poorly dressed inmates died every day. Ozmo depicted the construction of the embankments as any other similar worksite, the inmates are dressed appropriately,¹⁷ and there are no Ustasha guards in either drawing.

The Collection of Fine Art Works of the museum also includes works with motifs of repression in the Kingdom of Yugoslavia, primarily in

and found a way to make sketches of inmates, which were later smuggled out of the camp; Ivo Goldstein, *Jasenovac*, (Novi Sad: Akademska Knjiga, 2019), 616.

17 | Rajner, *Fragile Images: Jews and Art in Yugoslavia, 1918-1945*, 269-270.

the political prison camp for Communists in Bileća in 1940. This was in accordance with the narrative of the former Museum of the Revolution, which emphasized the continuity of the struggle for the revolutionary transformation of society achieved in the Second World War, but also the continuity of the suffering of Communists in the political prison camps before and during the Second World War. There are two cycles of works inspired by the imprisonment in the Bileća political prison camp, whose authors are the painters Bora Baruh and Đorđe Andrejević Kun, in the collection. Both were members of the Communist Party of Yugoslavia, but with different artistic orientation and sensibility. It could be said that the Bileća political prison camp was a prison with a strict regime, but in which it was still possible to create works of art. The first group of Communists was interned on January 18, 1940, and the last group was released in mid-May of the same year. Bora Baruh¹⁸ was in both groups. The cycle of 14 drawings by Bora Baruh (MJ, Inv. No. 2-30-127 to 2-30-140) begins with a depiction of imprisonment in Belgrade prison in 1938, followed by a scene of being convoyed to the Bileća political prison camp in 1940. The largest number of works is inspired by the impression of imprisonment. Only one drawing depicts a group of detainees in a camp room, while five drawings depict scenes of anonymous inmates reading books, writing at a table or looking through a prison window. The following is a series of portraits of renowned Communists featuring Moša Pijade, Ivan Milutinović, presented with two portraits, painter Radojica Živanović Noje, Bora Prodanović and Dušan Nedeljković.

→ 2-30-28 (k. 39)
Alojz Radin, Album
of caricatures of
members of the
administration in
the Prisoner-of-war
camp Aversa in Italy
and the prisoners of
that camp,
1942-1943

The works of Đorđe Andrejević Kun created in the Bileća political prison camp (MJ, Inv. No. 2-30-14/2, 2-30-109, k.1-2, 2-30-110, 2-30-143 to 2-30-147) excellently represent his poetics of socially engaged art, which was supported by the Communist Party. The expressive means and themes of his drawings from the camp in Bileća suggest a much harsher treatment of the guards towards the inmates than Baruh's. Out of eight drawings, as many as three depict scenes of the torture and beating of Moša Pijade. The scene of conveying inmates in the political prison camp depicts a much larger number of prisoners than the same scene by Bora Baruh. One of the scenes in the drawings is characteristic of the behaviour of Communists in prisons and concentration and prisoner-of-war camps. The drawing *Ivo Lola Ribar Speaks to a Group of Inmates in the Bileća Political Prison Camp* (MJ, Inv. No. 2-30-145) depicts it. A hard-to-recognize image of the leader of the Yugoslav Communist youth, who is standing and gesticulating as he is speaking to a group of inmates from the Bileća political prison camp, is in it.

Another large group of artefacts from the museum's Collection of Fine Art Works are those created in prisoner-of-war camps. Authors of these works include educated artists and talented amateurs, mostly teachers. Given that the largest number of Yugoslav officer prisoners of war, mostly Serbs, Slovenes and Jews, were imprisoned in the prisoner-of-war camps in Nuremberg and Osnabrück, most of the works in the collection originate from those camps. Among them, the works of Dušan Vlahjić from the prisoner-of-war camp in Osnabrück, whose 22 works created in this camp are stored in the art collection of the museum, stand out for their artistic value. The largest number of Yugoslav inmates were in the prisoner-of-war camp in Nuremberg, but the museum holds only two drawings about it by the architect Branko Petričić, and two other drawings by unknown authors. Some inmates were in two or more camps, which was the case with some of the inmates in Italian prisoner-of-war camps. After the capitulation of Italy, the inmates were taken over by German troops and sent to German prisoner-of-war camps. That is why some of the artefacts from the Italian prisoner-of-war camps bear imprints of the stamps marked *Geprüft* (approved), by the censors from the German prisoner-of-war camps. The most common motif of the works created in prisoner-of-war camps were portraits of known and unknown prisoners, including self-portraits, motifs from camp life, and partly

also common painting motifs that were associated with life in freedom. A picture of some prisoner-of-war camps can be obtained from the works of several inmates, so that the picture of their experience of imprisonment is multiply-meaningful and complete. The Collection of Fine Art Works of the museum also includes works about the Italian prisoner-of-war camp in Aversa, near Naples, by as many as four prisoners of war. Alojz Radin drew an entire album with 92 caricatures of Italian officers and other camp personnel, as well as scenes from the camp's everyday life (MJ, Inv. No. 2-30-28, k.1-92). A poster announcing a play in the Aversa prisoner-of-war camp, sketches for scenography and a drawing of the stage created by the painter Pavle Vasić (MJ, Inv. No. 2-30-19, k. 1-5), depicting the work of organizing a theatre play in the camp, have been preserved in the museum. Teacher Božidar Monašević was in the Italian prisoner-of-war camp in Durrës (Durrazzo), from where he was transferred to the Aversa camp. There is very little information about the prisoner-of-war camp in Durrës, so his drawings are an important source about this camp. Monašević died in 1943 in the German prisoner-of-war camp Stryj in today's Poland (MJ, Inv. No. 2-30-62, 2-30-99 to 2-30-103). A drawing about imprisonment in the Aversa prisoner-of-war camp by teacher Uroš Todorović (MJ, 2-30-42) is also kept in the museum. The museum also holds the works of inmates created in some other camps: a watercolour by Stane Kolar about the Gonars camp (MJ, Inv. No. 2-30-105), the works of teacher Predrag Stevanović about the Skoki (Schokken) and Mlinijevo camps (MJ, Inv. No. 2-30-117 to 2-30-122) and three works by an unknown author about the Aquapendente camp in Italy.

An integral and relevant part of the museum's Collection of Fine Art Works is a large group of works created without the immediate experience of imprisonment. Their authors are renowned artists, who were inspired by the theme of suffering in the concentration camps. In some cases, it is an artistic transposition inspired by suffering in one concentration camp, while for other artists the challenge was generally the theme of suffering. Some artists have created a whole cycle of works, which as such have a strong associative function. With a cycle of eight paintings created in 1971, Jelena Jovanović expressed her impressions of the horror of the Majdanek concentration camp (MJ, Inv. No. 2-30-77 to 2-30-84) in Poland, the first death camp liberated by the countries of the anti-Hitler coalition in July 1944. Zemun-based painter Đorđe Čutuković, with his cycle of 10 drawings with the characteristic title *Untitled*, with the note that they refer to the Second World War (MJ, Inv. No. 2-30-150 to 2-30-159, and 2-30-149), expressed his experience of the war in which he himself was in danger. Of the sculptural works with the

theme of suffering in the Second World War, i.e. in a certain concentration camp, there are two works in the Collection of Fine Art Works. Matija Vuković's sculpture entitled *Head of a Concentration Camp Inmate* (MJ, Inv. No. 2-30-4) is certainly one of the most expressive sculptures dedicated to the sufferings of prisoners in the concentration camps. Nandor Glid's scale model for the monument in the Dachau camp from 1967 (MJ, Inv. No. 2-30-5) is an outstanding example of the use of modern artistic expression in the memorialization of suffering in the concentration camps, but also an example of the reception of Yugoslav contemporary art in the world. Glid received an award in the international competition for the monument in the Dachau concentration camp, and his monument in the Yad Vashem museum in Jerusalem is similar.¹⁹ The association with the theme of suffering was the inspiration of the painter Milan Dragija for the painting entitled *Hidden* (MJ, Inv. No. 2-30-231). The paintings of Emir Dragulj entitled *Fates* (MJ, Inv. No. 2-30-60) and Vasko Taškovski entitled *Man to Man* (MJ, Inv. No. 2-30-185), both from 1981, have a strong associative potential.

The Collection of Documents and Manuscripts in the Museum of Yugoslavia is important for researchers in many ways and is complementary to the Collection of Fine Art Works. Those who will research the subject of imprisonment in prisoner-of-war camps should use this collection of documents, because they give a picture of the conditions in the camps and the relations between prisoners of war. Their conflicts had primarily a political basis, but they also affected the issue of organizing the inmates' nutrition. This extensive documentation, mostly handwritten, refers to the prisoner-of-war camp in Osnabrück and the conflict between the left-wing Cultural Committee of Prisoners of War and the conservative Community headed by General Dimitrije Živković. In March 1944, the members of the cultural committee asked General Živković, as the camp commissioner, to request the Germans to withdraw the decision to separate some of the officers into a special camp marked "D" and to withdraw the decision to send 40 officers and generals to the penal prisoner-of-war camp Stryj. Left-wing oriented officers and Jewish prisoners of war from Yugoslavia were separated in that part of the camp. An important source is also the correspondence between prisoners of war and their families, which had to go through the camp censor. From the prisoners' letters, their families were able to learn that many of Yugoslav prisoners were killed in the Allied bombing of the prisoner-of-war camp in Nuremberg.

19 | "Nandor Glid - Sculptor of the Holocaust" (refers to the show from the series "Why the Museum of the Former Yugoslavia Disappeared in Auschwitz" and the episode which he is mentioned in). Jaša Almul, *The Living and the Dead. Conversations with Jews*, (Belgrade: Nezavisna Izdanja - Slobodan Mašić, 2002), 355–358.

← 2-30-20
(k. 1-32)
Bruno Vavpotič,
Dachau (58849 J),
1945

Correspondence between prisoners of various concentration camps and their families is also very important for researchers. These letters were also on camp forms and had to be certified by the camp censors. They include letters exchanged between male and female prisoners of the Ustasha concentration camps of Jasenovac and Stara Gradiška, and their families. The main content of the correspondence was requests from prisoners to their family members to send them food, most often bacon and other less perishable foodstuffs, onions or vegetables, laundry and blankets. This was followed by notifications about their own health, while families informed them about their circumstances. Real facts are expressed in an Aesopian manner and in hints. However, the very fact that the nutrition of the inmates was the main topic of correspondence makes it clear in what conditions they lived. Even the Ustasha command of the concentration camps had nothing against sending food, because they kept most of it for themselves. A message from the letter of Pero Romanjek to Dimitrije Romanjek from the village of Nuštarci, sent on May 22, 1942, from the Jasenovac concentration camp, Cigлана working group, is characteristic : "... as long as I write to you, you send it to me..."

In several cases, letters from the concentration camp by the same person have been preserved so that the conditions and time of her/his imprisonment can be traced. Letters from the Mauthausen and Auschwitz concentration camps, and one from the Hungarian Sárvár concentration camp have also been preserved. Information about what happened to the authors of these letters can be found in other sources. Radisav Iričanin sent a letter to his wife on July 21, 1944, but he lost his life just before the liberation of the camp, on April 29, 1945²⁰. Radovan Jelić, Bogosav Savić, Radovan Đokić and numerous other prisoners of this camp, whose letters were not preserved or were not even written, had the same fate.²¹ The letters of inmates in the Banjica concentration camp include four letters written on cloth by Grozdana (Dana) Bizjak,²² in which she asked her family for medicaments. Marko Pauković's letter to his daughter from August 1942, before he was sent to the concentration camp, has also been preserved. An important source is the list of secondary school and vocational school students in Zemun who were sent to the Stara Gradiška concentration camp in February 1944 (MJ, Inv. No. 3091 III 3-239). The Collection of Documents and Manuscripts also include other diverse historical sources such as a military card, a statement by one person that neither he, nor his family members are

← 2-30-18
Dušan Vlajić,
A Sick Man,
Osnabrück

20 | Milić, *Yugoslavs in the Mauthausen Concentration Camp*, 381.

21 | *The same*, 389, 502, 361.

22 | *Banjica Camp, The Inmates*, first volume, 661.

of “Jewish origin”, announcements for driving to persons released from the Banjica concentration camp, announcements about release from the same camp and other documents.

→ 2-30-15
Dušan Vlahović,
Self-portrait, 1944

The Museum of Yugoslavia, as a successor of the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities and the Josip Broz Tito Memorial Centre, is committed to collecting and preserving artefacts related to the suffering of Yugoslav citizens in the concentration and prisoner-of-war camps during the Second World War, and making them available to the public. The museum keeps artefacts created during the imprisonment itself and after the end of the war, as well as works of art inspired by those sufferings. All of them have an inestimable cognitive and aesthetic value. The Collection of Documents and Manuscripts, which is a valuable historical source for many aspects of imprisonment and suffering in the concentration and prisoner-of-war camps, is complementary to the collections of fine art works and works of art. The possession of these artefacts places the Museum of Yugoslavia among the most important institutions in the country, and even abroad, and whose activities maintain and encourage public awareness of the horrors of the Second World War, which reached their peak in the concentration and prisoner-of-war camps. The museum's collections make it possible to understand the extent of general suffering and misery, but above all they bear witness to the individual in the extraordinary circumstances of imprisonment and daily death. It is the individual who survives the sufferings and wants to leave a trace of them and of his own existence, a trace that will also be a warning that something like that must not happen again. This is the trail that the Museum of Yugoslavia consistently and persistently follows, and therefore we can rightly call it the guardian of the memory of the time of evil.

"sign on the wall"

Brutus
44. 12 September
Orestes

The Library of the Museum of Yugoslavia keeps a rich book collection with more than 25,000 publications. The library's collection includes monographic publications, periodicals and non-book materials related to the historical, cultural, scientific and technical development of the state of Yugoslavia, as well as cultural and historical phenomena in the period from the 19th to the 21st century. The Memorial Library Josip Broz Tito, which has the Cultural Heritage of Exceptional Importance status, has been singled out within the library. In addition to this exceptional collection, the library also has holdings of old and rare books.

The collection of publications on the life of inmates in the prisoner-of-war and concentration camps, and the crimes of the occupying forces during the Second World War is especially valuable. Seen as a whole, the collection contains historiographical, archival, museum and literary materials published in the form of monographs, anthologies, announcements, catalogues, special editions, memoirs, diaries, poems, etc. Most of the publications date from the post-war period, but some copies were published during the war years. From those years, the book of memories and diary entries *Living Corpses - In the House of Death at Banjica* (1945) by politician and journalist Jerko Dorbić, which the author gave to President Josip Broz Tito as a gift on December 8, 1945 in Belgrade, is significant. The publication is accompanied by photographs, and reflects

the author's experiences and impressions gained during the period of imprisonment in the Banjica concentration camp in Belgrade. This reportage depicts a fragment of life in the camp with a focus on room No. 12 (out of a total of 20-25 rooms according to the author's observation) and the occurrences that took place in it.¹ Bearing in mind that it was strictly forbidden to have paper and a pen in the concentration camp, and especially to write about what was happening in it, this is certainly an extremely valuable testimony that, thanks to the prisoner Jovica P. Todorović, was preserved almost in its entirety (except for 16 small sheets that perished) as the diary was taken out of the camp.²

Occupying Forces' Partition of Yugoslavia (1970) by Ferdo Čulinović, *Terror and Crimes of Nazi Germany in Serbia 1941-1944* by Venceslav Glišić (1970) and *Uprising and National Liberation Movement in Serbia in 1941* by Ph.D. Jovan Marjanović (1963) stand out among historiographical works. In the book *War Damage that Germany Did to Yugoslavia in the Second World War* (1975) by Ph.D. Nikola Živković, Yugoslavia is presented as one of the countries that suffered the greatest human suffering and losses during the national liberation struggle, but also suffered enormous material damage.³ *The Announcements of the State Commission for Investigating the Crimes of the Occupying Forces and Their Helpers in World War II* issued in the period from 1944 to 1947 stand out as source material for the study of prisoners of war.

The collection of documents and reports published by the International Committee of Buchenwald-Dora and Subcamps and the Committee of Fighters of the Anti-Fascist Resistance Movement of the German Democratic Republic entitled *Buchenwald - Mahnung und Verpflichtung - Dokumente und Berichte* is an important source for the study of the conditions in the Buchenwald concentration camp with the reports of individuals, who witnessed the developments in the camp. Several pages of the short report *Yugoslavs in the Buchenwald Concentration Camp* by Ph.D. Rudi Supek (1957) are about Yugoslavs. Alojz Saračević's report found a place in the publication as the only Yugoslav report, which was submitted on the arrival of 400 Yugoslav prisoners of war in the camp.⁴

The publication *Communique of the Polish-Soviet Extraordinary Commission for Investigating the Crimes Committed by the Germans in the Majdanek Extermination Camp in Lublin*, published in 1944 in Moscow, deals with

1 | Jerko Dorbić, *Living Corpses - In the House of Death at Banjica*, (Belgrade: Rad, 1945), 5.

2 | *The same*, 6.

3 | Tomislav Žugić, Miodrag Milić, *Yugoslavs in the Auschwitz Concentration Camp: 1941-1945*, (Belgrade: Institute for Contemporary History, 1989), 19.

4 | Dragoljub M. Kočić, *Yugoslavs in the Buchenwald Concentration Camp: 1941-1945*, (Belgrade: Institute for Contemporary History, 1989), 8.

crimes, torture, mass executions, poisoning of prisoners, covering up evidence of crimes and stealing valuables and property from prisoners in “the extermination camp” at Majdanek. On the basis of documents, voluminous material evidence, hearings of witnesses and eyewitnesses of German atrocities in the city of Lublin, in the Majdanek concentration camp, the Polish-Soviet Extraordinary Commission determined that the Majdanek concentration camp was the place of mass extermination of Soviet prisoners of war, prisoners of war of the former Polish army and of peaceful citizens of various European countries by various methods: individual and mass executions and murders, death by gas chambers, hanging, torture and organized starvation.⁵ The record book of the dead, which is actually the record book of those killed, reads that during only March 1944, 1,654 prisoners died, among whom were 615 Russians, 247 Poles, 108 French, 74 Yugoslavs, and the rest refer to prisoners from other Western countries of Europe.⁶

The archive material has been preserved within the *Collection of Documents and Data on the National Liberation War of the Yugoslav Nations*. The newspapers that were published in the war years, but also in the post-war period, such as *Borba*, *Glas*, *Naša Borba*, *Novo Vreme*, *Politika*, etc., are also relevant literature on the developments in the prisoner-of-war and concentration camps.

Banjica (1967), published by the Historical Archives of Belgrade and the *Kultura* publishing company, which was prompted by the exhibition *Banjica 1941-1944* of the Museum of the City of Belgrade and the Historical Archives of Belgrade, stands out among the special editions. The publication contains documentary and memoir material, and is a kind of memorial book about the Banjica concentration camp. It is illustrated with the handicrafts of the Banjica inmates, both those who passed through this camp and those who were going to die.⁷ The camp itself, which was formed from a former barracks, is described in the introductory part of the book through the descriptions of its appearance as “the most terrible nightmare of death”. There were gallows in the courtyard, the detainees were surrounded by “high walls with machine guns on guard towers and barbed wires charged with electric power”, and “death chambers”⁸ which were in the basement of the camp. The picture of the concentration camp is completed by the detainees, who were mainly partisans, underground fighters, fighters against the occupiers,

5 | A. Witos and others, *Communique of the Polish-Soviet Extraordinary Commission for Investigating the Crimes Committed by the Germans in the Majdanek Extermination Camp in Lublin*, (Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1944), 26.

6 | *The same*, 8.

7 | *Banjica*, Veljko Kuprešanin (ed.), (Belgrade: Historical Archives of Belgrade, 1967), 8.

8 | *The same*, 12.

democrats, patriots and citizens collected by police raids,⁹ subjected to torture and humiliation. One of the many shocking scenes is depicted in the description: "... The jaw is iron, sometimes poisonous, because trucks with poisonous gases also come. They take men, women and children to Jajinci, tie them up with wires first, beat them, both with sadistic revenge and with evil glee, they taunt them..."¹⁰

→ Dušan D. Drča,
Special Police,
Banjica, Jajinci,
1947.

The horrors and monstrosities experienced, observed or heard about by the prisoners in the camps are mostly covered through literary works. A work of the Belgrade surrealist, journalist and editor of daily *Politika*, Milan Dedinac, stands out among the lyrical achievements. It is a collection of poetic prose and verses entitled *Poems from the Prisoner No. 60211's Diary* (1964) with etchings by Milo Milunović. This is actually the second edition of the collection of prisoners' poems, printed on a large format and illustrated with 22 illustrations that the painter, inspired by the poems, intended for this edition. Dedinac published the first edition with poems created during his period of stay in the German prisoner-of-war camps of Sagan (now Żagań, Poland) and Görlitz (now Zgorzelec, Poland) in the period from 1941 to 1943 in 1947. This collection is taken from a diary that the author secretly kept in the aforementioned camps and wrote in very small letters on thin sheets of paper. In the end, in order to save the diary, the poet put it in an empty can and buried it in a grove near Görlitz, where the prisoners were then felling trees and digging a dike, and Boža Momčilović, a friend from captivity who helped him while hiding it in the ground, handed the manuscript over to him after the liberation.¹¹ The ideas of slavery, suffering, love for the homeland and loved ones, as well as the idea of longing for freedom are imbued in this collection of poems. The poet begins this collection by forming a multiplied being, i.e. by changing the individual into the collective voice of all prisoners of the Silesian camps: "That first person is you and me, comrade, and all our comrades from the Silesian menial camps. And these lines, these simple poems, cease to be mine, they become ours. Or nobody's [...] If one of my friends ever reads the verses of any of my poems, and only one line or one word squeaks or clicks in him, let him know that that verse, that word was his and that I just plucked it out of his chest, and now I'm giving it back to him."¹²

9 | *The same*, 11.

10 | *The same*, 13.

11 | Dunja Dušanić and others, *Chained Syllables. Art in Prisoner-of-war Camps 1941-1945*, (Belgrade: National Library of Serbia, 2021), 11.

12 | Maja J. Medan, "Hard Times of Milan Dedinac: Essayisation of Lyrical Prose or Lyricisation of Essays", *Scientific Meeting of Slavists within the Vuk's Days*, Vol. 46/2 (2017), 187.

LETZEBURGER ZU MAUTHAUSEN

← Letzeburger
zu Mauthausen,
1970.

One of the most impressive testimonies about war crimes and the best poetic achievement on the subject of the Yugoslav National Liberation War is the renowned poem *The Pit* by the Croatian and Yugoslav poet Ivan Goran Kovačić, which was published posthumously by the Club of Cultural Workers of Croatia in Topusko in 1944. This is the first of a total of 250 copies printed on plain paper, bound in parachute cloth and illustrated with lithographs by Edo Murtić and Zlatko Prica. Lithographers gave this poem as a gift to President Josip Broz Tito in 1944. The main theme of the poem is a war crime based on the experience of mass executions committed on the territory of the Independent State of Croatia in the first years of the war. The scene, the victims and the perpetrators are not named, but it is considered to be an Ustasha crime, described from the point of view of the victim, a captured village man who accidentally survived the slaughter and was thrown into a pit together with the corpses of his companions.¹³

The publication *Jasenovac Concentration Camp* (1948) by Ph.D. Nikola Nikolić, illustrated through maps, drawings and photographs, stands out in a series of original testimonies about the tragic fate of Yugoslavs in the Second World War. The author was a prisoner of the Jasenovac concentration camp from the summer of 1942 until the winter of 1943, when he was released in exchange for a German prisoner captured by the partisans. The book went through several revised editions under the name *Jasenovac Camp of Death*. The popular publication *Following the Bloody Footprints of the Italian Fascists* by Mahmud Konjhodžić (1945) also deals with suffering in the concentration camps. The cover and drawings were made by the academic painter Zlatko Prica. Accompanied by photographs, the story focuses on the development of Italian concentration camps, and the system of national oppression, with an introductory story about the irreparability of the war damage that Italy inflicted on Yugoslavia.

Professor Vukoman Džaković is yet another of the prisoner-of-war camp inmates who shared their memories of the period of imprisonment, and whose belongings are kept in the Museum of Yugoslavia. *Zublja in the Darkness - Fascist Camps* (1976) is, according to the author's own view in the foreword, Džaković's original testimony about the revolutionary commitment, work and struggle of Yugoslavs in fascist prisoner-of-war camps abroad. The publication depicts four prisoner-of-war camps - Oltenia in Romania, Nuremberg in Germany, Sulmona and Cortemaggiore in Italy. With this work, the author, through the most important moments and events depicted, emphasized that the camps of captured Yugoslav officers

13 | "Kovačić, Ivan Goran", *Croatian Encyclopaedia, online edition*, (Zagreb: Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, 2021), access date 9/19/2022, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33524>

were the only prisoner-of-war camps in Germany and Italy where revolutionary activity developed in an organized manner. Džaković dedicated this publication to Aleksandar Mišić, his comrade-in-arms from the prisoner-of-war camps. Another work by Džaković is in the library collection of the Museum of Yugoslavia. It is the publication *In the Prisoner-of-war Camps - Memories and Documents 1941-1945*, which was published posthumously in 1996 and given to the Museum of the Revolution of Yugoslav Nations and Ethnic Minorities the same year by Džaković's widow, Jelisavka Komnenić Džaković, as a sign of gratitude to the museum for preserving his legacy. There is a stamp on the cover page that proves that the book is a gift from the "Vukoman and Jelisavka Džaković" library.

The two-volume collection *Resistance In the Wires* (1969) published by the Military Publishing House in Belgrade, which describes more than 30 concentration camps, such as Jasenovac, Banjica, Begunje, Stara Gradiška, Mamula, Auschwitz, Buchenwald, Dachau, etc. deals with the memories of the detainees and the crimes of the occupying forces. The largest concentration camp, Auschwitz, which is often referred to in the literature as "the largest factory of death", is depicted chronologically through the events and memories of ten former prisoners.¹⁴ As for the depicting of the Buchenwald concentration camp, an interesting but unconfirmed piece of information is given, namely that in the facilities of the German military industry Gustloff-Werke, where the electronics for the V1 and V2 rockets¹⁵ were produced, an international sabotage troika was formed, among which Yugoslavs were also members.¹⁶

Miodrag J. Đorđević is yet another prisoner of war who wrote about the occurrences in the camps. In his book *Between Black and Red Fascism - In the Osnabrück Camp 1941-1945*, based on original documents and diary entries, and with an attached sketch of the Osnabrück prisoner-of-war camp, he refers to the separation of two groups of supporters of fascism - black, Nazi, and red, Communist. In the introductory part of the book, the author states that two larger Yugoslav officer camps were formed in Germany over time, one in Nuremberg with approximately 10,000 officers and the other in Osnabrück with approximately 4-5,000 officers and some soldiers.¹⁷

14 | Žugić, Milić, *Yugoslavs in the Auschwitz Concentration Camp: 1941-1945*, 21.

15 | These rockets were used by the German armed forces to attack targets in Britain and Belgium. In the literature, they are also mentioned as the so-called "wonder weapons" that the inmates worked on.

16 | Kočić, *Yugoslavs in the Buchenwald Concentration Camp: 1941-1945*, 12.

17 | Miodrag J. Đorđević, *Between Black and Red Fascism - In the Osnabrück Camp 1941-1945*, (London: "Liberation" Alliance, 1962), 10.

One of the interesting stories about captivity published by the *Prosveta* publishing company is *I Was a Prisoner in OFLAG XIII b* by General Miroslav Tomić. The publication is illustrated with drawings, and describes in detail the location and natural environment of the Nuremberg camp, the officers' prison-of-war camp, the health care, nutrition and monetary supply of the prisoners. As the author himself reveals in several places in the above-mentioned publication, these topics were raised in order to relieve the families of detainees of their concerns about the treatment of their beloved ones.

The memories of Jewish survivors of the difficult days of camp life in Jasenovac, one of the most infamous concentration camps, as well as the last days of their family members and numerous victims of other nations (Serbs, Croats and Roma) are presented in the book *Memories of Jews in the Jasenovac Concentration Camp* (1972), published by the Association of Jewish Municipalities of Yugoslavia. In addition to the statements of the former concentration camp inmates, the book includes photographs with various scenes from the camp, a draft and an explanation of the draft of the Jasenovac III camp, as well as postal cards on which the inmates were allowed to write up to twenty words to family or friends. The image of Jasenovac reality is brought to life through photographs showing the inmates, the gallows, the barracks for women and children, the Granik scaffold, as well as the brick factory in which there was a circular kiln that was used as a crematorium for some time. When it comes to the publications on concentration camps, we should take into consideration a work on Mauthausen¹⁸ too. The book *Mauthausen - Factory of Death* (1988), published by the Section of the Mauthausen Concentration Camp and the Research and Publishing Centre of the Association of Socialist Youth of Serbia, depicts the development of this camp since the First World War through stories, records, testimonies, photographs, illustrations and a plan of the camp. The creation of the old prisoner-of-war camp from 1914 is described in the story *A Monster Is Born - Mauthausen*. The first Yugoslavs who were brought to this camp in 1940 are said to be members of the Republican Spanish Army, that they wore numbers below 1000 and that the only surviving prisoner was the number 796.¹⁹ The total number of Yugoslavs who were in this camp is not known, although it is written on the memorial plaque near the entrance gate that there are 12,890 dead Yugoslavs.²⁰ Inmates were

18 | In official correspondence, the Mauthausen concentration camp is also referred to as "the Bone Mill".

19 | *Mauthausen - Factory of Death*, text prepared by the Committee of the Section of the Mauthausen Concentration Camp for the celebration of May 5 - the day of the liberation of the camp, (Belgrade: Section of the Mauthausen Concentration Camp, the Research and Publishing Centre of the Association of Socialist Youth of Serbia, 1988), 25.

20 | *The same*.

← Miroslav Tomić,
I Was a Prisoner in
DFLAG XIII b

dressed in “zebra” prison clothes with the initials of their nationality (e.g. “J” for Yugoslavs) standing on a triangle sewn on the left side of the chest.²¹ The patients looked like living corpses, skeletons with attached skin, but they fought for survival and ate even grains of coal in order to survive.²² One of the bizarre scenes is depicted through the information that the chief doctor of the Mauthausen concentration camp killed two Dutch boys and made a paperweight out of their skulls that served as a decoration on his table because they had beautiful teeth.²³ The publication also includes a list of 48 Yugoslavs who were executed on Hitler’s birthday in 1942.

In the end, we can note, like Zora Matijević does in the preface of her book *Ravensbrück - a Women’s Death Camp* (1946), that these kinds of testimonies are important because they remind us of crimes that must not be forgotten or forgiven, and forgiving criminals would mean giving them the opportunity to repeat their crimes. In this work, the author deals with the torment and suffering that women went through in the Ravensbrück concentration camp, but at the end of the book she describes the scene of the return and reveals the spiritual state of the prisoners: “I turn to the southeast. In the distance, the outline of my dear and distant Yugoslavia flashes. Our small houses are destroyed. Karst. The sea. Tito! My little Zorka! What’s happened to you? Sister, are you alive? My brother, slaughtered by the Chetnik knife! Jasenovac. Thousands of executed. Our Istria burnt down. Linden tree. The blood of your innocent victims will accuse forever. Well, we’re coming back, we’re coming back! We will help you, comrades.”²⁴

→→ 2-26-314
 Small bag made
 of tent cloth
 Mühlberg,
 Germany

21 | *The same*, 29.

22 | *The same*, 39.

23 | *The same*, 42.

24 | Zora Matijević, *Ravensbrück - a Women’s Death Camp*, (Zagreb: Anti-Fascist Front of Women of Croatia, 1946), 52.

Издавач / Publisher: Музеј Југославије / Museum of Yugoslavia

Одговорна уредница / Editor-in-chief: мр Неда Кнежевић / Neda Knežević, M.A.

Ауторке и уреднице публикације / Authors and editors of the catalogue: Веселинка Кастратовић Ристић и Ана Панић / Veselinka Kastratović Ristić & Ana Panić

Стручне сараднице / Expert associates: Јована Перишић и Душица Стојановић / Jovana Perišić & Dušica Stojanović

Аутори текстова / Authors of the texts:
Веселинка Кастратовић Ристић / Veselinka Kastratović Ristić
Милан Кољанин / Milan Koljanin
Весна Мирковић / Vesna Mirković
Ана Панић / Ana Panić
Сања Петровић Тодосијевић / Sanja Petrović Todosijević
Радмила Радић / Radmila Radić

Рецензенткиња / Reviewer: др Радмила Радић
/ Radmila Radić, Ph.D.

Графичко обликовање и прелом публикације / Graphic design and layout: Катарина Поповић / Katarina Popović

Лектура и коректура текста на српском / Serbian language editing and proofreading: Бранислава Марковић / Branislava Marković

Превод на енглески / Translation into English: Зоран Ж. Пауновић
/ Zoran Ž. Paunović

Превод песме „Наша слобода“ И. Г. Ковачића на енглески / Translation of the poem “Our Freedom” by I. G. Kovačić into English:
Жарко Цвејић / Žarko Cvejić

Фотографије и обрада фотографија / Photographs and photo editing: Ивана Масниковић-Антић / Ivana Masniković-Antić, Гаврило Масниковић / Gavriilo Masniković

Дигитална рестаурација и обрада фотографија / Digital restoration and processing of photographs: Јована Стојадиновић
/ Jovana Stojadinović

Штампа / Printed by: Стандард 2 / Standard 2
Тираж / Print run: 500

Београд / Belgrade, 2022

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

069.51(497.1)(083.834)
341.322.5(497.1)"1941/1945"(083.824)
343.819.5(497.1)"1941/1945"(083.824)
94(497.1)"1941/1945"(083.824)
316.75(497.11)"20"

СЛОБОДА је за нас сан : тематски каталог предмета из фонда
Музеја Југославије који документују живот у логорима и репресивне
мере у току Другог светског рата / [аутори текстова Веселинка
Кастратовић Ристић... [и др.]] ; [ауторке и уреднице публикације
Веселинка Кастратовић Ристић и Ана Панић] ; [превод на енглески
Зоран Ж. Пауновић] ; [фотографије Ивана Масниковић-Антић,
Гаврило Масниковић]. - Београд : Музеј Југославије = Belgrade
: Museum of Yugoslavia, 2022 (Београд : Стандард 2 = Belgrade :
Standard 2). - 341 стр. : илустр. ; 24 cm

Насл. стр. приштампаног превода: Freedom is just a dream for us :
thematic catalogue of items from the Museum of Yugoslavia holdings,
documenting life in the political prison, prisoner of war and concentration
camps and repressive measures during the Second World War. - Тираж
500. - Стр. 9-10: Уводна реч / Неда Кнежевић. - Регистри.

ISBN 978-86-84811-71-6

1. Кастратовић Ристић, Веселинка, 1960- [аутор] [уредник]
а) Музеј Југославије (Београд) -- Фондови б) Жртве рата --
Југославија -- 1941-1945 -- Изложбени каталози в) Концентрациони
логори -- Југославија -- 1941-1945 -- Изложбени каталози г)
Југославија -- Историја -- 1941-1945 -- Изложбени каталози д) Србија
-- Култура сећања -- 21в

COBISS.SR-ID 79826185

 МУЗЕЈ
 ЈУГОСЛАВИЈЕ

██████████ MUSEUM
██████████ OF YUGOSLAVIA

НАША СЛОБОДА

(Петру Комненићу)

I
Слобода ждере месо и крв гута,
Слобода ноге крши, ломи руке.
Дарови њени гробља су и муке.
Слобода је страшна, хладна и крута.

Њена су војска костури, мртваци;
Њена су врата грозне смрти раље,
А подеране њезине су хаље,
И црни од крви и дима барјаци.

Слобода риче ко бомбе, гранате,
Ко танад пишти, и страшно се цери
Ко небо, којим круже бомбардери.
Око ње црни гаврани се јате.

Слобода нема крила, има штাকে,
И ока нема, ћорава и слијепа.
Ко сабласт иде. Она није лијепа:
Она је страшна умала из раке.

Љуљачке њене вјешала су. Тане
Пољубац њезин у крваве ране.
Ал гробља су јој брда и долине,
Врх којих сунце нестаје и сине.

II
Слободо, сада Кланцем Смрти газиш,
А кљусе ти је рањаво, и пада.
Кошчату руку дај нам, па ћеш тада
Од наше крви да се преобразиш.

Ти ниси жена, снага ти је мушка,
Не пјеваш пјесме, ал и не наричеш:
Ти грмиш, вриштиш, проклињеш и ричеш,
Ко наша бомба, митраљез и пушка.

Пужи, Слободо, не треба да летиш,
Нек твоје кости покривају крпе,
Ал једном изнад наше мртве хрпе
Животом ћеш се Смрти да осветиш.

OUR FREEDOM

(for Petar Komnenić)

I
Freedom devours flesh and swallows blood,
Freedom shatters legs and breaks arms,
Graveyards and torment are her gifts.
Freedom is terrible, cold, and stiff.

Her army is skeletons, corpses;
Her door is the awful jaws of death,
Her clothes are torn up,
and her flags black with blood and smoke.

Freedom roars like bombs, grenades,
Whistles like bullets and awfully grins
Like the sky, with bombers circling,
Black ravens flock around it.

Freedom has no wings, but crutches,
It has no eyes, all blind like a bat,
Treading like a ghost. Pretty it is not.
She is awful, risen from the grave.

Gallows are her swings. A bullet
Is her kiss on bleeding wounds.
Her graveyards are hills and valleys,
Behind them the sun disappears and
shines forth again.

II
Freedom, now you tread along the Death Gorge,
And your horse is wounded and falls.
Give us your bony hand, and then
You'll be transfigured by our blood.

You are not a woman, your strength is male,
You do not sing, but nor do you wail
You thunder, scream, curse, and roar,
Like our bombs, machine guns, and rifles.

Crawl, Freedom, you shouldn't fly,
Let rags cover your bones,
But at some point, over our dead pile
With life on death revenge you will wreak.

ИВАН ГОРАН КОВАЧИЋ (1943.)

IVAN GORAN KOVAČIĆ (1943)